

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

Jaume Fitó Pardo

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

MULTIMODALITAT I DIXI D'ESPAI EN JOVES CATALANS MULTILINGÜES

Jaume Fitó Pardo

2009

Departament de Filologia Catalana
Universitat de Barcelona

Programa de doctorat: Llenguatge i variació
Bienni 2003-2005
Tesi doctoral

Director: Lluís Payrató Giménez

Als meus pares

A na Roser i el Joan

A la família

AGRAÏMENTS

Vull expressar en primer lloc el meu agraïment al doctor Lluís Payrató per haver-me donat l'oportunitat d'iniciar-me en tasques d'investigació, per la seva confiança en la meva feina, per les seves paraules d'ànim en moments complicats, i sobretot pel seu bon guiatge en l'elaboració d'aquesta tesi.

En segon lloc, vull agrair als membres del GrEPAD (Grup d'Estudis de Pragmàtica i Anàlisi del Discurs), especialment a Neus Nogué, Òscar Bladas i Núria Alturo, les aportacions, les rectificacions oportunes i els suggeriments realitzats durant les sessions compartides durant aquests darrers anys.

També vull agrair el suport de tots els companys i companyes de la sala de becaris amb qui he compartit espai, alegries, dubtes i problemes durant aquests anys, especialment a la Marta Juanhuix i a la Marina Àlamo, amb les quals vaig passar moltes hores per tal de recollir les dades que han fet possible aquest estudi. També m'agradaria recordar el meu amic Paris, primer per ser-hi, i segon per la inestimable ajuda tècnica que m'ha proporcionat sempre que he tingut problemes o dubtes d'aquestes característiques.

Agraeixo molt profundament també a na Roser haver-me acompanyat tant acadèmicament com personalment, donant-me suport incondicional en els moments més complicats i els ànims necessaris per continuar endavant.

I finalment vull mostrar el meu sincer agraïment a tota la meva família, i en especial als meus pares, Joan i Rosa, i al meu germà, Joan, per confiar cegament en tots els passos que he decidit fer en aquesta vida, i òbviament per tot el que hem compartit i el que queda per compartir.

ÍNDIX DE CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ	13
1.1. OBJECTIUS I HIPÒTESIS	14
1.2. CORPUS	17
1.2.1. Les dades textuais i audiovisuals.....	17
1.2.2. Codificació dels textos	23
1.2.3. Característiques dels textos instructius experiencials	24
1.3. METODOLOGIA.....	25
1.3.1. Emmagatzemament, transcripció discursiva i organització del corpus.....	25
1.3.2. La transcripció dels elements no verbals.....	26
1.3.2.1. ELAN (EUDICO Language Annotator).....	26
1.3.2.2. Manual de transcripció de Susan Duncan	28
1.3.2.3. Convencions per a la transcripció del gest	31
1.3.2.4. Codificació dels gestos.....	32
1.3.3. Anàlisi dels elements verbals i no verbals de la dixi d'espai	33
2. LA DIXI D'ESPAI	35
2.1. DEFINICIONS DE LA DIXI EN ELS DICCIONARIS DE REFERÈNCIA.....	35
2.2. APROXIMACIÓ HISTÒRICA DE LA DIXI.....	37
2.2.1. La dixi d'espai en la lingüística del segle XX.....	37
2.2.1.1. Otto Jespersen.....	37
2.2.1.2. Karl Bühler	39
2.2.1.3. Wittgenstein.....	41
2.2.1.4. Émile Benveniste.....	42
2.2.1.5. Roman Jakobson.....	43
2.2.1.6. Uriel Weinreich	44
2.2.2. La pragmàtica i la dixi d'espai	45
2.2.2.1. John Lyons	45
2.2.2.2. Charles J. Fillmore	49
2.2.2.3. Catherine Kerbrat-Orecchioni	53
2.2.2.4. Stephen C. Levinson.....	56
2.2.2.5. Gisa Rauh	62
2.2.3. Aportacions d'altres autors.....	65
2.3. LA DIXI D'ESPAI EN EL CORPUS	71
2.3.1. Els díctics espacials del corpus CAP.....	74
2.3.1.2. Casos problemàtics.....	84
3. CONTEXT, GESTUALITAT I PARLA	89
3.1. LA NOCIÓ DE CONTEXT DURANT EL SEGLE XX	90
3.1.1. Precedents de l'etnografia	91
3.1.2. Filosofia del llenguatge	92
3.1.3. El cercle de Bakhtin i Vygotsky.....	93
3.1.4. L'anàlisi de la interacció	94
3.1.5. L'etnografia de la parla	95
3.1.6. Etnometodologia i anàlisi conversacional.....	96

3.1.7. Perspectives pragmàtiques	97
3.1.8. Foucalt.....	99
3.1.9. Apunt final.....	99
3.2. ELS GESTOS: DEFINICIONS, CLASSIFICACIONS I	
CARACTERÍSTIQUES.....	99
3.2.1. Definicions.....	99
3.2.2. Classificacions gestuals	101
3.2.2.1. Primeres classificacions	102
3.2.2.2. Classificacions gestuals del segle XX	104
3.2.2.2.1. Wilhelm Wundt	105
3.2.2.2.2. David Efron	105
3.2.2.2.3. Paul Ekman i Wallace Friesen.....	106
3.2.2.2.4. Adam Kendon.....	108
3.2.2.2.5. David McNeill	109
3.2.2.2.5.1. El <i>continuum</i> de Kendon.....	109
3.2.2.2.5.2. Classificació de les	
gesticulacions.....	114
3.2.2.2.6. Consideracions finals sobre les	
classificacions gestuals	117
3.2.3. Característiques dels gestos	118
3.3. LA RELACIÓ ENTRE LA GESTUALITAT I LA PARLA	121
3.3.1. Coexpressivitat entre el gest i la parla.....	121
3.3.2. Els gestos, la parla i el temps	127
3.3.3. El gest i l'entonació.....	128
3.3.4. La teoria del Growth Point.....	129
3.3.5. Altres teories sobre la producció del gest i la parla.....	132
3.3.6. Sincronització entre el gest i la parla: la teoria	
interactiva i la teoria balística.....	137
3.3.6.1. La teoria balística	138
3.3.6.1.1. Levelt, Richardson i La Heij.....	138
3.3.6.1.2. De Ruiter i Wilkins.....	139
3.3.6.2. La teoria interactiva.....	140
3.3.7. El gest i els trets semàntics.....	141
3.4. LES FASES GESTUALS	142
3.5. ELS GESTOS DÍCTICS O <i>POINTING GESTURES</i>	144
3.5.1. Estudis recents sobre els gestos d'íctics	
o d'assenyalament	145
4. TRETS NO VERBALS I FASES GESTUALS: DESCRIPCIÓ	
I CRITERIS	149
4.1. DESCRIPCIÓ I CRITERIS DELS TRETS NO VERBALS	149
4.1.1. Localització espacial	149
4.1.2. Configuració de la mà	151
4.1.3. Direcció absoluta.....	153
4.1.4. Duplicació	154
4.2. FASES GESTUALS.....	155

5. PATRONS NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI.....	157
5.1. INTRODUCCIÓ.....	157
5.2. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI.....	159
5.2.1. Quantificació i correspondències no verbals de <i>recte</i>	163
5.2.2. Quantificació i correspondències no verbals de <i>dreta</i>	168
5.2.3. Quantificació i correspondències no verbals d' <i>esquerra</i>	169
5.2.4. Quantificació i correspondències no verbals d' <i>allà</i>	170
5.2.5. Correspondències no verbals dels díctics menys freqüents en el corpus.....	171
5.2.6. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal.....	172
5.3. PATRONS NO VERBALS SEGONS EL TIPUS DE DÍCTIC I EL SEU VALOR SEMÀNTIC	172
5.3.1. Localització espacial	173
5.3.1.1. Localitzacions espacials a <i>recte</i>	174
5.3.1.2. Localitzacions espacials a <i>dreta</i>	177
5.3.1.3. Localitzacions espacials a <i>esquerra</i>	180
5.3.1.4. Localitzacions espacials a <i>allà</i>	182
5.3.1.5. Localitzacions espacials dels díctics menys freqüents en el corpus.....	184
5.3.1.6. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal	184
5.3.2. Configuració de la mà	185
5.3.2.1. Configuracions de la mà a <i>recte</i>	185
5.3.2.1.1. Gestos d'una configuració a <i>recte</i>	187
5.3.2.1.2. Gestos de dues configuracions a <i>recte</i>	189
5.3.2.1.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics de <i>recte</i>	194
5.3.2.2. Configuracions de la mà a <i>dreta</i>	196
5.3.2.2.1. Gestos d'una configuració a <i>dreta</i>	197
5.3.2.2.2. Gestos de dues configuracions a <i>dreta</i>	201
5.3.2.2.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics de <i>dreta</i>	203
5.3.2.3. Configuracions de la mà a <i>esquerra</i>	205
5.3.2.3.1. Gestos d'una configuració a <i>esquerra</i>	207
5.3.2.3.2. Gestos de dues configuracions a <i>esquerra</i>	210
5.3.2.3.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics d' <i>esquerra</i>	212
5.3.2.4. Configuracions de la mà a <i>allà</i>	214
5.3.2.4.1. Gestos d'una configuració a <i>allà</i>	215
5.3.2.4.2. Gestos de dues configuracions a <i>allà</i>	217
5.3.2.4.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics d' <i>allà</i>	219
5.3.2.5. Configuracions de la mà a <i>aquí</i>	220
5.3.2.5.1. Gestos d'una configuració a <i>aquí</i>	221
5.3.2.5.2. Gestos de dues configuracions a <i>aquí</i>	223

5.3.2.5.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics d' <i>aquí</i>	223
5.3.2.6. Configuracions de la mà dels díctics menys freqüents en el corpus.....	224
5.3.2.7. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal.....	228
5.3.3. Direcció absoluta.....	229
5.3.3.1. Direcció absoluta de <i>recte</i>	231
5.3.3.2. Direcció absoluta de <i>dreta</i>	234
5.3.3.3. Direcció absoluta d' <i>esquerra</i>	237
5.3.3.4. Direcció absoluta d' <i>allà</i>	241
5.3.3.5. Direcció absoluta dels díctics menys freqüents en el corpus.....	245
5.3.3.6. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal.....	246
5.3.5. Duplicació.....	246
5.4. SÍNTESI DE RESULTATS.....	250
5.4.1. Correspondències no verbals.....	250
5.4.2. Patrons no verbals.....	251
5.4.2.1. Localitzacions espacials.....	251
5.4.2.2. Configuracions de la mà.....	254
5.4.2.2.1. Gestos d'una configuració.....	255
5.4.2.2.2. Gestos de dues configuracions.....	256
5.4.2.3. Direcció absoluta.....	257
5.4.2.4. Duplicació.....	258
5.4.3. Relació entre llengua d'ús, grup de parlants o estil personal.....	258
6. COORDINACIÓ TEMPORAL ENTRE EL GEST I LA PARLA EN ELS DÍCTICS D'ESPAI.....	261
6.1. SINCRONITZACIÓ I COORDINACIÓ ENTRE GEST I PARLA: DESCRIPCIÓ I ANÀLISI.....	261
6.1.1. Descripció i anàlisi general de tot el corpus.....	262
6.1.1.1. Els PA anteriors.....	264
6.1.1.2. Els PA simultanis.....	269
6.1.1.3. Els PA posteriors i la repetició gestual.....	276
6.1.2. Anàlisi per tipus de díctic.....	281
6.1.3. Anàlisi per grups de parlants i llengua de producció.....	284
6.1.4. Anàlisi segons l'estil personal.....	285
6.1.5. Anàlisi dels elements coincidents amb les fases gestuals.....	287
6.1.5.1. La preparació.....	287
6.1.5.2. Els manteniments posteriors.....	290
6.1.5.3. La retracció.....	292
6.1.6. La teoria interactiva de la parla i el gest i la teoria balística.....	296
6.2. SÍNTESI DE RESULTATS.....	303

7. CONCLUSIONS I CONSIDERACIONS FINALS	309
7.1. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI.....	309
7.2. PATRONS NO VERBALS DELS GESTOS QUE ACOMPANYEN ELS DÍCTICS D'ESPAI.....	310
7.2.1. Les localitzacions espacials.....	311
7.2.2. Les configuracions de les mans.....	314
7.2.3. Les direccions absolutes.....	319
7.2.4. Les duplicacions.....	321
7.2.5. Consideracions finals sobre els patrons no verbals.....	322
7.3. LA SINCRONITZACIÓ ENTRE LA PARLA I EL GEST	326
7.3.1. Els PA anteriors.....	327
7.3.2. Els PA simultanis	328
7.3.3. Els PA posteriors.....	328
7.3.4. Els elements que acompanyen les fases gestuals	330
7.3.4.1. La fase de preparació.....	330
7.3.4.2. Els manteniments posteriors.....	331
7.3.4.3. La fase de retracció.....	332
7.3.4.4. Consideracions finals	333
7.4. LES TEORIES DEL GEST I LA PARLA	334
7.5. CONSIDERACIONS FINALS.....	336
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	339
ANNEXOS	
Annex 1. Convencions de transcripció	353
Annex 2. Convencions per a la transcripció no verbal	355
Annex 3. Codificació dels textos i dels gestos.....	356
Annex 4. Taula de díctics i trets no verbals	358

1. INTRODUCCIÓ

La dixi d'espai és un fenomen en què el context, entès com tot allò relacionat directament amb la interacció, incloent-hi també la situació que s'està descrivint, esdevé un element molt rellevant per tal d'entendre tant els elements lingüístics als quals fa referència com la interrelació entre el canal verbal i el canal no verbal. De la interacció i de la coordinació entre aquests dos canals en depèn que un missatge arribi en condicions de ser entès pel destinatari. És per aquest motiu que l'anàlisi de la coordinació i la sincronització entre els diferents senyals multimodals resulta rellevant si volem avançar en la comprensió de com ens comuniquem els éssers humans.

En aquesta tesi s'estudia, en primer lloc, de quina manera es gramaticalitza la dixi d'espai en català, en castellà i en anglès, i, en segon lloc, de quina manera interactua la part no verbal del discurs amb aquesta gramaticalització. L'autor d'aquesta tesi doctoral va fer una primera aproximació al món de la dixi d'espai i de les seves correspondències no verbals quan va realitzar el treball "Els díctics d'espai i els seus corresponents elements no verbals" (Fitó 2005a), en el qual es va fer un primer marcatge d'aquells elements que feien la funció de díctics d'espai, i es va posar en relació aquests elements amb la part gestual o no verbal del discurs, de manera que vam poder constatar que d'estudis sobre la part no verbal del discurs, en general, i dels díctics, en particular, pràcticament no n'hi havia, com tampoc d'estudis multimodals pel que fa al català.

D'altra banda, el fenomen de la dixi és concebut des d'un punt de vista lingüístic com un fenomen que permet d'observar la connexió entre trets estructurals del llenguatge i dominis contextuais específics, particularment, en el cas que ens ocupa, en l'eix espacial. Aquesta connexió ve donada pel fet que mecanismes no verbals actuen també com a recursos díctics en molts registres i situacions corrents en la llengua oral, i és per aquesta raó que són necessaris estudis sobre la relació entre aquests diversos tipus de mecanismes per tal d'incrementar el nostre coneixement sobre la sincronització i la coordinació d'aquests senyals multimodals, els quals són una font de comunicació constant en el nostre dia a dia.

El fet de disposar d'un corpus de dades –el Corpus Audiovisual Plurilingüe, CAP (Payrató i Fitó (eds.) 2008)– que a més d'ésser audiovisuals són multilingües va possibilitar que es pogués donar una perspectiva interlingüística a l'estudi, de manera

que en aquesta tesi també s'ha pretès fer una comparació de l'ús dels díctics d'espai, així com de la relació entre aquests díctics i els seus corresponents elements no verbals o gestuals, en tres llengües diferents (català, castellà i anglès) usades per les mateixes informants, pertanyents a un mateix context social i a una mateixa cultura.

El present estudi, doncs, és una aportació al camp de la pragmàtica pel que fa a un dels aspectes de la llengua en què esdevé més clara l'estreta relació entre la part verbal del discurs i el context en què aquesta és realitzada, context en què els gestos produïts tenen una gran rellevància –en molts casos són imprescindibles. Per tant, aquesta tesi és un estudi multimodal i multilingüe que reivindica la importància de tenir en compte el context i, en particular, la gestualitat que acompanya el discurs verbal.

1.1. OBJECTIUS I HIPÒTESIS

A continuació s'estableixen quins són els objectius en què es concreta el present estudi. Per començar es fa un repàs exhaustiu als antecedents de la qüestió, tot seguit es presenten els objectius i finalment les hipòtesis de treball de les quals partim.

Antecedents

Els antecedents sobre la qüestió es poden desglossar en:

a) Repàs històric del tractament que s'ha fet de la dixi d'espai durant el segle passat i el que duem del present, tot observant les obres i els articles dels autors més rellevants i els diferents punts de vista.

b) Aproximació històrica sobre el tractament que s'ha fet del concepte de *context* durant l'últim segle, en què cada vegada ha anat guanyant més relleu en els estudis lingüístics, i també de la manera com s'ha tractat el gest.

d) Per acabar, es crearà un marc conceptual que permeti sistematitzar i analitzar la gestualitat de les informants de l'anàlisi.

Objectius

Objectiu 1

Analitzar quins són els elements que en català, en castellà i en anglès gramaticalitzen la dixi d'espai en el corpus estudiat, pel que fa a un determinat tipus de textos (els instructius), els quals, per la seva naturalesa, són més propensos a contenir elements referencials d'aquest tipus.

Objectiu 2

Relacionar aquests elements d'íctics verbals amb el seu context d'enunciació, concretament amb els trets no verbals de la situació comunicativa, de tal manera que podrem esbrinar si hi ha uns patrons gestuals més o menys generals per a uns determinats d'íctics d'espai.

Objectiu 3

Establir les semblances i les diferències, pel que fa a aquests patrons, entre les informants i les diferents llengües que s'usen (català, castellà i anglès), tenint en compte que són la L1, L2 i L3 dels subjectes estudiats.

Objectiu 4

Analitzar les relacions semàntiques entre la gestualitat i la parla tot relacionant els trets gestuals amb els valors semàntics que es poden relacionar amb els d'íctics d'espai verbalitzats.

Objectiu 5

A partir de la divisió en diferents fases dels diversos gestos, analitzar la relació entre la parla i la gestualitat en termes de coordinació temporal.

Objectiu 6

En una dimensió psicolingüística, també es posaran a prova dues teories relativament recents sobre la relació entre la parla i el gest. Es tracta, d'una banda, de la *teoria interactiva de la parla i el gest* (Furuyama 2002), i de l'altra, de la *teoria balística* o *ballistic theory* (Levelt 1985; De Ruiter i Wilkins 1998). La primera addueix

que el gest i la parla són dos recursos que estan interrelacionats i interconnectats tant durant la fase de planificació d'una realització com durant la fase d'execució. La segona defensa que, després de la fase de planificació, els dos recursos són independents l'un de l'altre durant la fase d'execució.

Hipòtesis

Hipòtesi 1

Donades les característiques del corpus –entrevistes semidirigides en una habitació–, la majoria dels elements d'íctics que hi trobarem seran dels anomenats *simbòlics* (Fillmore 1975, Albadalejo 1994, Eguren 1999) o *am Phantasma* (Bühler 1934). Per tant, en pocs casos hi haurà d'íctics pròpiament gestuals.

Hipòtesi 2

Els d'íctics d'espai són uns elements que, pel seu estret lligam amb el context, estaran freqüentment acompanyats de gestos.

Hipòtesi 3

La part del gest que conté el significat, és a dir, el que en termes de Kendon (2004) és anomenat *stroke* i que en aquest estudi anomenarem *punt àlgid*, es produirà o bé abans de l'element que acompanya o bé al mateix moment que aquest element (McNeill 2000). McNeill explica que el fet que hi hagi gestos que precedeixen la parla és una mostra que els éssers humans, quan ens comuniquem, ens fem una idea global d'allò que estem descrivint abans de verbalitzar-ho. En utilitzar un gest abans que la parla el que s'està fent és manifestar aquesta idea a través del sistema gestual abans que a través del sistema verbal. Per tant, és molt probable que un percentatge significatiu dels gestos siguin anteriors al seu corresponent element verbal.

Hipòtesi 4

Els *punts àlgids* en períodes de pausa o de silenci rarament es produiran, ja que, segons Kendon (1980), en general només la fase de preparació del gest –i, per tant, anterior al punt àlgid– pot començar abans que la parla. El mateix autor afirma que les

pauses alhora serveixen per coordinar el punt àlgid amb el segment de parla que li és coreferent (Kendon 2004: 119)

Hipòtesi 5

Usualment el gest descriu algun objecte o acció (o més d'un objecte i/o d'una acció) a què es refereix el parlant en la verbalització.

Hipòtesi 6

Assumint que a cada un dels díctics espacials estudiats li corresponen unes determinades representacions mentals per part de les informants, la plasmació d'aquestes representacions tindrà lloc en aspectes com la localització espacial, la configuració de la mà o la duplicació del gest (és a dir, en els trets no verbals en què seran desglossats els gestos). És esperable, doncs, que allò que expressa la part verbal tingui el seu reflex en els elements no verbals corresponents.

Hipòtesi 7

Les diferències gestuals més destacades es produeixen interculturalment; per tant, no hi haurà, en ser les informants pertanyents a una mateixa àrea geogràfica (àrea metropolitana de Barcelona) i compartir així el mateix context cultural i lingüístic, diferències significatives entre els diversos grups estudiats ni entre l'ús de les tres llengües analitzades (català, castellà i anglès).

Hipòtesi 8

L'estil personal de les informants està per sobre dels patrons no verbals més comuns i, per tant, probablement hi haurà alguna informant que s'allunyarà d'allò que és esperable segons el global de les dades.

1.2. CORPUS

1.2.1. LES DADES TEXTUALS I AUDIOVISUALS

El corpus utilitzat en aquest estudi prové del CAP, el qual conté dades extretes d'una sèrie d'entrevistes semidirigides realitzades a dotze informants escollides d'un

total inicial de divuit.¹ Aquestes informants són noies amb una edat compresa entre els 18 i els 30 anys; estudiants de segon cicle d'Econòmiques, Empresariales, Administració i Direcció d'Empreses o d'estudis afins; nascudes i residents a la regió metropolitana de Barcelona i, per extensió, a l'àrea lingüística del català central, i per acabar, pertanyents, segons la seva llengua familiar, a un d'aquests grups: catalanoparlants (amb el català com a L1), castellanoparlants (amb el castellà com a L1) i bilingües familiars (amb el català i el castellà com a llengües familiars). En aquesta taula podem veure el perfil de les informants:

Quadre 1. Perfil de les informants del corpus CAP

Informant ²	Edat	Estudis	L1	L2	L3
01	20	Empresa Internacional	C	S	E
04	21	Economia	C	S	E
05	21	Graduatura en Empresa Internacional	C	S	E
06	20	Graduatura en Empresa Internacional	C	S	E
12	20	Economia	S	C	E
14	22	Empresariales	S	C	E
15	23	Empresariales	S	C	E
16	26	Empresariales	S	C	E
21	21	Economia	C/S		E
22	21	Economia	C/S		E
24	20	Economia	C/S		E
25	21	Empresariales	C/S		E

C = Català, S = Castellà, E = Anglès, C/S = Català i Castellà

Cada una d'aquestes informants va participar en tres entrevistes individuals (semi)dirigides que tingueren lloc en tres sessions (en català, en castellà i en anglès) diferents i que van ser enregistrades amb dues càmeres de vídeo. Una càmera enfocava només la cara de la informant i proporcionava dades per a l'estudi de qüestions relacionades amb l'expressió facial, mentre que l'altra emmarcava tota l'escena, fet que permet estudiar aspectes diversos del conjunt de la interacció.

¹ Els membres del projecte VARCOM (BFF2001-3866) van entrevistar, efectivament, 18 informants, de les quals es van triar les 12 més adients per tal d'assolir els objectius marcats pel grup investigador.

² La codificació de les informants amb numeració superior al nombre d'informants (18) s'explica perquè en el projecte VARCOM cada grup de parlants (catalanoparlants, castellanoparlants i bilingües familiars) estava numerat de diferent manera: els catalanoparlants, de l'1 al 10, els castellanoparlants, de l'11 al 20, i els castellanoparlants, del 21 al 30.

La primera sessió es va realitzar en la L1 de la informant (català o castellà); la segona, en la L2 (català o castellà) i la tercera, en anglès, la seva L3. En la part central de les entrevistes es van obtenir mostres sobre les tipologies textuals proposades per Werlich (1976) —narració, argumentació, descripció, exposició i instrucció— a partir de dos procediments d'elicitació: un d'experimental, que donà lloc a dades induïdes per mitjà de diversos materials, i un d'experiencial, que motivà la producció dels diferents tipus de text amb preguntes sobre situacions viscudes per les mateixes informants.³

El corpus d'aquest estudi està constituït pels textos instructius experiencials produïts en català, en castellà i en anglès pels tres grups de parlants, de tal manera que es disposa de dades de dotze informants i d'un total de 36 textos. El corpus definitiu està representat en els quadres següents:

³ S'han usat els termes *experimental* i *experiencial* per respectar la nomenclatura que es va fer servir en el projecte VARCOM (BFF2001-3866) i, posteriorment, en el projecte PRAGMAESTIL (HUM2005-01936).

Quadre 2. CORPUS DE TEXTOS CATALANOPARLANTS

	GRUP	PARLANT	LLENGUA DEL TEXT	ELICITACIÓ	TIPUS DE TEXT
INFORMANTS	CATALANOPARLANTS (CC)	01	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L2)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		04	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L2)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		05	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L2)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		06	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L2)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu

C = Català; S = Castellà; E = Anglès

Quadre 3. CORPUS DE TEXTOS CASTELLANOPARLANTS

	GRUP	PARLANT	LLENGUA DEL TEXT	ELICITACIÓ	TIPUS DE TEXT
INFORMANTS	CASTELLANOPARLANTS (SS)	12	C (L2)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		14	C (L2)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		15	C (L2)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		16	C (L2)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu

C = Català; S = Castellà; E = Anglès

Quadre 4. CORPUS DE TEXTOS BILINGÜES FAMILIARS

	GRUP	PARLANT	LLENGUA DEL TEXT	ELICITACIÓ	TIPUS DE TEXT
INFORMANTS	BILINGÜES FAMILIARS (CS)	21	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		22	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		24	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu
		25	C (L1)	Experiencial	Instructiu
			S (L1)	Experiencial	Instructiu
			E (L3)	Experiencial	Instructiu

C = Català; S = Castellà; E = Anglès

Es disposa de dos tipus de documents diferents per a cada un dels textos instructius analitzats. El primer consisteix en la transcripció fidel del text produït, en format Word, en la qual s'ha seguit una sèrie de convencions (vg. *Annex 1*), gràcies a les quals aquesta transcripció pot ser llegida de la manera més propera en què va ser emès el discurs. Aquestes convencions,⁴ que han estat usades ja per altres corpus que formen part del Corpus Oral de Català Contemporani de la Universitat de Barcelona (CCCUB), han estat la base per poder fer el marcatge dels díctics d'espai que posteriorment han estat analitzats.

El segon és un document creat amb el programa d'anàlisi de dades audiovisuals anomenat ELAN⁵ (EUDICO Language Annotator), creat pel Max Planck Institute for Psycholinguistics.⁶ Aquest eina ha permès de crear una sèrie de documents –un per a cada text– en què es poden observar i analitzar els textos juntament amb tot el seu context, ja que contenen tant el so com les imatges de les entrevistes realitzades per a l'estudi. D'altra banda, i per tal de fer les dades més manejables i poder passar d'un ítem d'estudi a un altre més ràpidament, s'ha creat un subcorpus de dades audiovisuals format per aquells fragments de vídeo que coincideixen amb els díctics seleccionats i que alhora coincideixen, per tant, amb els gestos que els acompanyen. Així, de cada un dels primers documents creats amb ELAN, han sorgit una sèrie de subdocuments que coincideixen amb cada un dels díctics que prèviament han estat marcats en el text transcrit.

1.2.2. CODIFICACIÓ DELS TEXTOS

Els textos del corpus estan codificats seguint el sistema que va adoptar el projecte VARCOM (Payrató 2002b, 2004a) i que va tenir continuïtat en el projecte PRAGMAESTIL (HUM2005-01936/FILO). Es tracta d'una codificació complexa que

⁴ Vegeu més referències sobre les convencions i el sistema de transcripció a:

PAYRATÓ, L. (1995): "Transcripción del discurso coloquial", dins CORTÉS, L. (ed.): *El español coloquial*, Universidad de Almería, Almería, pàg. 45-70. Trad. cat.: "Transcripció del discurs oral", dins PAYRATÓ, L. BOIX, E., LLORET, M. R. i LORENTE, M. (eds.): *Corpus, corpora*. PPU, Barcelona, 1996.

—(ed.) (1998): *Oralment. Estudis de variació funcional*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

DUBOIS, J. W.; SCHUETZE-COBURN, S.; PAOLINO, D.; CUMMING, S.: (1993): "Outline of discourse transcription". Dins EDWARDS, J. A i LAMPERT, M. D. (eds.): *Talking data: transcription and coding in discourse research*. L. Erlbaum, Hillsdale, N.J.

⁵ Adreceu-vos a l'adreça electrònica www.mpi.nl/tools per a la descàrrega de la interfície.

⁶ Per a més informació sobre el Max Planck Institute for Psycholinguistics, adreceu-vos a www.mpi.nl.

té la seva raó de ser en la gran quantitat de variables que s'hi manejen, com ara la llengua del text, la provenença de la informant, el tipus de text o el procediment d'elicitació. Per facilitar la nostra tasca vam decidir de mantenir els mateixos codis. En l'*Annex 3* es poden veure els criteris de codificació (acompanyats d'un exemple per tal de fer-los més comprensibles per al lector) que ens permetran conèixer el gest i el text de què parlem en cada moment.

1.2.3. CARACTERÍSTIQUES DELS TEXTOS INSTRUCTIUS EXPERIENCIALS

Un text instructiu és, segons la classificació de Werlich,

[...] the type of textual communication in which the encoder tells himself (in sender-directed instruction) or others (in receiver-directed instruction) what to do. He uses linguistic communication in order to plan the future behaviour of himself or others.

(Werlich 1976: 41)

En el nostre corpus, els textos instructius són elicitats per mitjà de la pregunta següent: *què he de fer per anar de la facultat d'Econòmiques a casa teva?* A partir d'aquí, totes les informants produeixen un text instructiu en què indiquen a l'entrevistador quin és el camí que s'ha de seguir per arribar a casa seva des de la universitat. Els textos contenen un elevat nombre de díctics d'espai, tenint en compte que la descripció de l'espai esdevé un element molt important a l'hora de situar-se en una localització que no tenim davant dels nostres ulls.

En aquests textos, el primer que hem de tenir present és el fet que allò que s'hi descriu no es troba davant dels ulls dels participants en la interacció. Al contrari, les informants han d'imaginar el recorregut que tenen interioritzat mentalment, de manera que no poden recórrer a gestos d'assenyalament directe a un objecte de referència que serveixi de guia a l'entrevistador. Tenir això en compte serà important a l'hora d'entendre i de determinar quins són els usos dels díctics que apareixen en el corpus de dades, ja que difícilment trobarem referències espacials que depenguin del gest per poder ésser compreses, tot i que això no vol dir que els gestos no tinguin la seva importància.

Segons dades d'un treball anterior (Fitó 2005b), és en els textos instructius on apareixen més gestos d'íctics (el 47 %, concretament). És per la possibilitat de trobar més elements d'íctics que hem triat aquesta mena de textos.

1.3. METODOLOGIA

En aquest apartat s'explicarà la metodologia que s'ha seguit per tal de posar en relació els d'íctics d'espai trobats en els textos amb els elements no verbals que acompanyen aquests d'íctics. Així doncs, donarem compte, primer, del sistema d'emmagatzemament de dades; segon, del mètode de transcripció discursiva usat; en tercer lloc, es farà referència a la manera com s'han transcrit, a partir del manual de transcripció de Susan Duncan⁷ i del programa d'anotació ELAN, els elements no verbals i les fases gestuals; i finalment, s'explicarà com s'han posat en relació els elements verbals marcats amb els seus corresponents elements no verbals.

1.3.1. EMMAGATZEMAMENT, TRANSCRIPCIÓ DISCURSIVA I ORGANITZACIÓ DEL CORPUS

Les entrevistes que han servit com a font per crear el corpus d'aquest estudi es van dur a terme, com hem esmentat més amunt, en el marc del projecte VARCOM (BFF2001-3866), que té la seva continuïtat en el projecte PRAGMAESTIL (HUM2005-01936), impulsat també des de la Universitat de Barcelona. D'aquestes entrevistes, s'ha triat la part dels textos instructius experiencials, cada un dels quals va ser transcrit amb les convencions usades pel mateix projecte en particular, i pel grup investigador que en forma part en general. Aquestes convencions intenten ser fidels al màxim amb el caràcter oral dels discursos (vegeu *Annex 1*).

Cada un d'aquests textos, doncs, va ser transcrit, revisat i emmagatzemat en un document de Word, de manera que, d'entrada, es disposava de 36 documents d'aquesta mena, homogeneïtzats pel que fa als criteris. A partir d'aquests documents, es van poder marcar els d'íctics d'espai que són objecte de l'anàlisi.

Pel que fa a les dades audiovisuals, recollides amb dues càmeres de vídeo digitals, van ser emmagatzemades i segmentades mitjançant el programa especialitzat

⁷ El manual complet d'aquest sistema de transcripció es troba a: http://mcneilllab.uchicago.edu/pdfs/Coding_Manual.pdf.

Adobe Premiere. Així, tots els 36 textos instructius experiencials –3 per persona entrevistada– produïts per les informants van ser capturats en format DVD, de manera que al final vam poder disposar de 12 DVD –un per a cada informant– en un format adequat per a la posterior transcripció dels elements no verbals duta a terme mitjançant el programa ELAN.

1.3.2. LA TRANSCRIPCIÓ DELS ELEMENTS NO VERBALS

1.3.2.1. ELAN (EUDICO Language Annotator)

Per investigar a fons els mecanismes que s'amaguen darrere dels gestos o per descriure quins són els patrons de moviment que realment són més comuns, ja sigui en una llengua o en una cultura en particular, calen programes que permetin d'integrar diferents modes de comunicació, que permetin tenir una visió més àmplia de l'activitat comunicativa; en definitiva, que permetin contextualitzar la parla. Per consegüent s'ha d'integrar la part verbal (la parla, la part pròpiament lingüística) i la part no verbal (la imatge, el context situacional, la gestualitat, les expressions facials...) de l'acte comunicatiu que estem estudiant en la mateixa anàlisi.

ELAN és una eina d'anotació que fa possible aquesta integració. Permet crear, editar, visualitzar i cercar anotacions per a dades audiovisuals. Va ser creada, com ja s'ha apuntat més amunt, pel Max Planck Institute for Psycholinguistics (Nimega, Holanda), amb l'objectiu de proveir els investigadors d'una base tecnològica per a l'anotació i l'explotació de dades audiovisuals o multimèdia. A més, ELAN està específicament dissenyat per a l'anàlisi del llenguatge, de les llengües de signes i del gest, tot i que evidentment pot ser usat en altres tipus d'estudis.

La dixi d'espai engloba uns elements concrets de la llengua que es refereixen a llocs que apareixen en l'entorn immediat del discurs i que, per tant, necessiten el context perquè nosaltres puguem saber a què fan referència exactament. Són elements com ara l'adverbi *aquí* o els demostratius *aquest* o *aquell*. Així, per exemple, si diem *aquí* en el context d'una comunicació, pensarem tots que estem fent referència a la sala on ens trobem en el moment que la presentació s'està duent a terme. Si estiguéssim parlant d'immigració, en canvi, el contingut de l'*aquí* probablement no seria un lloc físic que tots els participants de la interacció podríem veure, sinó que seria probablement Catalunya o Espanya. De la mateixa manera, si fem referència a algun aspecte

d'*aquesta cadira*, no sabrem si ens referim a una cadira o a una altra si no tenim contacte visual amb la persona que està pronunciant aquestes paraules, ja que aquesta persona estarà, per força, assenyalant una cadira en concret.

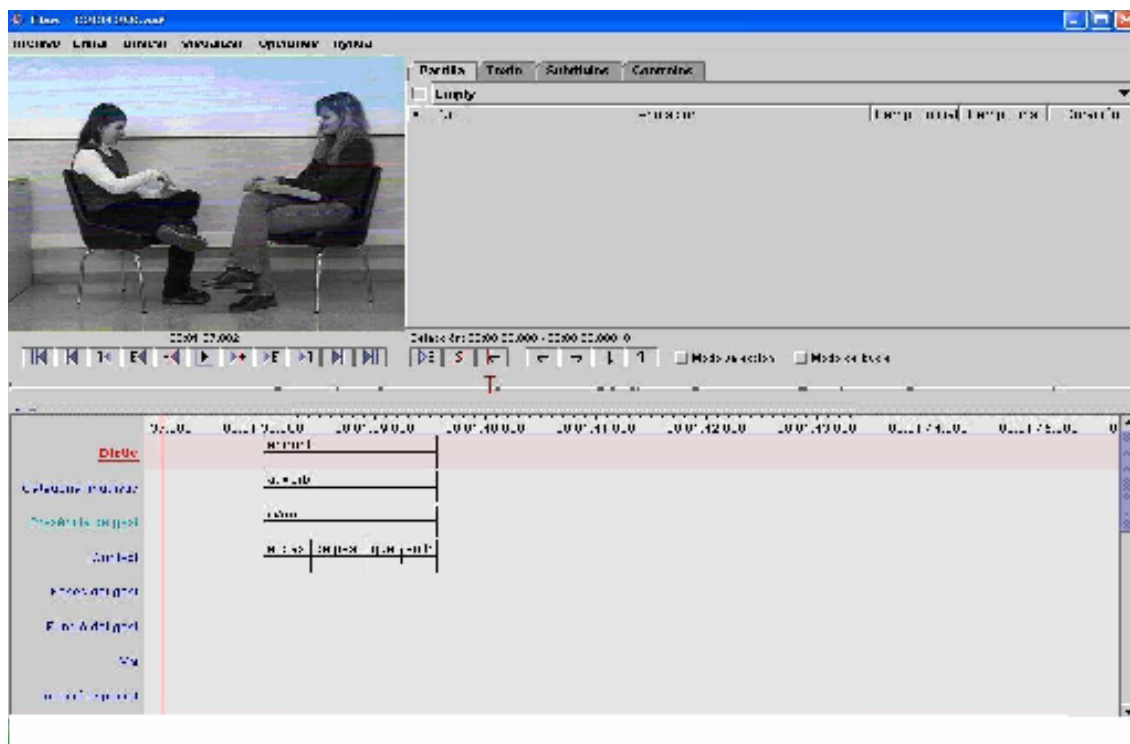
Per tant, en un estudi d'elements d'aquest tipus, és imprescindible de tenir disponibles les imatges per tal de poder analitzar la manera en què el gest i la parla interactuen per formar una única unitat de significat. El programa ELAN, doncs, fa possible aquesta anàlisi, com també permet de personalitzar les anotacions que es volen fer de manera que es tenen sempre les imatges que s'estudien en pantalla, cosa que facilita l'observació de les dades i la seva posterior sistematització.

Com ja s'ha dit, la característica principal d'aquesta eina és que pot mostrar dades audiovisuals (tota la interacció) alhora amb les anotacions corresponents (la part verbal o les diverses anotacions que hi vulguem fer constar). També permet enllaçar les anotacions amb els segments de vídeo corresponents (és a dir, es pot enllaçar un comentari amb un fragment de vídeo en concret, de tal manera que quan ens situem en aquell comentari, el programa automàticament mostrarà el segment de vídeo a què estava associat); també és possible connectar anotacions amb altres anotacions; i, per últim, crear un nombre il·limitat de *tires* o línies d'anotació, definides pels usuaris (podem decidir els noms amb què definim les anotacions, així com les característiques d'aquestes anotacions).⁸

Aquestes són les raons, en definitiva, per les quals es va prendre la decisió d'usar ELAN per al marcatge tant dels elements verbals com dels no verbals del corpus. Aquí es pot veure una mostra de la pantalla del programa:

⁸ A més a més, hi ha diferents caràcters o fonts (fonts en català, però també se'n troben en coreà o xinès, o fins i tot hi ha les fonts fonètiques en cas de necessitat), es disposa de diferents opcions per exportar i importar dades, i també d'opcions de cerca molt útils per a fer més eficaç i ràpida l'anàlisi.

Imatge 1. MOSTRA DEL PROGRAMA ELAN

Així doncs, s'han marcat tant els díctics com els seus corresponents trets no verbals de cada un dels textos analitzats. A partir dels díctics d'espai cercats prèviament en els documents de text, s'han cercat les imatges que hi corresponien i s'hi han afegit totes aquelles informacions rellevants per a la tesi, com ara la direcció en què es fa el gest, la configuració de les mans, etc. De la mateixa manera, gràcies a les facilitats de manipulació ja explicades més amunt, s'han segmentat els gestos en diferents fases d'acord amb Kendon (2004).

La descripció dels elements verbals díctics és a § 2.3, mentre que la dels trets no verbals tinguts en compte en l'anàlisi, així com de les fases gestuals té lloc a § 4.

1.3.2.2. Manual de transcripció de Susan Duncan

A part de disposar de les dades audiovisuals, durant aquest estudi també serà útil, en certs moments, analitzar algun element sense necessitat de recórrer als documents d'ELAN que es troben en el DVD adjunt.

El manual de transcripció realitzat per Susan Duncan consisteix en una sèrie de passos que han estat escrits com a instruccions per a codificar el gest i el discurs de manera escrita. Com que treballar amb aquest manual implica haver d'observar dades

audiovisuals, hi ha una sèrie de requeriments tècnics imprescindibles que el programa ELAN ja proporciona.

Les funcions essencials amb què hem de poder comptar són les que permeten veure les imatges en càmera lenta i capturar fotogrames o *frames*. Utilitzant aquestes eines, el temps entre la parla i el gest es pot mesurar de manera precisa. Codificar requereix l'habilitat de mirar un vídeo en càmera lenta, però també amb el so disponible.

Els procediments per a la transcripció són presentats en passos successius. A continuació es mostrarà no tota la informació que hi ha en el manual, sinó només les parts que s'han seguit en la transcripció d'aquest treball. Per tant, s'ha adaptat el manual a les necessitats de l'estudi:

(1) S'han observat els materials d'elicitació complets (en el nostre cas, els textos instructius experiencials de totes les informants) una primera vegada.

(2) S'han transcrit totes les paraules (incloent-hi aquelles parcials o inintel·ligibles) que apareixen en el discurs a partir de les convencions de què disposem per a la transcripció de la llengua oral. El final d'un discurs es produeix quan el parlant o l'interlocutor diuen les últimes paraules que pertanyen al contingut de l'estímul, ja sigui directament o indirectament.

(3) S'ha organitzat la transcripció en grups tonals i s'hi han anotat:

A. Pausas, inhalacions, sons extralingüístics, etc.

B. Les contribucions de l'interlocutor.

(4) S'han marcat les frases gestuals amb els símbols < >. Això s'ha realitzat al llarg de tot el discurs en aquells casos en què els gestos acompanyaven els díctics verbals; no s'ha deixat d'anotar cap d'aquests intervals de parla que es realitza acompanyat de moviments de la mà i/o dels braços.

(5) S'han anotat les fases i l'estructura dels gestos que acompanyen aquests intervals:

A. S'han localitzat les fases dels gestos a través d'un procés consistent a comparar quins significats semblen expressar les mans (o altres parts del cos) amb els significats que està comunicant el parlant amb paraules, oracions, i amb unitats discursives més comprensibles:

1. S'ha fixat la localització del punt àlgid amb la velocitat normal del vídeo.

2. S'ha assegurat la localització exacta del punt àlgid utilitzant la càmera lenta (sempre amb àudio).⁹ El punt àlgid s'ha marcat en negreta.

B. Amb l'anotació de les frases gestuals (<...>) i de les fases en què apareix el punt àlgid, les fases de preparació i de retracció del gest han estat també, *de facto*, anotades. Així, la preparació és l'interval entre el parèntesi de l'esquerra i el començament de la negreta, mentre que la retracció és l'interval entre l'última lletra en negreta i el parèntesi de la dreta. S'ha de tenir en compte que no hi ha res que impedeixi un parlant de fer una altra fase de punt àlgid immediatament després de l'acabament de l'anterior fase de punt àlgid. Això vol dir que la frase gestual pot no tenir preparació i/o retracció.

C. Una frase dins d'una altra frase és anotada usant parèntesis angulars interiors i exteriors <<...>>. Es pot considerar que dues o més frases gestuals funcionen com una part d'una altra frase gestual que abraça més elements.

D. S'han anotat les fases en què el gest es queda en suspensió amb un subratllat, distingint el *manteniment complet* del gest (un subratllat més continu voldrà dir que no hi ha moviment detectable) del *manteniment parcial* del gest (un subratllat discontinu voldrà dir que hi ha algun moviment, però també manteniment de la forma de la mà i/o de la localització general en l'espai gestual).

E. A sota de la línia que marca la parla acompanyada del gest, s'hi ha entrat informació útil per a la interpretació del gest. L'aparició d'un tipus

⁹ Les localitzacions aparents dels gestos en relació amb la parla poden variar de manera molt lleu en funció de si veiem les imatges més o menys ràpidament. Encara més, una anàlisi molt acurada, usant la càmera lenta, també tendeix a fer-nos detectar fases gestuals addicionals que no es veien en la velocitat normal.

d'informació o un altre dependrà d'allò que s'estigui analitzant en el moment. La informació pot ser d'aquest tipus:

1. La funció / el tipus de gest. Per exemple: icònic, metafòric, díctic.
2. Indicació de si el gest és, en tots o alguns aspectes, una repetició d'un gest o si està relacionat amb un altre gest en el discurs que el precedeix.
3. Una descripció de la forma física del gest, incloent-hi la forma de la mà, la localització i les característiques del moviment, tot usant les convencions de codificació descrites més amunt.
4. El significat que es pot inferir del gest.
5. Si cal, per a casos difícils d'analitzar, notes sobre el procés d'inferència que porta a pensar en aquest significat inferit.
6. Notes per donar suport a diversos propòsits d'anàlisi específics; l'ús de l'espai dels gestos, el caràcter de la sincronia entre la parla i el gest i les connexions entre aquest patró i tot el discurs, etc.

(6) Finalment, s'ha revisat tot el que s'ha transcrit. A mesura que l'anotador va treballant a través de la narració d'una part a una altra, es pot anar intuïnt com un determinat parlant executa normalment certs tipus de gest, les formes de les mans del parlant, quins gestos fa durant els intervals en què la parla no és fluïda, etc.

1.3.2.3. Convencions per a la transcripció del gest

En aquest subapartat es mostra només allò que s'ha marcat de manera sistemàtica durant l'anàlisi del subcorpus audiovisual. Si bé en el manual ja es donen aquestes instruccions, aquí es mostren resumides per tal de facilitar la feina del lector.

La transcripció es fa seguint aquestes convencions (vegeu també l'*Annex 2*):

- 1) **Frases gestuals** (*Gesture-phrase*): <...>
- 2) **Punt àlgid** (*stroke*): fragment en format *negreta*.
- 3) **Preparació del gest**: no té cap marca específica. És el fragment que queda entre el primer parèntesi i el punt àlgid.

4) **Retracció del gest:** no té cap marca específica. És el fragment que hi ha entre el punt àlgid i el segon parèntesi.

5) **Manteniment del gest:**

_____ (sense moviment = manteniment complet)

----- (amb moviment lleu = manteniment parcial)

Aquí tenim dos mostres de transcripció gestual: el punt àlgid està marcat en negreta, si hi ha un manteniment del gest el fragment està subratllat, i les fases de preparació i de retracció es troben encerclades:

Exemple 1

C101A1

<agafo el caner Sepúlveda_>
i tot recta>
retracció preparació

Exemple 2

E316A4
preparació (... 1.19) s=0 you_
@o straight ahead_
retracció you find another roundabout_
L(1) .44) you: _

Aquestes informacions aniran acompanyades, en cas que calgui, de les característiques dels factors indicats més amunt (tipus de gest, la seva funció, significat que se'n pot inferir, etc.), a més de la referència a les imatges que es podran consultar en el DVD (vg. 1.3.2.4).

1.3.2.4. Codificació dels gestos

Per tal de consultar les dades audiovisuals dels elements de què anirem parlant al llarg d'aquest estudi, disposem d'un DVD adjunt amb els documents d'ELAN corresponents a cada un dels ítems que han estat marcats. La codificació per a aquests ítems es troba desglossada en l'*Annex 3*.

1.3.3. ANALISI DELS ELEMENTS VERBALS I NO VERBALS DE LA DIXI D'ESPAI

Amb les dades ja organitzades i marcades –és a dir, amb els díctics d'espai verbalitzats localitzats i els gestos segmentats en fases i en diferents trets no verbals–, ja s'ha pogut procedir a l'anàlisi de les dades, que ha consistit en els passos següents:

(1) Primer de tot, s'han descrit els elements que gramaticalitzen la dixi d'espai segons el que s'ha trobat en el corpus CAP, tant en català com en castellà i en anglès, i tenint sempre en compte la relació entre aquestes llengües i els diferents grups de parlants (català o castellà com a L1 o L2, anglès com a L3).

(2) En segon lloc, s'ha posat en relació aquests elements díctics amb els gestos –en els casos en què n'hi havia– que els acompanyen, els quals han estat posteriorment desglossats en diferents trets no verbals, com ja s'ha explicat anteriorment. D'aquesta manera, s'han descrit, quan s'ha donat el cas, uns patrons gestuals més o menys comuns i constants per a certs elements díctics.

Cal assenyalar també que s'ha procedit a fer una anàlisi comparativa entre els diferents grups de parlants i entre les tres llengües objecte d'aquesta tesi, com també que s'ha tingut en compte les possibles diferències degudes a l'estil personal de cada una de les persones entrevistades.

(3) En tercer i últim lloc, s'ha analitzat la relació temporal que hi ha entre la part verbal i la part no verbal de cada un dels díctics marcats, de manera que podrem refermar o negar la hipòtesi segons la qual la majoria dels gestos són simultanis –en primer terme– o anteriors al seu corresponent element no verbal (McNeill 2000). Cal dir també en aquest punt que es tindrà en compte, de nou, les diferents llengües usades pels parlants, així com el seu estil personal.

2. LA DIXI D'ESPAI

En aquest apartat veurem com ha estat definida la dixi, i en concret, la dixi d'espai, en diferents obres i articles, de manera que es farà un repàs de com ha estat tractat aquest fenomen, en català, en castellà i en anglès, les tres llengües tingudes en compte en aquest estudi. Finalment, a partir del marc teòric ressenyat, es descriuran els elements que gramaticalitzen la dixi d'espai del nostre corpus.

2.1. DEFINICIONS DE LA DIXI EN ELS DICCIONARIS DE REFERÈNCIA

Dixi, en el sentit etimològic de la paraula, que prové del mot grec *deixis*, vol dir *mostrar, assenyalar*. S'identifica com una referència gestual, com una identificació del referent per mitjà d'un gest corporal en el context espaciotemporal que serveix de marc per a l'enunciació. Per tant, ja es pot intuir aquí la importància del context d'interacció i de la gesticulació referent a una o més parts d'aquest context.

El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix la dixi com a «Funció lingüística que consisteix a assenyalar les persones o les circumstàncies de lloc o de temps en què es produeix» (DIEC: 580). El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, per la seva banda, en fa una definició més general: «Funció que consisteix a assenyalar algú o alguna cosa present en el moment de la comunicació» (GDLC: 566).

Totes dues definicions destaquen que la dixi consisteix a «assenyalar» alguna entitat que es troba a la vista de les persones que interactuen. Mentre que la primera es fa ressò dels tres tipus de dixi tradicionals –persona, lloc i temps–, la segona n'obvia la distinció. Cap de les dues, però, parla d'altres usos de la dixi recollits en diferents estudis, com ara la dixi social, per exemple, la qual en els últims anys ha guanyat força i és tractada, o bé a part de les altres o bé conjuntament amb la dixi de persona, per autors com ara Payrató (1998). Tampoc es diu res de la dixi textual, la qual té una funció referencial molt important en el discurs i que també ha estat recollida per diversos autors com Fillmore (1975). És destacable també el fet que totes dues no abracin usos de la dixi en què allò a què es fa referència no és present en el moment de la comunicació, sinó que es troba en la situació comunicativa que està sent expressada.

Efectivament, es pot donar una situació en què l'emissor parli d'alguna cosa viscuda o recordada i que faci servir un díctic per referir-se a una persona, a

circumstàncies de lloc o de temps d'aquell moment viscut o recordat. Per posar un exemple del corpus, una de les informants, que està explicant a una altra persona el camí que s'ha de seguir per anar d'un lloc a un altre, usa dèictics espacials per fer referència als llocs que ella té en ment:

(1) C212A5

o em fi<co_

si aquí està la Facultat d'Empresarials >

En aquest exemple, la informant 12 usa el dit índex de la mà dreta per assenyalar un punt de la seva mà esquerra; aquest punt imaginari en la seva mà té el seu equivalent en el lloc que la informant descriu i que mira de traslladar al seu interlocutor.

La definició de dixi que es troba al *Diccionario de la Lengua Española* és, en canvi, més satisfactòria en aquest sentit: «Señalamiento que se realiza mediante ciertos elementos lingüísticos que muestran, como *este, esa*; que indican una persona, como *yo, vosotros*; o un lugar, como *allí, arriba*; o un tiempo, como *ayer, ahora*. El señalamiento puede referirse a otros elementos del discurso o presentes solo en la memoria. *Invité a tus hermanos y a tus primos, pero estos no aceptaron. Aquellos días fueron magníficos.*» I encara, en una segona accepció, es fa referència a l'existència de la dixi exclusivament gestual: «Mostración que se realiza mediante un gesto, acompañando o no a un dèictico gramatical.» (DRAE: 674).

Per tant, la definició de la Real Academia Española té en compte els usos de la dixi presents en el pensament dels parlants i, a més, també fa referència al fet que es poden donar casos de dixi en què no es verbalitzi cap dèctic. En aquests casos, el context de la interacció guanya en importància, ja que esdevé l'únic *output* que permet entendre el missatge. Un exemple d'aquest ús dèctic exclusiu del gest seria el cas en què preguntem a algú on vol seure i ens assenyala, amb un simple moviment d'una mà, una de les cadires que hi pugui haver en l'espai on es produeix la comunicació.

Cal destacar també l'ús dels mots *señalamiento* o *mostración* en totes dues definicions, subratllant el fet de mostrar gestualment el referent, com ja ocorre en les definicions dels dos diccionaris catalans esmentats.

Pel que fa a l'anglès, el *Collins English Dictionary* es refereix a la *deixis* com a «the use or reference of a deictic word». I *Deictic* es defineix d'aquesta manera:

«denoting a word, such as *here* or *I*, whose reference is determined by the context of its utterance» (CED: 391). Aquesta definició abraça tant els usos en què els elements referits són presents com els usos en els quals aquests elements no són físicament a l'abast. Com a punt negatiu, però, respecte de les definicions catalanes i castellanes, cal destacar que no es parla dels tipus d'elements a què la dixi es pot referir: persona, temps, lloc...

El mateix ocorre a *The Oxford English Dictionary*, que defineix la dixi així: «indication, pointing out» (OED: 405). Com ocorre en les definicions catalanes, doncs, sembla que es limita als casos de la dixi purament gestual, ja que no especifica la naturalesa dels referents.

En definitiva, els diccionaris de referència de les tres llengües analitzades en aquest estudi donen una definició bastant limitada del fenomen, probablement a causa de les diferents perspectives i consideracions que hi ha sobre la quantitat de tipus de dixi que existeixen i sobre els diferents usos que pot presentar; perspectives en les quals ens centrarem a continuació.

2.2. APROXIMACIÓ HISTÒRICA DE LA DIXI

Tot seguit es mostra una perspectiva molt general de la manera com s'ha definit i com s'ha tractat el fenomen de la dixi, en global, i de la dixi d'espai, en concret, principalment en la lingüística contemporània,¹⁰ a partir dels autors més importants que hi han dedicat una atenció especial en les seves obres. La intenció no és fer una explicació detallada de cada una de les obres citades, sinó tan sols donar compte dels aspectes més rellevants que han ajudat l'autor a disposar d'un marc teòric adequat per delimitar el fenomen de la dixi, sobretot pel que fa als tipus i als usos.

2.2.1. LA DIXI D'ESPAI EN LA LINGÜÍSTICA DEL SEGLE XX

2.2.1.1. OTTO JESPERSEN

Otto Jespersen (1860-1943), lingüista i filòsof danès que es va especialitzar en la gramàtica de la llengua anglesa, es refereix a la dixi –tot i que no amb aquest terme– en la seva obra (Jespersen 1922). Parla d'aquelles paraules en què el significat canvia

¹⁰ Nogué (2008) fa una aproximació històrica de la dixi molt més completa, des de la sintaxi grega fins a la incorporació del fenomen a les noves gramàtiques. Donada la centralitat que té la part no verbal (bàsicament gestual) d'aquest estudi, aquí en farem una descripció molt més breu.

segons la situació. Per exemplificar-les, utilitza les paraules *mother* (“mare”) i *father* (“pare”), ja que cada persona les fa servir tot indicant un referent que en cada cas és diferent. Per tant, anomena a aquestes paraules *shifters* (o *commutadors*).¹¹

La classe més important de *commutadors*, segons Jespersen, són els pronoms personals, en què la comprensió d'allò que s'està dient és possible gràcies a la situació. Tant és així que els nens, posa com a exemple, tenen moltes dificultats a usar-los, ja que han d'entendre que el pronom *you* no es refereix a ells mateixos quan són ells els emissors.

D'altra banda, en el capítol 6 de *The Philosophy of Grammar* (1924) –obra que nasqué d'una sèrie de conferències que Jespersen va pronunciar a la Universitat de Columbia entre el 1909 i el 1910–, durant la seva divisió entre classes de paraules, es refereix als pronoms, sobre els quals diu:

Pronouns [...] are characterized by their signification being variable essentially contained in a reference to some circumstance which is found outside of the linguistic expression itself and is determined by the whole of the situation.

(Jespersen 1924: 83)

Així, menciona, entre d'altres pronoms, que el pronom de persona *I* significa una persona o una altra en funció de la situació; que *here* és l'adverbi pronominal de lloc de la primera persona i *there*, de la segona i tercera; i que *now* i *then* són els corresponents pronoms de temps.

També destaca, més endavant, que els demostratius *this* i *that*, estiguin o no acompanyats de gestos, tenen la funció d'especificar, i el mateix ocorre amb l'article definit *the* –així, a *the rose*, el mot *rose* és restringit a una rosa definida que és en el pensament dels participants en la interacció en aquell moment. Pel que fa a la dixi de persona, Jespersen distingeix entre la persona que parla (primera persona), la persona a qui es parla (segona persona) i la persona o cosa de qui es parla (tercera persona); també destaca que en moltes llengües la distinció entre persones no es produeix només en els pronoms, sinó també en els verbs.

¹¹ Nogué (2008) ja usa aquest terme en català, adaptat de la traducció que va fer Jem Cabanes d'aquest terme en la versió castellana de Jakobson (1957).

Finalment, fent un últim apunt sobre la dixi d'espai, assenyala que W.Bang, a *Les langues Ouralo-altaïques* (1893), pensa que és irrefutable el fet que la ment humana, abans d'adquirir els conceptes del *jo* i el *tu*, va adquirir els conceptes d'*aquí* i *allà*, i distingeix entre dues classes d'elements pronominals: una per *here, I, now*, i un altra per *not-I* i *there*. Autors posteriors coincideixen, pel que fa a aquesta qüestió, amb Jespersen.

Així doncs, Jespersen, a partir de la revisió que fa dels elements estan lligats al context, aporta unes reflexions molt interessants que seran molt útils per a posteriors estudiosos de la dixi en general i de la dixi d'espai en particular.

2.2.1.2. KARL BÜHLER

Karl Bühler (1879-1963), psicòleg i filòsof alemany que es relaciona amb l'Escola de Praga, atribuïa tres components a la funció comunicativa del llenguatge: la funció expressiva, la funció indicativa i la funció descriptiva.

En la segona part de la seva gran obra, *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache* (1934), proposa una representació de la parla en dos camps: el simbòlic (o de la representació conceptual) i el mostratiu, indicatiu o assenyalatiu. En el primer camp hi entren aquelles expressions lingüístiques que es refereixen a conceptes d'una manera arbitrària. Aquestes expressions les anomena *Nennwörter* o *naming words* (paraules que anomenen).

En el segon camp, Bühler parla de les paraules dítiques, les quals considera expressions lligades immediatament a un acte de parla determinat. Bühler, aquí, introdueix un nou concepte tot exposant que les expressions dítiques es poden representar a partir d'un punt zero que anomena *origo*. Aquest punt depèn de tres aspectes que van relacionats amb els tres tipus de dixi clàssicament coneguts: la persona que parla –el *jo*–, el lloc de realització –l'*aquí*– i el temps de la realització –l'*ara*.

Quan l'emissor vol referir-se a ell mateix, diu *jo*, però quan es vol referir al receptor dirà *tu*, o quan es dirigeixi a diversos receptors dirà *vosaltres*. *Jo*, *tu* i *vosaltres* són paraules dítiques perquè reben el significat no del *camp simbòlic* de la llengua, sinó del que Bühler en diu *camp dític*.

Bühler distingeix tres usos de la dixi, tres maneres distintes d'assenyalar (*pointing*): la *Demonstratio ad oculos*, la dixi *am Phantasma* i la dixi anafòrica. La

Demonstratio ad oculos és la dixi que es veu reflectida en les definicions dels dos diccionaris catalans esmentats més amunt; és a dir, la dixi efectuada en el camp mostratiu de la situació enunciativa. Es tracta d'una referència exofòrica en què allò referenciat és present en el camp visual. En aquesta mena de dixi hi ha assenyalaments dins del context espaciotemporal que es crea en un acte comunicatiu.

La dixi *am Phantasma*, en canvi, es distingeix de la dixi *ad oculos* perquè es refereix a elements que no són físicament presents en la situació comunicativa, sinó que són presents dins del camp de la imaginació o del record. Per últim, la *dixi anafòrica* és la dixi sintàctica, aquella en què s'assenyala un fragment o un segment del text (oral o escrit) que ja ha aparegut anteriorment i que, per tant, li és coreferent. Mentre que en els dos primers usos la referència és exofòrica, en la dixi anafòrica la referència és endofòrica; això és, es troba dins del discurs.

Així, Bühler observa que també hi ha díctics útils per a l'organització del discurs, i per aquesta mena de díctics les llengües indoeuropees usen les mateixes paraules que per a la dixi *ad oculos*. Des d'un punt de vista psicològic, qualsevol ús anafòric dels díctics pressuposa que tant l'emissor com el receptor tenen accés al desenvolupament (*flow*) del discurs en la seva totalitat, en què les parts poden ser represes i anticipades.

Pel que fa a la dixi *am phantasma*, tant la persona que guia com la persona que està sent guiada han de tenir un grau suficient d'harmonia quant a l'orientació; l'orientació dins d'un esquema en què l'objecte de referència té el seu lloc. Així, el narrador introdueix el receptor en el reialme d'allò que és absent, o en el reialme de la imaginació constructiva, usant les mateixes paraules díctiques que faria servir en cas que es pogués veure allò que s'està descrivint. Aquell que és guiat per mitjà de la *dixi am phantasma* no pot seguir les indicacions gestuals del parlant o la mirada, etc., per trobar alguna cosa de l'espai.

Ara bé, això no vol dir que les ajudes díctiques naturals desapareguin completament en la *dixi am phantasma*. L'autor recorda que els éssers humans som animals visuals; l'espai visual no ho és tot, però domina la nostra orientació espacial. L'ús de paraules com *before*, *behind*, *left*, *right*, *above* o *below* implica que les persones senten el seu cos en relació a la seva orientació visual, i l'usen dícticament. La descripció d'una escena absent permet tant a l'emissor com al receptor fer present allò

absent. Aquest fenomen Bühler l'anomena *mimesis of the absent*. L'orientació intervé i es transposa en l'espai imaginari, al reialme de la pura imaginació. A més, diu, és important fer notar que allò que coneixem sempre ho col·loquem imaginàriament en un espai conegut.

D'altra banda, Bühler coincideix amb Jespersen a atorgar un paper principal a la dixi d'espai en els orígens de l'adquisició dels termes dítctics, de manera que també creu que només quan els éssers humans van tenir consciència de l'*aquí* i de l'*allà*, van poder tenir consciència del *jo* i el *tu*.

Bühler conclou que seria un error pensar que només la *dixi ad oculos* és l'únic tipus de dixi "purament" dítctica, ja que en la *dixi am phantasma* qualsevol persona que és transposada a aquest món imaginari pren en consideració el seu cos i, per tant, unes coordenades espaciotemporals que esdevenen crítiques per al bon funcionament de la comunicació.

El marc teòric que forneix Karl Bühler per a la dixi ha esdevingut una aportació importantíssima per a posteriors estudis en aquesta matèria. La distinció entre *camp simbòlic* i *camp dítctic*, així com la classificació que fa entre els diferents usos de la dixi, aproximen aquest autor a la pragmàtica actual, ja que cada element dítctic s'ha de relacionar per força amb el context de situació de la parla.

2.2.1.3. WITTGENSTEIN

Ludwig Wittgenstein (1889-1951), filòsof austríac que va defensar que l'autèntic significat de les paraules està en el seu ús, va expressar amb aquestes paraules la visió holística del llenguatge verbal i no verbal:

For a large class of cases –though not for all– in which we employ the word meaning it can be defined thus: the meaning of a word is its use in the language.

(Wittgenstein 1953: 43)

Sembla il·lògic, doncs, segons l'autor, dir que els significats dels ítems verbals són productes de convencions purament verbals. Els participants en una interacció reben inputs d'elements verbals, prosòdics, cinètics... i els reben no com a senyals independents, sinó en relació uns amb els altres. D'aquesta manera, els participants fan inferències de manera holística.

Wittgenstein, doncs, a través de la seva obra filosòfica arriba a la conclusió que el significat de les paraules només es pot entendre a través de l'ús que se'n fa; ús que òbviamment també inclou el gest que les acompanya:

So long as there is a this, the word this has a meaning too... But that does not make the word into a name. On the contrary: for a name is not used with, but only explained by means of, the gesture of pointing.

(Wittgenstein 1953: 45)

2.2.1.4. ÉMILE BENVENISTE

Émile Benveniste (1902-1976) va estudiar a la Sorbona amb Antoine Meillet, deixeble de Saussure. S'inscriu dins del corrent estructuralista, però tot i així en la seva obra s'acosta a plantejaments més pragmàtics: desenvolupa una distinció entre l'*énoncé* o *enunciat* (afirmació independent del context) i l'*énonciation* o *enunciació* (l'acte d'enunciar associat al context).

Cada vegada que usem un nom, segons l'autor, existeix una noció constant i objectiva que és independent del context. Però quan usem *je* –jo– no ens referim a res en concret, sinó que cada *je* té la seva pròpia referència. Per tant, defineix *je* com “*la personne qui énonce la présente instance de discours contenant je*” (Benveniste 1956: 252).

D'aquesta manera, anomena aquests elements lingüístics que depenen del context *indicateurs* o *indicadors*. D'aquests *indicadors*, n'hi ha de diferents classes, com ara els pronoms, adverbis o les locucions adverbials. Hi inclou també els demostratius, com *ce* (aquest), els adverbis de lloc i temps *ici* (aquí) i *maintenant* (ara), *aujourd'hui* (avui), *demain* (demà), *dans trois jours* (d'aquí tres dies), etc.

Benveniste defensa que no serveix de res definir aquests elements a partir del terme *dixi* si no s'aclareix a més que la *dixi* és contemporània al context del discurs que du l'indicador de persona. L'essencial, doncs, és la relació entre l'indicador i el context present del discurs. D'aquesta manera, els indicadors no poden pas existir com a signes virtuals, sinó que existeixen en tant que són actualitzats dins del context del discurs.

Benveniste (1958) també parla del concepte de *subjectivitat*. Per ell, la subjectivitat és la capacitat d'un locutor de fer el paper de subjecte i es determina per l'estatut lingüístic de la persona. L'autor, exposant el canvi de papers dels interlocutors

en una conversa –una persona és el “jo” quan és l'emissor i el “tu” quan és el receptor– adopta un enfocament pragmàtic:

La polarité des personnes, telle est dans le langage la condition fondamentale, dont le procès de communication, dont nous sommes parti, n'est qu'une conséquence toute pragmatique.

Benveniste (1958: 260)

Aquesta subjectivitat dins el llenguatge, diu, té en els pronoms personals el primer punt de suport. D'aquests pronoms depenen, a la vegada, altres classes de pronoms que comparteixen el mateix estatus: els indicadors de la dixi; els demostratius, els adverbis, els adjectius, els quals organitzen les relacions espacials i temporals a l'entorn del subjecte. Per tant, la dixi d'espai està totalment supeditada a la dixi de persona, i concretament al *jo*.

Les reflexions de Benveniste entorn de la dixi i el paper de la subjectivitat en el llenguatge han estat referència per a altres estudiosos, entre els quals destaca John Lyons (vegeu § 2.2.2.1).

2.2.1.5. ROMAN JAKOBSON

Roman Jakobson (1896-1982), lingüista rus pioner en el desenvolupament de l'anàlisi estructural del llenguatge, també fa referència al que Jespersen va anomenar *shifters* o *commutadors*: *la significación general de un conmutador no puede definirse sin hacer referencia o remitir al mensaje* (Jakobson 1957 [1975]).

Jakobson recorda que ja per Peirce un símbol s'associa a l'objecte representat per mitjà d'una regla convencional, mentre que un índex és una relació existencial amb l'objecte que representa. Per Jakobson, els commutadors combinen ambdues funcions i per tant pertanyen a la classe dels *símbols-índexs*. Així, d'una banda, el signe *jo* és un símbol perquè pot ser representat per diferents seqüències: *I, yo, ich*, etc.; d'altra banda, també és un índex perquè no pot representar res si no hi ha una relació existencial amb l'objecte que representa.¹²

¹² Nogué (2008:18) destaca que W. Burks (1948) ja fa anteriorment aquesta distinció entre *significat simbòlic* i *significat indicatiu*.

Així doncs, els commutadors es distingeixen dels altres elements de la llengua per la seva referència obligatòria al missatge.

2.2.1.6. URIEL WEINREICH

Uriel Weinreich (1926-1967) també menciona els elements díctics en el seu article sobre les estructures semàntiques del llenguatge (Greenberg (ed.) 1963), en el qual pretén fer una revisió de les propietats semàntiques universals del llenguatge.

Per l'autor els signes díctics –*Deictic signs* (Weinreich 1963: 154)– són *formadors*, signes que impliquen una referència a l'acte d'enunciació en què són usats.¹³ Els factors de la situació de parla implicats són dividits, bàsicament, en *dixi de persona*, *dixi de temps* i *dixi d'espai*.

Quant a la dixi de persona, considera com a universal el fet que els símbols que fan referència a l'emissor (primera persona) i al receptor (segona persona); i també el fet que en general aquesta dixi es relaciona amb la classe "noms". D'altra banda, destaca que hi ha diferents maneres amb què les llengües distingeixen usos honorífics i no honorífics; així, sembla que inclou el que s'ha anomenat dixi social com un ús de la dixi de persona.

Pel que fa a la dixi de temps, Weinreich compara com el temps cronològic és expressat en els diferents temps verbals de manera molt general, i menciona que normalment és associada amb les formes verbals, tot i que moltes vegades la trobem també en noms designadors, com ara *the former*, *present*, *the ex-king*, etc.

Finalment, en relació amb la dixi d'espai, destaca que normalment s'organitza segons la distància entre la primera i la segona persona –i s'oblida així de les llengües que presenten un sistema ternari de demostratiu–, però també segons la visibilitat, l'accessibilitat o fins i tot la direcció. Com ocorre amb la dixi de temps, la dixi d'espai també és compatible amb *designadors* com els verbs *come* i *go*, *bring* i *take*, etc.

L'últim aspecte que recull Weinreich sobre la dixi d'espai és que hi ha llengües que presenten un sistema de referència espacial absolut, en què les referències no depenen de les coordenades espacials de la situació dels participants, sinó que ja estan prèviament establertes per una comunitat.

¹³ Weinreich postula que cada signe és, en general, o bé un *designador* o bé un *formador*. La primera classe es constitueix pel vehicle del signe i el *designatum*; la segona consisteix en el vehicle del signe i "una instrucció implícita per a una operació" (Weinreich 1963: 145).

D'altra banda, menciona que en moltes llengües s'utilitzen signes exclusivament per fer referència a una part del discurs, de manera que accepta un quart tipus de dixi que també tindrà cabuda en classificacions posteriors: la dixi discursiva.

Les aportacions de Weinreich a l'estudi de la dixi, en què apunta característiques particulars i universals d'aquest fenomen, van donar peu a la realització d'estudis més concrets, ja des d'una perspectiva pragmàtica, sobre els tipus i els usos dels díctics, com ara els de Fillmore (vegeu § 2.2.2.2).

2.2.2. LA PRAGMÀTICA I LA DIXI D'ESPAI

2.2.2.1. JOHN LYONS

Lyons (1932) ha estat un estudiós de la semàntica de les paraules sempre dins dels seus contextos d'ús, i, per tant, ha analitzat també el fenomen de la dixi, la qual defineix d'aquesta manera:

The notion of deixis (which is merely the Greek word for 'pointing' or 'indicating' – it has become the a technical term of grammatical theory) is introduced to handle the 'orientational' features of language which are relative to the time and place of utterance.

(Lyons 1968: 275)

Seguidament parla de les “coordenades díctiques” de la situació d'expressió a partir de les quals les classes d'elements que s'anomenen díctiques adquireixen el seu significat. Entre aquestes classes d'elements, hi diferencia els pronoms personals, els adverbis de lloc i de temps com a casos més evidents de la manera com l'estructura gramatical de la llengua pot reflectir les coordenades espaciotemporals de la situació d'enunciació.

La situació típica d'enunciació, diu, és egocèntrica, ja que quan el rol de parlant es trasllada d'un participant a un altre en una conversa, també canvia el centre díctic.

Pel que fa concretament a la dixi d'espai, Lyons menciona els pronoms demostratius (*this, that*) i els adverbis de lloc lligats a la situació d'enunciació (*here, there*). Per l'autor aquestes formes s'han de distingir a partir d'una categoria de

proximitat, la qual va estrictament lligada a la categoria de persona. Així, *this man* (proper al parlant) contrasta amb *that man* (llunyà al parlant) (Lyons 1968: 279).

En obres posteriors (Lyons 1977, 1981, 1995) l'autor usa els termes d'*indicat* i de *dixi*, que acostumen a utilitzar-se per referir-se a una gamma molt àmplia de fenòmens entre els quals s'inclouen els adverbis demostratius (*this, that*), la categoria gramatical del temps (passat, present i futur) i diferències lèxiques com ara *go* enfront de *come* o *take* enfront de *bring*.

Aquests termes s'han introduït a la lingüística i a disciplines afins per mitjà de diferents vies. La *indicat* fou introduïda en la lògica i la filosofia del llenguatge per mitjà de la semiòtica gràcies al filòsof americà C.S. Peirce i més tard va ser usada pels lingüistes. La *dixi* té una ascendència molt més antiga, ja que prové dels antics gramàtics grecs. No obstant això, es convertí en familiar entre lingüistes i altres estudiosos gràcies a la feina de Karl Bühler (vegeu § 2.1.2).

Tots dos termes neixen del concepte de *referència gestual*, és a dir, de la identificació del referent per mitjà d'algun gest corporal del parlant. Els pronoms personals i demostratius són les classes més evidents d'expressions lingüístiques que tenen propietats clarament dítiques, segons la definició etimològica. Per exemple, en lloc de dir *I'm Happy* (Lyons 1995: 305), un parlant pot assenyalar-se i dir *happy*; en lloc de dir *that's beautiful*, podem dir *beautiful* mentre apuntem a un quadre d'una exposició.

El context dític opera com una part integrant del context d'enunciació. Cada acte d'enunciació, cada acte locuti, ocorre en un context espaciotemporal el centre del qual o punt zero es pot designar com *l'aquí* ('*here*') i *l'ara* ('*now*'). Identifiquem aquests adverbis demostratius en cada acte d'enunciació relacionant-los o bé (i) amb el lloc i el moment d'enunciació (dixi locutiva) o bé (ii) amb el lloc i el temps d'un acte mental de consciència o reflex més o menys conscient (dixi cognitiva). Definit en termes de la dixi locutiva, *l'aquí* es refereix al lloc on és el parlant i *l'ara* designa el moment de l'enunciat.

Lyons, doncs, qualifica el context dític amb el terme *egocèntric*. El punt zero del context dític canvia d'un interlocutor a un altre durant una conversa, conjuntament amb la referència del *jo* ('*I*') i *l'aquí* ('*here*'). Naturalment, no pateix el mateix canvi a *l'ara*, ja que l'emissor i el destinatari operen, normalment, en un mateix marc temporal

de referència. Les dimensions espaciotemporals del context díctic poden estar implícites en un enunciat fins i tot quan no es fan explícites ni gramaticalment ni lèxicament. Per exemple: *it is raining* (Lyons 1995: 306), que es refereix al moment i al lloc del mateix acte d'enunciació.

Segons Lyons, les llengües varien moltíssim pel que fa al grau en què gramaticalitzen o lexicalitzen la dixi espaciotemporal. Així, en francès *ici* i *là* no tenen exactament el mateix significat que *aquí* i *ahí* en castellà o que els termes *here* i *there*. Tot i així, segons Lyons hi ha una evidència acceptada: la funció de la dixi espaciotemporal en les llengües naturals està totalment difosa.

És important també la distinció que fa Lyons entre la *dixi pura* i la *dixi impura*: aquelles expressions el significat de les quals es pot explicar únicament per mitjà del concepte de dixi i aquelles el significat de les quals és en part díctic i en part no díctic. Per exemple, els pronoms de primera i segona persona *I* i *you*, en castellà, són purament díctics. Al contrari, els pronoms de tercera persona singular *he*, *she* i *it* són díctics impurs, ja que codifiquen les distincions del significat tradicionalment associats als termes *masculí*, *femení* i *neutre* respectivament. Les expressions díctiques impures codifiquen i combinen la informació díctica i la no díctica.

Les llengües varien considerablement quant al tipus d'informació no díctica que combinen amb la informació díctica en el significat de les expressions particulars. És important assenyalar que la part no díctica del significat dels díctics impurs pot ser o descriptiva (o proposicional) o socioexpressiva. En totes les llengües que tenen la distinció formal *T/V* (tu, vostè), el significat no díctic que hi ha associat és fonamentalment social i està determinat per la funció social o les relacions interpersonals relativament estables que mantenen el parlant i el destinatari. Però en algunes llengües el canvi de pronom T al pronom V, o viceversa, pot indicar també el canvi de mode o actitud del parlant.

La segona distinció és la que hi ha entre *dixi primària* i *dixi secundària*. La *dixi primària* és aquella que es pot explicar en termes de referència gestual. La *dixi secundària* suposa el desplaçament o reinterpretació de les dimensions espaciotemporals dels contextos díctics primaris. Com a díctics primaris, *this* i *here* refereixen entitats o llocs que s'ubiquen en el lloc que conté el parlant. Els límits de lloc

o temps que conté el centre d'íctic es poden traslladar indefinidament lluny del centre. Així, *here* pot designar *this room* o *this galaxy* (Lyons 1995: 310).

Entre els diferents usos dels demostratius que es poden analitzar en termes del concepte de dixi secundària, hi ha un ús particular de *that* enfront de *this*, que és expressiu. Aquesta expressivitat es pot identificar com una dissociació (o distanciament) emotiva o d'actitud. Com a exemple, si diem *what's that?* (Lyons 1995: 311), aquest *that* pot ser indicatiu de rebuig, de manera que el parlant s'està distanciant emotivament de l'objecte a què es refereix. Aquest és un exemple de dixi secundària, molt lligada a la modalitat subjectiva, i que anomena *empàtica* (Lyons 1977: 611). Però també destaca que hi ha casos en què les coordenades espaciotemporals es tral·laden a una situació imaginària, ja que l'emissor pot estar parlant d'una situació que no és a la vista dels participants. Tot i així, el centre d'íctic sempre serà l'emissor:

[...] *es la localización del hablante lo que vale como punto de partida del viaje real o imaginario.*

(Lyons 1977 [1989]: 634)

Un altre concepte que cal destacar és el de *localisme* (Lyons 1977 [1989]: 651): Lyons hipotetitza, com ja ho feien Jespersen (vegeu § 2.1.1) i Bühler (vegeu § 2.1.2), que les expressions espacials són més bàsiques, gramaticalment i semànticament, que els diversos tipus d'expressions no espacials, ja que, segons confirmen els psicòlegs, l'organització espacial té una gran importància en el coneixement humà. Així, en diverses llengües les expressions temporals deriven d'expressions locatives.

Més endavant Lyons (1982) tracta de dixi i subjectivitat, començant amb referències al treball de Benveniste (1958) que es titula d'una manera semblant: *De la subjectivité dans le langage*. Segons diu, la noció de subjectivitat adoptada per Benveniste –i per Bühler (1934)– juga un paper essencial en la filosofia tradicional francesa i alemanya del moment. Lyons la defineix d'aquesta manera:

[...] *the term "subjectivity" refers to the way in which natural languages, in their structure and in their normal manner of operation, provide for the locutionary agent's expression of himself and of his own attitudes and beliefs.*

(Lyons 1982: 102)

Cada vegada més, doncs, Lyons se centra en el paper que té la subjectivitat en la comunicació humana, i ho fa posicionant-se a favor de la visió de Bühler i de Benveniste, els quals també parlen de dixi i subjectivitat.

2.2.2.2. CHARLES J. FILLMORE

Charles J. Fillmore (1929), lingüista americà considerat un dels fundadors de la lingüística cognitiva, va parlar, en les sis conferències que va donar en el campus de Santa Cruz de la Universitat de Califòrnia (Fillmore 1975),¹⁴ del concepte d'*ancoratge dicitic* a l'hora de referir-se a aquells casos en què els missatges només poden ser correctament interpretats quan són situats (o «ancorats») en determinades situacions comunicatives.

Fillmore defineix la *dixi* com el nom donat a aquelles propietats formals dels enunciats que estan determinades per certs aspectes de l'acte de comunicació en què es profereixen els enunciats. Aquestes propietats són: (1) la identitat dels interlocutors en la situació comunicativa (dixi de persona); (2) el lloc o llocs en què aquests individus es troben (dixi d'espai); (3) el temps en què l'acte comunicatiu té lloc (dixi de temps) —en què diferenciem entre temps de codificació i temps de descodificació—; (4) les parts del discurs que precedeixen i segueixen les realitzacions (dixi discursiva), i (5) les relacions socials dels participants en la conversa, que determinen, per exemple, la tria de registres (dixi social).

El primer que destaca de Fillmore, doncs, respecte d'autors anteriors, és l'addició de dos tipus de dixi més a les ja tradicionals de persona, d'espai i de temps. La dixi discursiva fa referència als processos anafòrics (i catafòrics) que es donen en un discurs, mentre que la social ve determinada per factors socials.¹⁵

Concretament pel que fa a la dixi d'espai, Fillmore indica que hi ha certes categories dicitiques de persona que són rellevants per a la descripció de la dixi d'espai i la de temps. Hi ha, primer de tot, el parlant de la realització, que es pot anomenar *emissor* (els gramàtics l'anomenen la *primera persona*); després hi ha el *destinatari* (segona persona); la tercera categoria seria l'*audiència*, tot i que rares vegades és inclosa, diu, en les discussions de sistemes pronominals en les llengües.

¹⁴ Les conferències de Santa Cruz han estat reimpresses en diverses ocasions per l'Indiana University Linguistics Club, i el 1997 van ser editades per CSLI Publications, a Stanford (Fillmore 1997).

¹⁵ Ja hem mencionat a § 2.1.6. que Weinreich ja inclou la dixi discursiva.

Els termes dítctics espacials més evidents en anglès són els adverbis *here* i *there* i els demostratius *this* i *that*; els dítctics temporals més evidents són els adverbis com ara *now* o *today*.

Més endavant, l'autor parla dels diferents usos dels mots dítctics: poden tenir un ús *gestual*, *simbòlic* o *anafòric*. En un ús *gestual*, el dítctic només pot ser interpretat per algú que està percebent algun aspecte físic de la situació comunicativa. En l'ús *simbòlic*, els participants només han de saber certs aspectes de la situació comunicativa, tant si aquest coneixement prové de la percepció d'aquell moment com si no. Per la seva banda, l'ús *anafòric* és aquell en què una expressió només pot ser interpretada si sabem quin és l'element que li és coreferencial. I els exemplifica amb el mot *there*:

(a) Ús gestual: *I want you to put it there.*

(b) Ús simbòlic: *Is Johnny there?* [en una conversa per telèfon].

(c) Ús anafòric: *I drove the car to the parking lot and I left it there.*¹⁶

(Fillmore 1975: 63)

Les indicacions de lloc es produeixen en el sistema dítctic de la llengua pel fet que la localització d'un participant en l'acte de parla és el centre de referència. En paraules que es refereixen a àrees o espais, el demostratiu *this* seguit del nom apropiat localitza un objecte que es troba en el mateix lloc que el parlant en el moment de realització de la parla.

Per Fillmore hi ha certes nocions d'orientació espacial que són comunes a tots els éssers humans. Aquestes nocions són: (1) l'orientació *cap amunt* / *cap avall*, que ve determinada per la direcció de la força gravitacional; dos eixos horitzontals als quals ens podem referir com (2) *davant* / *darrere* i (3) *esquerra* / *dreta*. És interessant veure que una cosa pot tenir una orientació *cap amunt* / *cap avall* sense tenir-ne cap d'horitzontal, i que una cosa pot tenir una orientació *cap al davant* / *darrere* sense tenir cap altra orientació. És impossible, però, segons Fillmore, que l'orientació *esquerra* / *dreta* no vagi acompanyada d'una orientació vertical i d'una orientació *davant* / *darrere*.¹⁷

Pel que fa a les nocions d'*esquerra* / *dreta*, els humans sabem a què ens referim per experiència. No hi ha una manera satisfactòria de definir aquests conceptes, i s'han

¹⁶ De fet, aquests usos no difereixen pas dels usos de Bühler (vegeu § 2.1.2), que ja en diferenciava tres.

¹⁷ Cal apuntar aquí que hi pot haver objectes que tenen una orientació vertical i esquerra/dreta sense tenir orientació davant/darrere, com ara qualsevol objecte que sigui igual per davant i per darrere.

triat fórmules com ara: *that side of the body on which in man the muscular action of the limbs is, with most individuals, weaker than the other side* (Fillmore 1975: 35).

Les orientacions *esquerra / dreta* estan fixades primer per als éssers humans. És només aplicant una analogia del nostre cos als objectes que podem identificar l'esquerra i la dreta, sabent on es troba la part de dalt i la de baix. També dependrà de la manera com els éssers humans estem orientats respecte de l'objecte.

Fillmore també va fer referència a la dixi d'espai en un article en què parlava dels verbs *come* and *go* (Fillmore 1983). Segons ell, usats com a verbs de moviment difereixen en aspectes diferents; el primer aspecte fa referència a raons aspectuals i el segon, a la destinació del moviment.

La primera observació que fa sobre aquests dos verbs és que *come* s'usa habitualment com un verb amb orientació a la destinació, mentre que *go* funciona o bé com un verb orientat a l'origen del moviment o bé com un verb neutral a les dues possibles orientacions. Hi posa aquests tres exemples:¹⁸

- (d) *He came home at midnight.*
- (e) *He went home at midnight.*
- (f) *He went from Vancouver to Hawaii last week.*

(Fillmore 1983: 220)

La segona diferència entre aquests dos verbs té a veure amb aspectes particulars de l'acte de comunicació. Quan s'usa *go* s'assumeix que l'emissor no es troba en la destinació en el moment d'emetre el missatge. Quan s'usa *come*, en canvi, s'assumeix que l'emissor o el receptor es troben en la destinació quan emet el missatge o bé en el moment d'arribada a aquesta destinació. Així, un missatge com *go away!* és vàlid en anglès, però no *go here!*

Hi ha, no obstant això, dos usos de *come* en què no es compleixen els requisits anteriors. Un té a veure amb alguna mena d'afiliació entre l'emissor o el receptor i la destinació del moviment. Una possibilitat és que aquesta destinació sigui la casa d'un dels participants:

¹⁸ Fillmore admet que aquests problemes d'orientació són a la base del que Chafe (1971) havia mostrat en termes de contrast entre el que és "vell" i el que és "nou".

(g) *Fred came to my apartment twice last week while I was gone.*

(Fillmore 1983: 223)

El segon ús Fillmore l'anomena *accompaniment use* (Fillmore 1983: 224). Si l'emissor o el receptor han de fer un trajecte, una oració que indiqui el moviment d'algú o d'alguna cosa acompanyant el moviment d'un dels dos participants pot dur el verb *come*:

(h) *Can I come home with you?*

(Fillmore 1983: 224)

Evidentment, es pot fer servir el verb *go* per expressar "acompanyament", però hi ha diferències de significat.

(i) *Can I go home with you?*

(Fillmore 1983: 224)

A (h), la pregunta sembla incloure l'admissió per part del receptor a entrar a casa seva, mentre que (i) és apropiada solament si l'emissor el que vol és marxar d'un determinat lloc. Aquesta diferència té a veure amb les diferents orientacions dels verbs – orientació cap a la destinació de *come* enfront de l'orientació cap a l'origen del moviment.

Finalment, Fillmore parla d'altres casos en què *come* es pot fer servir, tot i no tenir les condicions necessàries. Es tracta dels casos en què l'emissor adopta el punt de vista d'algú altre. El més usual és trobar aquests casos en el discurs indirecte (*reported communication act*):

(j) *Tell him I'll come right over.*

(Fillmore 1983: 225)

També ocorre, però, quan l'emissor fa explícita la seva identificació amb el punt de vista d'algú mitjançant un verb en què es marquen els pensaments o els sentiments d'aquesta altra persona:

(k) *He wonders if she'll come to his graduation.*

(Fillmore 1983: 226)

Així doncs, els estudis sobre la dixi duts a terme per Fillmore constitueixen un esforç per concretar com es gramaticalitzen els tipus de dixi i com se'n distingeixen els usos,¹⁹ especialment en la llengua anglesa.

2.2.2.3. CATHERINE KERBRAT-ORECCHIONI

Catherine Kerbrat-Orecchioni (1980) se centra també en la subjectivitat del llenguatge, en la línia de Benveniste. Segons l'autora, no es pot parlar de l'inventari de les unitats subjectives sense parlar dels díctics, els quals anomena, seguint la nomenclatura de Jespersen (vegeu § 2.1.1), *shifters*. Els díctics exigeixen, per tal de donar compte del seu funcionament semàntico-referencial, que es prenguin en consideració diversos paràmetres constitutius de la situació d'enunciació. Així és com defineix la dixi:

Ce sont les unités linguistiques dont le fonctionnement sémantico-référentiel (selection à l'encodage, interpretation au décodage) implique une prise en consideration de certains des éléments constitutifs de la situation de communication, à savoir:

- *le rôle que tiennent dans le procès d'énonciation les actants de l'énoncé,*
- *la situation spatio-temporelle du locuteur, et éventuellement de l'allocutaire.*

(Kerbrat-Orecchioni 1980: 44)

El que és important de l'aportació de Kerbrat-Orecchioni és el fet de postular que allò que varia amb la situació és el referent d'una unitat díctica, no el seu significat. Per tant, Kerbrat-Orecchioni contradiu les afirmacions de Jespersen i del mateix

¹⁹ Entre els elements que poden utilitzar-se com a díctics d'espai, Fillmore (1982) aclareix que cal distingir entre formes i usos, perquè hi ha elements que són normalment díctics que es poden usar com a no díctics (p. ex., el *tu* impersonal).

Benveniste segons les quals les paraules d'íctiques no són més que formes buides que no poden ser enllaçades ni a cap objecte ni a cap concepte.²⁰

Les unitats no d'íctiques tenen un *denotatum* (classe d'objectes que l'ítem és susceptible de denotar) relativament estable. En canvi, les unitats d'íctiques no posseeixen pas un *denotatum* especificable. Ara bé, el pronom *je -jo-* conté sempre la mateixa informació: la persona a qui remet el significat, el subjecte de l'enunciació.

Pel que fa concretament a la localització espacial, Kerbrat-Orecchioni fa una mena d'inventari d'aquells elements que en algun moment fan la funció de d'íctics.²¹ Així, fa referència (1) als demostratius (*ce, cette, ces*) i als adverbis de lloc, en què es produeixen oposicions binàries o ternàries de proximitat/allunyament; (2) a expressions com *près de* (“prop de”) o *loin de* (“lluny de”); (3) a elements com *devant* (“davant”) o *derrière* (“darrere”);²² *à gauche* (“a l'esquerra”) i *à droite* (“a la dreta”);²³ i finalment als verbs *aller* (“anar”) i *venir* (“venir”).²⁴

Més endavant, Kerbrat-Orecchioni fa referència als casos en què apareixen d'íctics la interpretació dels quals no depèn de les coordenades espaciotemporals de l'emissor. Es tracta d'aquelles ocasions en què es vol localitzar un objecte que no és present en la situació de comunicació; es tracta del problema del *displaced speech* (*parla desplaçada*).

Quan l'espai descrit no és present, no s'han de tenir en compte les coordenades de l'emissor en la situació de parla *-locuteur-*, sinó les coordenades de l'emissor en la

²⁰ Jakobson ja s'adona d'aquest doble vessant dels d'íctics i els anomena *símbols-índexs* (vegeu § 2.1.5).

²¹ En el text, Kerbrat-Orecchioni mira de distingir en tots els casos entre aquells elements que són referencials en el cotext *-ús anafòric-* i aquells que són referencials en la situació de comunicació *-ús d'íctic*.

²² En aquest cas, es diferencia entre la utilització d'íctica i no d'íctica; l'ús no d'íctic es produeix quan una entitat està orientada, com és el cas d'un cotxe, que té un “davant” i un “darrere”, ja que la situació no dependrà en aquest cas de les posicions d'un objecte o una persona envers l'emissor, sinó de la posició que ocupa aquest parlant o aquest objecte respecte de l'entitat orientada. En canvi, si hi ha una entitat no orientada, com pot ser un arbre, la posició del referent dependrà de la seva situació envers l'emissor del missatge (vegeu Payrató 2002a: 1168).

²³ En aquests casos ocorre igual que amb *davant/darrere*; l'ús d'íctic o no d'íctic també dependrà del fet que hi hagi o no una entitat orientada a l'hora de localitzar el referent.

²⁴ Kerbrat-Orecchioni recapitula així els usos d'aquests dos verbs:

Le verb “aller” s'emploie dans toutes les situations, à l'exception du cas où x se déplace (dans le passé, le présent ou le futur) vers l'endroit où se trouve le locuteur au moment du procès d'énonciation.

Le verb “venir” s'emploie exclusivement dans le cas où x se déplace vers un endroit où se trouvent le locuteur et/ou l'allocutaire, soit à l'instant de l'énonciation, soit au moment où se réalise le procès.

(Kerbrat-Orecchioni 1980: 52)

situació imaginària –*agent engagé dans le procès*– que es construeix artificialment. També té en compte l'ús dels díctics en una situació en què els participants no comparteixen el mateix espai (com en una conversa telefònica) o el mateix context temporal (en un escrit). En aquests casos, els elements necessaris per a la interpretació dels díctics són explicitats verbalment: cal explicar l'espai en què es troba l'emissor i l'espai en què es troben els referents dels díctics, o bé el temps en què un es produeix un determinat escrit.

Aquestes diferenciacions –situació de comunicació o situació imaginària, i compartir o no un espai i/o un temps– esdevenen molt importants perquè donen compte de les diferents situacions en què es poden usar els díctics.

Una altra aportació interessant de Kerbrat-Orecchioni és la constatació que la freqüència dels díctics varia en funció de l'emissor –l'estil personal de cadascú és important– i també del tipus de discurs, particularment de si es tracta d'un discurs oral o escrit. Segons l'autora, el discurs oral es caracteritza per la importància de la seva inserció dins del sistema de coordenades del *jo-aquí-ara*.

Finalment, cal destacar que, davant la tendència d'alguns autors anteriors –entre ells, Benveniste– a ampliar el concepte de *díctics* a tots aquells elements que impliquen la presència de l'emissor –qualsevol asserció podria considerar-se com a marcada per aquell que la pronuncia–, Kerbrat-Orecchioni limita aquest concepte als elements que se ceneixen a aquests criteris:

(a) La seva interpretació ha de posar en joc certs elements de la situació de comunicació, com ara el paper que fan els participants o la situació espaciotemporal de l'emissor, i secundàriament, del receptor.

(b) La referència a aquests elements ha de ser indispensable per a la codificació i la descodificació del missatge.

(c) Aquesta referència ha de ser absolutament forçada, obligada.

A diferència de Fillmore (1975), per exemple, que parla de dixi social, l'autora només admet les tres categories tradicionals –personal, temporal i espacial.

2.2.2.4. STEPHEN C. LEVINSON

A *Pragmatics* (1983), Levinson mostra, efectivament, la seva concepció pragmàtica en dir que la manera més òbvia en la qual és possible de veure la relació entre el llenguatge i el context reflectida en les estructures del llenguatge mateix és a través del fenomen de la dixi.

Essencialment, la dixi concerneix les maneres en què les llengües codifiquen o gramaticalitzen els trets del context de les realitzacions o dels actes de parla. El pronom *this* no anomena cap entitat en particular ni s'hi refereix, però tampoc és una paraula buida, com deien Jespersen o Benveniste; és més aviat una variable que pot acollir diverses entitats donades pel context (per exemple, un gest). A més, segons ell les característiques de la dixi haurien d'actuar com un recordatori constant per als lingüistes teòrics sobre el fet essencial que les llengües naturals han estat dissenyades per ser usades en la interacció cara a cara.

La importància que té la informació dística per a la interpretació de les intervencions es veu millor quan aquesta informació no hi és:

(a) *I'll be back in an hour*

(Levinson 1983: 54)

Si no sabem l'hora en què una nota com aquesta ha estat escrita, no podem saber quan tornarà la persona que l'ha feta. La quantitat de facetes que té la dixi, diu, estan tan profundament gramaticalitzades que es fa difícil pensar en elles com una altra cosa que no sigui una part essencial de la semàntica, tenint en compte que la semàntica inclou tots els aspectes convencionals dels significats. Això no obstant, la dixi pertany al domini de la pragmàtica, perquè directament concerneix la relació de l'estructura de les llengües i els contextos en què aquestes són usades. Per tant, Levinson defensa que la categoria gramatical de la dixi es deu trobar probablement entre la pragmàtica i la semàntica.

Levinson distingeix primer les tres categories que tradicionalment han estat més reconegudes: la dixi de persona, de lloc i de temps. La dixi de persona té a veure amb la codificació del rol dels participants en l'acte de parla en què la realització concreta és feta; la categoria de primera persona és la gramaticalització de la referència del parlant a ell mateix; la segona persona és la referència del parlant a un o més destinataris; la

tercera persona és la referència que fa el parlant a persones o entitats que no són ni destinataris ni parlants de la intervenció en qüestió.

La dixi de temps es relaciona amb la referència del parlant a punts temporals i a períodes en relació amb el moment en què es du a terme la realització. La dixi temporal codifica aquest temps en coordenades ancorades a aquest moment de realització, i és normalment gramaticalitzada en adverbis d'íctics (en anglès, *now* and *then*, *yesterday* and *this year*), però sobretot en el temps verbal.

D'altra banda, la dixi d'espai codifica les referències espacials en relació amb la localització dels participants en l'acte de parla. Probablement, diu, la majoria de llengües gramaticalitzen com a mínim una distinció entre proper (al parlant) i distant (no proper, de vegades a prop de l'interlocutor), però n'hi ha moltes que fan distincions molt més elaborades. Aquestes distincions són codificades normalment en els demostratius (en anglès, *this* i *that*) i en adverbis d'íctics de lloc (*here* i *there*).

A aquestes categories tradicionals finalment Levinson hi afegeix la dixi discursiva i la dixi social. La discursiva, que seria, de fet, l'anafòrica de Bühler (vegeu § 2.1.2), té a veure amb la codificació de les porcions del discurs exposat en què la realització és localitzada. En dona aquests exemples:

- (b) *Puff puff puff: that is what it sounded like*
- (c) *This is what phoneticians call creaky voice*

(Levinson 1983: 63)

Finalment, la dixi social codifica les distincions socials que són relatives als rols dels participants, particularment als aspectes de la relació social que es mantenen entre el parlant i el(s) interlocutor(s) o entre el parlant i algun referent. En moltes llengües, les distincions de gradació entre els rangs relatius del parlant i l'interlocutor són sistemàticament codificades a través, per exemple, del sistema morfològic, cas en què parlem d'*honorífics*; però aquestes distincions són també codificades de manera regular en les tries de pronoms, de requeriments (cridar algú) o vocatius, i títols d'adreçament en llengües familiars.

Levinson parla també d'un *centre d'íctic* en què hi ha unes expressions ancorades a punts específics en un acte comunicatiu. S'assumeix que els punts d'ancoratge no

marcats que constitueixen aquest *centre díctic* són aquests: (i) la persona central és el parlant; (ii) el temps central és el temps en què el parlant intervé; (iii) el lloc central és la posició del parlant durant el temps central; (iv) el centre del discurs és el punt en què el parlant és en aquell moment produint la seva realització; i (v) el centre social és l'estatus social del parlant i el rang, els quals depenen dels respectius estatus i rang de l'interlocutor. Hi ha també usos en què les expressions díctiques es fan servir de manera que canvien el centre díctic cap a altres participants.

És essencial distingir diferents tipus d'ús de les expressions díctiques. Tot i que les expressions díctiques són aquelles unitats lingüístiques o morfemes que tenen com a bàsic o central un ús díctic, també tenen usos no díctics. També necessitem saber diferents tipus d'usos díctics. Reprenent Fillmore, podem distingir l'*ús gestual* i l'*ús simbòlic*. Els termes usats en l'ús gestual dels díctics només pot ser interpretat amb referència a una monitorització auditiva, visual i tàctil —i en general física— de l'acte de parla.

Segons Levinson, normalment hi ha poques paraules en una llengua que només puguin ser usades gestualment. Com a contrast, els usos simbòlics dels termes díctics només requereixen, per a la seva correcta interpretació, coneixements dels paràmetres espaciotemporals bàsics de l'acte comunicatiu. Així és suficient saber la localització general dels participants per interpretar:

(d) *This city is really beautiful*

(Levinson 1983: 65)

I també saber el conjunt d'interlocutors potencials de la situació per interpretar:

(e) *You can all come with me if you like*

(Levinson 1983: 65)

I saber quan s'està duent a terme la intervenció per tal de poder conèixer a quin any s'està referint:

(f) *We can't afford a holiday this year*

(Levinson 1983: 65)

Per tant, els usos gestuals requereixen un monitoratge físic continu per a la seva interpretació, mentre que els usos simbòlics al·ludeixen només a coordenades contextuals anteriors a l'enunciació a les quals tenen accés els participants. Veiem ara casos díctics gestuals, simbòlics i no díctics:

- (g) *This finger hurts* (gestual)
- (h) *This city stinks* (simbòlic)
- (i) *I met this weird guy the other day* (no díctic)
- (j) *Move it from there to there* (gestual)
- (k) *Hello, is Harry there?* (simbòlic)
- (l) *There we go* (no díctic)

(Levinson 1983: 66)

Dins dels usos no díctics, podem distingir entre els usos anafòrics i no anafòrics. Un ús anafòric és aquell en què algun terme escull com a referent la mateixa entitat que escull un terme anterior en el discurs (són coreferents).

- (m) *John came and he lit a fire*

(Levinson 1983: 67)

Hem de dir, com ja va observar Lyons (1977a) que un element díctic es pot utilitzar anafòricament i dícticament alhora.

- (n) *I was born in London and have lived there ever since*

(Levinson 1983: 67)

There es refereix al lloc a què es refereix *London*, però simultàniament contrasta amb *here*, de manera que situa l'enunciació fora de Londres. També és possible que l'ús gestual es combini amb l'ús anafòric no díctic:

- (o) *I cut a finger: this one*

(Levinson 1983: 67)

This one es refereix al mateix a què es refereix a *finger*, però ha d'anar acompanyat per força d'una presentació del dit en qüestió.

Si ens centrem exclusivament en la dixi espacial, les situacions poden especificar-se en relació amb altres objectes o punts de referència fixos, com a:

(p) *The station is two hundred yards from the cathedral*

(Levinson 1983: 79)

Alternativament, es poden especificar díticament en relació amb la situació dels participants en el temps de parla:

(q) *It's two hundred yards away*

(r) *Kabul is four hundred miles West of here*

(Levinson 1983: 79)

Hi ha algunes paraules dítiques de lloc *pures*, com els adverbis *here* i *there*, i els pronoms demostratius *this* i *that*. L'ús simbòlic de *here* pot glossar-se com *la unitat d'espai pragmàticament donada que inclou la situació del parlant en el temps de parla*:

(s) *I'm writing to say I'm having a marvellous time here*

(Levinson 1983: 79)

L'ús gestual s'ha de glossar com *l'espai donat pragmàticament, proper a la situació del parlant en el temps de parla, que inclou el punt o situació indicats gestualment*.

(t) *Place it here*

(Levinson 1983: 80)

Els adverbis *here* i *there* són sovint considerats com a simples contrastos d'una dimensió proper/distant respecte de la situació de l'emissor. Però és així només en

alguns casos, perquè *there* també es pot usar per significar *proper a destinatari en el temps de referència*.

(u) *How are things there?*

Levinson 1983: 80)

Aquest enunciat no significa *com van les coses en algun lloc lluny de l'emissor*, sinó *com van les coses allà on és el destinatari*.

Els pronoms demostratius estan organitzats potser de manera més clara en una dimensió proper/distant, en què *this* és *l'objecte que es troba en una àrea pragmàticament més propera a la situació del parlant en el temps de parla*, i *that*, *l'objecte fora de l'àrea pragmàticament propera a la situació del parlant en el temps de parla*.

Els determinants demostratius es combinen amb termes no díticics corresponents a l'organització espacial per tal de produir complexes descripcions dítiques de situació. Això inclou els termes que fan referència a superfícies, espais, recintes, etc., i les parts davanteres, del darrere, els costats, etc., dels objectes.

(v) *This side of the box*

This side of the tree

The cat is behind the car (que es pot usar tant díticament com no díticament)

(Levinson 1983: 82)

Finalment, Levinson també pren en consideració, tot i que no hi aprofundeix tant com Fillmore, els verbs de moviment amb elements díticics incorporats *come* i *go*:

(w) *He's coming*

He's going

(Levinson 1983: 83)

El primer enunciat vol dir que la persona es mou cap a la situació del parlant. El segon enunciat vol dir que la persona es mou cap a un lloc llunyà a la situació del parlant. En aquest sentit, l'anglès difereix del castellà en el fet que en anglès es pot fer

servir *I'm coming* per dir *ya voy*. Per tant, podem dir que el verb *come* representa un moviment cap a la situació del parlant, o la situació de l'oient, tal com ocorre en català.

També és possible usar termes temporals per fer referència a situacions díctiques:

(x) *There's a good fast food joint just ten miles ago*

(Levinson 1983: 84)

Així doncs, Levinson recull idees i classificacions d'autors anteriors, especialment de Lyons i de Fillmore i en fa una sistematització que serveix com a marc teòric a partir del qual es pot caracteritzar el fenomen de la dixi. La seva obra es completa amb dues aportacions a Mey (ed.) (1998) i a Brown i Miller (ed.) (1999), en què resumeix part de les seves propostes, i amb un article més complet a Horn i Ward (ed.) (2004), del qual cal destacar, en primer lloc, el seu esforç per esquematitzar d'una manera molt diàfana els usos díctics i no díctics de les expressions díctiques; i, en segon lloc, les seves referències a la importància que pot tenir el gest en certs usos d'aquestes expressions (Levinson 2004: 108).

2.2.2.5. GISA RAUH

Gisa Rauh, que considera que la dependència de les expressions díctiques a la situació de l'emissor suggereix que la descripció de la dixi pertany al component pragmàtic de la gramàtica, parla de tres aspectes que considera essencials per a una teoria de la dixi: (a) la determinació díctica; (b) les dimensions díctiques, i (c) els tipus d'usos de les expressions díctiques (Rauh 1983).

Rauh defineix la *determinació díctica* com un sistema que descriu dimensions i els elements del qual es determinen d'acord amb criteris *localístics* i *egocèntrics*. La naturalesa de la relació díctica és egocèntrica perquè el *jo* representa el centre d'orientació, i localística perquè la identificació dels objectes a què ens referim es fa seguint criteris segons els quals els llocs són diferenciats.

Projectar el sistema de determinació díctica sobre les unitats lingüístiques vol dir assignar elements d'aquest sistema a les expressions díctiques, les quals tenen com a propietat el fet de ser *egocèntriques*. Així, les expressions temporals díctiques com ara *yesterday* o *tomorrow* sempre designen una relació amb un punt d'orientació temporal egocèntric; expressions díctiques d'espai com *here* i *there*, una relació amb un punt

d'orientació local egocèntric; i expressions dítiques de persona com *you* i *he*, amb un punt d'orientació personal egocèntric.

L'altre aspecte important de les expressions dítiques i que s'alinea amb les hipòtesis d'autors ja mencionats com Jespersen, Bühler o Lyons, segons Rauh, és que la diferenciació entre les diferents dimensions ocorre per analogia a la dimensió local. En aquest sentit, l'organització de la dimensió local esdevé essencial per a la caracterització del fenomen de la determinació dítica.

Algunes anàlisis sobre la dimensió local de la dixi en diverses llengües mostren una distinció de dos graus. És el cas de Lyons (1968: 275), que distingeix entre allò proper i allò no proper al parlant, o de Fillmore (1971: 222), que diferencia entre el que és pròxim i el que és distant. Frei (1944), d'altra banda, identifica tres graus en llengües romàniques com el francès, l'italià, l'espanyol i el portuguès, a més de l'alemany i el japonès. Sigui com sigui el sistema dític espacial, Rauh hipotetitzava que aquest serveix de base per a les altres dimensions dítiques, les quals s'estructuren per analogia.

Quant a les *dimensions dítiques*, Rauh en menciona les clàssiques: local, temporal i personal. En les llengües europees, diu, cada una d'aquestes dimensions consta d'un inventari específic d'elements. Així, pel que fa a la dixi d'espai, s'han desenvolupat adverbis espacials com ara *here* i *there* en anglès; per a la dixi temporal, els adverbis de temps *now* i *then*, i també els temps verbals, els quals també estableixen les coordenades temporals d'un discurs; i per a la dixi personal, pronoms i/o sufixos i demostratius.

Finalment, Rauh, per finalitzar amb el tema de les dimensions dítiques, esmenta dos casos que segons ella són problemàtics. El primer cas és el de la dixi emocional, la qual determinaria, òbviament, la dimensió emocional. Lyons, per exemple, l'anomena *dixi empàtica* (vegeu § 2.2.2.1).

Tanmateix, Fillmore també observa casos en què el mateix demostratiu *that* s'usa per expressar proximitat entre l'emissor i el receptor. Per Rauh, no és tan sols l'ús dels demostratius el que marca la relació emocional entre els participants d'una interacció, sinó també l'entonació amb la qual es pronuncia. Així, Rauh considera que no es pot considerar l'anomenada "dixi emocional" com una dimensió dítica independent.

Quant a la dixi discursiva, l'autora creu que es pot considerar que respecte d'un cert punt d'orientació les relacions entre diferents fragments d'un discurs o un text vénen

determinades segons criteris egocèntrics i localístics. Tot i així, en aquest cas hi ha una diferència essencial en relació amb les altres dimensions díctiques: la situació de l'emissor és independent d'altres aspectes del seu ego rellevants en les altres dimensions. Així, per Rauh la dixi discursiva no és una dimensió díctica, sinó un ús de les expressions díctiques.

El tercer aspecte important de què parla Rauh és precisament el dels usos de les expressions díctiques. En distingeix set usos:

1) En una situació canònica d'enunciació, l'emissor i els objectes referits per les expressions díctiques són presents en el moment de parlar. Seria l'equivalent a la *Demonstratio ad Oculos* de Bühler, a l'*ús gestual* de Fillmore i Levinson, o a la *dixi primària* de Lyons.

2) El centre d'orientació sí que es troba en la situació d'enunciació, però no pas els objectes referits en el discurs. Seria l'equivalent a la *Dixi am Phantasma*²⁵ de Bühler, a la *dixi secundària* de Lyons,²⁶ a l'*ús simbòlic* de Fillmore, o als casos de *parla desplaçada* de Kerbrat-Orecchioni.

3) Ni el centre d'orientació ni els objectes referits es troben en la situació d'enunciació. Es tracta dels casos en què l'emissor trasllada les seves coordenades espaciotemporals a un espai imaginat. El receptor, doncs, ha de crear necessàriament un espai cognitiu en què localitza el centre d'orientació gràcies als significats i als valors inherents a les expressions díctiques. Per aquesta raó, en moltes ocasions, en aquests tipus de discurs, cal informació espacial complementària per part de l'emissor per tal que el receptor tingui un punt de partida per situar-se en aquest espai imaginari.

4) Un altre ús dels díctics és aquell que s'ha anomenat anteriorment *dixi discursiva*. En el procés continu d'un discurs, s'estableix un centre d'orientació quan l'emissor s'atura en algun punt determinat, de manera que des d'aquest centre es poden fixar punts espacials o temporals anteriors o posteriors gràcies, per exemple, als adverbis de temps *abans* i *després* o a altres adverbis (*més amunt, més avall...*). La mateixa autora anomena aquest ús *Textdeixis* (Rauh 1983: 48).

²⁵ La *dixi am Phantasma* també abraça, però, els casos en què, no només els objectes referits en el discurs, sinó també el centre d'orientació es troba fora de la situació d'enunciació. Rauh divideix la *dixi am Phantasma*, doncs, en dos usos diferents.

²⁶ Malgrat que aquest concepte de *dixi secundària* abraça altres tipus d'usos com ara el que Lyons anomena *dixi empàtica* i que equivaldria a la dixi emocional de què parla Rauh.

5) En la *dixi analògica* (Klein 1982) el centre d'orientació s'estableix no en un espai reconstruït cognitivament, sinó en un objecte concret que funciona com una analogia de l'espai referit.

6) Un altre ús d'expressions díctiques és aquell que és no egocèntric i que per tant és no díctic. Aquest fenomen és freqüent en el cas dels díctics d'espai i es dona en oracions del tipus *darrere del cotxe*, en què hi ha un objecte que està orientat físicament; és a dir, té un davant i un darrere inherents que fa que localitzar el *darrere* no depengui, en tots els casos, de la situació de l'emissor. Així, si diem que un objecte es troba *darrere del cotxe*, l'expressió pot tenir un ús díctic (l'objecte és entre l'emissor i l'objecte) o un ús no díctic (l'objecte és a la part de darrere —inherent— del cotxe, independentment d'on es trobi l'emissor).

7) El darrer ús a què fa referència Rauh és l'anafòric, que és similar a la dixi discursiva perquè els referents de les expressions díctiques són unitats lingüístiques, no referents extralingüístics, però diferent perquè en l'anàfora les expressions díctiques només es refereixen a unitats lingüístiques les propietats sintàctiques de les quals són les mateixes que les corresponents a les expressions díctiques. Això és, el pronom personal *ella* ha de tenir com a referent una persona, mentre que l'adverbi de lloc *allà* cal que tingui com a referent un lloc. Rauh considera que aquest ús dels díctics tampoc és egocèntric i que per tant és no díctic.

2.2.3. APORTACIONS D'ALTRES AUTORS

En aquest subapartat farem referència, breument, a altres autors que han dedicat part de la seva obra a aspectes concrets relacionats amb la dixi d'espai. Així mateix, donarem compte de la manera com recullen aquest fenomen algunes gramàtiques.

No podem deixar de mencionar dos treballs en català que giren entorn dels verbs "anar" i "venir". El primer és el treball de Badia i Margarit sobre els demostratius i els verbs de moviment en les llengües iberoromàniques (Badia i Margarit 1952); el segon, posterior, és l'article de Gemma Rigau que examina el funcionament d'aquests verbs (Rigau 1976).

Badia i Margarit relaciona els sistemes de demostratius de les llengües romàniques amb els usos dels verbs *anar* i *venir*. En la major part de territoris de parla

catalana²⁷, els tres termes de la demostració locativa provinents del llatí s'han reduït a dos: *aquest* com a demostratiu de proximitat i *aquell* com a demostratiu de llunyania. Aquest sistema va relacionat amb el fet que els adverbis de lloc també facin una distinció binària —*aquí* i *allà*—. Això, observa l'autor, té el seu reflex en els usos dels verbs de moviment.

Com que en català no hi ha una distància intermèdia entre la proximitat i la llunyania, la distància a què es troben el *tu* i el *jo* es confon en el primer terme de la demostració de proximitat. És a dir, mentre que en castellà una persona *va hacia la persona que parla*, en català *el sujeto viene hacia su interlocutor* (Badia i Margarit: 1952, 20).²⁸ Per aquesta raó els usos d'aquests verbs de moviment es diferencien en aquestes llengües.²⁹

En el mateix sentit, també destaca la comparació que fa dels verbs castellans *llevar* i *traer*, paral·lels a *ir* i *venir*, amb el verb *portar*, que s'usa indistintament tant per indicar direcció cap al parlant com direcció cap a l'interlocutor.

Rigau (1976) no se centra només en l'origen dels usos d'aquests verbs, sinó que reflexiona sobre els seus valors semàntics; sobre la seva estructura pressuposicional i, en definitiva, sobre les condicions contextuals necessàries per introduir o bé el verb *anar* o bé el verb *venir* en un enunciat, i també sobre els casos amb complement comitatiu. L'autora fa una extensa descripció i anàlisi dels diferents usos que tenim en català dels verbs *anar* i *venir*, per acabar plantejant la necessitat d'introduir aspectes contextuals, així com les pressuposicions prèvies als enunciats, en la teoria lingüística.

D'importància també per a la descripció dels elements d'íctics és l'aportació de Wolfgang Klein en el seu estudi sobre la dixi d'espai en textos que ell mateix anomena *route communications* (Klein 1982), els quals podrien ser definits com a instruccions per arribar a un lloc. L'aportació més important d'aquest autor és la introducció del concepte de dixi analògica com un ús de la dixi d'espai, en la qual s'assenyala un objecte

²⁷ El mateix autor menciona com a excepció el valencià, que conserva el sistema ternari dels demostratius a causa d'un conservadorisme arcaïtzant i també a causa de la major influència del castellà en aquest dialecte.

²⁸ Coromines (1954) no està d'acord amb Badia, ja que considera que aquests usos dels verbs *anar* i *venir* eren els mateixos en català antic. Per tant, és en castellà que es necessita una explicació històrica.

²⁹ Badia i Margarit menciona també altres llengües que fan la distinció binària pel que fa a la distància espacial, com ara el francès (*ici, là*) o l'italià (*qui i là*). Aquestes llengües també utilitzen el verb provinent de *venio* per indicar que es dirigeixen a l'interlocutor.

concret de l'espai gestual (el que es troba al nostre voltant) per referir-se a un altre espai imaginat.

Aquest ús de la dixi implica l'existència, com en el cas de la dixi simbòlica, de dos espais díctics: un espai concret en què s'assenyala una part de l'objecte i l'espai anàleg en l'espai imaginat. Aquest ús també és adoptat per Rauh en la seva classificació que fa dels usos dels elements díctics (vegeu § 2.1.10).

Un altre autor que també fa referència als diferents espais que actuen en les referències díctiques és William Hanks (Hanks 1992), que se centra en la dixi per analitzar l'estructura del llenguatge. Segons Hanks, els referents de les expressions díctiques estan canviant constantment, de manera que la relació entre un enunciat i el context canvia. Òbviament, a mesura que els participants es mouen, canvien de tema, intercanvien informació, etc., el marc indexical de referència també canvia; posa com a exemple el discurs indirecte, el qual implica una transposició del context de referència: el centre díctic es projecta, però la funció relacional del díctic es manté intacta.

Així doncs, Hanks distingeix, en una relació díctica, dos pols, el referencial (*figure*) i l'indexical (*ground*), els quals no estan coordinats, però sí en una relació constant.

Jo Rubba (Rubba 1996) també se centra en el paper que juguen els espais mentals en els usos de la dixi, i enumera diversos aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'analitzar el fenomen: (1) el contingut o els valors semàntics de les expressions díctiques; (2) la limitació del referent que assenyala el díctic, marcada sobretot pel tema al voltant del qual gira el discurs, i (3) altres usos per extensió de la dixi que són convencionals, com ara l'ús genèric del pronom de segona persona *you*, usat amb el significat de 'qualsevol persona'.

Potser el concepte més important de Rubba —tot i que no és nou—,³⁰ però, és el d'*alternate grounds* ('contextos alterns'). Per *ground* l'autor es refereix a l'esdeveniment comunicatiu, a tot allò que l'envolta, al temps i l'espai en què es produeix, així com als participants que hi intervenen. Segons ell, a mesura que parlem creem espais mentals que proporcionen *grounds* o *contextos* per tal de poder interpretar els díctics, per exemple, en la parla indirecta.

³⁰ Altres autors com Fillmore (1971: 41) i Rauh (1983: 46) també hi fan referència.

Anderson i Keenan (1985) també fan una aportació a l'estudi de la dixi d'espai, tot fent una descripció dels diversos sistemes de demostratius que existeixen. Així, trobem des de llengües que només presenten un element en el sistema (el txec, per exemple, que indicaria una cosa propera al parlant o bé una cosa present en el context extralingüístic de l'enunciat) fins a llengües que poden presentar-ne quatre o cinc. Entremig trobem les llengües de dos termes (l'hebreu modern, l'anglès...) i de tres termes (castellà, japonès, turc, etc.).

Així doncs, si tenim en compte les llengües del nostre corpus, tenim dos tipus de sistemes de demostratius: el castellà presenta un sistema ternari, mentre que l'anglès i el català tenen un sistema binari. Payrató (2002a) dóna compte d'aquest sistema binari del català, però també recorda que en valencià -i en alguns altres dialectes, com a la Franja d'Aragó- existeix un sistema ternari. L'autor adverteix, pel que fa al sistema binari, més estès en els territoris de parla catalana, que la proximitat del primer grau de distància (l'*aquest*) es concep en relació amb l'espai tant de l'enunciador com de l'enunciatari, i no només a l'enunciador.

Pel que fa a altres usos remarcables de la dixi d'espai, Payrató esmenta que els díctics d'espai poden ser usats com a díctics personals -moltes vegades en un to despectiu: *aquesta és la Jènifer [...]* (Payrató 2002a: 1167)-, com a díctics de temps (cf. *d'aquí una hora*) i com a díctics textuais (cf. *No s'ha presentat a l'hora. Això ha fet que l'hagin desqualificat*).

L'autor també fa referència a altres elements i factors que tenen a veure amb la dixi d'espai: (1) alguns adverbis i preposicions que presenten el que anomena *paràmetres díctics*, com ara *prop*; (2) els verbs *anar* i *venir*, a més d'altres verbs que no són gairebé mai mencionats i que tenen clarament una orientació díctica, com per exemple *acostar*, *empènyer* o *estirar*, que tenen marcada la direcció cap a la qual es fa l'acció; (3) el fet que els díctics d'espai es conceben a partir de factors com la verticalitat (*dalt/baix*, *amunt/avall*, *sobre/sota*), l'horitzontalitat (*davant/darrere*, *a l'esquerra / a la dreta*), la proximitat (*lluny/prop*), etc.

A part de fer una breu descripció d'allò que s'ha de prendre en consideració en parlar de la dixi d'espai, també classifica les categories díctiques. A les tres categories bàsiques de persona, espai i temps hi afegeix, com ara Lyons i Levinson, la dixi social, representada pels vocatius i les fórmules de tractament (Payrató 2002a: 1173), tot i que

cal deixar clar que considera la dixi social com un tipus totalment lligat a la dixi de persona. Així mateix, tot i que no les tracta com a categories independents, fa referència a casos de dixi de manera i a la dixi textual.

Una altra classificació que cal tenir en compte és la de Neus Nogué en l'estat de la qüestió que fa del fenomen en el seu estudi centrat en la dixi d'espai (Nogué 2008). L'autora distingeix quatre tipus de dixi: les tres clàssiques i la dixi de manera. Pel que fa a la social, considera, com ja ho havien fet abans Kerbrat-Orecchioni (1980), Cifuentes Honrubia (1989) o Vanelli i Renzi (1995), que s'ha d'entendre com un ús social de la dixi de persona. Per tant, la inclou dins la dixi personal.

Quant als usos dels díctics, en distingeix quatre (Nogué 2008: 49): la gestual, la simbòlica, la textual i l'analògica.³¹

Una altra caracterització de la dixi d'espai molt completa, en aquest cas en castellà, és la d'Eguren (1999), que creu que en aquesta caracterització hi participen necessàriament dos trets: d'una banda, la seva interpretació depèn del que en diem el centre díctic, el punt zero de les coordenades espaciotemporals, representades pel *jo*, l'*aquí* i l'*ara*; de l'altra, cal que aquestes expressions orientades egocèntricament siguin formes de referència.

En aquest sentit, deixa clar que no totes les expressions referencials són díctiques, com tampoc ho són aquelles formes que tenen una orientació egocèntrica però que no són formes de referència. Així, quan expressem un sintagma com *la casa* en un context determinat, sabrem a quina *casa* ens referim gràcies al context d'enunciació, però no dependrà en cap cas del centre díctic, és a dir, ni de la persona que pronuncia l'enunciat, ni d'on ni de quan el pronuncia.

Per tant, diu, aquest sintagma no és un element díctic, perquè només té un dels dos trets que són condició per ser-ho. En el cas contrari, hi ha fenòmens lingüístics que tenen una orientació egocèntrica, com ara els modes verbals, però que no són formes de referència. Aquests elements, doncs, tampoc no serien díctics, en tant que no complirien la segona condició mencionada.

³¹ La concepció que té Nogué de la dixi simbòlica difereix una mica, al nostre entendre, de la que tenen autors com Bühler o Fillmore. Segons aquests darrers, l'ús simbòlic es dona quan el centre díctic es desplaça a un món imaginari o recordat, mentre que per Nogué només es parla d'ús simbòlic quan *el centre díctic no s'ha desplaçat, sinó que, en comparació amb l'ús gestual, s'ha fet més ampli o general, de manera que per identificar el referent no és necessari un control tan precís de les coordenades díctiques exactes* (Nogué 2008: 50).

Eguren distingeix diferents classes de dixi segons quatre criteris: (a) el tipus d'informació dística; (b) el grau en què depenen dels gestos; (c) la puresa dels dístics; (d) segons si és primària o secundària.

Segons el tipus d'informació dística, la dixi pot ser personal, locativa o espacial i temporal. Segons el grau en què depenen dels gestos, els dístics poden ser transparents o complets, o opacs o incomplets. Un exemple del primer cas seria el dístic *yo*, el qual indica, sense cap ajuda gestual o contextual suplementària, el seu referent. El pronom *él*, en canvi, podria ser un exemple del segon cas en una situació en què es mostra una fotografia on surten diverses persones i s'assenyala pecisament aquella a què ens referim. Així doncs, els referents dels dístics transparents no es poden canviar per mitjà d'un gest, mentre que els opacs sí.

Pel que fa a la puresa dels dístics, Eguren distingeix entre aquells el significat dels quals és purament de naturalesa dística, com ara *yo* o *tú*, i aquells que afegeixen un significat no dístic de gènere al seu significat dístic, com és el cas d'*este* o *esta*. Els primers els anomena *purs*, i als segons *impurs*.

Finalment, en relació amb la quarta distinció, la *dixi primària* es pot explicar a partir del context físic, mentre que la *dixi secundària* implica la reinterpretació de les dimensions spatiotemporals dels contextos dístics primaris.

D'altra banda, Eguren postula que les expressions dístiques es poden usar de manera dística i de manera no dística. Els usos dístics poden ser gestuals, simbòlics o textuals, mentre que els no dístics poden ser anafòrics o no anafòrics.

Un altre treball a què val la pena fer referència és el d'Albadalejo (1994), que fa un estudi sobre l'ús de la dixi d'espai en diferents tipus de textos. Contrastant textos més espontanis amb textos més preparats, arriba a la conclusió que els dístics gestuals apareixen generalment en la situació canònica d'enunciació i, sobretot, en situacions en què el llenguatge es pot considerar en acció; i no solen aparèixer en canals com la ràdio, en què l'espai no és visible per a l'auditori.

Finalment, cal no deixar de banda les gramàtiques descriptives que parlen sobre la dixi en algun dels seus apartats. Ja hem vist com Payrató (2002a), a la *Gramàtica del Català Contemporani*, estableix una classificació sobre els tipus de dixi i en fa una descripció. De la mateixa manera, Eguren (1999) caracteritza la dixi d'espai en castellà

a la *Gramática descriptiva de la lengua española* (Bosque i Demonte 1999). Nogué (2008: 30), que fa un repàs a aquestes gramàtiques, també en menciona capítols que tracten de la dixi, com ara els de Todolí (2002), López i Morant (2002), o Kovacci (1999).

D'altra banda, Nogué també fa referència a la *Grande grammatica italiana di consultazione* (Renzi (ed.) 1988, Renzi i Salvi (ed.) 1991 i Renzi, Salvi i Cardinalletti (ed.) 1995), que és la que dedica més atenció a la dixi, i a *The Cambridge Grammar of the English Language* (Huddleston i Pullum 2002), de la qual destaca sobretot un article sobre la dixi i l'anàfora (Stirling i Huddleston 2002).

2.3. LA DIXI D'ESPAI EN EL CORPUS

En l'apartat anterior hem pogut veure com ha estat tractat el fenomen de la dixi a partir de segle XX, de manera que n'hem distingit els tipus i els usos segons el criteri dels autors més destacats en aquesta matèria.

En aquest estudi s'ha pres com a referència la classificació de les categories d'íctiques feta per Nogué (2008), en què distingeix les tres categories clàssiques de la dixi (persona, temps i espai) a més de la dixi de manera. Així, considerem la dixi social –defensada com una categoria per autors com Fillmore (1975), Levinson (1983), Rauh (1983) o Payrató (2002)– com un ús de la dixi de persona, i la dixi textual com un ús generalment dels d'íctics espacials o temporals. Pel que fa als usos d'aquestes categories, distingim entre l'ús gestual, l'ús simbòlic, l'ús analògic, l'ús textual i l'ús anafòric.

S'han considerat com a d'íctics d'espai aquells elements de la llengua que codifiquen les referències espacials del discurs en relació amb la localització de l'emissor en l'acte de parla. Per tant, són aquells elements en què es necessita saber les coordenades espaciotemporals de l'emissor perquè el receptor els pugui omplir de contingut; aquelles marques de referència del text gramaticalitzades que remetent a l'entorn –físic o imaginat– immediat en què el text és produït i l'enquadren dins les coordenades d'espai.

Hem de tenir en compte que les paraules que actuen com a d'íctics espacials en un determinat context poden actuar, en ocasions, com a d'íctics textuals (*més amunt, més avall*, etc.) –tot referint-se a parts concretes del discurs que es concreten a partir de la

situació d'aquestes mateixes paraules³²–, o fins i tot poden tenir usos no dítctics, com ara un ús empàtic –en què el dítctic espacial, en general un demostratiu, marca distància emocional envers algun element del discurs– o un ús anafòric (o catafòric) –en què una paraula dítctica fa referència a una altra unitat lingüística amb les mateixes propietats sintàctiques.

En aquest estudi no s'han tingut en compte aquests casos, malgrat que cal fer un aclariment, ja que els elements dítctics que tenen un ús anafòric –i, per tant, no dítctic– també es pot considerar que tenen un ús dítctic. Ja hem vist com Levinson (vegeu § 2.1.10) exemplifica molt bé aquesta combinació d'usos en enunciats com *I cut a finger: this one* (anafòric i gestual) o *I was born in London and have lived there ever since* (anafòric i simbòlic). Aquests casos són freqüents en els textos objecte d'anàlisi en aquest estudi, i precisament per aquest doble vessant pel que fa als seus usos, es prendran en consideració com a dítctics espacials amb ús dítctic. Aquí en tenim un exemple en què *ahí* té un ús anafòric respecte d'*el número veinte*, però també un ús simbòlic en què tant l'emissor com el receptor han de reconstruir imaginàriament l'escena, de manera que en la reconstrucció d'aquesta escena s'inclou també la distància que hi ha entre l'emissor i el referent en aquest espai imaginari:

(1) S121A2

te encontrarás co:n_

el número veinte\

(.. 0.36) < pues ahí\

(.. 0.>53) muy bien\

El mateix ocorre amb el dítctic *aquest*:

(2) C216D1

(.. 0.59) llavors has d'a<gafar aque>st_

La naturalesa dels textos instructius del corpus (vg. 1.2.3) fa que la majoria dels dítctics que hi apareixen no tinguin un ús gestual. Com que els referents d'aquests dítctics

³² Tot i que aquest és un ús dítctic, es diferencia dels altres usos dítctics pel fet que la identificació del referent no depèn de les coordenades espaciotemporals de l'emissor, com ocorre en la dixi de persona, d'espai i de temps, sinó que depèn de la situació del dítctic mateix.

no es troben en el context immediat del discurs, sinó en el "reialme de la imaginació", les informants no poden assenyalar físicament allò de què estan parlant. L'emissor, el qual ha de fer de guia, introdueix el receptor en un espai construït imaginàriament usant les mateixes paraules d'íctics que usaria en cas que els referents fossin presents; perquè la comunicació tingui l'efecte desitjat, el receptor ha de tenir la informació necessària per poder reconstruir aquest espai que construeix l'emissor. Així doncs, els d'íctics espacials objecte d'estudi són, en la gran majoria d'ocasions, simbòlics.³³

D'altra banda, cal tenir en compte que també hi ha casos que presenten un ús de la dixi d'espai que podem anomenar *analògic* (Klein 1982; Rauh 1983), en què el lloc a què es refereix la informant es reflecteix en una part del cos (en aquest cas amb l'índex de la mà dreta assenyalant un punt de la mà esquerra) que funciona com a analogia de l'espai referit:

(3) C212A5

o em fi<co_

si aquí està la Facultat d'Empresarials >

Aquest ús de la dixi d'espai té més sentit si considerem que aquest punt és usat com a referència alhora per entendre on es troba el següent referent espacial en la següent intervenció de la mateixa informant:

(4) C212A6

(. 0.26) <o em fico **per aquí**>

En definitiva, s'han considerat com a d'íctics espacials els elements lingüístics que es refereixen a un espai (imaginari o real) que depèn de les coordenades espaciotemporals (cognitivament construïdes o reals) de l'emissor per ser identificat. Aquesta definició inclou, per tant, els d'íctics espacials que presenten un ús d'íctic gestual, simbòlic o analògic, i en canvi exclou aquells elements d'íctics que presenten un ús no d'íctic, ja sigui –exclusivament– anafòric o empàtic.

³³Anomenarem a partir d'ara així aquest ús, també anomenat així per Fillmore i Levinson, tot i que cal recordar que seria l'equivalent a la *dixi am Phantasma* de Bühler, als usos de *dixi secundària* de Lyons o a la *parla desplaçada* de Kerbrat-Orecchioni.

2.3.1. Els díctics espacials del corpus CAP

Els elements díctics d'espai, tant en català com en castellà i en anglès, que s'han trobat són els següents, els quals mostrem enquadrats en quatre categories:

TAULA 1. *Díctics i categories*

Llengua	Categoria	Díctic d'espai
Català	Adverbis	recte
		allà
		ahí ³⁴
		allí
		aquí
		endavant
		davant
	enfrent	
	Sintagmes preposicionals	dreta
		esquerra
		a uns x metres
	Verbs	venir
	Demostratius	aquest/a
aquell		
Castellà	Adverbis	recto
		aquí
		ahí
		allí
		enfrente
		de frente
	Sintagmes preposicionals	izquierda
		derecha
		llegar
	Demostratius	ese
Anglès	Adverbis	straight
		ahead

³⁴ Com es pot comprovar, s'ha obviat el fet que hi hagi interferències d'una llengua a una altra, ja que el que interessa és la naturalesa d'aquest element, no la seva validesa normativament parlant.

		there
	Sintagmes preposicionals	left
		right
	Demostratius	that

Es pot comprovar que la varietat d'ítems pel que fa als díctics d'espai en anglès és molt menor que la que hi ha en català i en castellà. Això es deu al fet que les informants, nascudes i residents a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, presenten una competència més reduïda en anglès, cosa que té com a conseqüència que no tinguin tanta precisió lèxica en aquesta llengua

Quant al català i al castellà, la varietat dels díctics usats és més gran. En trobem en les quatre categories i pràcticament són els mateixos en totes dues llengües. A continuació parlarem de cada un d'aquests elements, del perquè són considerats díctics i dels valors semàntics que se'ls poden atorgar. Cada un dels exemples exposats anirà acompanyat per la codificació corresponent per tal de fer-ne accessible el visionatge (vegeu Codificació Annex 3).

El valor semàntic que hem d'atorgar a tots els díctics del corpus, en primer lloc, és el de [+ assenyalament], entenent aquest valor com a indicatiu del fet que tots aquests elements gramaticalitzen les referències espacials del discurs i que, per tant, situen punts dins de l'espai compartit (real o imaginat).

L'adverbi *recte*³⁵ és molt freqüent en el nostre corpus. Vegem-ne algunes ocurrències:

(1) C101A1

agafo el carrer Sepúlveda_

i tot recte\

(2) S206A2

tienes que:_

subir todo recto el_

³⁵ Cal tenir en compte que s'ha usat com a lema de tots els díctics la seva versió en català, de manera que quan es diu *recte* també es fa referència a *recto* i *straight*; quan diem *dreta* ens referim també a *derecha* i *right*, etc.

(.. 0.90) el {(L2) carrer_
Trobadiners_}

(3) E314A1
you only:_
have to straight {(@) away_}

(4) E324A1
(. 0.13) I:_
(. 0.13) go:_
(. 0.25) go ahead_

Prenguem el primer cas com a exemple. La informant explica que agafa el carrer Sepúlveda (de Barcelona), però nosaltres no podem saber quin és el sentit en què hem d'agafar el carrer si no sabem anteriorment les coordenades espaciotemporals de la informant en la situació de parla. És clar que és el context anterior el que permet “imaginar” la direcció a què es refereix la informant –per exemple, en aquest cas, informa anteriorment que és a Plaça Espanya–, ja que d'aquesta manera el(s) receptor(s) pot saber cap a quina direcció està orientat l'emissor en l'espai imaginari. Precisament perquè necessita el context perquè el puguem omplir de contingut, es pot considerar *recte* un díctic d'espai.

Pel que fa als valors semàntics particulars del díctic, podríem dir que fa referència a la *direcció nord* en relació a les coordenades espaciotemporals de l'emissor, ja que sempre “assenyala” un punt que és enfront de l'emissor. D'altra banda, hem considerat que *recte* també presenta un valor de *continuitat*; hem arribat a aquesta conclusió perquè, primer, en un gran percentatge de casos l'adverbi va precedit de verbs que indiquen continuïtat; segon, és el díctic que es repeteix més vegades verbalment, cosa que implica reiteració en l'acció; i tercer, en un nombre elevat d'ocurrències va seguit d'elements que indiquen límits espacials (com ara les preposicions *fins/hasta/until*), que en aquest cas impliquen una finalització del moviment.³⁶

³⁶ Es tracta d'un límit necessari per tal que el receptor conegui fins on dura el moviment en l'escena.

Finalment, l'últim valor de *recte* seria el de [+ moviment vertical]. És clar que el díctic *recte* implica un moviment que és paral·lel a l'eix vertical del parlant.

Així doncs, aquests són els valors semàntics de *recte*:

RECTE	+ assenyalament
	+ direcció nord
	+ continuïtat
	+ moviment vertical

Els dítics *dreta* i *esquerra*, en canvi, presenten com a valors semàntics, pel que fa a la direcció de l'assenyalament, [+ direcció est] i [+ direcció oest], respectivament. Per tant, aquests dítics impliquen un moviment que és paral·lel a l'eix horitzontal del parlant, de manera que tenen com a valor [+ moviment horitzontal].

Finalment, en contrast amb el díctic *recte*, tenen valor de [- continuïtat], ja que el moviment que es dona en les accions que van acompanyades d'aquests dítics no implica reiteració d'aquestes mateixes accions.³⁷ Aquí en tenim alguns exemples del corpus:

(5) C104SP3

<has de tirar a la dreta_
mhm\>

(6) S114SP3

seguir por la misma cera\
 [(INH)]
 <por la acera **dere**>cha de:_

(7) E315SP1

<to **tu:rn**_\
 (.. 0.40) the> right_

³⁷ Resultaria difícil de contextualitzar una construcció com aquesta: *gires a mà dreta fins a la paperera*. És cert que seria possible, però cal fixar-nos que en qualsevol cas s'hauria elidit un verb o un díctic que seria implícit: *gires a mà dreta [i segueixes (recte)] fins a la paperera*.

(8) C106SP1

<i llavors_

tires a mà esque:rra_

fins_>

(9) S115SP1

sale:<s_

(... 1.2>5) {(AC) coges la calle a mano izquierda_}

(10) E324SP3

<then_

I have_

to:_

turn::_

my left_

(. 0.25) again\>

Així doncs, aquests són els valors que s'han atorgat a aquests dos elements d'íctics:

DRETA + assenyalament
+ direcció est
- continuïtat
+ moviment horitzontal

ESQUERRA + assenyalament
+ direcció oest
- continuïtat
+ moviment horitzontal

Ara bé, hi ha alguns casos en què aquests dos d'íctics no presenten l'últim valor, sinó que pel context expressen un valor de [+ situació]:

(11) S204SP2

y <entonces **queda** a la derecha\>

(12) C121SP2

puges les escalet<es_

i a mà dreta_

tens_

Verge de Montse>rrat_

Dos altres elements que actuen com a díctics d'espai en el corpus són els adverbis *aquí* i *allà*, els quals presenten aquests valors semàntics:

AQUÍ + assenyalament

- direcció
- continuïtat
- moviment
- + proximitat

ALLÀ + assenyalament

- direcció
- continuïtat
- moviment
- proximitat

Efectivament, es tracta d'un díctic d'espai, en què el referent espacial només es pot identificar a partir de les coordenades espaciotemporals de l'emissor. Al contrari dels díctics anteriors, aquests dos adverbis no presenten cap valor de moviment, sinó que indiquen una situació. Aquí en tenim alguns exemples:

(13) C212A2

<(INH)

i aquí_>

(14) S112A2

<pués a ver\

aquí está Diagon>al_

(15) C104A1

<perquè_

{(AC) **inclús una vegada vem**><tenir un accident **allà**_>

(16) S205A1

<(. 0.14) mhm\

(. 0.20) cuando **llego allí**_

como es>tá::_

(17) E305A1

<and then_

(. 0.22) **when I:** a>rrive there_

En els casos d'*aquí* (13-14) podem parlar, majoritàriament, d'un ús analògic de la dixi, ja que les informants utilitzen analògicament una part del seu cos o de l'espai gestual per referir-se a elements que són construïts imaginàriament. La major part dels casos d'*allà*, en canvi, presenten un ús anafòric i alhora simbòlic (15-16). Així, si bé el díctic fa referència a un lloc o a un espai que ja ha estat mencionat prèviament en el discurs, també contrasta amb el que seria l'*aquí*: l'espai real on té lloc l'esdeveniment.

Aquest ús doblement anafòric i simbòlic és el mateix que trobem en un parell de casos en què apareix el díctic *aquest*:

(18) C216D1

(.. 0.59) llavors has d'a<**gafar aque**>st_

(19) C216D2

(.. 0.79) <doncs **llavors**_

aquesta ro>tonda_

Ara bé, també hi ha ocasions en què l'ús d'aquest element és purament dític, ja que no té cap antecedent que permeti atorgar-hi un ús anafòric:

(20) C104D1

durant aquest semestre_

(21) C212D1

la cantonada que ja està tocant la uni<versitat_

per l'acera><aquesta_>

Aquests són els valors d'aquest dític:

AQUEST	+ assenyalament
	- direcció
	- continuïtat
	- moviment
	+ proximitat

Amb uns valors similars també trobem el dític *aquell*, tot i que en aquest cas només hi ha una ocurrència en llengua anglesa:

(22) E316D1

(.. 0.85) <you take **that one**_

(. 0.19) a>nd you::_

Aquí es presenten els seus valors semàntics, que són semblants als del dític *aquest* però amb el valor corresponent a la distància diferenciat:

AQUELL	+ assenyalament
	- direcció
	- continuïtat

- moviment
- proximitat

En el corpus CAP també s'han considerat com a dític els verbs *venir* i *llegar*, ja que la direcció en què es produeix el moviment depèn de les coordenades espaciotemporals de l'emissor, ja sigui en l'espai real o en l'imaginari. Aquí en tenim alguns exemples:

(22) C104V2

<que venia **de la feina**_
(. 0.18)> i li ve casi de pas_

(23) C104V6

<(INH)

i_

{(AC) **també vénen**> bastant de pressa per darrere_

(24) S204V1

(.. 0.93) y <entonces llega **el autobús**_
que te lleva hasta la esta>ción\

Aquests són els valors d'aquests dos verbs:

VENIR + assenyalament
 + direcció centre dític
 + continuïtat
 + moviment
 + proximitat

LLEGAR + assenyalament
 + direcció centre dític
 - continuïtat
 + moviment
 + proximitat

Tots dos verbs, per tant, comparteixen gairebé els mateixos valors, però no pas el valor de *continuitat*, ja que mentre que el verb *venir* vol dir transportar-se d'un lloc a un altre on és qui parla o on és a qui es parla, el verb *llegar* significa assolir la meta d'un desplaçament. Així, si bé trobem moviment en direcció al centre díctic en tots dos casos, el moviment és continu en el primer cas, però no en el segon.

L'adverbi *davant* (i també els dítics *enfrent*, *enfrente* i *de frente*) és també un dels dítics del nostre corpus, i presenta els següents valors semàntics:

DAVANT	+ assenyalament
	+ direcció nord
	- continuïtat
	- moviment
	- proximitat

L'adverbi *davant*, efectivament, fa referència a localitzacions que es troben en direcció nord segons les coordenades espaciotemporals de l'emissor, per la qual cosa hem de considerar-lo díctic. Aquí en tenim dos exemples:

(24) C106A1

re, la pujada que et queda davant

(25) S121A1

nada más sal<ir también_
enfrente tiene><s una **churrería**\
 pues-->

Finalment, hem de tenir en compte els casos en què es pren com a referència la situació de l'emissor per indicar una distància respecte d'un lloc. És el cas del díctic *a uns x metres* (entenenent la *X* com una distància indeterminada). Presenta aquests valors semàntics:

A UNS X METRES + assenyalament

- direcció
- moviment
- continuïtat
- proximitat

Aquí en tenim un exemple:

(26) C214SP3

i a uns 200 metres

Tots aquests són, doncs, els díctics espacials que s'han detectat en el nostre corpus de dades. Cal tenir en compte, però, que abans de seleccionar aquests elements s'han hagut de valorar casos que a primer cop d'ull podrien haver estat considerats també com a usos díctics. Els veiem en el següent subapartat.

2.3.1.2 Casos problemàtics

Malgrat que el verb *anar* és considerat com un verb díctic per tots els autors revisats, en aquest estudi no s'han tingut en compte perquè en els contextos en què apareixia no s'adequava als criteris adoptats. Vegem-ne dos exemples:

(1) INFORMANT 04

anava a classe

(2) INFORMANT 05

pues me voy para casa

Tot i que el verb *anar* sempre implica un moviment que va de l'emissor a un altre lloc, en aquests casos el fet que hi hagi un complement locatiu acompanyant el verb porta a considerar aquest ús del verb *anar* com un ús no díctic; no cal conèixer la localització de l'emissor per saber el lloc on es dirigeix la informant. Fixem-nos que

aquests usos contrasten amb els del verb *venir* (vegeu § 2.3.1.), en els quals conèixer la localització de l'emissor sí que és necessari.

En alguns casos del verb *llegar* (*arribar* en català o *to arrive* en anglès) ocorre el mateix que amb *anar*. Si bé hem vist que en l'exemple (24) del subapartat anterior hi havia un ús díctic d'aquest verb, els següents casos són considerats com a elements amb un ús no díctic:

(3) INFORMANT 04

només havia de baixar i arribar fins a casa

(4) INFORMANT 04

llegas a Entença

(5) INFORMANT 01

I arrive to Plaça Spain

Com en el cas d'*anar*, es pot comprovar que la destinació del verb en aquests casos és explícita i, per tant, no díctica. Un ús díctic d'aquest verb implicaria no haver de mencionar aquesta destinació, ja que estaria marcada per les coordenades espaciotemporals de l'emissor en el moment d'emetre l'enunciat. Així doncs, en els casos díctics és un objecte el que es mou cap a l'emissor (com a *venir*), mentre que en els casos no díctics és l'emissor el que es mou cap a l'objecte o la localització.

A banda d'aquests dos verbs problemàtics, però, hi ha més elements dubtosos pel que fa als seus usos. Hem vist en l'apartat anterior que l'adverbi *allà* i el demostratiu *aquest* poden tenir usos díctics, però també és cert que en poden tenir de no díctics. El problema aquí rau en el fet que també hi ha la possibilitat que els usos díctics i no díctics es combinin. Vegem-ne aquests exemples:

(6) INFORMANT 16

és **el carril que se separa**, has d'agafar **aquest carril**

(7) INFORMANT 21

tens **un carrer** a l'esquerra, has de pujar tot **aquell carrer**

(8) INFORMANT 04

hasta **la parada del autobús**, entonces **ahí** te esperas

(9) INFORMANT 01

I arrive to **Plaça Spain**, **there** I take the underground

El primer que es pot dir és que aquests elements presenten un ús anafòric respecte dels mots assenyalats en negreta. Efectivament, això és cert, però aquest fet no treu que puguem considerar-los també com a elements que tenen un ús díctic.³⁸ Com podem saber si els díctics en qüestió tenen realment un ús díctic o només anafòric? En un context en què poguéssim veure físicament, amb els nostres propis ulls, els objectes a què fa referència l'emissor, podríem considerar com un criteri observar si aquests elements van acompanyats d'un gest que els és coreferent, ja que aquest gest implicaria que l'emissor té intenció de mostrar els referents.

En el context simbòlic en què ens trobem també és possible aplicar aquest criteri, ja que si bé és cert que els referents no són a la vista dels participants, aquests sí que són reconstruïts cognitivament per l'emissor. Així doncs, l'adverbi *allà* i el demostratiu *aquest* seran considerats com a usats dícticament en els casos en què hi hagi un gest coreferent que els acompanyi.

Finalment, també han estat objecte de consideració els enunciats en què apareix l'adverbi *a prop* (*cerca* en castellà). Aquest adverbi presenta, com diu Payrató (2002a: 1168), paràmetres díctics, com demostra la relativitat del seu significat: podem dir *prop dels ronyons* i *prop del Pol Nord*. Levinson ja ho apuntava anteriorment (1998: 201).

Malgrat tot, no l'hem tingut en consideració a l'hora de fer la nostra anàlisi, ja que al nostre parer presenta certes diferències respecte d'altres díctics del corpus. Vegem-ne algun exemple:

(10) INFORMANT 01

Está muy cerquita

(11) INFORMANT 01

Ho tinc molt a prop

³⁸ En aquest apartat ja ha estat argumentat aquest doble ús.

(12) INFORMANT 04

Em deixava a prop de casa

En primer lloc, no fa referència directament a cap lloc ni a cap direcció, sinó que tan sols indica una distància relativa respecte de l'emissor. No cal conèixer la posició de l'emissor per omplir-lo de contingut: sabem que indica *proximitat en l'espai*. En segon lloc, la majoria d'autors que han tractat el tema de la dixi d'espai o bé no mencionen aquests casos o bé els deixen en un segon pla. Finalment, una ràpida observació ha permès veure que, al contrari del que ocorre amb els díctics presos en consideració, aquests elements rarament van acompanyats de gestos, els quals, recordem, són el centre al voltant del qual gira la nostra anàlisi.

3. CONTEXT, GESTUALITAT I PARLA

La noció de context, segons Goodwin i Duranti (1992: 2) engloba una juxtaposició de dues entitats: (1) un esdeveniment focalitzat (el fenomen que és contextualitzat), i (2) un camp d'acció en què es troba aquest esdeveniment. No es podrà interpretar adequadament un fet si no se'n sap el context (per exemple, l'escenari cultural, la situació de parla, els rols dels participants, etc.) en què es dona aquest fet.

McNeill (2005), per la seva banda, defineix el context d'aquesta manera:

The contextual background indexes and is constrained by external conditions, both social and material, but an essential fact is that it is also a mental construction, part of the speaker's effort to construct a meaning.

(McNeill 2005: 107)

És per aquesta importància del context que és necessari tenir en compte, per a l'anàlisi de qualsevol fenomen, tots els aspectes que s'hi relacionen. Segons Goodwin i Duranti (1992: 6), els fenòmens que la noció de context ha de cobrir són aquests:

1. **Paràmetres** (*setting*): el marc social i espacial en què se situen les interaccions. Aquest marc, pel que fa a la parla, mai és una entitat fixada i immutable, sinó que està constituït dinàmicament i socialment per activitats dels participants, que hi tenen una relació reflexiva.

2. **Entorn de comportament** (*behavioral environment*): la manera en què els participants usen els seus cossos i el seu comportament com un recurs per emmarcar i organitzar la seva parla.³⁹

3. **La llengua com a context**: la parla està afectada pel context, però alhora el context està influït per la parla.⁴⁰

4. **Context extrasituacional**: fa referència al coneixement compartit que tenen (o deixen de tenir) els participants en la interacció.

³⁹ L'orientació espacial o la postura dels participants, per exemple, és socialment rellevant en la majoria d'actes comunicatius.

⁴⁰ Dirigir-se a una persona de *vostè* o de *tu*, posem per cas, és rellevant a l'hora d'establir els rols que adopten els participants en la interacció, i per tant, en aquest cas la llengua influeix el context i a l'inrevés.

En aquest estudi les informants (vegeu Payrató i Fitó (eds.) (2008)) presenten un perfil semblant entre elles, ja que comparteixen lloc de procedència, coneixement de les mateixes llengües, etc. El marc social i espacial en què es donen les interaccions és sempre el mateix: una sala en què hi ha la informant, l'entrevistador o entrevistadora, i una càmera que enregistra la interacció. D'altra banda, l'entorn de comportament, com els marcs, també està controlat, ja que tant les informants com els entrevistadors sempre estan situats de la mateixa manera.

Per tant, el context en què es produeixen les interaccions que són objecte d'anàlisi és sempre el mateix i es manté inalterat durant els tres dies diferents en què es produeixen les tres entrevistes, les quals es van realitzar separades en el temps per tal d'evitar que les informants recordessin exactament l'anterior sessió.

A continuació es farà, en primer lloc, una aproximació històrica sobre el tractament que s'ha fet del context en general durant l'últim segle, en què cada vegada ha anat guanyant importància en els estudis lingüístics. En segon lloc, després de donar una definició de *gest*, ens centrarem en les classificacions gestuals més importants que s'han realitzat i després en les característiques d'un tipus determinat de gest –les *gesticulacions* (McNeill 1992)–, que és el que es tindrà en compte en aquest estudi.⁴¹

En tercer lloc, es parlarà de la relació entre aquests tipus de gest i la parla, tot tenint en compte les diferents visions que s'han adoptat respecte d'aquest tema. En quart lloc, es farà una descripció de les fases en les quals es pot desglossar, a partir de les quals es podrà veure la relació temporal entre el gest i la parla que hi està relacionada.

Finalment, es donarà compte de dues visions diferents sobre la manera com es relacionen el gest i la parla en termes temporals, pel que fa a la seva sincronització.

3.1. LA NOCIÓ DE CONTEXT DURANT EL SEGLE XX

A continuació es mostra molt breument la importància que ha tingut el context en diferents corrents de pensament durant el segle XX, sobretot pel que fa als estudis sobre el llenguatge com a fenomen interactiu.

⁴¹ Les *gesticulacions* són aquells moviments espontanis que es produeixen juntament amb la parla (vegeu § 3.2.2.2.6.1.).

3.1.1. PRECEDENTS DE L'ETNOGRAFIA

Bronislaw Malinowsky (1923) va parlar de dues qüestions que situen el context en una situació important per als estudis sobre la llengua. En primer lloc, va dir que la llengua està emmarcada dins d'un context de situació. Defensa que les intervencions dels parlants només tenen sentit dins d'un context, és a dir, que només són intel·ligibles dins del context situacional. Per tant, segons ell, una anàlisi lingüística ha d'anar acompanyada per força d'una anàlisi etnogràfica de les situacions en què la parla ocorre.

En segon lloc, és de l'opinió que la llengua, més que ser considerada una realitat abstracta, mental, ha de ser considerada una acció pràctica. Per ell, el significat de les paraules i de les realitzacions depèn de la situació, dels fets i de les activitats que s'estiguin duent a terme. Els comportaments humans condicionen l'estructura de la conversa, així com els mots que s'hi utilitzen.

Així doncs, Malinowsky introdueix la noció de context en els estudis lingüístics i, a més, fa veure la importància d'estudiar la llengua i el procés a través del qual aquesta llengua esdevé plena de significat i pot ser interpretada a partir de situacions de parla reals.

D'altra banda, el seu treball és el punt de partida per a les contribucions a la lingüística que es produeixen més endavant, primer, per part de Firth (1957), i després, de Halliday (1973). Firth va extreure els conceptes de "context de cultura" i de "context de situació" de Malinowsky. Va defensar que els significats del llenguatge eren dependents del context de situació, concepte que va fer vàlid per a la investigació lingüística. Des del seu punt de vista, i en paraules del seu deixeble, Halliday,

el lenguaje [...] consiste en una serie de posibilidades, en un conjunto abierto de opciones de conducta, al alcance del individuo como hombre social . El contexto de cultura es el medio para el conjunto total de estas opciones, mientras que el contexto de situación es el medio de cualquier selección determinada hecha a partir de éstas.

(Halliday 1973 [1982]: 44)

Halliday, en efecte, va desenvolupar un model gramatical en què es parteix de la base que la llengua és principalment una eina comunicativa que està condicionada pel context comunicatiu. L'autor defineix el llenguatge com un "potencial de significació", un conjunt d'opcions que estan a disposició dels parlants. D'altra banda, l'autor

considera, en parlar de la cohesió en anglès, que el context de situació –tots els factors extralingüístics que poden afectar el text–és un element importantíssim per a la tria i la interpretació d'aquestes opcions (Halliday 1976).

3.1.2. FILOSOFIA DEL LENGUATGE

La majoria dels filòsofs que s'han interessat pels estudis lingüístics han vist la llengua com un mecanisme mental, com un mecanisme lògic. Hi ha, però, altres filòsofs que han defensat el fet que la llengua s'ha de tractar com un fenomen que es troba emmarcat en contextos reals de comunicació. Aquests filòsofs, en lloc d'intentar sistematitzar una sèrie de propietats d'un sistema formal, han preferit centrar-se en les diverses maneres en què la llengua aconsegueix acomplir l'objectiu d'intel·ligibilitat i d'acció en les diferents situacions contextuais. Per tant, el context esdevé un element importantíssim per entendre l'organització del llenguatge.

Ludwig Wittgenstein, a *Philosophical Investigations* (1958), es fa enrere de les afirmacions que havia fet en una obra anterior, *Tractatus Logico-Philosophicus* (1922), en què proposava una teoria del llenguatge basada en un sistema logicoformal coherent, i defensa que la llengua s'ha d'estudiar com una forma d'acció. A més, usa el context com a punt de partida per entendre les múltiples maneres com la llengua es fa servir. Un enunciat pot voler dir coses diferents depenent del context d'enunciació. Per tant, l'estudi descontextualitzat ha de deixar pas a un estudi de les situacions en què els enunciats ocorren per tal de poder-los entendre millor.

J. L. Austin també ha tingut una gran influència en l'anàlisi de la llengua com a mode d'acció i ha encapçalat una de les línies d'investigació pragmàtica més importants dins del pensament contemporani. Austin revaloritza el llenguatge corrent enfront dels llenguatges filosòfics i científics, cosa que suposa un punt d'inflexió decisiu en la filosofia del llenguatge. Una distinció important en la seva obra és la que fa entre "oració" i "enunciat". Una oració és un tipus d'estructura gramatical, abstracta, no realitzada; un enunciat és la realització concreta emesa per un parlant concret en unes circumstàncies determinades.

Austin se situa fora de la línia en què se solien col·locar els filòsofs en relació amb la veritat o a la falsedat. Per Austin hi ha oracions de les quals no es pot dir que siguin certes o falses: *Tant de bo deixi de ploure...* , per exemple. No n'hi ha prou a

caracteritzar un enunciat dient que és cert o fals; cal valorar també el seu grau d'adequació a les circumstàncies en què s'emet. D'aquesta manera s'obre la porta a l'estudi de totes les variables situacionals que determinen les condicions d'adequació dels enunciats.

D'altra banda, per demostrar com les paraules són utilitzades per acomplir una acció, recorre a les convencions socials i culturals dels actes performatius (o realitzatius), dins la seva teoria dels actes de parla (1962), com ara a l'exemple: *I now pronounce you man and wife*. Aquest enunciat, si no és dit en el context adequat (en el marc d'una situació social amb les convencions adequades per a un casament) no és vàlid i no és performatiu. Segons Austin, s'han de donar, doncs, unes condicions de felicitat necessàries perquè els mots que diem tinguin l'efecte desitjat.

Els treballs posteriors sobre els actes de parla estan caracteritzats per la reintroducció d'aspectes psicològics en l'anàlisi lingüística. A causa d'una reacció a l'estudi dels models de comportament en la parla, el focus d'interès va canviar, i es van començar a tenir més en compte, una altra vegada, els estats psicològics dels parlants. Així, Searle (1969) continua la línia d'investigació iniciada per Austin amb la seva teoria dels actes de parla, els quals són considerats emissions d'una oració fetes en les condicions apropiades. Els actes de parla són les unitats mínimes de la comunicació lingüística i l'eix central de la seva teoria. Per Searle, tota la activitat lingüística és convencional i està controlada per regles –aspecte que no tenia en compte Austin. Cada un dels tipus d'actes de parla està convencionalment associat a una determinada estructura lingüística.

3.1.3. EL CERCLE DE BAKHTIN I VYGOTSKY

Hi va haver intel·lectuals provinents de la Revolució Russa que van fer recerca basada en la idea que la llengua i el context eren fenòmens interdependents que havien de ser analitzats conjuntament.

El cercle Bakhtin, una escola russa sobre el pensament que se centra en els treballs de Mikhail Bakhtin, va descartar la idea que la llengua és un sistema abstracte interioritzat a les ments dels parlants (la visió saussuriana), i defensa que la comunicació no podia ser entesa i analitzada sense connectar-la amb la situació concreta en què aquesta comunicació es duia a terme. Per Volosinov (1929), per exemple, la llengua és

un procés continu que es dona en la interacció socioverbal dels parlants. Per tant, la llengua no és vista com un element abstracte, sinó dependent de les construccions i de les convencions socials creades a partir dels contextos que es produeixen durant la comunicació humana.

Bakhtin (1975) basa els seus treballs en la noció de l'organització dialògica del llenguatge. El que volia Bakhtin amb aquest terme era posar atenció al fet que un sol fragment de parla (un enunciat, una història...) pot incorporar diferents veus extretes de la realitat, i situar-nos en diferents ambients culturals, socials o lingüístics. Un exemple prototípic de l'organització dialògica del llenguatge és el que trobem en l'estil indirecte (*reported speech*), en què un fragment de parla d'una persona es troba dins del fragment de parla d'una altra persona.

Vygotsky (1929-30) també va considerar que no es podia separar el llenguatge i el pensament relacionat amb aquest llenguatge del context en què aquest es produeix, el qual està constituït per processos d'interacció social. Per Vygotsky, els infants, abans d'usar la llengua socialment, passen per una etapa d'ús *egocèntric* de la llengua; ús que està fortament influït pel context social en què es dona. El seu principal interès era demostrar que la parla i els processos mentals que hi tenen a veure evolucionen a partir de l'activitat social; així, aquesta activitat és el que havia de ser estudiat.

La llengua, doncs, no deixa de ser una part més de la xarxa social que permet als infants desenvolupar-se en la societat. Si el desenvolupament del llenguatge és una part de l'activitat social, els mètodes d'aprenentatge de llengües per als nens que es basaven en la idea que hi ha una estructura lingüística com un nivell independent havien de ser qüestionats.

3.1.4. L'ANÀLISI DE LA INTERACCIÓ

L'organització de la interacció humana és molt important per a l'anàlisi del context per diverses raons. En primer lloc, la interacció cara a cara és la que proporciona l'element principal per a la producció de la parla. En segon lloc, aquesta interacció es dona gràcies a la col·laboració de diferents individus, per la qual cosa esdevé un cas d'organització social. Finalment, la interacció cara a cara és dinàmica, ja que el context va canviant cada vegada que hi ha un enunciat diferent.

L'antropòleg Gregory Bateson (1972) va fer recerca sobre aquesta interacció i va ajudar a formular algunes de les teories i metodologies més bàsiques per a l'estudi de la comunicació humana. Així, per exemple, ell va ser pioner en l'ús del vídeo per analitzar aquestes interaccions. Com a part de la seva recerca, Bateson va organitzar un equip interdisciplinari que incloïa lingüistes, antropòlegs i psiquiatres per tal d'analitzar vídeos en què s'havien enregistrat interaccions cara a cara. Aquesta col·laboració va permetre arribar a una sèrie d'avenços que després han estat de gran utilitat a altres investigadors: reconeixement de la importància de la metacomunicació, un estudi intensiu sobre la manera com la parla, el paralenguatge i els moviments corporals interactuen, etc.

Bateson també és conegut per haver donat molta importància als marcs en què es duen a terme les interaccions. Per ell, els marcs tenen un paper crucial en l'organització de la interacció en general. La seva recerca va tenir una gran influència en la d'Erving Goffman.

Goffman (1974) diferencia entre interaccions no focalitzades, que són aquelles en què dos o més individus són mútuament accessibles però no tenen un objectiu comú, i les interaccions focalitzades, que són aquelles que ocorren quan les persones cooperen i se centren en el mateix focus d'atenció. A partir d'aquí, ofereix un seguit de categories analítiques per descriure els trets estructurals d'aquestes interaccions, com ara els límits de la comunicació o les propietats situacionals. Per fer-ho, Goffman té en compte tant el context físic com el context social d'interacció.

És molt rellevant, per exemple, l'anàlisi que fa de les estructures dels participants, diferenciant una sèrie de tipus de participants (parlant, oient, receptor, etc.). En la línia de Bahktin i la seva organització dialògica del llenguatge, Goffman també s'adona de les diferents entitats que poden ser invocades per un parlant: no cal que sigui la mateixa persona, posem per cas, el principal responsable del que s'està dient (algú que escriu un discurs per ser llegit o dit) que l'autor (físic) de les paraules pronunciades.

3.1.5. L'ETNOGRAFIA DE LA PARLA

El model de Hymes (1972) conegut com a *SPEAKING model* representa un canvi més important en la tria d'unitats per a l'anàlisi: per primera vegada l'esdeveniment, una unitat no lingüística, esdevé un marc de referència per interpretar la

parla. La conseqüència més important d'aquesta perspectiva radica en el fet que el context no és definit segons allò que és cal per interpretar un determinat fenomen lingüístic. És a dir, el context és una entitat que l'investigador ha de descriure abans de fer una interpretació lingüística.

La graella proposada per Hymes defineix una àmplia sèrie de fenòmens sota el concepte de *context*. La diferència més important és la incorporació de la categoria *participant* en les anàlisis. Això vol dir anar més enllà de la parella *parlant – oient* i prendre en consideració distincions més subtils.

Aquestes distincions són dividides en diversos components que agrupa en 8 conjunts a partir de les lletres de l'acrònim *SPEAKING*: (a) *Setting and Scene* (temps i lloc d'un acte de parla); (b) *Participants* (parlants i audiència); (c) *Ends* (finalitats o propòsits); (d) *Act Sequence* (forma i organització de l'esdeveniment); (e) *Key* (el codi: l'actitud, el to de l'acte de parla); (f) *Instrumentalities* (registres de parla); (f) *Norms* (regles socials); (g) *Genre* (el tipus d'acte de parla).

Mentre que en la teoria dels actes de parla el context normalment no va més enllà del parlant i l'oiènt, l'etnografia té en compte altres aspectes, com ara les dimensions temporals i espacials de l'esdeveniment. D'altra banda, una altra novetat de l'etnografia és que es va donar més importància al gènere, cosa que va fer que es prestés atenció a unitats del discurs més grans que les oracions. La noció de *gènere* implica que hi ha una complexitat de factors intralingüístics i extralingüístics que poden ser explotats a l'hora d'analitzar la parla com un acte dialògic i que constitueix una realitat social. Qualsevol interpretació d'un acte de parla és un acte social en què els participants han de negociar contínuament el que s'està dient.

L'atenció a tots aquests factors ha estat molt important per tal d'expandir les nocions de context i per tal de fer-les més receptives a les normes i expectatives específiques de cada cultura.

3.1.6. ETNOMETODOLOGIA I ANÀLISI CONVERSACIONAL

Una altra perspectiva en l'estudi del context és la de l'etnometodologia, la qual està representada bàsicament per sociòlegs que analitzen com es construeixen els esdeveniments en què participen els membres d'una societat.

Els etnometodòlegs estan interessats en el més bàsic dels fenòmens socials: la manera en què l'ordre i l'organització socials estan constituïts. Per tal que els individus es posin d'acord en una acció social coordinada, aquests han de reconèixer quines activitats hi ha en progrés i què han de fer per dur a terme aquestes activitats. La qüestió central de la intersubjectivitat és un tret constitutiu de l'acció social. Aquesta qüestió és vista com un intent de respondre com els participants negocien o assoleixen un context comú.

Pels etnometodòlegs, la intersubjectivitat i l'ordre social s'acompleixen pas a pas durant el treball cognitiu i social. Els participants són conscients dels esdeveniments socials que estan produint i posseeixen una rica i variada vida cognitiva i socialment organitzada.

Com a concreció de l'etnometodologia, l'anàlisi conversacional és un camp d'estudi que va sorgir dels estudis de Harvey Sacks (1974), Gail Jefferson (1978) i Emanuel Schegloff (1968). Dóna importància primer de tot a l'anàlisi de la parla com a part essencial de pràctiques socials. El llenguatge ocupa un lloc central en l'organització dels fenòmens socials.

La parla és doblement contextual, ja que una realització no només es produeix i s'interpreta en un context existent, sinó que ella mateixa és un esdeveniment que crea un nou context per a l'acció que la segueix. Considerem, per exemple, la manera en què una pregunta comporta que es produeixi una resposta.

Per tant, la parla és analitzada no com un codi sintàctic, sinó com un mode d'acció emmarcada en la interacció humana. Els analistes conversacionals busquen descriure els procediments usats pels participants en la conversa per produir i entendre el seu comportament. Un focus d'anàlisi per a la recerca ha estat l'organització seqüencial, les grans seqüències de parla dins les quals les realitzacions i els actes de parla emergeixen i són interpretats. Això ha estat estudiat conjuntament, per exemple, pels tres autors citats anteriorment (Sacks, Schegloff i Jefferson 1974).

3.1.7. PERSPECTIVES PRAGMÀTIQUES

Des d'una perspectiva no tan social, sinó més aviat pragmàtica, cal destacar tres treballs que han estat i són referència per a molts estudiosos de les normes que regulen la parla i la conversa. D'una banda, Grice (1975) i el seu principi de cooperació; de

l'altra, Sperber i Wilson (1986) i el seu principi de rellevància; i finalment, Brown i Levinson (1987) i el seu principi de cortesia.

Grice se centra en l'estudi de les normes que regulen la interpretació dels enunciats. Proposa una sèrie de normes (anomenades màximes: de *quantitat*, *qualitat*, *relació* i *mode*) que se suposa que són acceptats per les persones que participen en una conversa. Aquests principis són la concreció de l'anomenat *principi de cooperació*:

Haga que su contribución a la conversación sea, en cada momento, la requerida por el propósito o la dirección del intercambio comunicativo en el que está usted involucrado.

(Grice 1975; 45)

Lògicament, doncs, el context és, per Grice, un element indispensable per poder participar en una conversa de manera exitosa, ja que, segons com sigui, els participants en la interacció hauran d'actuar d'una determinada manera.

Sperber i Wilson, partint de la proposta de Grice, elaboren una proposta en la qual és el context el que aporta els elements necessaris perquè les representacions que provenen dels missatges s'apropin als pensaments dels participants. El principi de rellevància defensa que per interpretar els enunciats la ment selecciona els factors contextuals més pertinents i rellevants, els quals duen a una interpretació ràpida i econòmica.

Així doncs, el context és important en el sentit que proporciona la informació necessària per entendre els missatges.

Per acabar, Brown i Levinson també donen una importància cabdal al context comunicatiu en la seva teoria sobre el principi de cortesia. Segons aquesta teoria, els parlants d'una comunitat necessiten preservar el que ells anomenen la seva *imatge pública (face)*, i la cooperació entre els parlants parteix de la base que el bon funcionament de les relacions socials s'ha de mantenir. Aquest manteniment de la *imatge pública* s'ha de conjuntar, a més, amb les finalitats comunicatives que es tinguin en un moment determinat.

En aquest sentit, el context també esdevé una peça clau perquè els parlants prenguin les decisions adequades davant les *amenaces* que poden fer malbé la seva *imatge*. Aquestes decisions prenen forma en les estratègies de cortesia.

3.1.8. FOUCAULT

La contribució de l'historiador francès Michel Foucault en relació amb el concepte de context fou la de destacar com els contextos podien afectar les persones. Hi ha condicions culturals, normes i pràctiques inconscients que governen el que la gent fa amb els seus cossos, com també la manera com la gent es comunica i es relaciona amb els altres. Per Foucault, el *discourse* és un complex cultural de signes i pràctiques que regula com vivim socialment.

Aquesta visió relaciona l'experiència emocional i subjectiva dels individus i les limitacions objectives o externes de les institucions. El que ens interessa més aquí és l'èmfasi que Foucault fa en la subtil relació entre els marcs interpretatius que usem en la vida de cada dia i les relacions de poder implícites que cada marca implica.

3.1.9. APUNT FINAL

Moltes estudis recents, doncs, han qüestionat l'adequació d'anteriors definicions de context en favor d'una visió més dinàmica de la relació entre les dimensions lingüístiques i no lingüístiques dels esdeveniments comunicatius. En lloc de veure el context com una sèrie de variables que envolten la parla, ara el context i la parla tenen una relació reflexiva mútua en què la parla determina el context tant com el context determina la parla. I formen part d'aquest context, és clar, els gestos que es produeixen quan ens comuniquem.

3.2. ELS GESTOS: DEFINICIONS, CLASSIFICACIONS I CARACTERÍSTIQUES

3.2.1. DEFINICIONS

El DIEC i el DRAE defineixen així el gest:

Moviment del braç, del cap, del cos, etc., que expressa certs pensaments, certs sentiments, que fa més expressiu el llenguatge.

(DIEC: 951)

Movimiento del rostro, de las manos o de otras partes del cuerpo con que se expresan diversos afectos del ánimo.

(DRAE: 1135)

Quan es pensa en les característiques que ha de tenir una definició de gest en un principi seria fàcil fer referència només als moviments produïts amb els braços i les mans que els éssers humans produeixen, ja sigui amb presència de la parla o sense. Les definicions del DIEC i del DRAE ens recorden, però, que aquests moviments també es poden produir amb altres parts del cos.

Tanmateix, aquestes definicions tenen com a punt dèbil el fet que no diuen res sobre la voluntarietat d'expressar per part de l'emissor; tan sols diuen que «fa més expressiu el llenguatge» o que «expresan diversos afectos de ánimo». El moviment d'assenyalament d'una cadira a la vegada que diem “aquesta cadira” és normalment considerat un gest, de la mateixa manera que podem considerar com a “gest” el moviment produït amb els llavis a l'hora de somriure o un moviment que la gent fa quan està nerviosa, com ara tocar-se el nas, manipular el rellotge repetitivament, etc.

Ara bé, la diferència entre el moviment d'assenyalament de la cadira i els altres moviments està, efectivament, en la relativa voluntarietat d'expressar alguna cosa per part del parlant. Mentre que és evident que el gest d'assenyalament esdevé necessari per a la comprensió de l'enunciat “aquesta cadira”, no ocorre el mateix amb els altres dos moviments, els quals o bé passen inadvertits o bé no són imprescindibles perquè la comunicació es produeixi (tot i que també és cert que en determinats casos un somriure pot esdevenir necessari per a la bona interpretació d'una acció o d'un enunciat).

De fet, en un estudi dissenyat per Kendon (2004: 10-15) es demostra que els participants en una interacció distingeixen fàcilment aquells moviments que ells mateixos descriuen com a deliberats, conscients, i aquells moviments descrits com a naturals i ordinaris sense significat.

Atenint-nos als resultats de l'experiment i als exemples exposats, tampoc resulten completes les definicions de l'*Oxford English Dictionary* o del *Collins English Dictionary*:

A movement of the body or any part of it. Now only in restricted sense: a movement expressive of thought or feeling.

(OED: volum VI, 476)

A motion of the hands, head, or body to emphasize an idea or emotion, esp. while speaking.

(CED: 611)

Tot i que fan referència a l'expressió com a condició necessària perquè un moviment esdevingui un gest, no es parla tampoc de diferents tipus de gest.

En aquest sentit, considerem més vàlida la definició de gest proposada per Kendon:

“Gesture”, we suggest, then, is a label for actions that have the features of manifest deliberate expressiveness.

(Kendon 2004: 15)

És evident, però, que cap definició serà suficient per aclarir si un moviment és considerat o no un gest. Determinar la voluntarietat i el propòsit de l'emissor a l'hora de realitzar un moviment dependrà en gran mesura del context. Així, un moviment que es considera un gest en unes determinades circumstàncies pot no ser-hi considerat en unes altres. Per exemple, un gest en què es manté el puny tancat i s'aixeca el dit polze pot representar conformitat o estar d'acord amb alguna cosa, o bé pot ser un gest que senzillament mostri que una persona s'ha fet mal en aquest dit, de manera que l'ensenyem a l'hora que ho verbalitzem.

En aquest estudi entendrem que els gestos són aquells moviments que en un acte comunicatiu i en un context determinat són percebuts com a moviments realitzats voluntàriament i amb el propòsit d'expressar alguna cosa al receptor o als receptors.⁴²

3.2.2. CLASSIFICACIONS GESTUALS

Els gestos han estat classificats a partir de criteris molt diferents, com ara segons si són voluntaris o involutaris, si són naturals o convencionals, etc. Diversos autors han establert criteris per tal de dividir els gestos en diferents classes i establir així una base per al seu estudi, de tal manera que no resulta estrany el fet que hi hagi una gran diversitat de termes referits als fenòmens relacionats amb aquesta matèria. En aquest

⁴² Si bé es consideren com a gestos tots els moviments que presenten aquestes característiques, en aquest estudi, per motius pràctics i metodològics, en aquest estudi tan sols es tindran en compte els moviments realitzats amb els braços i les mans, els quals, d'altra banda, han estat considerats més usuals i rellevants, com a mínim pel que fa a l'estudi de la gesticulació i la dixi d'espai. De fet, diversos estudiosos del gest han parlat només d'aquests gestos (vegeu § 3.2.2.).

sentit, és interessant el recorregut històric que fa Payrató (1985) per les diferents classificacions gestuals, sobretot les que es donen a partir del segle XX.

Segons Payrató (1985: 165), les úniques classificacions dignes d'atenció anteriors a aquest segle són les d'Engel i Wundt, a les quals es fa referència més endavant en aquest treball. Ja en el segle XX, esmenta autors diversos fins a arribar a Efron (1941), que realitza el primer estudi empíric, diu, d'una manera extensa i rigorosa (vegeu § 3.2.2.2.2). Més endavant també fa un resum sobre les classificacions d'autors com Rabanales (1954-1955), Meo-Zilio (1961); però el que destaca per sobre de tots, ja en plena eferescència dels estudis sobre comunicació no verbal, és el treball d'Ekman i Friesen (1969), el qual estableix cinc categories gestuals ben definides (i resumides a § 3.2.2.2.3), que es poden encavalcar les unes amb les altres i que han constituït un punt de partida per a molts investigadors posteriors.

A causa de la influència d'aquests autors les classificacions posteriors tenen molts punts de convergència. Un breu repàs a la història de l'estudi del gest mostra que moltes de les classificacions tenen força coses en comú i que les diferències bàsiques que existeixen estan en l'èmfasi que cada una de les classificacions posa en determinats aspectes.

En aquest sentit, la diversitat de fenòmens gestuals que es pot trobar en la comunicació ha de fer oblidar la idea d'intentar fixar una classificació única, ja que aquests fenòmens es poden analitzar des de diferents perspectives en funció dels objectius de recerca. Per tant, caldrà triar la classificació gestual més adequada per a la consecució d'aquests objectius tenint en compte no només els propòsits comunicatius, sinó també el context d'ús, les característiques de la llengua amb què es parla i els diferents modes comunicatius que interactuen.

3.2.2.1. Primeres classificacions

Marc Fabi Quintilià, retòric romà del segle I, ja va escriure un tractat de retòrica anomenat *Institutio Oratoria* en què organitza els moviments corporals a partir de les diferents parts del cos que s'utilitzen a l'hora de gesticular: cap, mirada, llavis, coll, espatlles, mans, etc. A més, distingeix entre *gestos mimics* i aquells gestos que sorgeixen de manera natural simultàniament amb la parla. Els primers són aquells que

indiquen objectes o aspectes dels objectes a partir d'una acció directament associada pel que fa a la seva forma.

Pel que fa als segons, i malgrat que no en fa una classificació explícita, se'n poden destriar quatre grans grups (Kendon 2004: 85): (1) gestos que indiquen estats de la ment o activitats mentals; (2) gestos d'assenyalament *–pointing gestures–*; (3) gestos que indiquen accions com acusar, jurar, suplicar, etc. –que podríem anomenar *performatius* –, i (4) gestos que marquen de diverses maneres l'estructura del discurs.

Les apreciacions de Quintilià van influir estudiosos del gest durant el segle XVII. Kendon (2004: 86) en destaca René Bary i el seu *Méthode pour bien prononcer un discours et pour le bien animer*, del 1679, en què estableix vint tipus de gest que serveixen com a vocabulari bàsic de postures corporals i accions produïdes amb els braços i les mans per expressar-se. Aquests tipus de gestos se separen segons expressen “interrogació”, “tendresa”, “ironia”, etc.

Els vocabularis de gestos d'aquest tipus van tenir certa acceptació durant el segle XVIII i l'inici del XIX, de fet, hi ha molts tractats del període que en parlen, dels quals cal destacar dos: *Ideen zu einer Mimik*, d'Engel, i *Chironomia*, d'Austin.

Johan Jakob Engel, teòleg i filòsof alemany nascut el 1741, va escriure, en la seva obra *Ideen zu einer Mimik* (1785), una discussió sobre els aspectes de l'expressió corporal pensada principalment per a actors. Engel distingeix entre gestos que provenen dels mecanismes propis del cos, com ara respirar, i gestos que depenen de l'activitat de l'ànima i que, per tant, són causats pels sentiments, els pensaments o els propòsits comunicatius.

Dins d'aquests últims, encara fa tres distincions més que el porten a parlar de gestos *representatius*, *expressius* i *fisiològics*. Els primers serien els que Quintilià anomenava *gestos mímics*, mentre que els segons fan referència a accions que actuen com a senyals externs d'estats o activitats mentals. Per acabar, els *fisiològics* són els moviments involuntaris propis dels sentiments humans, com ara plorar, somriure, etc. (cal recordar que els gestos *fisiològics* serien moviments que en aquest estudi no són considerats com a gestos).

Finalment, cal dir que el principal punt dèbil de la classificació d'Engel és que no inclou enlloc aquells aspectes gestuals que ajuden a estructurar el discurs, per una

raó que segons Kendon (2004: 87) cal buscar en el fet que aquest tractat està escrit, com ja hem dit, per a actors.

Gilbert Austin, autor irlandès nascut el 1753, en el seu tractat *Chironomia*, del 1806, sí que parla de gestos que afecten l'estructura del discurs, malgrat que en gran part la seva classificació veu directament d'Engel. Austin, en aquest cas, no només escriu per a actors, sinó també per a oradors. Una altra diferència destacable respecte d'Engel és que se centra més en els gestos realitzats amb els braços i les mans. Aquests gestos produïts amb les mans poden ser analitzats, segons ell, des de quatre punts de vista: (1) l' *instrument* que realitza el gest; (2) el *significat* del gest; (3) la *qualitat* del gest, i (4) l' *estil* de parla.

Sense entrar en detall en cada un dels punts de vista, el més rellevant és el del significat, ja que és el que té més aspectes en comú tant amb les classificacions anteriors com amb les modernes. Pel que fa al significat, doncs, Austin distingeix entre *gestos significatius* i *gestos no significatius*. Els darrers són els gestos que no mostren cap mena de sentiment, sinó que denoten una relació general amb les expressions i marquen estructures del discurs o relacions entre les diferents estructures. Així, distingeix gestos que comencen el discurs, gestos emfàtics, gestos que utilitzen l'espai gestual per focalitzar certs elements del discurs, etc.

Quant als significatius, indiquen persones, sentiments o expressions. Aquests els divideix en *gestos institucionalitzats* i *gestos naturals*. Mentre que els primers fan referència als gestos realitzats en absència de parla, els naturals són dividits en tres classes: (1) *descriptius* : descriuen formes d'objectes o accions; (2) *expressius* : mostren sentiments i estats de la ment; (3) *indicatius* : un objecte és senzillament assenyalat.

D'altra banda, la influència de Quintilià es veu en el fet que Austin també divideix els *gestos significatius* segons les parts del cos que es posen en moviment.

3.2.2.2. Classificacions gestuals del segle XX

La diferència principal entre les classificacions fetes al segle XX i les anteriors és que en les primeres els gestos han estat estudiats des de perspectives científiques, no des de perspectives pràctiques per a actors o oradors.

A continuació es duu a terme un breu repàs de les classificacions del segle XX que han tingut més influència per a l'estudi del gest.

3.2.2.2.1. Wilhelm Wundt

Wilhelm Wundt, psicòleg i filòsof alemany nascut el 1832, va fer una divisió dels gestos semiòtica, ja que els va dividir segons la seva forma i el seu significat.

Distingeix primer entre *demonstratius* i *descriptius*. Amb els primers es refereix als gestos d'assenyalament, mentre que els segons són aquells que depenen d'algun objecte, que alhora estan dividits en gestos *mímics*, *connotatius* i *simbòlics* (Wundt 1900).

Els *mímics* imiten algun objecte o alguna acció. Els *connotatius* són molt semblants als *mímics* de Quintilià, en el sentit que també prenen una característica o part d'algun objecte per representar el tot. En els *simbòlics*, per la seva banda, el moviment que es produeix representa algun element abstracte.

Cal destacar que Wundt només es refereix, amb aquesta classificació, a aquells gestos produïts amb les mans, al contrari del que passava amb els autors anteriors.⁴³ D'altra banda, com ocorria amb Engel, Wundt tampoc fa referència a gestos que marquen l'estructura del discurs. Tampoc diu res dels gestos performatius de Quintilià.

Finalment, és important mencionar que Wundt estudia els gestos que es realitzen sense anar acompanyats de parla, fet que el diferencia de la resta d'autors mencionats i dels que vindran posteriorment.

3.2.2.2.2. David Efron

David Efron (1941/1972) fou probablement el primer autor del segle XX que va estudiar la relació entre el gest i la parla, com també fou el primer que va analitzar i comparar culturalment el gest d'una manera sistemàtica.

A partir de la comparació dels gestos d'immigrants provinents del sud d'Itàlia amb els gestos d'immigrants jueus provinents de l'est d'Europa, tots dos grups habitants de Manhattan, va demostrar que l'estil a l'hora de gesticular es dona per raons culturals i no pas biològiques.

Efron, com Wundt, també fa referència bàsicament als gestos que es manifesten amb els braços i les mans. Observa el gest des de tres perspectives diferents: *espaciotemporal*, *interlocucional* i *lingüística*.

⁴³ És cert que Quintilià, Engel (1785) i Austin (1806) parlen dels moviments fets amb totes les parts del cos. No obstant això, cal dir que l'anàlisi d'Austin està focalitzada en moviments de braços i mans.

Des de la *perspectiva espaciotemporal*, els gestos són descrits segons la seva forma i el seu moviment, tot tenint-ne en compte aspectes com ara la direcció, el radi d'acció, les parts del cos que estan en moviment o les transicions entre moviments.

La *perspectiva interlocucional* és aquella en què es té en compte la participació d'un interlocutor, com ara la coordinació gestual dels participants, l'espai que hi ha entre els participants d'una conversa, etc.

Finalment, la *perspectiva lingüística* pren en consideració el significat dels gestos. Aquí, Efron distingeix diferents tipus de gest. Uns són gestos que tenen un significat discursiu, que són aquells que acompanyen el curs del mateix procés discursiu i no tenen significat independentment de la parla.

Uns altres són gestos que anomena *gestos objectius – objective gestures–*, els quals aporten significat independentment de la parla. Aquests poden aparèixer acompanyats de la parla o sense i se'n distingeixen dos tipus: els gestos d'íctics o d'assenyalament i els *fisiogràfics –physiographic gestures–*, que descriuen o caracteritzen el seu referent. Aquests últims, alhora, es poden dividir en *iconogràfics*, que dibuixen la forma d'un objecte, i *cinetogràfics*, que dibuixen una acció corporal.

Per acabar, parla de gestos simbòlics o emblemàtics, que són gestos que presenten una forma estàndard dins d'una comunitat però que no tenen relació, pel que fa a la forma, amb el seu referent.

Un aspecte rellevant de l'anàlisi que fa Efron dels gestos és que adopta diferents punts de vista, o sigui que és conscient que els fenòmens gestuals es poden classificar de diverses maneres segons el tipus d'anàlisi que es vulgui fer.

3.2.2.2.3. Paul Ekman i Wallace Friesen

L'anàlisi d'Efron fou utilitzada per Ekman i Friesen, en el seu article del 1969 titulat *The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding*. L'article va ser escrit en un moment en què els conceptes de “comunicació no verbal” o “comportament no verbal” s'havien començat a fer populars entre els investigadors, sobretot pel que fa a les emocions, actituds i estats que es podien extreure de certs moviments corporals, d'expressions facials, etc. En aquest article Ekman i Friesen creen una tipologia del que anomenen “comportament no verbal”, tot distingint tipus de moviments corporals i posicions que són significatius en la comunicació.

Segons ells, hi ha tres aspectes fonamentals que cal tenir en compte per tal d'entendre el comportament no verbal d'una persona, els quals són anomenats ja en el títol com *origin*, *usage* i *coding*. L'«origen» fa referència al fet de si una determinada acció és innata o ha estat apresada. L'«ús» inclou diversos elements: (1) la naturalesa de les condicions externes; (2) com es relaciona l'acte no verbal amb la part verbal corresponent; (3) si l'acció és conscient; (4) si l'acció pretén comunicar; (5) la naturalesa de la resposta de la persona o les persones que es troben en la interacció, i (6) el tipus d'informació que es dona. Pel que fa a aquest últim punt, els autors distingeixen entre informació *idiosincràtica* (és significativa només per a un individu) i informació *compartida* (un grup de gent està d'acord amb com s'interpreta una acció). D'aquesta distinció, en sorgeix una altra entre accions *informatives*, *comunicatives* i *interactives*. Les primeres són aquelles que presenten informació compartida, però aquesta informació no ha estat necessàriament donada intencionadament. En canvi, les accions *comunicatives* són aquelles en què conscientment es pretén donar informació. Finalment, les accions *interactives* serien aquelles en què hi ha com a mínim una persona present que influeix d'alguna manera el comportament de l'altra.

El tercer aspecte fonamental de la comunicació no verbal, el *coding*, fa referència a la correspondència que hi ha entre l'acció i el seu significat, i es distingeix entre correspondència intrínseca, icònica i arbitrària.

A banda de mencionar els aspectes més importants de la comunicació no verbal, els autors enumeren cinc tipus de categories que són prou conegudes:

(1) Emblemes: actes no verbals que tenen una traducció verbal directa i que tenen una intenció comunicativa clara. Normalment estan especificats culturalment. Un clar exemple d'emblema és aixecar el dit polze com a senyal que tot va bé.⁴⁴

(2) Il·lustradors: moviments directament lligats a la parla que serveixen per *il·lustrar* què s'està dient verbalment; també ajuden a descriure elements del discurs. La persona que usa un il·lustrador no és tan conscient del gest com la persona que fa servir un emblema, ja que l'ús d'il·lustradors és menys intencional.

D'il·lustradors, se'n distingeixen sis tipus: (a) *batons* o *batutes*, que accentuen o emfasitzen una determinada paraula o oració; (b) *ideographs* o *ideogrames*, que esbossen un camí o una direcció del pensament; (c) *moviments d'ictics*, que apunten cap

⁴⁴ Per a una aproximació als emblemes catalans, consulteu Payrató (1991, 1993)

a un objecte present; (d) *moviments espacials*, que dibuixen una relació espacial; (e) *kinetographs* o *cinetogrames*, que mostren una acció corporal; i (f) *pictographs* o *pictogrames*, que mostren un dibuix del seu referent.

(3) Manifestacions d'estat d'ànim: fan referència a aquells gestos que revelen les nostres emocions i els nostres sentiments, sobretot a través de la cara.

(4) Reguladors: són aquells actes que ajuden els participants en la interacció a mantenir el canal de comunicació i a regular aquesta interacció.

(5) Adaptadors: moviments realitzats per tal de satisfer necessitats de la persona que parla o necessitats del cos i que ajuden a adaptar-nos al nostre entorn. Aquests es poden dividir en adaptadors personals (*self-adaptors*), adaptadors externs (*alter-adaptors*) i adaptadors d'objectes (*object-adaptors*).

Kendon (2004: 97) s'adona que les categories d'Ekman i Friesen van ser establertes a partir de criteris diferents; per exemple, mentre que els emblemes s'identifiquen socialment i culturalment, els il·lustradors es reconeixen a partir de la seva contribució a allò que s'està verbalitzant. A més, Kendon també fa adonar-nos de la dificultat d'aplicar aquesta tipologia, ja que actes que formen part d'una categoria també poden ser d'una altra categoria, depenent del punt de vista que adopti l'investigador. Un il·lustrador del tipus *moviment d'íctic*, posem per cas, podria incloure un gest afectiu fet amb la cara.

3.2.2.2.4. Adam Kendon

Kendon (1988) no fa una classificació pròpiament dita, però sí que estableix algunes diferències bàsiques entre les diverses funcions que poden presentar els gestos, cosa que servirà més endavant a McNeill per concretar la seva classificació.⁴⁵

Separa, primer, aquells gestos que apareixen juntament amb la parla i que representen un significat global; aquests poden anar acompanyats de parla o alternar amb la parla. Altres gestos, en segon lloc, poden ser usats com a paraules i són coneguts habitualment com a emblemes, en termes d'Ekman i Friesen.

D'altra banda, Kendon també parla de gestos que són totalment diferents del llenguatge parlat, en el sentit que no estan gens convencionalitzats, i d'altres que es poden equiparar a les paraules perquè són convencionals. En aquest sentit, ja apunta la

⁴⁵ Vegeu el *continuum* de Kendon a § 3.2.2.2.5.1.

idea que certs gestos que en un primer moment són espontanis poden estabilitzar-se i transformar-se així en formes convencionalitzades.

3.2.2.2.5. David McNeill

David McNeill, psicòleg i lingüista que ha dedicat la major part de la seva feina a estudiar la relació del llenguatge i el pensament, basa els seus estudis en el pressupòsit que els gestos estan tan íntimament lligats amb la parla amb què coocorren que aquests dos components són inseparables.

L'estreta relació entre la parla i el gest mostra que en els processos de pensament que es donen quan parlem es combinen imatges i contingut categorial lingüístic. D'aquesta idea neix la seva teoria anomenada *Growth Point* (punt de creixement), en la qual es considera que un enunciat qualsevol parteix d'un punt de creixement a partir del qual es desenvolupen, d'una banda, les imatges, posades de manifest a través del gest, i de l'altra, el contingut categorial lingüístic, representat a través de la parla.⁴⁶

3.2.2.2.5.1. El *continuum* de Kendon

Tenint com a base la teoria del *Growth Point*, McNeill fa una classificació gestual (McNeill 1992) que ha estat adoptada en els darrers anys d'una manera àmplia pels estudiosos del gest. Aquesta classificació parteix de les distincions gestuals que fa Kendon (vegeu § 3.2.2.2.4.) per tal d'establir el que McNeill anomena *Kendon's continuum*. Dins del conjunt dels moviments que poden ser considerats com a gestos McNeill en distingeix quatre:

(1) *Gesticulació*: són aquells moviments corporals que van sempre acompanyats de la parla i que tenen un significat que s'hi pot relacionar. Un exemple de gesticulació seria moure la mà cap a la dreta mentre pronunciem *gires a mà dreta*.

(2) *Emblemes*: són moviments convencionalitzats, i es poden equiparar amb els *gestos emblemàtics* d'Efron o amb els *emblemes* d'Ekman i Friesen. Així, aixecar el dit polze cap amunt és senyal d'acord amb l'interlocutor, i no és necessària la presència de la parla per entendre-ho.

(3) *Pantomimes*: és un moviment o una seqüència de moviments que imiten una escena del discurs determinada i que són produïts sense parla. Si algú pregunta què és

⁴⁶ La teoria del *Growth Point* es desenvolupa d'una manera més àmplia a § 3.3.1.

un “vòrtex” (McNeill 2000: 2), posem per cas, algú pot respondre movent el dit en cercles contínuament, de manera que dibuixem amb el dit allò que volem representar.

(4) *Signes*: són aquells gestos totalment convencionalitzats i de caràcter lingüístic que es donen en una llengua de signes.

A partir d'aquest *continuum* de gestos, McNeill n'extreu quatre *continua* per tal de descriure les diferències i les similituds d'aquests grans grups de gestos. El primer d'aquests *continua* mostra la relació dels gestos amb la parla:

*Continuum 1: relació del gest amb la parla*⁴⁷

Gesticulació	Emblemes	Pantomimes	Llengua de signes
Presència obligatòria de la parla	Presència opcional de la parla	Absència obligatòria de la parla	Absència obligatòria de la parla

Així, un gest com moure la mà cap a la dreta haurà d'anar acompanyat obligatòriament d'un segment de parla que estigui semànticament relacionat amb el gest, com ara *gires a la dreta*. Un emblema pot anar acompanyat de parla o sense, mentre que les pantomimes i els signes no van acompanyats de gest per definició.

El segon *continuum* fa referència a les característiques lingüístiques que presenten els gestos:

Continuum 2: relació del gest amb propietats lingüístiques

Gesticulació	Pantomimes	Emblemes	Llengua de signes
Absència de propietats lingüístiques	Absència de propietats lingüístiques	Algunes propietats lingüístiques presents	Propietats lingüístiques presents

La gesticulació no té cap propietat lingüística, ja que no podem dividir un gest d'aquest tipus en morfemes i tampoc es poden combinar gestos sintàcticament. Les pantomimes tampoc no presenten propietats lingüístiques. Prenent l'exemple del “vòrtex”, tant se val si els cercles els fem amb un dit o amb la mà sencera, ja que aquests canvis no impliquen una diferència significativa en la manera com s'interpreta el gest.

⁴⁷ Els esquemes dels *continua* han estat extrets de McNeill (2005; 7, 10).

Si no realitzem bé la forma d'un emblema, en canvi, pot ser que aquest emblema no sigui interpretat com a tal. Així, el símbol d'*ok*, d'estar d'acord, s'identifica amb l'aixecament del dit polze, però només del dit polze. Si aixequem un altre dit o posem el dit polze en una altra direcció que no sigui cap amunt, la interpretació no serà la mateixa o ni tan sols s'interpretarà. Per tant, els emblemes estant determinats per una forma concreta insubstituïble.

Finalment, els signes estan constrenyits per una sèrie de normes equiparables a la llengua parlada. Els gestos s'han de cenyir, en la forma, als estàndards que cada llengua de signes adopti.

La comparació entre els dos primers *continua* mostra un fet evident:

The gesticulations, with which speech is obligatorily present, are the least languagelike; the signs, from which speech is obligatorily absent, have linguistic properties of their own. It is not so paradoxical as it may seem. It reveals that "gesture" has the potential to take on the traits of a linguistic system, but as it does so it ceases to be a component of the spoken language system.

(McNeill 2005: 9)

El tercer *continuum* ens ensenya la relació entre els gestos i les convencions:

Continuum 3: relació del gest amb les convencions

Gesticulació	Pantomimes	Emblemes	Llengua de signes
No	No	Parcialment	Totalment
convencionalitzada	convencionalitzades	convencionalitzats	convencionalitzada

És clar que aquest *continuum* està totalment relacionat amb el segon *continuum*, ja que el fet que les gesticulacions i les pantomimes no posseeixin propietats lingüístiques implica que tampoc són convencionalitzades, en el sentit que no presenten un estàndard constituït socialment o col·lectivament. En conseqüència, els emblemes, que sí que tenen algunes propietats lingüístiques, estan parcialment convencionalitzats, mentre que els signes són, òbviament, absolutament convencionals.

El quart i últim *continuum* fa referència a les diferències semiòtiques entre els quatre grups de gestos:

Continuum 4: relació del gest amb les característiques semiòtiques

Gesticulació	Pantomimes	Emblemes	Llengua de signes
Global	Globals	Segmentats	Segmentada
i sintètica	i analítiques	i sintètics	i analítica

Amb *global* McNeill es refereix al fet que la determinació del significat va de dalt a baix, en el sentit que els significats de les parts del gest estan determinats pel significat del tot. És el que ocorre en la gesticulació i les pantomimes. En canvi, en la llengua de signes i els emblemes la determinació del significat va de baix a dalt, ja que es poden identificar unes parts amb uns significats que els corresponen, i per tant el seu caràcter semiòtic és *segmentat*.

La gesticulació i els emblemes tenen caràcter sintètic perquè un sol moviment pot concentrar diferents significats. Així, el gest ja mencionat de *gires a mà dreta* pot fer referència a la persona que es mou, a l'acció, a la direcció i al camí (recte, arquejat...), o l'emblema del polze aixecat podria ser, sense cap problema, equivalent a un enunciat com *El treball està molt bé*. La llengua de signes, en canvi, és clarament analítica, ja que cada signe correspon a un determinat significat. Les pantomimes, per la seva banda, McNeill les considera també analítiques, ja que el gest del "vòrtex" és, en principi, equivalent a un ítem lèxic.⁴⁸

El *continuum* de Kendon ha esdevingut molt útil amb vista a la diferenciació dels conceptes de *gest* i *gesticulació*, en el sentit que hi ha uns moviments que poden aparèixer sense anar acompanyats de la parla i n'hi ha d'altres que necessàriament van acompanyats de la parla.

Marianne Gullberg (1998) segueix la tipologia gestual de McNeill, però ha proposat una expansió per a aquest *continuum* que ha anomenat *Kendon's expanded continuum*. Així, en primer lloc proposa una escala en què es mostra el nivell de convenció de cada tipus de gest, segons la qual els gestos més convencionalitzats no van lligats a la parla, mentre que els menys convencionalitzats sí que hi anirien acompanyats. En segon lloc, hi ha una escala que va dels gestos menys icònics –les batutes– als més icònics, de manera que enmig hi col·loca els gestos d'íctics abstractes, els metafòrics i els d'íctics concrets, en aquest ordre. En tercer lloc, dins dels gestos

⁴⁸ Però el mateix McNeill (2005; 11) admet que hi ha discussions sobre si les pantomimes corresponen a un sol ítem lèxic o no.

icònics, Gullberg distingeix entre aquells que adopten un punt de vista extern (*Object Viewpoint*) dels que adopten el punt de vista del personatge (*Character Viewpoint*).⁴⁹

De fet, Gullberg no complementa els *continua* de McNeill, sinó que introdueix altres tipus d'escapes per tal de classificar els gestos. Aquestes, però, no han tingut probablement la mateixa acollida entre els investigadors. Així, per exemple, Kendon critica la primera escala de Gullberg a què hem fet referència:

It is far from being the case that gestures that are always associated with speech are less conventionalized than those that are not . For example, a gesture that serves to mark the logical centrality of a point being made in a discourse in which the so-called 'ring' hand shape is used (tips of the index finger and thumb placed in contact so they surround a circular space), is, it would seem, a conventional form, yet it does not function separately from the spoken discourse it serves to mark.

(Kendon 2004: 106)

D'altra banda, Kendon, basant-se en els seus estudis sobre el napolità (2000, 2003, 2004), tampoc accepta el fet que els gestos més icònics siguin sempre els més convencionalitzats, tal com defensa Gullberg. Segons Kendon, en un repertori de gestos convencionalitzats podem trobar tant gestos icònics com gestos que no ho són:

Among Neapolitans, for example, a gesture in which the two extended index fingers are held so that they parallel one another and are in contact, which may express the idea that two things are equal [...] seems iconic, in comparison with a gesture in which the hand with index finger and thumb extended and held at right angles to one another is rotated rapidly back and forth on the forearm which serves as an expression for 'nothing'.

(Kendon 2004: 106)

Per tant, es poden trobar dades que com a mínim posen en dubte la validesa dels *continua* ideats per Gullberg, la qual cosa fa que hom s'inclini en general per seguir les classificacions fetes per McNeill.

⁴⁹ Aquesta distinció ja és apuntada a McNeill (1992).

3.2.2.2.5.2. Classificació de les gesticulacions

Vistes les diferents classes de moviments que identifica McNeill i les característiques que els diferencien a partir dels quatre *continua*, cal dir que el mateix autor està interessat principalment –i gairebé exclusivament– en els gestos espontanis que acompanyen la parla. A més, concreta, només estudia aquells que es produeixen amb els braços i les mans, ja que considera que gran part d'aquests gestos es realitzen amb les extremitats superiors. Per tant, McNeill centra la seva recerca en el que hem definit com a *gesticulacions*, a les quals es refereix també amb el terme *gestos*.

Aquesta restricció té una base teòrica, ja que creu que és quan es produeixen gestos espontanis que la gent mostra els seus pensaments i les maneres d'entendre el món.

These gestures are the person's memories and thoughts rendered visible. Gestures are like thoughts themselves. They belong, not to the outside world, but to the inside one of memory, thought and mental images.

(McNeill 1992: 12)

De fet, la motivació inicial de McNeill envers l'estudi dels gestos prové del seu interès pels orígens cognitius del llenguatge, per la qual cosa són aquests gestos espontanis els que més l'interessen. Aquests els divideix en *imagístics* i *no imagístics*. Els primers són aquells en què els moviments dibuixen la forma d'un objecte, mostren una acció o representen algun patró de moviment i en formen part els gestos *icònics* i *metafòrics*. El nom prové del fet que mostren una *imatge* d'algun tipus. Els segons inclouen els gestos assenyaladors –que anomena *deictic gestures*– i els que són senzillament moviments rítmics que semblen marcar segments del discurs o certes estructures de la parla i que anomena *beats* o *batutes*.⁵⁰ Aquestes quatre categories –dues per a cada grup– van ser primerament proposades per McNeill i Levy (1982) i desenvolupades més endavant per McNeill (1992, 2000, 2005).

Els gestos *icònics* tenen una relació molt propera amb el contingut semàntic de la parla, de manera que o bé en la forma o bé en la manera d'executar el gest es mostren aspectes de la mateixa escena que es presenta en paraules. El gest no només revela la

⁵⁰ Traduirem *beat* per *batuta*, tot fent referència als moviments rítmics que els directors d'una orquestra fan amb la vareta. El terme *beat* està relacionat directament amb els *batons* d'Efron.

imatge mental del parlant, sinó també el punt de vista que adopta. Així, el gest i la parla es refereixen al mateix esdeveniment i se solapen parcialment, tot i que les imatges que ofereixen són diferents. Units, el gest i la parla donen una visió més completa del pensament del parlant.

Els altres gestos imagístics són els *metafòrics*. Són com els icònics en el fet que són il·lustratius, però el contingut il·lustratiu, en aquest cas, representa una idea abstracta més que un objecte o un esdeveniment concret. El gest presenta una imatge d'allò invisible, d'una abstracció. El gest mostra una metàfora concreta per a un concepte.

Com a exemple, McNeill (1992: 14) exposa un parlant que explica que està a punt de parlar d'una pel·lícula de dibuixos animats: *It was a Sylvester and Tweety cartoon*. El parlant, gestualment, presenta la idea del gènere com un contenidor emmarcat per les mans. Un esdeveniment d'uns dibuixos és concret, però el parlant no s'està referint a un element concret: s'està referint al gènere dels dibuixos animats. Aquest concepte és abstracte. Això és la metàfora: el concepte d'un gènere d'un cert tipus és presentat com un objecte limitat, suportable i espacialment localitzable.

Pel que fa als gestos no imagístics, en les batutes, les quals s'anomenen així perquè tenen semblances al ritme musical, la mà es mou amb les pulsacions de la parla. A diferència dels icònics i dels metafòrics, les batutes tendeixen a tenir la mateixa forma sense que el contingut sigui gaire important. La batuta més típica és aquella que consisteix en el simple moviment de la mà o dels dits cap amunt i cap avall, o enrere i endavant; i el moviment és curt i ràpid.

El que més distingeix la batuta dels altres gestos és que consta només de dues fases gestuals (vegeu § 3.4.), mentre que la resta acostuma a tenir-ne tres (preparació, *stroke* o punt àlgid i retracció). El valor semiòtic de la batuta descansa en el fet que indexen la paraula o l'enunciat que acompanyen i el marquen com a significatiu, no pel seu contingut semàntic, sinó pel seu contingut discursiu i pragmàtic. Així, per exemple, es fan servir per marcar la introducció de nous personatges, per resumir l'acció, per introduir nous temes, etc.

Els gestos *díctics*, per la seva banda, com a gestos assenyaladors o *pointing gestures*, tenen la funció òbvia d'indicar objectes i esdeveniments en el món concret. Tot i que probablement el gest més prototípic és l'assenyalament amb el dit índex, val a

dir que hi ha moltes parts del cos que poden servir com a assenyaladors, com ara el cap, el nas, la barbeta, el peu, etc. Ara bé, això es dóna generalment quan tenim les mans ocupades. Així mateix, un objecte que hom estigui subjectant amb les mans també pot usar-se per assenyalar alguna cosa que es troba en el nostre entorn més immediat.

Els gestos d'íctics també juguen un paper fins i tot quan no hi ha res a assenyalar en aquest entorn immediat, quan no hi ha res present a què apuntar. La majoria de gestos apuntadors en narracions i en converses són d'aquesta mena: abstractes. Aquests gestos estan relacionats amb el que Bülher va anomenar *deixis at phantasma* (vegeu § 2.2.1.2). Aquest tipus de gest no està fet per a un lloc que existeixi físicament, sinó per a un concepte abstracte que es refereix al lloc on havia estat l'interlocutor abans. Tot i que l'espai pot semblar buit, és ple per al parlant. És per aquesta raó que els gestos apuntadors abstractes impliquen una imatge metafòrica en què les idees abstractes tenen un lloc físic.

A banda d'aquests quatre tipus de gest, classificats segons la relació que hi ha entre la seva forma i el seu significat, McNeill també distingeix dues menes més de gestos (que no tracta en els *continua*): *cohesius* i *Butterworths*.

Els primers els anomena *cohesius* perquè serveixen per lligar parts del discurs relacionades temàticament però separades temporalment. Aquesta funció, en el cas de la parla, s'anomena funció cohesiva. Els cohesius emfasitzen continuïtats en la seqüència temporal. Poden consistir en gestos icònics, metafòrics o d'íctics; fins i tot poden ser batutes.

Els discursos dels polítics, per exemple, estan acompanyats d'una incessant presència de batutes. El significat d'aquestes batutes és la cohesió. El polític està dient: *aquí hi ha una sèrie de punts que estic fent, i cada un d'ells té una consistència*.

La cohesió gestual depèn de repetició de la mateixa forma gestual, moviment o lloc en l'espai gestual: la repetició és el que assenjala continuïtat, i mostra, de la manera més directa, la recurrència o la continuació d'un tema.

Els *Butterworths*,⁵¹ finalment, són aquells gestos que es realitzen quan un parlant està mirant de recordar o de trobar una paraula o qualsevol expressió verbal.

⁵¹ Són anomenats així pel psicolingüista britànic Brian Butterworth.

3.2.2.2.6. Consideracions finals sobre les classificacions gestuals

Les classificacions fins ara descrites es poden comparar, primer, pel que fa a l'abast de les accions a què es refereixen; segon, quant a la manera com relacionen els gestos amb la parla; i, tercer, amb les distincions semiòtiques que fan.

D'una banda, tots els autors reconeixen en certa manera que els braços i les mans són un sistema expressiu separat. En efecte, Austin, Efron, McNeill i Kendon, malgrat que els dos primers sí que fan referència en algun moment a altres parts del cos, se centren en les extremitats superiors per parlar de gest. Wundt i Efron també parlen només del moviment de les mans.

Quintilià, per la seva banda, separa els gestos segons la part del cos que entra en moviment, però dóna un estatus diferent a les mans perquè, segons ell, gairebé parlen soles; i Ekman i Friesen reconeixen que els emblemes i els il·lustradors es realitzen principalment amb les mans. Engel, finalment, no fa cap distinció entre les diferents parts del cos.

D'altra banda, quant a la relació entre la parla i el gest, Quintilià i Austin, en estar interessats en la manera com es realitza un discurs parlat, donen importància a les mans i la seva interacció amb la parla. Per Efron, l'interès per veure aquesta relació neix dels seus estudis sobre les diferències culturals; Ekman i Friesen es basen en aquesta relació per diferenciar emblemes d'il·lustradors; i McNeill s'hi interessa perquè els gestos el poden ajudar a avançar en les seves teories sobre els processos cognitius.

Engel i Wundt, per contra, no es fixen en la relació entre parla i gest. El primer, perquè s'interessa per com els actors expressen les seves actituds; el segon, perquè estudia les propietats lingüístiques del gest com un mode comunicatiu autònom.

En relació amb les distincions semiòtiques, tots els autors fan una divisió entre gestos que es refereixen a un objecte assenyalant-lo i gestos que caracteritzen un objecte d'alguna manera. D'altra banda, Quintilià, Austin, Ekman i Friesen, i McNeill remarquen que hi ha certs gestos que serveixen per marcar aspectes relacionats amb l'estructura del discurs.

Cal dir també que a mesura que els investigadors han volgut aplicar mètodes quantitius o estadístics en la seva recerca, les classificacions han esdevingut més categorials. És a dir, els autors més moderns, com ara Ekman i Friesen o McNeill, han

intentat distingir categories explícitament, de manera que hom pugui situar cada gest en una categoria –exclusiva– determinada.

Malgrat tot, és evident que es fa difícil classificar determinats gestos i situar-los com a pertanyents en les diferents categories que distingeixen els autors. Un gest, per exemple, pot representar la forma d'algun objecte i alhora indicar la direcció o el lloc on es troba aquest objecte, de tal manera que podria ser considerat un gest díctic i icònic a la vegada.

És per les dificultats que presenta fer una classificació en tipologies que McNeill parla d'un *continuum* de categories no exclusives en què hi ha una sèrie de dimensions (relació del gest amb la llengua, propietats lingüístiques, etc.) a partir de les quals els gestos poden ser comparats (vegeu § 3.2.2.2.6.1.).

3.2.3. CARACTERÍSTIQUES DELS GESTOS

En l'anterior apartat el terme “gest” s'ha utilitzat per fer referència a qualsevol moviment que ha estat pres en consideració en les diverses classificacions, de manera que incloïa des dels moviments més espontanis produïts juntament amb la parla fins als moviments més convencionalitzats que necessàriament no van acompanyats de cap expressió verbal. Aquí, en canvi, el concepte de “gest” s'equipara amb el concepte de “gesticulació” de McNeill; per tant, es parla d'aquells gestos espontanis que van obligatòriament acompanyats de la parla.

McNeill (1992: 41) descriu les propietats principals dels gestos fonamentalment en quatre trets, tot comparant-ne les característiques amb les de la parla:

1) *Globals*: si en la parla les parts (les paraules) es combinen per formar un tot (una oració), en els gestos el tot determina els significats de les parts.

2) *Sintètics*: En la parla, la relació entre les paraules i el significat és analítica, ja que s'adjudiquen diferents significats a diferents paraules. En els gestos, en canvi, un gest pot combinar diferents significats. I per això diem que és sintètic.

3) *No combinatoris*: aquesta característica es refereix al fet que dos gestos produïts junts no poden combinar per tal de formar-ne un de més gran o més complex. Aquesta propietat contrasta, de nou, amb l'estructura jeràrquica de la parla.⁵²

⁵² Aquesta característica es pot relacionar, òbviament, amb el fet que les gesticulacions no tenen propietats lingüístiques (vegeu *continuum* 2 a § 3.2.2.2.5.1).

4) *Sense estàndards en la forma o idiosincràtics*: els sistemes lingüístics imposen estàndards per als elements ben formats i aquests estàndards esdevenen allò que tots hem de fer. Per tant, cal verbalitzar un mot en la seva forma estàndard o en una forma mínimament acceptada per la comunitat lingüística. Els gestos no tenen un equivalent a aquesta forma estàndard implícita. Tot i que els gestos fets per diferents individus són sovint similars quan el contingut d'aquest gest és similar, aquesta similitud és deguda al contingut i no al fet que els individus se cenyeixin a estàndards per tal de fer un gest.⁵³

Anys més tard, McNeill (2005: 56) afegeix dues característiques més:

5) *Instantanis*: la part significativa dels gestos (*stroke* o *punt àlgid*) no construeix el significat seqüencialment, sinó que aquest significat és present des del principi, en contrast amb l'acumulació ordenada de significats que es produeix en la parla.

6) *Dinàmics*: la forma dels gestos ve determinada pel context immediat de la parla, el qual implica tant el context lingüístic –la parla que els és coexpressiva– com la representació del context discursiu per part de l'emissor, que inclou la memòria i la intenció.

En relació amb aquesta última característica, és important el concepte d'*imagery* (“imatgeria”) (McNeill 2005: 56). *Imagery* fa referència al conjunt de representacions o d'imatges mentals que es donen a l'hora de pronunciar un enunciat determinat. En aquest sentit, una imatge seria un conjunt d'idees o de significats que, si bé en la parla estan ordenats i combinats seqüencialment, en el gest estan concentrats i produïts instantàniament: el gest té un sentit unitari.

Així, els gestos són portadors de significat i la seva expressivitat no és necessàriament inferior a la del llenguatge, tot i que el mètode usat pels gestos per fer-ho és molt diferent.

El llenguatge segmenta i alinea el significat. Allò que pot ser un pensament instantani és dividit i col·locat en el temps. Un simple esdeveniment –posem per cas, algú seient en una cadira– és analitzat en segments: la persona, la cadira, el moviment, la direcció, etc. Aquests segments són organitzats en una cadena de paraules jeràrquicament estructurada.

⁵³ El fet que els gestos no tinguin estàndards en la forma és degut a la no-convencionalització que els caracteritza (vegeu *continuum* 3 a § 3.2.2.2.5.1.).

Els gestos són diferents en tots els aspectes, i això és perquè són multidimensionals i presenten el significat sense cap tipus de segmentació ni alineació. Els gestos, com s'ha apuntat més amunt, són *globals, sintètics, no jeràrquics, idiosincràtics, instantanis i dinàmics*.⁵⁴ Quant als gestos i la seva relació amb l'espai gestual, McNeill (1992: 88) sosté que, segons el tipus ocupen una regió de l'espai gestual o una altra. Així, els icònics ocuparien l'espai central; els metafòrics ocupen la part més baixa del centre; els dítics s'estenen fins a la perifèria, i les batutes apareixen en diversos llocs. El fet que els quatre tipus de gest utilitzin l'espai de maneres tan diferents és una justificació per subdividir els gestos tenint en compte la classificació establerta per aquest mateix autor: *icònics, metafòrics, dítics i batutes*.

Finalment, cal dir també que els gestos presenten diferències culturals que han estat observades des de fa temps en diversos estudis. De fet, es pot dir que fou Efron (1941/1972) qui va publicar per primera vegada un estudi sistemàtic sobre les diferències culturals en el gest. Com s'ha apuntat més amunt (vegeu § 3.2.2.2.2), va comparar la manera de gesticular d'immigrants de Nova York: d'una banda, els jueus parlants de jiddisch, i de l'altra, els parlants d'italià provinents del sud d'Itàlia. Va trobar-hi diferències destacables, les quals es feien menys visibles en generacions posteriors, més assimilades ja a l'entorn novaiorquè.

En tant que les llengües difereixen en la manera com expressen les coses, la manera com el gest descriu determinades escenes també és probable que canviï d'una llengua a l'altra. Talmy (1985) va comparar en diferents llengües com eren empaquetats lingüísticament els components semàntics d'uns determinats verbs de moviment. Va trobar que hi ha llengües en què els verbs de moviment incorporen informació sobre el camí –o la trajectòria– i la manera en què es produeix aquest moviment (aquestes llengües són anomenades *llengües d'estructura verbal* o *verb-framed languages*), mentre que en altres llengües aquesta informació es troba en el que ell anomena satèl·lits –partícules i preposicions (*llengües d'estructura satèl·lit* o *satellite-framed languages*).

A partir d'aquesta observació, Kita (1993) va voler veure si els gestos coexpressius amb els verbs de moviment es produïen de manera diferent segons el tipus de llengua de què es tractés. Per fer-ho, va comparar els gestos de l'anglès amb els del

⁵⁴ Aquest concepte de dinamicitat és clau per al desenvolupament de la teoria del *Growth Point*, desenvolupat a § 3.3.1.

japonès en una escena en què un personatge es gronxa –en anglès, Kita fa referència al verb *to swing*. Els parlants anglesos tendien a mostrar el camí de l'esdeveniment mentre descrivien l'escena, mentre que només alguns dels parlants japonesos mostraven en el gest aquest camí. Segons Kita, això és degut al fet que el japonès no té un verb equivalent al *swing* anglès que incorpori referència a la forma de la trajectòria del moviment.

Encara en relació amb les diferències gestuals segons la llengua, cal mencionar també alguns estudis que analitzen els comportaments gestuals d'individus que utilitzen dues llengües diferents. Santi i Ruiz López (1998), per exemple, analitzen les produccions gestuals de cinc persones bilingües en espanyol i en francès. La conclusió principal a la qual arriben és que el canvi d'una llengua a una altra sembla poc determinant en l'estratègia global de l'emissor. És la mateixa conclusió a què havien arribat anteriorment Lacroix i Rioux (1978) en estudiar la manera de gesticular de persones bilingües en anglès i en francès. Segons aquest estudi, el comportament no verbal no canvia substancialment en funció de la llengua d'ús i és impossible establir quina llengua s'està utilitzant observant només els gestos que es realitzen. En canvi, el factor "llengua materna" és el que té més influència en aquest comportament.⁵⁵

3.3. RELACIÓ ENTRE LA GESTUALITAT I LA PARLA

Hem vist que els gestos –sempre entesos a partir d'ara en el sentit de les *gesticulacions* de McNeill⁵⁶ tenen una sèrie de característiques que són molt diferents de les característiques inherents a la parla, tot i que cal deixar clar que aquests gestos no es donen en solitari, i que, per tant, caldrà tenir en compte com es relacionen amb la parla.

3.3.1. COEXPRESSIVITAT ENTRE EL GEST I LA PARLA

Wilhelm Wundt (1904) ja va veure que, tot i que una oració és seqüencial, des del punt de vista psicològic també és simultània, ja que en cada moment és present en la nostra consciència en la seva totalitat. Seguint una línia semblant, Vygotsky (1986), que

⁵⁵ Aquest fet dóna suport a la hipòtesi segons la qual les diferències gestuals es produeixen més aviat interculturalment.

⁵⁶ Efectivament, com que aquest estudi se centra en la combinació entre el gest i la parla, a partir d'ara s'utilitzarà el terme *gest* en el mateix sentit que *gesticulació* o *gest coverbal*.

veu el llenguatge no com un element estàtic, sinó dinàmic, si bé diu que la parla consta d'unitats diferenciables, també fa constar que el pensament no és així d'analític, sinó més aviat sintètic:

Thought, unlike speech, does not consist of separate units. When I wish to communicate the thought that today I saw a barefoot boy in a blue shirt running down the street, I do not see every item separately [...]. I conceive of all this in one thought, but I put it into separate words [...].

(Vygotsky 1929-30 [1986]: 251, citat a McNeill 2005: 85).

Certament, quan comuniquem té lloc una combinació de dos mares semiòtics diferents, cadascun d'ells amb un determinat potencial expressiu. Els dos modes de comunicació, el gest i la parla, són diferents en molts aspectes, com ja s'ha vist més amunt en parlar de les característiques dels gestos. No obstant això, també és cert que són dos modes de comunicació coexpressius. Quan es parla i es gesticula alhora, cada mode expressa una mateixa escena o les mateixes imatges, però cada un ho fa a la seva manera.

Per il·lustrar aquesta doble expressivitat, tenim un cas de la informant 14 del CAP (Corpus Audiovisual Plurilingüe). En parlar de com anar de la facultat on estudia fins a casa seva i en un moment determinat indica que cal anar *recte*.

(1) C214A1

<bueno\

és di **recte**\

és **re cte**\

(INH)>

Tant verbalment com no verbalment –amb el gest– la informant mostra la trajectòria, la direcció, però també hi ha un aspecte que és indicat només no verbalment: movent tots dos braços de manera paral·lela i amb els palmells de les mans un de cara a l'altre, dibuixa els límits d'un carrer. Tot i que verbalment no s'explicita el *carrer* (hom podria anar *recte*, per què no, per una esplanada, per un túnel, etc.), el gest ens

proporciona una informació extra que no es troba en la parla. Aquest és un cas en què es veu clarament, doncs, que el gest i la parla són coexpressius però no redundants.

Una altra característica dels gestos en relació amb la parla, segons McNeill (2005: 22) és que tots dos modes estan sincronitzats en el punt exacte en què són també coexpressius.

En relació amb la coexpressivitat, convé fer una distinció entre el que Schegloff (1984) va anomenar *lexical affiliate* o *afiliat lèxic* o *verbal* i el segment lingüístic que és coexpressiu. Un afiliat lèxic és la paraula o les paraules que estan més estretament lligades al significat del gest. Aquest element no correspon sempre, però, al segment lingüístic coexpressiu. Mentre que l'afiliat lèxic es pot reconèixer comparant el gest i les paraules, el segment coexpressiu ha de ser definit només prenent en consideració el context. Vegem aquest exemple, extret de McNeill (2005: 37):

(2) *it enables the key to move* ('això permet que la clau es mogui').

En aquest exemple, el gest, marcat en negreta, té la forma corresponent a una mà quan agafa una clau i fa el gir per obrir una porta. Per tant, podem dir que el seu afiliat verbal hauria de ser *the key* ('la clau') o *the key to move* ('que la clau es mogui'). No obstant això, coincideix temporalment amb el verb *enables* ('permet'). Contextualment i des del punt de vista de la rellevància informativa, aquesta sincronia encarna una idea susceptible de ser destacada: verbalment s'està dient "permet", i no verbalment s'està expressant el fet de girar la clau.

Alturo (2004), en el seu estudi sobre la representació multimodal (verbal i gestual) dels esdeveniments, donaria suport a aquesta idea de la rellevància contextual, ja que també fa referència a aquesta idea, com a hipòtesi, per parlar de la relació entre els gestos i la parla:

Els gestos il·lustradors es realitzen en els segments informatius de discurs, és a dir, allí on el parlant introdueix la informació nova. En els segments no informatius, el parlant o bé adopta una posició de repòs, o bé executa l'obertura o el tancament del gest que acompanya un segment informatiu.

(Alturo 2004: 147)

Aquesta coexpressivitat i sincronització entre la parla i el gest indica que la ment està produint o desenvolupant una mateixa escena de dues maneres diferents, però no implica de cap manera que estigui fent dues coses diferents, ja que en aquest cas no tindria cap sentit que totes dues formes d'expressió estiguessin així de coordinades.

És precisament aquesta dualitat a l'hora de desenvolupar un pensament allò que du McNeill a parlar d'una dialèctica entre el que hem anomenat "imatgeria" i el llenguatge: *imagery-language dialectic*. De fet, és Vygotsky qui ja parla d'aquesta dialèctica:⁵⁷

La relación entre pensamiento y palabra no es un hecho, sino un proceso, un continuo ir y venir del pensamiento a la palabra y de la palabra al pensamiento, y en él la relación entre pensamiento y palabra sufre cambios que pueden ser considerados como desarrollo en el sentido funcional.

(Vygotsky 1929-30 [1995]: 166).

Efectivament, la combinació d'"imatgeria" i llenguatge crea condicions per a aquesta dialèctica, ja que produeix una inestabilitat que és essencial i que fa que el llenguatge esdevingui dinàmic. En aquesta dialèctica, ni la parla ni el gest en són l'element principal; un no és més bàsic que l'altre, sinó que tots dos són necessaris. Així, ni el gest és part de la parla ni la parla és part del gest; ocorren junts.

La confluència de la parla i el gest suggereix, per tant, que el parlant pensa en termes d'una combinació d'imatges i de contingut categorial lingüístic; el pensament és en la forma d'una imatge holística i es coordina amb significats analítics i categoritzats lingüísticament. El gest i la parla combinats expressen la mateixa unitat, la mateixa idea, però no expressen necessàriament aspectes idèntics d'aquesta idea.

Això fa que tots dos modes de comunicació estiguin fortament lligats i que tinguin punts en comú que es descriuen a continuació (McNeill 1992: 23):

1) *Els gestos ocorren només mentre parlem*: mentre que els emblemes i els *pantomimes* poden ser usats en silenci, els gestos estan, gairebé invariablement,

⁵⁷ La dialèctica s'entén com un «procés de comprensió de la realitat mitjançant la contraposició i la síntesi de contraris» (DIEC: 555) i implica: (1) un conflicte o oposició d'algun tipus, i (2) una resolució del conflicte a través del canvi.

acompanyats per la parla. Per tant, la producció gestual i el rol de parlant estan virtualment limitats a la mateixa situació.

De fet, McNeill (1992: 89), observant una gran quantitat de converses gravades en vídeo, destaca que tan sols hi ha un participant que, representant en aquell moment el rol de receptor, produeix un gest. Això vol dir que fer un gest si no s'està parlant és excepcional, cosa que implica que el gest està, efectivament, totalment lligat a la parla.

2) *Els gestos i la parla són coexpressius semànticament i pragmàticament*: els gestos que acompanyen les realitzacions presenten els mateixos –o molts semblants– significats tant en el nivell semàntic com en el pragmàtic.

3) *Els gestos i la parla estan sincronitzats*: el segment del gest que té un contingut semàntic més fort és l'*stroke*, que coincideix temporalment amb el segment lingüístic equivalent. Per tant, tenen un significat compartit.

4) *Els gestos i la parla es desenvolupen alhora en els nens*: els primers gestos dels nens són els assenyaladors i certs tipus d'icònics. Més tard hi afegixen altres tipus d'icònics, batutes, metafòrics, i finalment, apuntadors abstractes. En general, aquesta progressió segueix el mateix camí que el desenvolupament de la parla pel que fa a la complexitat dels recursos que es van adquirint.

5) *Els gestos i la parla, en un cas d'afàsia, es veuen alterats* : el tipus de parla que es produeix quan ens trobem davant d'un cas d'afàsia de Broca és considerat, de vegades, telegràfic. Els gestos d'una afàsia de Broca són paral·lels a aquesta parla en el sentit que són discrets i la majoria són icònics. El repertori gestual gairebé no conté gestos metafòrics o batutes, en aquests casos.

Prenent en consideració alguns d'aquests punts, McNeill (1992) proposa tres regles de sincronia en tres nivells, resumits per Payrató (2004a): (a) regles de sincronia fonològica (la fase central del gest no és mai posterior a l'accent principal), (b) regles de sincronia semàntica (hi ha una interrelació entre el significat verbal i el gestual), i (c) regles de sincronia pragmàtica (gest i parla a compleixen coordinadament una mateixa funció comunicativa).

D'altra banda, Adam Kendon (2000a: 49), des d'una perspectiva semiòtica i comunicativa, parla de les diferents relacions que poden tenir els gestos i la parla.

En primer lloc, els parlants poden usar un gest de manera que aporti més precisió a allò que s'està dient o bé que ho completi. Així, un verb (que lèxicament és sempre el

mateix) pot anar acompanyat de gestos diferents segons el context. Per posar un exemple, imaginem que un verb com *tallar* és usat en una oració com aquesta: *ell va tallar el tomàquet*. Un gest coexpressiu amb el verb *tallar* podria fer-se amb la mà i els dits totalment estirats i amb un moviment d'esquerra a dreta. Aquest gest ens donaria informació sobre com el tomàquet va ser tallat (amb un tall horitzontal). Si el gest es donés de dalt a baix, en canvi, el gest ens proporcionaria una informació ben diferent: el tall seria vertical. Així doncs, tindriem que una mateixa oració, amb un mateix verb, s'interpretaria de maneres diferents a causa, exclusivament, del gest que acompanya l'expressió verbal; en aquest cas, ens indicaria la manera com va ser tallat el tomàquet.

En segon lloc, el gest no només pot completar la informació, sinó que també pot proporcionar-ne de nova. Vegem aquest exemple: una persona pronuncia *giro a l'esquerra* mentre fa un gest que és coexpressiu amb aquest enunciat. El gest consisteix en un moviment de dreta a esquerra en què els dits estan col·locats en forma de *ela*, de manera que la mà recorda la forma d'una cantonada d'un carrer.

En un cas així, el gest no només expressa la informació donada en l'enunciat, sinó que ens indica alhora que per on gira és probablement un carrer, i per aquesta raó la mà adopta aquesta forma d'*ela*, la qual correspondria a la forma d'una cantonada d'un carrer.

Finalment, el gest també pot tenir funcions pragmàtiques, ja que actuen com a marcadors de l'actitud del parlant envers allò que està dient. Imaginem, per exemple, una reunió de professors en què es decideix quantes preguntes hi haurà a l'examen final, i que un dels assistents argumenta, tot mostrant el palmell de la mà i amb els dits oberts, que l'any anterior a l'examen hi havia cinc preguntes. I acte seguit torna a fer el mateix gest a la vegada que diu: "cinc".

En un cas així, és clar que el gest no té una funció merament informativa, sinó que amb el gest es pretén convèncer els interlocutors que la millor opció és posar cinc preguntes a l'examen. Per tant, aquí el gest té clarament una funció pragmàtica.⁵⁸

Per totes aquestes raons els gestos i la parla han de ser vistos com les dues cares d'un simple procés verbogestual de construcció i presentació de significats.

⁵⁸ En aquest sentit, és interessant la distinció que fan Kida i Faraco (2003) sobre els gestos utilitzats quan s'usa una segona llengua. Diferencien entre gestos semànticament redundants (*Semantic Redundancy Gesture*) i gestos completius (*Discursive Completion Gesture*). Els primers tenen una relació inequívoca amb algun dels elements que són verbalitzats, mentre que els segons no es poden identificar amb cap element del discurs i d'aquesta manera completen la informació donada per mitjà de la parla.

3.3.2. ELS GESTOS, LA PARLA I EL TEMPS

El temps és un factor clau per entendre com funciona la relació entre el temps i la parla. Kendon (1980, 2004) ha proposat una sèrie de fases per tal de desglossar els gestos en diferents parts que han estat clau per als estudis sobre aquesta relació temporal.⁵⁹ Un gest prototípic sol tenir tres fases. Primer de tot hi ha la preparació del gest; després l'*stroke*, la part principal i significativa del gest; i finalment la retracció, el retorn de la mà a la situació de repòs. Tant la preparació com la retracció són opcionals, però l'*stroke* és obligatori i essencial.

Kendon (1980) i McNeill (1992: 23) defensen que la part significativa del gest majoritàriament coincideix amb el segment verbal que li és coexpressiu. No obstant això, Payrató ja diu, fent referència a les conclusions a què ha arribat la comunitat científica en general, que *la gestualitat coverbal va lleugerament avançada als continguts verbals amb els quals es pot relacionar* (Payrató 2004: 19).

Per McNeill l'anticipació del gest respecte de la parla és una evidència important de cara a l'argument que els gestos són realitzacions en la seva forma més primitiva: hi ha una imatge *global* i *sintètica* que pren forma en el moment de la preparació del gest, tot i que encara no hi hagi una estructura lingüística amb què es pugui integrar.

Per tant, els gestos s'anticipen i també se sincronitzen amb la parla. L'anticipació i la sincronització es refereixen a diferents fases del gest. Les regles de sincronització fan referència a la fase *stroke*; l'anticipació fa referència a la fase de preparació.

Malgrat que avui en dia la sincronització entre el gest i el segment que li és coexpressiu és un fet en general acceptat, durant molts anys s'ha afirmat que els gestos tendeixen a començar més durant els períodes de pausa que durant els períodes de fonació o de parla.

Això és degut a un estudi de Butterworth i Beattie (1978) en què observaren específicament en quin punt començaven els gestos. Els autors consideraven que el començament del gest era el moment en què la part del cos amb què es feia el gest deixava d'estar en repòs. La conclusió a què van arribar és que els gestos començaven durant les pauses tres vegades més freqüentment que durant les fonacions.

⁵⁹ Les fases gestuals de Kendon són descrites detalladament a § 3.4.

Segons les seves dades, si es prenen els períodes de pausa i els períodes en què hi ha fonació per separat i es miren els percentatges, la probabilitat que hi hagi l'inici del gest en un moment de pausa és superior a la probabilitat que s'iniciï un gest durant un moment de parla. Ara bé, també és cert que en un discurs es gasta molt més temps parlant que no en pauses i que si es té en compte les xifres absolutes, l'afirmació de Butterworth i Beattie no és certa.

Nobe (1996), per contrarestar les conclusions d'aquest estudi, també compara els inicis de gestos en períodes de pausa amb els inicis en períodes de parla, però aquesta vegada en xifres absolutes. Nobe troba uns resultats molt equilibrats, tot i que els inicis en períodes de parla predominen, això sí, no significativament.

Sigui com sigui, és clar que la majoria de fases d'*stroke* que segueixen aquests inicis del gest es produeixen en moments en què hi ha parla. Nobe diu que això ocorre en un 90% dels casos.

3.3.3. EL GEST I L'ENTONACIÓ

Hi ha estudiosos que han analitzat la relació dels gestos amb l'entonació de la parla. Nobe (1996) va analitzar la relació temporal entre els punts àlgids i els pics acústics que es produïen i va descobrir que hi ha una sincronització molt sòlida entre tots dos modes comunicatius:

The robust synchrony between gesture strokes and the peaks of acoustic aspects suggests that the information the gesture stroke carries has an intrinsic relationship with the accompanying speech information prominently pronounced with these peaks. The manifestation of the salient information seems to be realized through the synchronization of these two modalities".

(Nobe 1996: 35)

Aquesta sincronització, doncs, és segons Nobe una prova que el gest i la parla són coexpressius, en el sentit que tots dos aporten informació significativa. Per la seva banda, Payà (2004) constata que les unitats entonatives i les gestuals es produeixen sincronitzadament en la parla. Tot i així, aclareix que *aquesta sincronia no és ni exacta ni unísona en el temps, sinó que el gest se sol manifestar una mica abans que la unitat lingüística corresponent* (Payà 2004; 169). No ha de sorprendre aquest fet en tant que

altres autors (McNeill 1992, Payrató 2004a) ja assenyalen que el gest comença lleugerament abans que la parla que li és coexpressiva.

D'altra banda, i lligant amb els resultats de Nobe, Payà també assenyala el següent :

[...] *la fase àlgida del gest (stroke) precedeix la sil·laba amb l'accent fonològic màxim o hi acaba, però mai no la segueix.*

(Payà 2004: 163)

Així doncs, tant els resultats de Nobe com els de Payà donen suport a la regla de sincronia fonològica proposada per McNeill (1992).

3.3.4. LA TEORIA DEL GROWTH POINT

La dialèctica entre la “imatgeria” i el llenguatge que es dona quan conflueixen gest i parla ens du a parlar de la teoria proposada per McNeill i Duncan (McNeill i Duncan 2000: 144) i apuntada ja més amunt (vegeu § 3.2.2.2.5): la teoria del *Growth Point*.

El *Growth Point* o *punt de creixement* (d'ara endavant GP) és la unitat mínima de la dialèctica imatgeria-llenguatge. Es tracta d'una unitat analítica que combina imatges i contingut categorial lingüístic. Aquests dos elements són part d'una mena de paquet informatiu impossible de desglossar en unitats més petites; aquest paquet és, per tant, un tot, el qual pren cos en les combinacions entre el gest i la parla, tots dos coexpressius.

Aquesta combinació entre gest i parla s'anomena *growth point* –punt de creixement– perquè es refereix a un punt de començament específic per a una unitat de pensament concreta. També perquè és la forma inicial o del punt inicial de l'anomenat *thinking for speaking*, a partir del qual emergeix un procés dinàmic d'organització.

El concepte de *thinking for speaking*, ideat per Slobin (1987), defensa que el pensament és generat pels requeriments del codi lingüístic que s'utilitza. Així, les

interaccions comunicatives depenen, segons aquesta hipòtesi, tant de l'acte comunicatiu que s'està duent a terme com de la manera com el llenguatge codifica aquest acte.⁶⁰

Així, per exemple, els nens parlants de diferents llengües adquireixen hàbits expressius que reflecteixen les diferències estructurals i semàntiques que hi ha entre les seves llengües. Es podria mantenir que aquestes diferències només operen en el nivell de l'expressió lingüística, de manera que per contrarestar aquesta visió es necessita alguna manera d'exterioritzar la cognició que no sigui el llenguatge; el gest pot ser l'element que l'exterioritzi:

We consider speech and gesture jointly as an enhanced 'window' onto thinking and show how the co-occurrences of speech and gesture in different languages enable us to infer thinking-for-speaking in Slobin's sense.

(McNeill i Duncan 2000: 142)

Una altra característica del GP és que es tracta d'una unitat dinàmica en què la "imatgeria" i el contingut categorial lingüístic són parts iguals. El concepte de *dinamisme* implica canvi, i aquest canvi és degut, primer, a la inestabilitat que prové de conceptualitzar la mateixa idea en dos modes comunicatius diferents; i, segon, al context en què es produeix l'acte comunicatiu.

Tenir en compte el context ens du al concepte de *predicat psicològic* (Vygotsky 1986), que proporciona el lligam teòric entre el GP i el context de parla. Un predicat psicològic marca el punt de partida significatiu en el context immediat i implica aquest context com a rerefons. Durant la realització d'un enunciat, aquella informació que es destaca és la informació rellevant i significativa; informació que es tria en funció de les oposicions que s'extreuen del context. Per tant, el context és considerat com el rerefons a partir del qual es diferencia un predicat psicològic.

La realitat psicològica del GP es veu en el fet que resisteix les forces que miren de dividir-lo. Així, per exemple, Mayberry i Jaques (2000) observen com el fet de quequejar és incompatible amb l'ocurrència de la part significativa del gest *—stroke—*, ja

⁶⁰ Cal fer notar què el concepte de *thinking-for-speaking* difereix de la hipòtesi de Whorf (1956) sobre la relativitat lingüística. Aquesta última es refereix als patrons generals del "pensament habitual", que estan incorporats en les formes del llenguatge d'una manera fixada. El primer es refereix a com els parlants organitzen el seu pensament per anar d'acord amb la codificació lingüística, però tenint en compte que aquesta codificació no està fixada, sinó que és dinàmica.

que, d'una banda, quan aquesta part significativa del gest comença el quequeig s'atura; i, d'altra banda, quan el quequeig comença, l'*stroke* s'atura.

There was a marked absence of stuttered disfluencies at the stroke onset; no stuttering disfluencies accompanied the stroke onset. [...] there is a preliminary suggestion that the onset of the movement (or stroke) of a representational gesture requires fluent word production [...].

(Mayberry i Jaques 2000: 207)

Un altre exemple que mostra el fort lligam entre el gest i la parla és el que ocorre en nens que han nascut cecs. Iverson i Goldin-Meadow (1997) van observar com els nens cecs gesticulaven de manera similar a la dels nens que hi veien, fins i tot quan aquests nens cecs parlaven amb altres nens que també eren cecs.

També mostren els lligams entre la parla i el gest els anomenats *catchments* (McNeill 2005: 216), els quals podrien ser traduïts com a *recuperadors*. Aquests fenòmens consisteixen en la repetició d'un o més trets gestuals en com a mínim dos gestos diferents, els quals no han de ser necessàriament consecutius. Una imatge recurrent implica una mateixa idea discursiva, i a la vegada una mateixa idea discursiva farà que es produeixin gestos amb trets recurrents.

Descobrir aquests gestos recuperadors permet veure com els parlants agrupen els elements del discurs, ja que els segments lingüístics acompanyats de gestos similars són vistos com elements que formen part del mateix grup. D'alguna manera, aquests recuperadors proporcionen informació sobre la cohesió discursiva. Es pot veure un exemple d'un recuperador en aquesta intervenció:

(3) S121A1

nada más sal<ir tam **bién** _
enfrente tiene s una **churrerí** a\
pues-->

En aquest exemple totes dues mans es mouen d'enrere a endavant, de manera que el gest és clarament coexpressiu amb *enfrente*, i es repeteix quan es verbalitza *churrería*. En aquest cas, el fet que la *churrería* es trobi enfront de la informant fa que

es repeteixi el gest que en un primer moment era coexpressiu amb el díctic *enfrente*. Aquest gest és un *recuperador* que uneix tots dos elements; d'aquí es pot inferir que tots dos gestos formen part de la mateixa unitat i per tant es considerin part del mateix GP.

Vistes les evidències que permeten inferir els GP, podem dir que un GP no és ni una paraula ni una imatge, és pensar en categories imaginàries globals i lingüístiques de manera simultània. La seva propietat essencial és la dialèctica d'aquestes formes de pensar, que dóna lloc a la col·laboració de la parla i del gest.

Per aquesta raó el model de producció de la llengua no va del gest a la parla, ja que la llengua no és una representació exacta dels gestos. Tampoc no va de la llengua al gest, que significaria que el gest depèn de la parla seqüencialment i organitzativament, sinó que tots dos modes comunicatius s'influeixen mútuament.

3.3.5. ALTRES TEORIES SOBRE LA PRODUCCIÓ DEL GEST I LA PARLA

Evidentment, McNeill no és l'únic autor que teoritza sobre com funciona la relació entre el gest i la parla. Altres estudiosos, si bé estan d'acord amb McNeill en el fet que el gest i la parla són dos elements coexpressius –*semantically coherent* (Kendon 2004: 124)– i que estan temporalment molt units, no creuen en una unitat a partir de la qual aquests dos modes comunicatius emergeixin.

En aquest sentit, Kita (2000), Kita i Özyürek (2003) i McNeill (2005) repassen els diferents models de producció entre la parla i el gest. Alguns dels models més descacables estan basats en el model de producció de la parla –*Speaking model*– de Levelt (1989), malgrat que aquest no fa referència al gest. El que fan alguns autors és mirar d'incorporar el gest a aquest model.

El model de Levelt consisteix en una sèrie de subprocessos (o mòduls) cadascun dels quals té uns determinats tipus d'*inputs* i d'*outputs*. Donada una intenció comunicativa, el conceptualitzador (*conceptualizer*) recull i ordena la informació necessària per aconseguir aquesta intenció. L'*output* del conceptualitzador és una representació anomenada missatge preverbal (*pre-verbal message*), el qual conté una representació proposicional del contingut de la parla. Aquest missatge és alhora l'*input* del formulador (*formulator*), el qual s'encarrega de la generació material del missatge, tot realitzant una codificació gramatical, fonològica i finalment articulatòria,

responsable de la realització de la parla. Així doncs, en poques paraules, el conceptualitzador crearia una forma lògica i el formulador crearia una forma sintàctica.

Les teories de la producció del gest difereixen en la manera com els gestos estan relacionats informativament amb el contingut de la parla que hi està relacionada i a quin nivell del procés de producció de la parla es determina el contingut del gest. Kita i Özyürek (2003) parlen de tres hipòtesis: (1) *Free Imagery Hypothesis*; (2) *Lexical Semantics Hypothesis*, i (3) *Interface Hypothesis*, que és la que els autors defensen.

(1) *Free Imagery Hypothesis*: segons aquesta hipòtesi, els gestos són generats prelingüísticament, amb independència del potencial representacional del llenguatge. Krauss *et al.* (2000), per exemple, creuen que els gestos es generen en la imatgeria espacial en la memòria, la qual s'activa en el moment de parlar.

Our account of the origins of gesture begins with the representations in working memory that come to be expressed in speech. [...] In terms of the speech-production model, the word "cake" derives from a memorial representation we will call the source concept.

(Krauss et al. 2000: 266)

De Ruiter (2000), per la seva banda, defensa que els gestos són generats pel mateix procés que genera la parla: el conceptualitzador de Levelt, el qual produeix un missatge preverbal previ a la formulació lingüística.

Because the conceptualizer has access to working memory, it can access both propositional knowledge for the generation of preverbal messages and imagistic (or spatio-temporal) information for the generation of gestures. The conceptualizer will be extended to send a representation called a sketch to subsequent processing modules. Because the central role the sketch plays in the model, I will call it the Sketch Model.⁶¹

(De Ruiter 2000: 292)

Aquests autors, però, coincideixen en el fet que creuen que els gestos es generen abans que els processos de formulació lingüística tinguin lloc. Així, segons la *Free*

⁶¹ En el model de De Ruiter, doncs, el conceptualitzador genera alhora representacions (*sketch*) i un missatge preverbal. Les representacions tenen la seva continuïtat en un planificador gestual, mentre que el missatge va a parar al formulador, on es genera el missatge sintàcticament, fonològicament i articulatòriament.

Imagery Hypothesis, la informació codificada en el gest no està influenciada per la manera com s'expressa la informació verbalment.

(2) *Lexical Semantics Hypothesis*: segons aquesta hipòtesi, els gestos estan generats a partir dels valors semàntics dels ítems lèxics que hi ha en la parla que els acompanya. Així, Butterworth i Hadar (1989) sostenen que un ítem lèxic genera els gestos icònics a través d'un o més d'un tret semàntic que pot ser interpretat espacialment. Per tant, la hipòtesi en qüestió prediria que un gest no pot codificar res que no estigui codificat també en la parla.

(3) *Interface Hypothesis*: la hipòtesi proposada per Kita i Özyürek defensa que els gestos s'originen a partir d'una interfície que es troba entre el pensament de la parla i el pensament espacial. Aquesta interfície proporciona informació sobre l'acció i l'espai. Els gestos no només codifiquen propietats espaciomotors no lingüístiques, sinó que també structuren la informació sobre el referent d'una manera que és relativament compatible amb les possibilitats de codificació lingüística; les diferències lingüístiques influeixen en la manera com es proporciona la informació espaciomotora.⁶²

Així, aquesta hipòtesi prediu que un gest ve determinat per les possibilitats de formulació del llenguatge (cosa totalment contrària a la *Free Imagery Hypothesis*) i que un gest pot codificar informació espaciomotora que no estigui necessàriament expressada en la parla (fet que no podria defensar la *Lexical Semantics Hypothesis*).⁶³ Si bé les primeres dues hipòtesis diuen que l'intercanvi d'informació és unidireccional (del gest al llenguatge), l'última defensa que aquest intercanvi és bidireccional.

Tots aquests models són similars en el sentit que són modulars: distingeixen un mòdul gestual i un mòdul de parla. Només difereixen en el moment en què el gest es genera dins del model *speaking* de Levelt. Aquestes diferències, però, no afecten la crítica bàsica que els fa McNeill: la modularitat implica una divisió del gest i la parla, i

⁶² Aquest fet es relaciona directament amb la teoria del *Growth Point* de McNeill, en la qual la planificació dels enunciats implica una interrelació entre el pensament imagístic i el pensament lingüístic.

⁶³ Tot i que Butterworth i Hadar (1989) proposen un model en què els processos lingüístics i els no lingüístics interactuen, la seva proposta difereix de la de Kita i Özyürek (2003) en el sentit que pels primers la unitat lingüística rellevant per a aquesta interacció és una paraula, mentre que pels segons la unitat rellevant és una unitat informacional, la qual aproximativament seria una clàusula (*clause*).

una separació del gest i la parla en relació amb el context. I els compara amb el model del *Growth Point*:

Unlike these models, the GP can specify the relationship of the thought unit to the context. Modular models, because they cannot incorporate context, do not.

(McNeill 2005: 135)

L'avantatge de tenir en compte el context es veu per exemple en la manera com considerem quin és l'afiliat verbal d'un gest. De Ruiters (2000: 302) sosté que inferir l'afiliat verbal a partir de la sincronia entre el gest i un determinat segment de parla no és efectiu, ja que es tracta d'un raonament circular. Però, de fet, és circular només si es té en compte que el seu model modular no pot explicar com els gestos incorporen el context. Si es té en compte quina és la informació significativa en cada cas, la identificació de l'afiliat verbal esdevé menys problemàtica.

Així, per exemple, és clar que els paràmetres contextuais en què se situen els textos del nostre corpus són crucials per esbrinar quin és l'afiliat verbal de determinats gestos. Vegem aquest cas:

(4) C106EL1

<i lla vors _
tires a mà esquerra _
fins_>

A les informants se'ls demana que indiquin el camí que cal seguir per arribar a casa seva; per tant, se sobreentén durant tot el discurs que la persona que parla està constantment –d'una manera imaginària– en moviment. Tenint en compte això i que la direcció del moviment del gest es produeix de dreta a esquerra, sembla raonable pensar que l'afiliat verbal del gest és *a mà esquerra*, ja que el verb de moviment no és tan rellevant informativament com la direcció d'aquest moviment.

Aquest exemple dóna compte de la importància del context a l'hora de valorar com interactuen el gest i la parla. Si descontextualitzéssim el segment d'(1), no hi hauria raons per pensar que l'afiliat verbal ha de ser el díctic *a mà esquerra* i no el verb *tires*.

D'altra banda, Kita (2000) proposa un model que és aplicable als casos en què hi ha asincronia entre la parla i el gest conegut com *Information Packaging Hypothesis* (d'ara endavant, IPH). Segons aquest model, el gest i la parla són dos modes comunicatius independents, però que funcionen simultàniament i estan entrelaçats. Això permet explicar les asincronies entre el gest i la parla. Quan hi ha un bloqueig de la parla, el gest continua i és capaç de desenvolupar nous paquets d'informació adequats per a la codificació lingüística. Aquesta teoria, per tant, és útil en els casos en què la parla s'atura, el gest continua, i finalment la parla comença de nou utilitzant informació nova induïda pel gest. McNeill observa, a més, que una vegada la parla ha tornat a començar, un segon gest es torna a produir, i aquest generalment està sincronitzat i és coexpressiu amb la parla (McNeill 2005: 129).⁶⁴

La IPH té moltes similituds amb la teoria del *Growth Point* en el sentit que el gest és vist com un element integrat al llenguatge, però cal dir que tenen algunes diferències:

(a) el GP és una unitat mínima que comprèn imatges i codificació lingüística, mentre que la IPH té una visió modular –i interactiva– del gest i la parla.

(b) la imatgeria dels GP és categoritzada lingüísticament, mentre que la IPH veu el gest com un reflex del pensament purament visual.

(c) com que en la IPH el gest i la parla són en certa manera independents, cal una interfície que permeti a tots dos mòduls intercanviar informació; en canvi, el GP no necessita cap mitjancer, sinó que es combinen dialècticament.

Kita explica així la diferència principal –corresponent a (b)– entre ambdues teories:

[The IPH] differs from the Growth Point theory in the assumption of what underlies a gesture. [...] in the Growth Point theory, what underlies a gesture is representational, and in the Information Packaging Hypothesis it is actional.

(Kita 2000: 170)

Per *actional* Kita es refereix al fet que els gestos són formats pel mateix sistema cognitiu que es posa en funcionament també quan es produeix un moviment del cos a

⁶⁴ Aquest fet es pot relacionar directament amb el concepte de *catchment* (vegeu § 3.3.1.)

causa de la interacció amb l'entorn físic. En canvi, segons el GP els gestos són produïts segons els paràmetres lingüístics de cada llengua i, per tant, són representacionals.

Segons McNeill (McNeill 2005: 132), la teoria del *Growth Point* i la IPH no són incompatibles si s'assumeix que la IPH es limita a explicar els casos d'anticipació gestual, és a dir, els casos d'asincronia explicats més amunt. La IPH també explicaria els casos en què no hi ha correspondència entre el que expressen el gest i la parla; seria el contrari de la coexpressivitat entre aquests dos modes de comunicació. Segons la IPH, que defensa que el gest i la parla són independents, quan hi ha una manca de correspondència, el gest adopta l'estratègia correcta, sense tenir en compte el que s'està dient al mateix temps. Així, el gest és el que obre el camí, mentre que la parla expressa el mateix només quan ha estat desenvolupat un paquet d'informació nova a partir del gest.

3.3.6. SINCRONITZACIÓ ENTRE EL GEST I LA PARLA: LA TEORIA INTERACTIVA I LA TEORIA BALÍSTICA

Deixant de banda ara els processos cognitius que es donen entre el gest i la parla durant la realització d'un enunciat, s'exposaran ara les principals hipòtesis que hi ha al voltant de la qüestió de la sincronització entre la parla i el gest. Tot i que se sap que la parla i el gest estan interrelacionats (Condon i Ogston 1971; Kendon 1980; McNeill 1979, 1981), se sap poc sobre el procés de sincronització, i la manera com la coordinació s'aconsegueix està oberta a moltes interpretacions.

En un extrem hi ha la visió segons la qual la parla i el gest funcionen com a sistemes modulars. Així, Fodor (1983) parla d'*informació encapsulada*, concepte amb el qual indica que cada sistema és insensible a la influència de l'altre. Aquesta noció d'autonomia informativa significa que la relació entre la parla i el gest seria establerta durant la fase de planificació –tots dos sistemes tindrien accés a la mateixa font d'informació central, és a dir, l'estructura conceptual o el missatge amb què estan relacionats. Des d'aquest punt de vista, doncs, la sincronia entre tots dos sistemes es considera el resultat de decisions anteriors a la fase motora, a la fase d'execució.

Una posició alternativa és aquella que diu que els dos sistemes s'ajusten mútuament de manera interactiva tant durant la fase de planificació com durant la fase d'execució. Es tracta de la hipòtesi de la *teoria interactiva*, que posa èmfasi en la

interrelació dels dos sistemes durant totes les fases d'execució d'una realització. Aquesta visió implicaria que el punt àlgid pot ser accelerat o endarrerit depenent del moment en què l'expressió es realitza.

Entre aquests dos extrems també hi ha hipòtesis intermèdies, la més coneguda de les quals és la hipòtesi de la *teoria balística*, promoguda principalment per Levelt (1985), la qual defensa una certa autonomia dels dos sistemes. Concretament, aquesta hipòtesi defensa que els sistemes motors per al gest i la parla són interactius durant la fase de planificació, però modulars en la fase d'execució.

3.3.6.1. La teoria balística

3.3.6.1.1. Levelt, Richardson i La Heij

Levelt, Richardson i La Heij (1985) són dels primers autors que parlen directament sobre la sincronització de la parla i el gest, i ho fan a partir d'experiments que pretenen posar a prova les dues teories principals que ens ocupen. Els autors es fan la següent pregunta: ¿els dos sistemes operen interactivament, en el sentit que l'adaptació mútua té lloc durant la fase d'execució motora, o operen d'una manera balística o independent, és a dir, la seva coordinació s'estableix en la fase de planificació? Els autors limiten la investigació a una subclasse d'activitats en què el gest i la parla estan coordinats, i per aquesta raó se centren en la sincronització entre la parla i una classe específica de gestos directament relacionats amb la parla: els gestos d'íctics. D'una banda, la seva naturalesa obligatòria els fa dependents del missatge expressat; de l'altra, presenten un punt àlgid marcat, cosa que en fa més fàcil l'anàlisi.

Els autors van realitzar una sèrie d'experiments arran dels quals van poder fer les següents apreciacions:

1) Es demostra un grau de sincronització entre la parla i el gest. En un gest que és més distant o un gest contralateral (que es troba al costat del cos contrari d'on es troba la mà amb què es produeix el gest) la parla ocorre més tard.

2) La parla s'adapta al gest, mentre que el gest només està marginalment afectat per la parla, i concretament, en el punt d'inici del moviment.

3) Una vegada el gest ha estat iniciat, el gest i la parla actuen d'una manera gairebé modular. Ni la variació en el nombre d'expressions verbals alternatives ni la completa absència de parla afecten l'execució del gest iniciada.

4) Al contrari, hi ha evidències per pensar que hi ha interrelació del gest amb la parla. Quan es retarda el moviment immediatament després de l'inici del moviment es pot observar una adaptació de l'inici de la parla al punt àlgid. En canvi, quan el gest s'endarrereix al mig de l'execució del gest, aquest ajustament no es produeix, cosa que demostra que en un moment determinat el sistema de la parla és també balístic.

Finalment, donats els resultats, els autors defensen el següent:

Speech and deictic gestures are interactive in the planning phase, but well-nigh ballistic in the execution phase.

(Levelt 1985: 162)

Per tant, com ja s'ha dit més amunt, els experiments arriben a la conclusió que no es pot parlar ni de completa autonomia ni tampoc d'una cooperació completa entre tots dos canals comunicatius.

3.3.6.1.2. De Ruiter i Wilkins

Un altre treball que compara les dues hipòtesis és el de De Ruiter i Wilkins (1998), en què els investigadors es proposen analitzar l'assumpció que la sincronització entre el gest i la parla és universal. Els autors analitzen, amb aquest objectiu, parlants d'arrernte (llengua parlada a l'Austràlia central) i d'alemany. L'estudi es limita als gestos espacials; és a dir, als gestos que es refereixen a localitzacions, àrees o direccions, que en aquest cas no es troben en el camp visual dels informants.

Pel que fa a la metodologia, els autors localitzen l'afiliat de cada un dels gestos, el que correspon en major mesura al seu significat, i tot seguit divideixen els gestos en fases. L'anàlisi de les dades porta a les següents conclusions:

1) L'inici de la fase de preparació del gest és anterior al seu afiliat –com ja apuntava Payrató (2004a; 19)– i el punt àlgid del gest coincideix amb la part verbal tant en alemany com en arrernte.

2) La fase de preparació del gest en arrernte és més llarga de mitjana que la de l'alemany, fet que permet comparar les teories interactiva i balística. La teoria del *Growth Point* de McNeill preveu que si la preparació del gest s'allarga la parla s'hi adaptarà. En canvi, la teoria defensada per Levelt i els seus col·legues diu que, si no hi

ha interacció entre el gest i la parla després de la fase de planificació, l'afiliat no es veurà afectat pel gest en aquests casos i que, per tant, es produirà asincronia entre els dos sistemes.

Els resultats mostren que la teoria balística és més encertada, ja que es produeix aquesta asincronia en els casos de l'arremte.

3.3.6.2. La teoria interactiva

Furuyama, McNeill i Park-Doob (2002), per la seva banda, repliquen els resultats de De Ruiter i Wilkins (1998). Partint dels resultats d'aquests autors, pretenen veure si en parlants d'anglès els gestos realitzats a la perifèria (les parts més allunyades dins l'espai gestual) presenten les mateixes característiques que en arremte pel que fa a la relació temporal entre el gest i la parla.

Segons la teoria balística, caldria esperar que quan la preparació del gest fos més llarga del normal el punt àlgid es produís amb endarreriment respecte de la parla que li és coexpressiva. Si fos així, el model balístic seria correcte; si no fos així i la parla continués sent simultània amb el gest, significaria, primer, que la producció de la parla i del gest serien interactives tant durant el procés de planificació com durant el procés d'execució; i segon, que els resultats de De Ruiter i Wilkins s'han d'explicar per altres factors que no sigui la modularitat de tots dos processos.

Per realitzar l'estudi, vuit parlants nadius d'anglès americà van mirar una pel·lícula d'animació anomenada *Canary Row* (Warner Brothers, Inc.)⁶⁵ i després la van explicar mentre anaven assenyalant fotografies extretes de la mateixa història.

L'anàlisi mostra que en la gran majoria de casos o bé la parla es manté sincronitzada amb el gest coexpressiu o bé no es produeix fins que el gest és completament executat. Per tant, es produeix sincronia independentment de la durada de la preparació del gest.

La sincronia de la parla i el gest en altres parlants implica, segons els investigadors, que la separació temporal que hi ha en arremte és causada per alguna cosa diferent que per un efecte mecànic d'un gest amb una preparació més llarga. Així doncs, s'hipotetitza que aquesta diferència temporal pot ser deguda a un ús retòric en el qual els gestos són realitzats per tal de reforçar allò expressat per la parla; una altra

⁶⁵ Per una descripció detallada de la història vegeu els apèndixs de McNeill (1992)

hipòtesi que apunten és la de l'ús d'una llarga preparació gestual com a instrument del control del parlant sobre l'execució del gest.

Sigui com sigui, el fet que existeixi alguna raó extra en el control del gest significa que el gest no és balístic. Al contrari, aquest fet pot revelar que hi ha un procés de control entre la parla i el gest, ja que el gest moltes vegades ocorre una vegada la parla que li és semànticament coexpressiva finalitza.

En resum, Furuyama, McNeill i Park-Doob, en aquest estudi, postulen que la sincronia entre gest i parla es pot mantenir encara que la durada de la fase de preparació variï, i, per tant, contradiuen les conclusions a què havien arribat De Ruiter i Wilkins.

3.3.7. EL GEST I ELS TRETS SEMÀNTICS

La teoria de la base conceptual del llenguatge (McNeill 1979) postula que la llengua és generada directament a partir de patrons de significat. Les representacions bàsiques a partir de les quals la parla emergeix són imatges concretes coordinades amb accions.

Contràriament a l'assumpció que els gestos formen part d'un sistema a part de comunicació no verbal, només incidentalment connectat a la parla, s'ha trobat que els gestos es corelacionen amb el significat en diversos nivells de l'organització de la llengua. Segons McNeill i Levy (1982), la forma d'un gest mostra informació que es relaciona amb allò que es verbalitza a través de la parla. Aquests autors parteixen de la idea que hi ha models concrets de realitat a partir dels quals els parlants representen significats, i que aquests models estan integrats en el procés de generació del llenguatge; els gestos són signes visibles d'aquests models concrets.⁶⁶

Per mostrar-ho amb dades visibles, els autors es fixen en els gestos icònics que acompanyen els verbs de sis narracions realitzades per informants, els quals expliquen una història de dibuixos animats a una altra persona. Aquests gestos són codificats d'acord amb els seus trets físics (trets gestuals), com ara configuració de la mà, orientació del palmell o direcció del moviment, i posats en relació amb els valors

⁶⁶ De fet, McNeill repeteix la idea que els gestos i la parla estan relacionats semànticament en parlar de les característiques dels gestos (vegeu § 3.3.1.).

semàntics o les representacions mentals que suggereixen els verbs que els corresponen.⁶⁷

D'aquesta manera es pot saber quins són els trets gestuals més típics o que les informants fan servir més, o quins trets són els que acompanyen determinats valors semàntics, els que no els acompanyen mai, etc.

Els resultats mostren una relació clara entre els trets semàntics i els trets gestuals. Així, per exemple, més de la meitat de gestos que són coexpressius amb el significat *downward* ('avall') van en direcció de dalt a baix, mentre que no n'hi ha cap que vagi de baix a dalt. Cada representació mental que els autors extreuen dels verbs analitzats és relacionada, doncs, amb certs trets gestuals. D'aquesta manera, es poden observar unes tendències clares.

D'altra banda, els gestos *recuperadors* o *catchments* de McNeill, que són aquells gestos que presenten els mateixos trets gestuals per fer referència a una mateixa realitat o a una mateixa línia discursiva, són també una bona mostra de l'estreta relació que hi ha entre tots dos modes comunicatius.

3.4. LES FASES GESTUALS

Sense una anàlisi detallada de com els parlants produeixen els gestos com a part de les seves realitzacions no seria possible tenir idees clares sobre com la parla i el gest interactuen. La tecnologia audiovisual de què podem gaudir actualment permet dur a terme aquesta anàlisi.

Per fer-ho, Adam Kendon (1980, 2004) va proposar una sèrie de fases que serveixen per segmentar els gestos. La idea és que a partir d'aquestes fases hom pugui diseccionar un gest segons les diferents posicions que va adoptant i el paper de cada una d'aquestes posicions en el gest en conjunt. Aquestes són les fases:

Gesture-Unit o *unitat gestual*: és el període de temps entre els successius descansos dels membres; una unitat gestual comença quan el membre comença a moure's i acaba quan s'ha aconseguit una altra vegada una posició de descans.

⁶⁷ És important veure que no es relacionen els trets gestuals amb els significats dels verbs, sinó amb les representacions que suggereixen aquests significats. Cal tenir en compte que, mentre que la tria de paraules està més lligada al sistema gramatical de les llengües, la tria de gestos és molt més lliure i pot reflectir la complexitat de la representació de les experiències.

Gesture-Phrase o *oració gestual*: ocorre dins d'una unitat gestual, cosa que vol dir que una unitat gestual pot englobar diverses frases gestuals. Consisteix en una o més fases de moviment:

1. *Preparation* o *preparació* (opcional): el membre es mou lluny de la seva posició de descans fins a obtenir una posició en l'espai gestual en què *l'stroke* –la part significativa del gest– comença. Segons Kendon, la preparació és normalment anterior als segments lingüístics que són coexpressius amb el significat del gest.

1b. *Pre-stroke hold* o *manteniment anterior* (opcional): és la posició i la postura de la mà a què s'arriba al final de la preparació; aquesta pot ser mantinguda més o menys temps abans de donar pas a *l'stroke*. Aquesta fase apareix quan, per alguna raó, *l'stroke* s'endarrereix.

El manteniment (*hold*), en general, és qualsevol cessament del moviment sense deixar la jerarquia gestual (en contrast amb el descans, que implica sortir d'aquesta jerarquia).

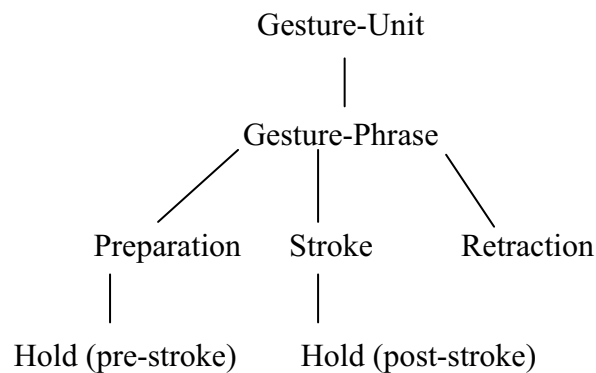
2. *Stroke* o *punt àlgid* (obligatori): és el moment de més esforç del gest. És en aquesta fase que s'expressa el significat del gest. *L'stroke* està sincronitzat amb els segments lingüístics que hi són coexpressius. Està realitzat típicament a l'espai gestual central, emmarcat per la cintura, les espatlles i els braços; el cap també hi està ocasionalment implicat.

2b. *Post-stroke hold* o *manteniment posterior* (opcional): és la posició final i la postura de la mà aconseguida al final de *l'stroke*; pot ser mantinguda més o menys temps abans que comenci la retracció. Aquest pas ocorre quan, per alguna raó, la intervenció parlada coexpressiva s'endarrereix.

3. *Retraction* o *retracció* (opcional): és el retorn de la mà a una posició de descans (no necessàriament la mateixa que tenia abans de la frase gestual).

Esquemàticament, aquesta és l'estructura de la jerarquia de moviments gestuals de Kendon (1980):

Figura 1. Jerarquia de moviments gestuals (Kendon 1980)

Una oració gestual no pot existir sense un *punt àlgid*, que és obligatori; les altres fases són opcionals. La retracció, per exemple, s'omet sovint quan un gest dona pas successivament a un altre gest, mentre que la preparació i les fases de manteniment del *punt àlgid* es produeixen per compensar la manca de sincronia entre la parla i el gest.

El *punt àlgid* és l'única fase obligatòria perquè és aquella a partir de la qual es pot inferir el significat de tot el moviment.

It is the phase of the excursion in which the movement dynamics of 'effort' and 'shape' are manifested with greatest clarity.

(Kendon 2004: 112)

D'altra banda, la unió entre aquest punt àlgid i un possible (perquè no sempre hi apareix) manteniment posterior d'aquest punt àlgid és considerat com el nucli d'una oració gestual. Si el punt àlgid és la fase que aporta el significat del gest, el manteniment d'aquesta fase ha de ser també, forçosament, significativa.

3.5. ELS GESTOS DÍCTICS O *POINTING GESTURES*

Donats els objectius del present estudi, cal preveure que els gestos que es trobaran en el nostre corpus seran, òbviament, gestos díctics o assenyaladors, ja que es tracta de moviments que acompanyen els díctics d'espai. Així doncs, és útil fer alguns comentaris, de manera exclusiva, sobre les característiques i la importància d'aquests tipus de gest.

Kita (2003: 1-2), de fet, ja assenyalava quatre raons per les quals el fet d'assenyalar (*pointing*) és fundacional –i fonamental– en la comunicació humana:

En primer lloc, sempre és present en la interacció diària entre els éssers humans. Així, quan ens comuniquem sobre els referents espacials en una situació determinada, assenyalar és inevitable. Segons Kita, fins i tot quan parlem de referents que es troben lluny en l'espai i el temps, sovint assenyallem a l'espai que es troba enfront nostre.

En segon lloc, assenyalar és un comportament exclusivament humà.⁶⁸ En tercer lloc, assenyalar és un dels primers recursos comunicatius que adquireixen els infants. Així, assenyalar apareix abans que les primeres paraules, i quan aquestes comencen a aparèixer, els infants produeixen un gest assenyalador alhora.

En quart i últim lloc, assenyalar no només indica un element en l'espai, sinó que pot servir per crear altres tipus de gestos. Així, per exemple, es pot assenyalar una direcció alhora que indiquem la trajectòria que hem de seguir (arquejada, recte...). En un cas així es tractaria d'un gest díctic assenyalador i icònic a la mateixa vegada.

A banda d'aquestes quatre raons, però, cal destacar la inclusió d'una classe a part de gestos d'assenyalament des de les primeres classificacions fins als nostres temps, cosa que demostra que aquests tipus de moviments, els quals componen el corpus de gestos del present estudi, han estat objecte d'anàlisi des de sempre i han estat sempre diferenciats.

3.5.1. ESTUDIS RECENTS SOBRE ELS GESTOS DÍCTICS O D'ASSENYALAMENT

Hi ha diversos estudis realitzats entorn dels gestos d'assenyaladors, com també entorn d'aquests mateixos gestos en relació amb la parla que els acompanya. Ja hem vist, per exemple, que Levelt i els seus col·legues (Levelt 1985) utilitzen els gestos assenyaladors per al seu estudi sobre la sincronització entre la parla i el gest (vegeu § 3.3.5.1.).

Kita (2003) edita un volum dedicat a l'estudi dels gestos d'assenyalament (*pointing gestures*) des de diferents punts de vista. Tot i que pot semblar que aquest tipus de gesticulació és un fenomen trivial, Kita en destaca la importància:

⁶⁸ Tot i que hi ha comportaments de primats que s'assemblen al *pointing*, els falten alguns components clau de l'assenyalament humà (Povinelli 2003).

Careful examination [on pointing] reveals that the versatility and interpretability of pointing are based on complex underlying biological, psychological, and semiotic processes.

(Kita 2003: 2)

En aquest sentit, en aquest volum es tracten qüestions molt diverses en el que és una mena de síntesi dels estudis sobre aquests tipus de gest fins ara.⁶⁹ Per exemple, s'estudia si els humans estan biològicament preparats per assenyalar amb l'índex estès. En estudis fets als Estats Units, a Japó i a Europa, els infants fan aquest tipus d'assenyalament, de la mateixa manera que també ho fan els adults. Això, però, no respon a la pregunta de si aquesta manera d'assenyalar és universal, ja que per fer-ho hauríem de veure com assenyalen els infants d'una cultura en què els adults no assenyalin amb el dit índex estès.

Una altra qüestió important són els processos semiòtics que es produeixen en la interpretació d'un gest. El referent d'un assenyalament pot ser molt ambigu, ja que o bé pot assenyalar direccions, o bé pot assenyalar un objecte, o fins i tot pot assenyalar un aspecte en concret d'aquest objecte. Així, si assenyallem un cotxe, es podria estar assenyalant el cotxe en el seu conjunt, el color del cotxe o tan sols una part del cotxe, per exemple.

És més, tot i que el més freqüent és que el centre de coordenades d'íctiques o *origo* a partir del qual interpretem el gest es materialitza en la persona que gesticula, de vegades aquest centre d'íctic està transposat. Un gest assenyalador no té per què tenir un objectiu present en aquell moment. Es tracta d'una dixi abstracta en què un espai buit té assignat un referent que no es troba físicament en el context, però sí en el context de parla.

Per Kendon (2004: 199), seguint amb la idea de la dixi abstracta, els gestos d'assenyalament indiquen un objecte, un lloc o una direcció. Aquest objecte, lloc o direcció es pot trobar o bé en l'entorn immediat o bé en algun lloc del món real que no es pot veure. L'autor destaca que tot i que els gestos d'íctics han estat reconeguts com una classe a part per gairebé tots els estudiosos del gest, com ja s'ha dit a § 3.2.2., hi ha pocs estudis que hagin examinat la manera com es realitzen per establir diferències en el

⁶⁹ Per a un bon resum dels continguts, vegeu-ne el capítol 1 (Kita 2003: 1).

significat. Només destaca les aportacions fetes per Calbris (1990), de Jorio (1832 [Kendon 2000b]) i Wilkins (2003).

Calbris para atenció en la possibilitat que usar el cap en lloc de la mà per assenyalar, o usar el dit polze en lloc del dit índex, pot crear una diferència de significat. Així, assenyalar amb el cap pot arribar a ser de mala educació, mentre que la mà estesa presenta o ofereix. De Jorio, anteriorment, ja havia observat que assenyalar alguna cosa amb la mirada, per exemple, era un símbol de discreció. Wilkins, per la seva banda, analitza com els parlants de l'arremte usen un repertori de diferents configuracions manuals per realitzar diferents funcions: un dit assenyalador serveix per indicar un objecte sol; la mà estesa amb els dits estirats i oberts és usada per indicar uns quants objectes, el dit índex i el dit petit estesos alhora assenyalen una direcció, etc.

Per fer una aportació en el terreny de la relació entre els gestos d'assenyalament i els significats que aporten, Kendon analitza les diferents configuracions o formes que prenen les mans (dit índex estirat, mà oberta, polze...) i els seus usos quan hi ha assenyalaments. Per fer-ho descriu set tipus diferents d'assenyalaments produïts amb la mà, distingits per les formes de les mans i per la posició del braç.

A partir de prendre en consideració els contextos discursius en què aquests assenyalaments tenen lloc, conclou que la manera d'assenyalar està relacionada sistemàticament amb la manera en què l'objecte referit és presentat en el discurs del parlant. És a dir, si el parlant assenyala un objecte per posar-lo com a exemple d'alguna cosa o per il·lustrar un concepte la forma d'assenyalar serà diferent de la forma que prendrà la mà si l'objecte és assenyalat com una cosa que es distingeix d'altres objectes. Així, la forma d'assenyalar dóna informació sobre com el parlant pretén que l'objecte assenyalat sigui vist.

Sembla, doncs, que hi ha uns patrons entre la configuració de la mà o les configuracions de les mans que un parlant usa i un enunciat amb una intenció determinada.

Val la pena destacar, d'altra banda, el treball d'Özyürek (2000) sobre la influència de la localització dels receptors en la realització de gestos que representen direccions. L'autora defensa que les expressions verbals i gestuals relacionades amb l'espai –i concretament amb les direccions– han de ser explicades en funció del context social i espacial en què són produïdes, i ho demostra tot mostrant com els parlants

canvien aquestes expressions verbals i gestuals per referir-se a un mateix contingut espacial depenent de la localització dels receptors durant la comunicació.

En l'estudi, Özyürek analitza els gestos coverbals –les gesticulacions, en termes de McNeill– que acompanyen les expressions de moviment i que mostren la direcció o la trajectòria d'alguna cosa que es mou. Els informants han d'explicar una història de dibuixos animats dues vegades en dues condicions diferents: en una –*Dyadic condition*–, tenen un receptor al costat, i en l'altra –*Triadic condition*–, dos receptors, un a cada costat.

L'estudi assenyala que la variació de les localitzacions dels parlants influeix en l'orientació dels gestos dels informants de manera clara, però no en la parla. Tot i així, aquests canvis es produeixen més amb certs elements verbals que amb d'altres. Així, els gestos que acompanyen expressions de moviment que contenen les preposicions *in* i *out*, per exemple, tendeixen a canviar més, de tal manera que moviments que contenen la preposició *in* són realitzats en direcció al lloc on està situat el receptor, mentre que els que contenen la preposició *out* es produeixen cap a la direcció contrària on es troba el receptor.

Donades aquestes dades, l'autora interpreta que les orientacions gestuals dels parlants comuniquen significat en relació amb el que és expressat en la parla i amb l'espai compartit amb els participants en el moment que es produeix la comunicació.

Aquestes conclusions suggereixen, doncs, que prendre en consideració els gestos i el seu context espacial és útil per aprendre més coses sobre com els parlants construeixen significats. D'altra banda, es pot afirmar que el model de producció de la parla i el gest de McNeill, el *Growth Point*, és el més adequat als resultats, ja que és l'únic que té en compte el context com un element que pot influir en la producció de les expressions verbals i no verbals.

4. TRETS NO VERBALS I FASES GESTUALS. DESCRIPCIÓ I CRITERIS

La idea de posar en relació una sèrie d'elements verbals amb els seus elements no verbals corresponents per tal de trobar patrons gestuals –és a dir, moviments de braços i mans, en aquest cas, que es produeixin de manera regular o més o menys sistemàtica per a un determinat valor semàntic– sorgeix del treball fet per McNeill i Levy (1982) en què posen en relació trets gestuals amb els significats que es poden inferir dels verbs que usen una sèrie d'informants en la producció d'un text narratiu. Els resultats indiquen que sí que es poden extreure conclusions sobre quins són els trets gestuals més usuals segons els diferents significats que aporten els verbs.

Per tant, la idea de fer un estudi semblant per als díctics d'espai del corpus CAP semblava factible; i és per aquesta raó que es fa necessari de deixar clar quins són els aspectes verbals i no verbals presos en consideració.

Així, en aquest apartat es descriurà en primer lloc en què consisteixen els trets no verbals en els quals s'han desglossat els gestos que acompanyen els díctics; en segon lloc, es donarà compte de la divisió gestual que s'ha realitzat a partir de la jerarquia dels moviments gestuals de Kendon (1980).

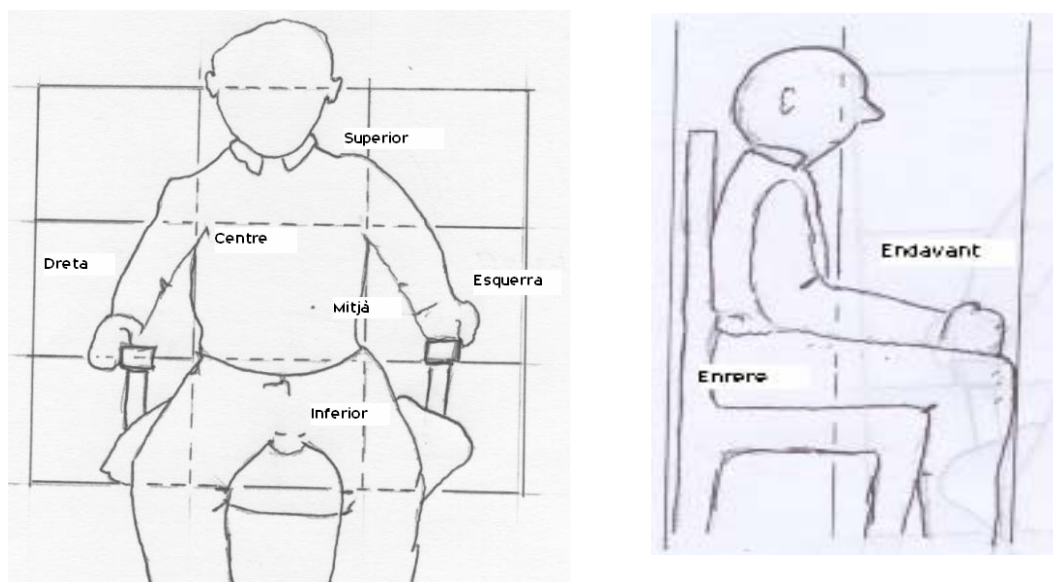
4.1. DESCRIPCIÓ I CRITERIS DELS TRETS NO VERBALS

En l'anàlisi sobre els trets no verbals només es tindrà en compte els moviments que les informants fan amb els braços i les mans, així com el lloc de l'espai gestual en què es produeixen aquests moviments. Així doncs, es prescindirà d'allò que facin amb el tronc, el cap o les cames. La raó principal per prescindir d'aquests moviments rau en el fet que considerem que els braços i les mans, juntament amb la parla, són, en el cas dels díctics d'espai, els que proporcionen més informació als receptors del missatge que emet l'emissor.

4.1.1. LOCALITZACIÓ ESPACIAL

La primera divisió de l'espai gestual que fem servir els éssers humans a l'hora de comunicar-nos és de Pedelty (1987). McNeill la recupera anys més tard (McNeill 1992) per tal d'analitzar quines zones de l'espai gestual són les que s'utilitzen segons el tipus de gest (vegeu § 3.2.3).

Aquest tret permetrà localitzar on es produeixen de manera més comuna els gestos que acompanyen cada un dels díticis d'espai del corpus. L'esquema que es tindrà en compte és precisament una adaptació de l'esquema de Pedelty:

Gràfic 1. Divisió de l'espai gestual

Com es pot apreciar en l'esquema, es tindrà en compte l'eix horitzontal (esquerra, centre, dreta), l'eix vertical (inferior, mitjà, superior) i l'eix frontal (endavant, enrere), de manera que podrem determinar les coordenades espacials en què tenen tendència a realitzar-se els gestos.

Cal tenir en compte que els gestos no són entitats fixes, ans al contrari, són entitats que estan en moviment. Per tant, un gest no sempre té una localització espacial única, sinó que pot arribar a passar per dues o tres localitzacions espacials diferents, cosa que depèn del recorregut que faci. En aquests casos, es valoraran en l'anàlisi totes les localitzacions.

D'altra banda, cal no oblidar que hi ha gestos que són realitzats amb dues mans. De vegades les mans es mouen de manera sincronitzada i presenten les mateixes localitzacions, però en ocasions una de les mans realitza un gest en una localització distinta de la de l'altra, cosa que també s'ha tingut en compte a l'hora de fer-ne la descripció.

4.1.2. CONFIGURACIÓ DE LA MÀ

El tret *configuració de la mà* es refereix a la posició o postura que adopta la mà –o les mans– durant la realització d'un gest. Cal tenir en compte que un gest pot presentar més d'una configuració o posició, depenent si té, pel que fa a aquest tret, un o dos moviments. En el cas que tingui dos moviments, es diferencia entre *primera configuració* i *segona configuració*, les quals són separades amb una fletxa (→).

Una altra distinció que cal fer és la que hi ha entre els gestos produïts amb una sola mà i els gestos que són realitzats amb totes dues mans. En aquest darrer cas, es distingiran els moviments de cada mà per separat, amb una barra (/) i indicant de quina mà es tracta en cada cas.

A continuació es mostren els tres aspectes que es tenen en compte a l'hora de descriure aquestes configuracions:

1) **Posició dels dits:** aspecte que fa referència a l'estat dels dits de la mà –o mans– que es troba en moviment. Hi ha dues opcions:

- 1a) dits estirats
- 1b) dits doblegats

2) **Direcció:** fa referència o bé a la direcció en què apunten els dits quan es troben estirats o bé a la direcció en què estan doblegats:

- 2a) cap endavant
- 2b) cap enrere
- 2c) cap amunt
- 2d) cap avall
- 2e) cap a la dreta
- 2f) cap a l'esquerra
- + combinacions

3) **Altres aspectes:** per “altres aspectes” s'entenen la resta de característiques de configuració que no es troben englobades en els dos aspectes anteriors. En el corpus d'aquest estudi bàsicament es descriuen els casos en què un –o més d'un– dit de la mà en moviment destaca en la configuració pel fet de diferenciar-se de la posició que

ocupen els altres dits. Així, per exemple, hi ha ocasions en què apareixen tots els dits doblegats excepte el dit índex, que es troba estirat.

Per a la descripció d'aquestes configuracions en el text, vegeu aquests exemples:

Gest d'una configuració

Dits estirats cap endavant

(1) S201A1

<todo recto_

(.. 0.56) hasta> arriba_

Gest de dues configuracions

Dits estirats cap endavant → dits estirats cap a la dreta

(2) C214SP1

<(.. 0.89) i::_

gires cap a la:

dreta\>

Gest realitzat amb dues mans

Mà dreta: dits estirats cap endavant

Mà esquerra: dits estirats cap amunt

(3) S121A2

(.. 0.36) <pues ahí\

(.. 0.>53) muy bien\

Gest de dues configuracions amb el dit índex diferenciat

Dits estirats cap avall → dits doblegats cap a la dreta - dit índex estirat cap endavant

(4) E316A4

(... 1.19) s<o you:_

go straight ahead_

you find another roundabout_

(... 1>.44) you::_

Finalment, en casos amb repetició gestual en què el segon gest no és morfològicament igual que el primer, s'indicarà cada una de les configuracions distingint entre el gest *a* i el gest *b*. Vegem-ho en aquest exemple:

(5) S121A1

nada más sal<ir también_

enfrente tiene><s una churrería\

pues-->

Configuració de les mans:

- a. mà dreta: dits estirats cap amunt
- mà esquerra: dits estirats cap amunt
- b. mà dreta: dits estirats cap a l'esquerra
- mà esquerra: dits estirats cap a l'esquerra

4.1.3. DIRECCIÓ ABSOLUTA

Aquesta variable té en compte la direcció que prenen el braç o els braços i la mà o les mans que es troben en moviment. Es fa només referència a la direcció absoluta del gest, sense tenir en compte si el moviment del gest es produeix en línia recta, en forma d'arc, etc. Així, aquestes són les opcions amb què hom es pot trobar, de manera que distingirem entre les direccions que es donen en l'eix horitzontal (*a* i *b*) i les que es produeixen en l'eix vertical (*c* i *d*) o frontal (*e* i *f*):

1) Direcció:

- a) d'esquerra a dreta
- b) de dreta a esquerra
- c) de dalt a baix
- d) de baix a dalt
- e) d'enrere a endavant
- f) d'endavant a enrere

+ combinacions

És important destacar que els gestos de dues configuracions o que apareixen duplicats (vegeu § 4.2.4) poden presentar combinacions; és a dir, poden presentar també més d'una direcció.

Gest d'una configuració

De baix a dalt

(6) E315A1

(.. 0.68) <and you:_

go straight_>

Gest de dues configuracions

De baix a dalt / de dalt a baix

(7) S116SP6

y Santa Coloma a la <izquierda_

tú a la izquierda

(.. 0.5>8) sigues recto_

D'altra banda, hi ha ocasions en què el gest no implica el moviment de tot el braç, sinó que consisteix tan sols amb un moviment de canell. Aquest fet també es destacarà en la descripció posant-hi senzillament la paraula *canell* just davant.

4.1.4. DUPLICACIÓ

La variable *duplicació* mostra si un gest referit a un mateix díctic –ja sigui d'un o dos moviments o realitzats amb una o dues mans– es repeteix una quantitat de vegades determinada.

Es considera que un gest repetit es refereix a un mateix díctic quan aquest gest és morfològicament semblant a l'anterior; és a dir, quan es poden relacionar els gestos entre si.

Si no hi ha repetició del gest, es marca amb un “no”. En canvi, si hi ha repetició, es marca amb un “sí” i el nombre de repeticions entre parèntesis.

Exemples

sí (1)

(8) C214A4

<o sigui_

és **tot recte**\

(. 0.22) [mhm\]

[p><ots a]nar **per**_

la mateixa vorera tot el> rato\

[aha\]

[(INH)]>

sí (2)

(9) S124A1

sigu<es por **la calle**_

re><cto **re**><cto **recto**_

(. 0.24)> pasas luego por enfrente de_

sí (3)

(10) E324A3

(.. 0.35) <and_>

<**I**_>

<e I_

go ahe><ad_

go ahead_>

4.2. FASES GESTUALS

La divisió en fases gestuals necessària per a l'estudi de la sincronització entre el gest i la parla ha estat extreta de Kendon (2004: 111). Cal recordar que l'estructura dels moviments gestuals que s'usa en aquest estudi parteix de la jerarquia de moviments gestuals d'aquest autor (vegeu § 3.4).

No tots els diferents elements que apareixen en aquesta jerarquia són rellevants en el treball, ja que només es tenen en compte els moviments de braços i mans que

acompanyen els dítctics espacials, de manera que no s'estudien els moviments que es puguin produir amb el cos o el cap.

Pel que fa la resta d'elements de la jerarquia, aquí entendrem *frase gestual* com el període de temps que hi ha entre que un membre del cos comença a moure's fins que aquest membre ha tornat a una posició de descans; és a dir, fins que aquest membre deixa de moure's. No obstant això, cal aclarir que Kendon (2004: 111) atorga aquesta definició a la *unitat gestual*, la qual constaria de diverses fases gestuals. En aquest estudi, però, no es farà aquesta distinció.

La *frase gestual* o *gesture phrase* consta d'una o més fases de moviment o fases gestuals – explicades ja a § 3.4–, la més important de les quals és el *punt àlgid*. Els gestos que són coexpressius dels dítctics espacials del corpus són desglossats en l'estudi en aquestes fases.

D'aquesta manera, s'ha posat en relació la part verbal dels dítctics amb les fases dels gestos que hi estan relacionats. D'altra banda, s'ha analitzat també, en els casos en què les parts verbal i no verbal no estan completament coordinades, quins elements elements verbals acompanyen cada una de les fases.

Cal recordar, finalment, que no tots els gestos presenten totes les fases gestuals, ja que l'única fase obligatòria és la fase àlgida o punt àlgid. Les convencions de transcripció de les fases gestuals es troben a § 1.3.2.3.

5. PATRONS NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI

5.1. INTRODUCCIÓ

D'una manera intuïtiva, es pot pensar que els parlants que formen part d'una mateixa comunitat sociolingüística tendrien a usar uns gestos similars per tal d'indicar un mateix trajecte a una altra persona. Probablement, la nostra intuïció ens diria que per indicar una direcció o un objecte que es troba a la nostra dreta tendim a usar el braç dret i la mà dreta; per la mateixa raó, pensariem que tendim a usar el braç esquerre i la mà esquerra per indicar una direcció o un objecte que es troba a la nostra esquerra. Per tal de saber, però, si realment existeixen uns patrons no verbals comuns per a aquestes indicacions espacials, cal observar de ben a prop els gestos que hi estan relacionats.

Amb aquest objectiu s'ha procedit a fer una sistematització de les dades no verbals de què es disposa en el corpus d'estudi. S'ha desglossat cada gest que anava acompanyant un díctic produït verbalment, partint de la base que aquest gest forma part de la mateixa unitat de significat, partint de la teoria del *Growth Point*. En aquest sentit, cal aclarir que s'ha comparat el gest amb cada un dels díctics per tal de veure si totes dues parts d'aquesta unitat eren vertaderament coexpressives. Així, a partir de trets no verbals proporcionats per McNeill i Levy (1982), els quals primerament van ser ideats per Kendon (2004), s'han extret les parts –els trets no verbals– del tot –el gest en la seva globalitat–, de manera que s'han pogut relacionar aquests trets amb els diferents significats o conceptes que tenen els díctics que es verbalitzen.

Així, s'apuntarà quins són els patrons gestuals més comuns, segons les dades del corpus, a l'hora d'acompanyar els díctics d'espai. La intenció aquí és, doncs, la d'anar més enllà de la descripció pura dels gestos, desglossats a partir dels trets no verbals descrits en el punt 4.2. Així com en català central una vocal neutra no se situarà mai en posició tònica, es podrà mostrar –potser no d'una manera tan categòrica– que un determinat tret no verbal no acompanyarà mai un determinat díctic o que, al contrari, un determinat díctic sempre anirà acompanyat del tret no verbal x. Per tant, el que s'intenta en aquest apartat és passar de la *fonètica del gest* a la *fonologia del gest*.

Recordem el context de la interacció que s'analitza: cada informant participa en una entrevista semidirigida en què l'entrevistador o l'entrevistadora els demana que li expliquin què s'ha de fer per anar des de la universitat on estudien fins a casa seva, allà on viuen. Cal tenir en compte que es tracta d'un recorregut que fan cada dia o gairebé

cada dia i que, per tant, no tenen problemes per recordar l'itinerari ni per pensar en detalls que potser amb un recorregut que fessin cada x temps no recordarien.

Així doncs, la instrucció que els és donada convida les informants a produir un text instructiu (Werlich 1976), que alhora incita a utilitzar un cert nombre de construccions en què trobarem díctics d'espai, com ara *gira a mà esquerra, segueix recte, et queda davant*, etc., en què el contingut del que la informant està descrivint dependrà de les coordenades espaciotemporals del centre díctic de la situació discursiva. És evident, doncs, que la dixi d'espai de què es parlarà en aquest capítol no és una dixi d'espai prototípica, ja que no es referirà a una realitat que exactament és davant dels ulls, sinó a una localització que es relacionarà amb els participants de la situació de parla. Per tant, el que s'analitzarà aquí serà el que en termes de Karl Bühler (1934) s'anomena *deixis am Phantasma*, o el que en termes de Fillmore (1975), Albadalejo (1994) o Luis J. Eguren (1999) s'anomena *dixi simbòlica*.

Els objectius d'aquest apartat són, en resum, els següents:

- 1) Observació de la quantitat de correspondències no verbals que presenten els díctics d'espai marcats en el corpus.
- 2) Descripció i anàlisi dels trets no verbals desglossats tenint en compte el tipus de díctic espacial i el seu valor semàntic.
- 3) Anàlisi de les possibles diferències que hi pugui haver entre els tres grups de parlants del corpus (catalanoparlants, castellanoparlants i bilingües familiars) i la seva relació amb la llengua de producció (L1, L2 o L3).
- 4) Anàlisi de les diferències que existeixin causades per l'estil personal de les informants.
- 5) Conclusions més rellevants sobre els quatre objectius marcats.

Cal recordar que les hipòtesis de partida de les quals es parteix són les següents:

1) Les representacions mentals de les informants tindran el seu reflex en els elements no verbals que acompanyen aquests díctics.

2) No s'espera, en ser les informants pertanyents a una mateixa àrea geogràfica (àrea metropolitana de Barcelona) i compartir així el mateix context cultural i lingüístic, gaires diferències entre els diversos grups estudiats ni entre l'ús de les tres llengües analitzades (català, castellà i anglès). Tanmateix, l'estil personal de les informants pot fer que hi hagi casos en què una informant no se cenyeixi a allò més comú segons les dades globals.

3) Normalment el gest descriurà algun objecte o acció (o més d'un objecte i/o d'una acció) a què es refereix el parlant en la verbalització.

5.2. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI

Es repassaran a continuació la quantitat de díctics d'espai que s'han trobat en el corpus i també la quantitat de díctics que van acompanyats de gest. I es farà tenint en compte cada tipus de díctic per separat, per establir-ne les diferències. Primer de tot, però, aquest quadre mostra les dades generals de l'anàlisi sobre la correspondència o la no-correspondència no verbal:

Quadre 1. Correspondències no verbals en els díctics d'espai

	Correspondència	%	No-correspondència	%	TOTAL
Díctics d'espai	159	83,2	32	16,8	191

Es pot observar en aquest quadre la importància que té el gest en la realització dels díctics d'espai, tot i tractar-se d'una mena de díctics en què, per les característiques del corpus –entrevista semidirigida en una sala des d'on es parla de situacions ja viscudes i que no es troben presents en el moment de la interacció–, en moltes ocasions no seria necessari cap gest. Aproximadament 4 de cada 5 díctics d'espai marcats en el corpus tenen la seva representació en el canal no verbal a través d'un gest (o més d'un gest) produït amb els braços i les mans; aquesta dada és molt significativa i reforça la

idea amb què introduïem el treball segons la qual la dixi és un dels fenòmens en què es mostra d'una manera més clara la importància del context en el discurs.

Aquestes són les xifres i les correspondències no verbals pel que fa als diferents díctics trobats en el corpus de dades.⁷⁰

Quadre 2. Quantificació i correspondències no verbals per tipus de díctic

TIPUS DE DÍCTIC			Correspondència	%	No-correspondència	%	Total	%
Recte	Català	L1	2	66,7	1	33,3	3	35,1
		L2	10	58,8	7	41,2	17	
	Castellà	L1	16	71,4	6	28,6	22	
		L2	4	100	0	0	4	
	Anglès	L3	20	95,2	1	4,8	21	
	Total			52	77,6	15	22,4	
Dreta	Català	L1	6	100	0	0	6	20,4
		L2	8	80	2	20	10	
	Castellà	L1	11	78,6	3	21,4	14	
		L2	1	100	0	0	1	
	Anglès	L3	8	100	0	0	8	
	Total			34	87,2	5	12,8	
Esquerra	Català	L1	5	100	0	0	5	17,8
		L2	7	87,5	1	12,5	8	
	Castellà	L1	10	100	0	0	10	
		L2	1	100	0	0	1	

⁷⁰ Per tal d'abreujar, es farà servir com a lema del díctic la seva versió en català, de manera que es farà referència tant al díctic en català (per exemple, *recte*) com als que hi corresponen en castellà i en anglès (*recto*, *straight*, *ahead*).

	Anglès	L3	8	80	2	20	10	
	Total		31	91,2	3	8,8	34	
Allà	Català	L1	5	100	0	0	5	11
		L2	3	100	0	0	3	
	Castellà	L1	7	100	0	0	7	
		L2	2	100	0	0	2	
	Anglès	L3	4	100	0	0	4	
	Total		21	100	0	100	21	
Aquí	Català	L1	0	0	0	0	0	4,7
		L2	6	100	0	0	6	
	Castellà	L1	3	100	0	0	3	
		L2	0	0	0	0	0	
	Anglès	L3	0	0	0	0	0	
	Total		9	100	0	0	9	
Venir	Català	L1	4	80	1	20	5	3,2
		L2	0	0	1	100	1	
	Castellà	L1	0	0	0	0	0	
		L2	0	0	0	0	0	
	Anglès	L3	0	0	0	0	0	
	Total		4	66,7	2	33,3	6	
Davant	Català	L1	0	0	1	100	1	2,6
		L2	1	50	1	50	2	
	Castellà	L1	2	100	0	0	2	

	Anglès	L2	0	0	0	0	0	
		L3	0	0	0	0	0	
	Total		3	60	2	40	5	
Aquest	Català	L1	0	0	1	100	1	2,6
		L2	3	100	0	0	3	
	Castellà	L1	0	0	1	100	1	
		L2	0	0	0	0	0	
	Anglès	L3	0	0	0	0	0	
	Total		3	60	2	40	5	
A uns x metres	Català	L1	0	0	0	0	0	1,6
		L2	0	0	3	100	3	
	Castellà	L1	0	0	0	0	0	
		L2	0	0	0	0	0	
	Anglès	L3	0	0	0	0	0	
	Total		0	0	3	3	3	
Aquell	Català	L1	0	0	0	0	0	0,5
		L2	0	0	0	0	0	
	Castellà	L1	0	0	0	0	0	
		L2	0	0	0	0	0	
	Anglès	L3	1	1	0	0	1	
	Total		1	100	0	0	1	
Llegar	Català	L1	0	0	0	0	0	0,5
		L2	0	0	0	0	0	

	Castellà	L1	0	0	0	0	0	
		L2	1	100	0	0	0	
	Anglès	L3	0	0	0	0	0	
	Total		1	100	0	0	1	
TOTAL			159	82,8	32	17,2	191	100

En el *Quadre 2* es pot comprovar que en la majoria de casos els díctics d'espai presenten un corresponent element no verbal. Els únics díctics en què no es veu una majoria d'ocurrències que tenen el seu afiliat no verbal no són, a més, significatius, ja que les quantitats de què es tracten són molt petites (entre 1 i 6 díctics). Els díctics més freqüents en el corpus mostren una clara majoria de correspondències no verbals enfront dels que no en tenen –excepte en el cas d'*allà*, en què les dues variants estan bastant equilibrades.

5.2.1. QUANTIFICACIÓ I CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DE *RECTE*

L'ús d'aquests díctics és molt freqüent en el nostre corpus. D'un total de 191 ítems, n'hi ha 67. D'aquests 67, n'hi ha 52 que presenten un gest que els acompanya; una xifra considerable que representa el 77,6 % dels casos de *recte*. A més a més, el percentatge de díctics acompanyats de gest és superior que el dels que no hi van acompanyats en les tres llengües estudiades. Aquí tenim un exemple d'aquests casos per a cada llengua:

(1) C214A1

<bueno\

és directe\

és recte\

(INH)>

(2) S201A1

<todo **recto**_

(.. **0.56**) hasta> arriba_

(3) E314A1

have to <**straight** {(**@**) **away**_}>

<(.. **0.64**)> more or less\

Que hi hagi un percentatge elevat de díctics acompanyats de gest quan les informants utilitzen la seva tercera llengua, l'anglès (també ocorre en el castellà com a L2, però hi ha un nombre de casos poc significatiu), podria dur-nos a aventurar que el fet que no tinguin tanta competència en anglès com en català o castellà produeix que es tendeixi a fer servir un gest que complementi el que estan verbalitzant. Tanmateix, no hi ha cap diferència suficientment destacable, pel que fa a aquest aspecte, amb les altres dues llengües. Com es veurà, en la descripció dels trets no verbals de la resta de díctics no es reflecteix aquesta petita diferència entre l'anglès, d'una banda, i el català i el castellà, de l'altra, que sí que es produeix amb el díctic *recte*.

Si es té en compte la relació entre els parlants i la llengua de producció, no es troben diferències en català i en castellà. Al contrari, les xifres són molt semblants. Quan les informants usen el català o el castellà com a primera llengua, hi ha el 72 % de díctics (18 de 25) que tenen correspondència no verbal, mentre que si les usen com a segona llengua, el percentatge és del 66,7 % (14 de 21). Per tant, és clar que els percentatges no permeten dir que existeix alguna diferència destacable en la qüestió que hi hagi o no correspondència no verbal segons la relació entre els parlants i la seva llengua de producció, com a mínim pel que fa al díctic *recte*.

Si ens fixem ara en els contextos verbals en què es troben els díctics, les dades no deixen entreveure cap raó perquè es gesticuli o no, ja que en contextos semblants i fins i tot produïts per una mateixa informant, tant trobem díctics amb correspondència no verbal com sense. Vegem aquests dos exemples de la informant 14, un amb gest i l'altre sense:

(4) C214A2

<i segueixes **tot recte**>

<(INH)

e:_

arribes fins la bolera>

(5) C214A3

segueixes recte

(... 1.21)

Els contextos en què es troba el díctic *recte* són gairebé idèntics a (d) i a (e), i en canvi en el primer es produeix un gest que li és coexpressiu, mentre que en el segon, no. Ara bé, hi ha un cas en què sembla que el context verbal influeix clarament en el fet que es produeixi un gest. Aquest és el cas de la repetició verbal del díctic:

(6) S114A4

(... <1.12) **recto re- -->**

(7) S116A1

<nada\

recto recto_

y coges la: _>

(8) E316A5

(.. 0.33) and then <you go **straight away_**

str>aight away_

(9) E316A7

straight aw<ay_

straight **away_**

until you: _>

Com es pot deduir d'aquests exemples, en la majoria de casos en què es produeix una repetició verbal del díctic *recte* es produeix també un gest que l'acompanya. Així, d'un total de 9 casos, en 8 hi ha gest, cosa que representa, en percentatge, el 88,9 %.

Davant d'aquest fet, sorgeix la pregunta següent: es produeix un gest perquè es repeteix el díctic verbalment o es repeteix el díctic perquè es fa el gest? Aquesta és una pregunta de difícil resposta si es parteix de la premissa que el gest no és un complement de la part verbal, així com la part verbal no és un complement de la part no verbal, sinó que gest i parla formen una unitat global de significat en què les dues parts estan en col·laboració mútua. En qualsevol cas, en aquests casos de repetició verbal de l'element díctic les informants emfasitzen allò que estan descrivint, i per aquest motiu és més usual que en aquestes circumstàncies es produeixi un gest que doni un valor enfàtic afegit a la parla, ja que d'alguna manera el gest reforça el que les informants estan descrivint.

En molts casos la gesticulació també dependrà de l'estil personal de la persona que produeix el text. Així, la informant 24, per exemple, realitza sempre un gest que acompanya cada una de les vuit ocurrències que hem trobat d'aquest díctic, ja sigui en català, en castellà o en anglès:

(10) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_
segueix><o tot rect><e tot rec><te tot recte_>

(11) S124A1

sigu<es por la calle_
re><cto re><cto recto_
(. 0.24)> pasas luego por enfrente de_

(12) E324A1

(. 0.13) g<o:_
(. 0.25) go ahead_>

Si la informant 24 presenta el 100 % de casos amb correspondència no verbal, la informant 16, per contra, presenta una variació considerable:

(13) C216A3

segueixes recte

(14) C216A4

(.. 0.32) <llavors pas- --

tir- --

vas recte_

arr>ibes a una atra rotonda\

(15) S116A1

<nada\

recto recto_

y coges la: _>

(16) S116A3

todo recto todo recto

(17) E316A4

(... 1.19) s<o you: _

go straight ahead_

you find another roundabout

(... 1>.44) you:: _

Com es pot veure en els exemples, aquesta variació es produeix en totes tres llengües, tot i que ocorre menys en anglès, en què no hi ha gest en només un cas dels set díctics que produeix la informant. En qualsevol cas, si es deixa de banda la llengua de producció i hom se cenyeix als percentatges, aquesta informant gesticula en el 52,6 % dels casos a l'hora de verbalitzar el díctic *recte*. És a dir, presenta un percentatge molt per sota de la mitjana de totes les informants plegades (76,6 %).

Per tant, si bé és ben veritat que la majoria d'aquests díctics (*recte/recto/straight/ahead*) presenten el seu corresponent element no verbal, l'estil personal influeix molt en el fet que trobem un gest que sigui coexpressiu a cada un dels díctics marcats. D'altra banda, el fet que es repeteixi verbalment el díctic augmenta les probabilitats que es produeixi un gest que l'acompanyi.

5.2.2. Quantificació i correspondències no verbals de *Dreta*

El díctic *dreta* es tracta del segon més freqüent en el corpus, amb un total de 39 ocurrències. En el *Quadre 2* es veu com aquest díctic d'espai es fa servir més o menys en la mateixa proporció en català, castellà i anglès.

Atenent-nos a les dades, com passava amb el díctic *recte*, la gran majoria d'aquests elements dítctics també van acompanyats d'un gest que els és coexpressiu. De nou, el percentatge de correspondències en anglès (en aquest cas, del 100 %) és superior que en català (81,25 %) i en castellà (73,33 %), però el percentatge global és encara més elevat que amb *recte* (el 87,2 % enfront del 77,6 %). Aquests en són alguns dels exemples en cada una de les tres llengües:

(18) C104SP4

(... 1.48) <i llavors_

(.. 0.30) **gires a la dreta_**

el prime:r_>

(19) C214SP2

carr<er_

(.. 0.35) **gires cap a la:**

dreta\

(INH)

i> a u::ns_

(20) C216SP9

el segon cap a la dreta

(21) S114SP3

seguir por la misma cera\

[(INH)]

<por la acera **dere**>cha de:_

(22) S115SP5

por la primera a mano derecha

(23) S121SP1

verás que hay **una calle** que va a la derecha }

(24) E315SP3

<church_

(. 0.17) **on the right** >

(25) E324SP2

(. 0.21) in my: _

(. 0.17) <right_

hand _

(. 0.16) (INH)

(. 0.26) I> have to: _

Res es pot dir sobre els contextos en què es produeixen o deixen de produir-se gestos, ja que, en primer lloc, hi ha molt pocs casos en què no se'n produeixi i, en segon lloc, els contextos no varien gaire, ja que es tracta de textos orals realitzats sota les mateixes circumstàncies.

Quant a l'estil personal de les informants, tampoc no s'observa cap diferència significativa, ja que totes fan servir els canals verbal i no verbal majoritàriament.

5.2.3. QUANTIFICACIÓ I CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS D'ESQUERRA

Pel que fa a aquest tipus de díctics, en tots els textos instructius buidats n'hi ha un total de 34, dels quals només 3 no presenten un corresponent element no verbal. Tampoc no es poden trobar diferències quant a aquest aspecte entre les tres llengües estudiades ni la seva relació amb les parlants.

A continuació es mostren exemples de casos en què van acompanyats de gest i un cas en què no:

(26) C104SP2

(.. 0.72) <**llavors has de tirar** cap a l'esquerra >

(27) C216SP8

<gires a **mà esquerra** >

(28) S114SP1

(. 0.23) en vez de irte dirección Camp Nou_
<(.. 0.35) **para la iz**>quierda\

(29) S124SP1

te la encuentras de fren<te_
y tú giras a mano izquierda\
(.. 0.5>1) y llega- --

(30) E304SP2

is on left

(31) E324SP1

(.. 0.30) I can see_
<in my **left**_>

Com s'ha comentat en parlar del díctic *dreta*, no hi ha cap diferència destacable pel que fa als contextos en què es produeixen gestos i els contextos en què no es produeixen; tampoc es pot dir res respecte de l'estil personal de les informants, ja que totes presenten el mateix tipus de comportament.

5.2.4. QUANTIFICACIÓ I CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS D'*ALLÀ*

Aquests díctics són també bastant freqüents en el corpus, de manera que hi apareixen un total de 21 casos, els quals van tots acompanyats de gestos. Com hem dit a § 2.3.1, la possibilitat que l'adverbi *allà* barregi usos anafòrics amb usos díctics ha produït que el criteri per decidir aquest element té o no té un ús díctic sigui el de l'aparició o no d'un gest coexpressiu. Com que tots els contextos donaven peu a una interpretació que podia incloure aquest doble ús, tots els adverbis *allà* comptabilitzats tenen, lògicament, correspondència no verbal.⁷¹ Vegem-ne algun exemple:

(32) C105A1

<i **una vegada arribo** allà_>

⁷¹ Els casos que no presentaven gest han estat descartats.

(33) S112A8

(.. 0.32) <mh\

y allí>:_

(34) S116A7

Sant Vicenç dels <Horts\

pues tú_

sales por allí_>

(35) E305A1

<and then_

(. 0.22) when I: a>rive there_

5.2.5. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DELS DÍCTICS MENYS FREQUENTS EN EL CORPUS

Els díctics no mencionats fins ara no són significatius si els prenem en consideració per separat, bàsicament per dues raons: en primer lloc, cap d'ells no representa ni el 10 % dels díctics del corpus; en segon lloc, o bé són verbalitzats per pocs informants diferents (en ocasions només hi ha ocurrencies d'una informant) o bé no hi ha ocurrencies en les tres llengües estudiades.

Així, el díctic *aquí*, que és el que presenta major quantitat de casos d'aquests díctics menys freqüents, no presenta ocurrencies en anglès i només el mencionen dues informants: la 12 i la 16; d'*aquest* només hi ha cinc ocurrencies, quatre en català i una en castellà, etc.

No obstant això, cal pensar que si trobéssim un major nombre d'ocurrencies pel que fa a aquests díctics seria probable trobar que una gran majoria estaria acompanyada d'un gest que els fos coexpressiu, com ocorre amb la resta de díctics ja analitzats. Si ens fixem en el *Quadre 2*, el díctic *aquí* va acompanyat en les nou ocurrencies trobades, i de la resta només hi ha un díctic (*a uns x metres*) en què n'hi hagi més amb no-correspondència no verbal que amb correspondència. Amb un augment de la mostra probablement aquests últims percentatges s'invertirien.

5.2.6. CONSIDERACIONS SOBRE ELS DIFERENTS GRUPS DE PARLANTS, LA LLENGUA DE PRODUCCIÓ I L'ESTIL PERSONAL

Tenir en compte la llengua de producció i la relació entre aquesta llengua de producció i el parlant, en el sentit si es tracta d'una primera, una segona o una tercera llengua, no ha fet variar els resultats; és a dir, aquestes variables no influeixen, segons les dades de què es disposa, en el fet que es gesticuli o no.

Ara bé, val la pena fer algunes consideracions pel que fa a l'estil personal de les informants: les informants 21, 24 i 25 gesticulen en un 100 % de les ocurrències; la resta d'informants gesticulen entre el 70 % i el 85 % de les ocasions, a excepció de la informant 14, que presenta un percentatge del 66 %.

Així doncs, tot i que la majoria d'informants tendeixen a gesticular en un gran alt percentatge d'ocasions –i, de fet, totes presenten més ocurrències acompanyades de gest que sense gest–, cal tenir present l'estil de cada individu, i no només en relació amb les dades globals, sinó també quant a l'anàlisi de cada díctic. Ja hem vist més amunt com la informant 16 gesticulava en el 52,6 % de les ocurrències de *recte*, molt per sota de la mitjana de les altres informants amb referència a aquest díctic.

Malgrat tot, és clar que es pot parlar d'una tendència general a produir gestos juntament amb els dítics espacials verbalitzats.

5.3. PATRONS NO VERBALS SEGONS EL TIPUS DE DÍCTIC I EL SEU VALOR SEMÀNTIC

En aquest apartat s'analitzen els patrons no verbals de cada un dels dítics que tinguin un mateix valor semàntic. Per tant, s'ha de tenir en compte la descripció del valor semàntic que s'ha atorgat als dítics marcats en el corpus (vegeu § 2.3). L'estructura de l'anàlisi consisteix a veure les diferències entre els dítics partint de cada un dels trets no verbals que s'ha decidit prendre en consideració.

Cal tenir en compte que hi ha alguns dítics que van acompanyats de més d'un gest i que, per tant, les xifres augmenten en relació amb les xifres corresponents només a la part verbal. Concretament, a part de 140 dítics sense duplicació gestual, els 19 dítics restants presenten alguna duplicació: n'hi ha 13 amb una repetició, 3 amb 2 repeticions, 2 amb 3 i 1 amb 4 repeticions —48 gestos més en total. Per tant, tots aquests

gestos sumen un total de 188 punts àlgids (a partir d'ara, PA), els quals seran posats en relació amb els corresponents afiliats verbals.

S'acompanyen les descripcions de taules que ajuden a entendre les explicacions. A més a més, es fa referència a diversos exemples que es troben també en el DVD adjunt que conté les imatges de tots els gestos estudiats. Per això aquests exemples estan codificats, de manera que es poden localitzar fàcilment (vg. Codificació *Annex 3*). Cal dir, també, que els exemples estan transcrits seguint les pautes i els criteris descrits a § 1.3.3.3.

5.3.1. LOCALITZACIÓ ESPACIAL

Partint de la distribució espacial descrita a § 4.2.2, a continuació es mostren quines són les localitzacions espacials més freqüents i recurrents en què es produeixen els gestos que acompanyen els díctics espacials. Amb aquesta finalitat s'ha creat el *Quadre 1*:

Quadre 1. Localització espacial dels díctics d'espai. Dades generals

DÍCTICS										
LOC. ESPACIAL	Recte	Dreta	Esquerra	Allà	Aquí	Aquell	Aquest	Venir	Llegar	Davant
Superior centre	6	1			1					
Superior esquerra	1		2	2						
Superior dreta		3								
Superior mitjà centre	1									
Superior centre dreta		1								
Superior mitjà inferior centre	1									
Mitjà centre	30	2	7	3	7	1	3			4
Mitjà esquerra	1		6	6						
Mitjà dreta		1	1							
Mitjà inferior centre	3		1	1						
Mitjà superior centre	1			1						
Mitjà centre dreta		1								
Mitjà dreta centre		3								
Mitjà centre esquerra		1	1							
Mitjà esquerra centre		2								

Mitjà dreta centre esquerra										
Mitjà esquerra centre dreta		2								
Inferior centre	14	8	4	4						
Inferior esquerra	2	7	11	3	1		1	4		
Inferior dreta	1	1								
Inferior centre dreta		1								
Inferior dreta centre									1	
Inferior mitjà dreta	3									
Inferior mitjà centre	3		1	2						
Inferior mitjà superior centre	2									
Inferior mitjà superior esquerra								1		
Inferior mitjà superior dreta	1									
Inferior centre mitjà dreta	1	1								
Superior centre / mitjà centre										1
Mà dreta: inferior esquerra / mà esquerra: mitjà centre				1						
TOTAL	71	35	34	23	9	1	4	5	1	5

En el *Quadre 1* es pot comprovar que hi ha unes localitzacions que són recurrents en els casos en què hi ha més ocurrences. Es tracta de dues posicions inferiors (al centre i a l'esquerra) i una mitjana (al centre). Hi ha una tendència general, doncs, a gesticular, en l'eix horitzontal, al centre o a l'esquerra de l'espai gestual –en aquest ordre– i en l'eix vertical, a la zona inferior o mitjana.

Tot i aquestes similituds provocades pel context de realització, però, sí que es troben diferències evidents entre els diversos díctics.

5.3.1.1. Localitzacions espacials a *recte*

Pel que fa al díctic *recte*, tot i que hi ha gestos que es produeixen a la part dreta o esquerra dins la línia horitzontal de l'espai gestual, és clar que la majoria es produeixen al centre, ja que això ocorre en les tres posicions més freqüents (*mitjà centre*, *inferior*

centre i superior centre); pel que fa a la línia vertical, hi ha més varietat, però sembla que hi ha tendència a situar-se a la part mitjana o inferior de l'espai gestual.

A continuació es mostren alguns exemples de les localitzacions més freqüents:

(1) C214A1

<bueno\
és **directe**\

és **recte**\

(INH)>

Localització espacial: mitjà centre

(2) S201A1

<todo **recto**_

(.. **0.56**) hasta> arriba_

Localització espacial: mitjà centre

(3) E315A1

(.. **0.68**) <and you:_

go straight_>

Localització espacial: inferior centre

(4) C216A10

un altre <carrer_

re\

tu rec>te_

Localització espacial: superior centre

Les localitzacions dels gestos que acompanyen aquest díctic esdevenen de vegades una barreja, ja que el moviment que es produeix abraça més d'una localització en l'eix vertical i/o en l'eix horitzontal. Aquest fet es produeix en 16 casos (22,5 %).

Mentre que només en una ocasió hi ha combinacions de localitzacions en el pla horitzontal, en totes les ocurrències es produeix variació en l'eix vertical, en consonància amb el valor de *verticalitat* que s'ha atorgat al díctic *recte*. Aquests en són alguns exemples:

(5) S206A2

<(.. 0.62) **subes recto** hasta_>

Localització espacial: inferior mitjà superior dreta

(6) S116A1

<nada\

recto recto_

y coges la:_>

Localització espacial: inferior mitjà centre

(7) E324A1

(. 0.13) g<o:_

(. 0.25) **go ahead_>**

Localització espacial: superior mitjà centre

Un altre fet a destacar és que, en aquest eix vertical, un total de 47 casos es troben, en algun moment o altre del punt àlgid, a la zona mitjana, cosa que representa el 66,2 % sobre el total. De la mateixa manera, pel que fa a l'eix horitzontal, 62 casos es troben, en algun moment del PA, a la part central de l'espai gestual, cosa que representa el 87,3 % sobre el total. Per tant, un gest prototípic que acompanya el díctic *recte* estaria localitzat majoritàriament o bé al centre en la línia horitzontal o bé a la zona mitjana dins la línia vertical. De fet, no és casualitat que en el *Quadre 1* hi hagi 30 ocurrències (42,3 %) en la localització *mitjà centre*.

D'altra banda, hi ha un total de 30 ocurrències en què els gestos es troben a la part inferior de l'espai gestual, xifra que representa també el 42,3 % sobre el total. Per contra, en la part superior de l'espai gestual només trobem 13 ocurrències (18,3 %). La

xifra de casos en què el gest es localitza en algun moment a l'esquerra o a la dreta és de 10 (14,1 %).

Si deixem de banda la combinació de les diferents zones de l'espai gestual que es produeixen en els gestos analitzats i només tenim en compte cada una de les parts de l'espai gestual per separat, trobem aquest ordre d'aparició, en què s'indica, en percentatges, la quantitat de vegades que apareixen en relació amb el total:

Quadre 2. Freqüència d'aparició de les zones de l'espai gestual de Recte⁷²

Eix horitzontal		Eix vertical	
Centre	87,3 %	Mitjà	66,2 %
Dreta	8,5 %	Inferior	43,7 %
Esquerra	5,6 %	Superior	14,1 %

Hi ha més variació, doncs, en la línia vertical que no pas en la línia horitzontal, en què es dona un patró bastant clar: més de 4 de cada 5 gestos passen, en un moment o altre del PA, pel centre de l'espai gestual, mentre que les zones *esquerra* i *dreta* apareixen d'una manera minoritària. Per contra, quant a la línia vertical, tot i que hi ha una majoria de gestos que passen per la zona mitjana de l'espai, són bastants també els que ho fan per la zona inferior. La zona superior només és ocupada per menys d'1/5 part dels gestos.

Cal esmentar, per acabar, que dels 16 casos en què es produeix una combinació de localitzacions espacials en l'eix vertical, en 11 ocurrències l'ordre d'aparició és en direcció ascendent –és a dir, de les zona inferior a la mitjana i/o superior o de la zona mitjana a la superior–, fet que ja indica, d'una banda, la direcció a què tendeixen a produir-se els gestos que acompanyen aquests díctics, i de l'altra, quina és normalment l'última posició que ocupa el PA.

5.3.1.2. Localitzacions espacials a *dreta*

Si en el cas del díctic *recte* s'ha destacat que la gran majoria dels gestos que l'acompanyen se situen en la part central de l'eix horitzontal de l'espai gestual i pocs a

⁷² Òbviament, els percentatges fan referència a la freqüència amb què els gestos apareixen en cada una de les zones espacials, independentment de si aquests gestos ocupen més d'una zona durant el punt àlgid. Això explica per què els percentatges no sumen 100%.

l'esquerra i a la dreta, en el cas del díctic *dreta* es produeix una diferència clara: ara hi ha més casos en què els gestos se situen en algun costat de l'espai gestual de les informants. En 11 de 35 ocurrences no hi apareix la zona esquerra o dreta (31,4 %). Aquest és un percentatge a tenir en compte, però s'ha de recordar la tendència a utilitzar les zones centrals mencionada més amunt (vegeu § 5.3.1). Així, les dues localitzacions més freqüents són *inferior centre* i *inferior esquerra*:

(8) C215SP6

(. 0.28) doncs em deixa a un carre:r_

a <baix a:_

a mà dreta_>

Localització espacial: inferior centre

(9) S116SP8

(. 0.40) la primera:_

no\

porque <no puedes\

la segunda a la derecha_

(.)>

Localització espacial: inferior centre

(10) C215SP2

llavors l'agafo_

mes--

<**a mà dreta_>**

Localització espacial: inferior esquerra

(11) C104SP4

(... 1.48) <i llavors_

(. 0.30) **gires a la dreta_**

el prime:r_>

Localització espacial: inferior esquerra

Si bé és cert que la tendència general dels díctics del corpus és de gesticular al centre de l'espai gestual (65,7 %), és més sorprenent que a l'hora de verbalitzar el díctic *dreta* les informants tendeixin a ocupar la banda esquerra. Com es podrà comprovar més endavant, aquesta suposada incoherència entre la zona espacial i el valor semàntic del díctic es corregeix moltes vegades amb la direcció del moviment, com també amb la configuració que presenta la mà que està en moviment.

Amb tot, cal dir que els gestos que es produeixen a la zona dreta de l'espai gestual (40 %) són lleugerament més freqüents que no els que es donen a l'esquerra (34,3 %). Pel que fa a les combinacions de localitzacions, en aquest cas es produeixen únicament en l'eix horitzontal (12 de 12), fet que dóna compte del valor d'horitzontalitat inherent a *dreta*. 8 d'aquestes combinacions presenten com a darrera posició una zona que és més a la dreta que la primera posició, mentre les que acaben en una zona de més a l'esquerra són 4. Per tant, la majoria de gestos es produeixen d'esquerra al centre i/o a la dreta o del centre a la dreta. Vegem-ne alguns exemples:

(12) S116SP3

{(AC) ya te <pones en el carril **de la derecha** del todo\
de uno:s>

Localització espacial: mitjà esquerra centre

(13) S121SP1

<verás que hay **una calle** que va a la derecha\}>

Localització espacial: superior centre dreta

(14) C124SP2

del gimnà:s i el Pach<a\
que **estan a la dreta**_
a> l'acera_

Localització espacial: mitjà centre dreta

Quant a les ocurrencies en l'eix vertical tampoc no hi ha gaire casos de gestos a la zona superior, mentre que hi ha tendència, altra vegada, a gesticular en la zona mitjana i la zona inferior. A continuació es mostra el *Quadre 3*, en què es veu la freqüència d'aparició de cada zona:

Quadre 3. Freqüència d'aparició de les zones de l'espai gestual de Dreta

Eix horitzontal		Eix vertical	
Centre	65,7 %	Mitjà	37,1 %
Dreta	40 %	Inferior	51,4 %
Esquerra	34,3 %	Superior	14,3 %

Tot i les diferències del díctic *dreta* amb el díctic *recte*, es pot comprovar com la gesticulació al centre de l'espai gestual és un fet que esdevé molt freqüent.

5.3.1.3. Localitzacions espacials a esquerra

Les tres localitzacions que es donen més amb *esquerra* són les següents, en ordre de freqüència: *inferior esquerra*, *mitjà centre* i *mitjà esquerra*. Se'n mostren alguns exemples aquí:

(15) C104SP2

(.. 0.72) <llavors has de tirar cap a l'esquerra >

Localització espacial: inferior esquerra

(16) E315SP4

<(.. 0.32) you turn_

the: _

left_>

Localització espacial: inferior esquerra

(17) S115SP1

sale:<s_

(... 1.2>5) {(AC) coges la calle a mano izquierda_}

Localització espacial: mitjà centre

(18) S124SP2

(.. 0.32) entonces cuando llegas a la carret- --

a la carretera de Collblanc_

<(INH)

a **mano izquierda**_

sin cruzar\

today>ía a mano izquierda_

Localització espacial: mitjà centre

(19) C106SP1

<i llavors_

tires a mà esquerra_

fins_>

Localització espacial: mitjà esquerra

(20) C124SP1

baixo per xx—

per la:_

(INH)

per l'<acera a l'**esquerra**_

(.. 0.39)> llavors_

Localització espacial: mitjà esquerra

Com es pot veure, les localitzacions més freqüents tornen a trobar-se en la zona mitjana i inferior de l'eix vertical de l'espai vertical, fet que esdevé un patró per a tots els díctics del corpus. Concretament, els gestos passen per la zona mitjana en el 50 % dels casos i per la zona inferior en el 47,1 %. Per contra, la zona superior és minoritària (5,8 %), com ja ocorria en els altres dos díctics analitzats.

En relació amb l'eix horitzontal, la zona esquerra, com era d'esperar, és la més utilitzada (el 58,8 %), seguida, com sempre, pel centre (41,2 %). En aquest cas, la zona

dreta és molt menys usada (2,9 %) que no pas la zona esquerra en els gestos que acompanyen el díctic *dreta* –que arriben al 34,3 %.⁷³

Pel que fa a la combinació de diverses zones, en l'únic cas en què hi ha dues zones en l'eix horitzontal l'última posició es troba més a l'esquerra que l'anterior:

(21) C121SP1

i <tens un carrer a l'**esquerra**\

(. 0.17) has> de pujar tot aquell carrer_

Localització espacial: mitjà centre esquerra

Finalment, es mostra el *Quadre 4* com a resum de l'aparició de les zones que abasten els gestos que acompanyen *esquerra*:

Quadre 4. Freqüència d'aparició de les zones de l'espai gestual d'Esquerra

Eix horitzontal		Eix vertical	
Centre	41,2 %	Mitjà	50 %
Dreta	2,9 %	Inferior	47,1 %
Esquerra	58,8 %	Superior	5,8 %

5.3.1.4. Localitzacions espacials a *Allà*

Les localitzacions en què es produeixen els PA que acompanyen el díctic *allà* tenen en comú que la majoria es troben o bé al centre o bé a l'esquerra dins de l'eix horitzontal. A continuació en tenim uns exemples:

(22) S204A1

<[en]tonces ahí te espera>:s_

Localització espacial: mitjà esquerra

(23) S112A6

enton<ces pues_

⁷³ Probablement la tendència a usar la mà esquerra produeix que hi hagi més varietat en els gestos que van amb *dreta* que en els gestos que van amb *esquerra*. Aquest fet s'argumenta a les conclusions (vegeu § 7).

luego ahí_

ya:_

te va>s metiendo por_

Localització espacial: mitjà esquerra

(24) C215A1

(.. 0.49) <allà_

al costat de casa> meva_

Localització espacial: inferior centre

(25) E305A1

<and then_

(. 0.22) when I: a>rive there_

Localització espacial: mitjà centre

(26) S125A1

(.. 0.61) <y lo cojo ahí_>

Localització espacial: inferior esquerra

No hi ha gaires combinacions de zones, en el cas d'aquests díctics, però les tres que hi ha presenten variació en l'eix vertical, i normalment de baix a dalt, com ocorria amb el díctic *recte*.

Aquesta és la freqüència d'aparició de les zones dins l'espai gestual:

Quadre 5. Freqüència d'aparició de les zones de l'espai gestual d'Allà

Eix horitzontal		Eix vertical	
Centre	52,2 %	Mitjà	60,9 %
Dreta	0 %	Inferior	47,8 %
Esquerra	52,2 %	Superior	13 %

De nou, la zona esquerra és més usada que la zona dreta, que en aquest cas no hi apareix mai; de la mateixa manera, la zona superior de l'eix vertical esdevé minoritària.

5.3.1.5. Localitzacions espacials dels díctics menys freqüents en el corpus

La meitat de les ocurrències gestuals que acompanyen la resta de díctics es troben en la localització *mitjà centre*, cosa que demostra altra vegada la gran tendència que hi ha a usar aquesta zona. 15 de 25 casos es gesticulen en aquesta posició, mentre que la segona localització més freqüent és, com ja s'ha vist que passava en altres díctics, la posició inferior esquerra (6 casos).

Si ens fixem en el díctic *aquí*, es pot veure que 7 de 9 ocurrències es donen també en l'espai *mitjà centre*. De la mateixa manera, en el cas de *davant* 4 de 5 ocurrències es troben en la mateixa localització, cosa que mostra la força d'aquesta tendència. A més, cal observar com 3 dels 4 gestos que acompanyen *aquest* també es produeixen en aquesta posició. La segona posició més freqüent en el corpus, *inferior esquerra*, també és la segona més usada per aquests díctics més minoritaris.

5.3.1.6. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal

Si tenim en compte les tres llengües del corpus cal dir que no hi ha diferències destacables pel que fa a l'ús d'una llengua o una altra per part de les informants. En totes tres llengües la localització espacial més usual és o bé *mitjà centre* (català i anglès) o bé *inferior centre* (castellà). Tampoc no es veuen diferències significatives en l'ús d'una localització o una altra dins de l'anàlisi de cada díctic.

D'altra banda, cal fer constar que hi ha informants que tendeixen a gesticular en una localització espacial concreta d'una manera prou constant per donar-li rellevància. Així, per exemple, la informant 16, en l'entrevista en anglès gesticula en 9 de 15 casos en la localització *mitjà centre*. Probablement aquest fet respon a un costum que consisteix a fer molts dels gestos que produeix en un mateix espai gestual. Un altre exemple el podem veure en l'entrevista feta en castellà de la informant 14, en què es produeix un gest en la posició *inferior mitjà dreta* tres vegades consecutives per a tres díctics diferents (vegeu *S114A3*, *S114A4* i *S114A5*).

5.3.2. CONFIGURACIÓ DE LA MÀ

En aquest apartat es mostren les semblances i les diferències entre les configuracions de la mà que presenten els gestos que acompanyen els diversos díctics espacials. Cal esperar que aquestes configuracions no seran gens arbitràries, sinó que respondran a una concepció de l'espai que anirà d'acord amb el díctic que representen.

5.3.2.1. Configuracions de la mà a *recte*

En el *Quadre 1* i en el *Quadre 2* es mostren les configuracions que adopten les mans quan es produeix un gest que acompanya el díctic *recte*. El primer quadre mostra les configuracions corresponents a aquells gestos realitzats amb una mà, mentre que el segon és per als gestos realitzats amb totes dues mans.⁷⁴

Quadre 1. Configuracions de la mà a Recte. Gestos realitzats amb una mà.

1a configuració			2a configuració			Nombre	
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres		
doblegats	amunt	--	doblegats	endavant	índex estirat endavant	1	
			estirats	avall endavant	--	1	
	endavant	--	x	x	x	1	
			doblegats	amunt	índex i gros estirats amunt	1	
estirats	dreta	--	x	x	x	1	
			estirats	endavant	--	1	
	amunt	--	estirats	endavant	--	16	
				amunt endavant	--	3	
	amunt endavant	--	--	x	x	x	1
	avall	--	estirats	endavant	--	8	
				amunt	--	3	
	doblegats	dreta	índex estirat endavant	1			
	avall endavant	--	x	x	x	1	
	endavant	--	x	x	x	x	10
				estirats	amunt	--	6

⁷⁴ En aquest apartat (vegeu § 5.3.2) i per a tots els díctics se seguirà la mateixa estructura pel que fa als quadres de configuracions; en primer lloc, les configuracions dels gestos produïts amb una mà i, en segon lloc, les dels gestos produïts amb dues mans.

				dreta	--	1
				avall	--	2
		índex més estirat endavant	x	x	x	2
	endavant dreta	--	doblegats	amunt dreta	--	1
puny tancat			doblegats	dreta	--	1
TOTAL						62

Quadre 2. Configuracions de la mà a Recte. Gestos realitzats amb dues mans.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1
Dreta		esquerra					
Esq.		amunt	--	estirats	endavant	--	1
Dreta		endavant	--	estirats	amunt	--	5
Esq.		endavant	--	x	x	x	1
Dreta							
Esq.							
Dreta							
Esq.	doblegats	avall	--	x	x	x	1
Dreta	estirats	endavant avall		estirats	endavant	--	
TOTAL							9

El que més destaca dels gestos que acompanyen el díctic *recte* és el fet que la majoria presenten dues configuracions. De 71 gestos, n'hi ha 53 que tenen dos moviments, nombre que representa el 74,6 % sobre el total, mentre que tan sols n'hi ha 18 amb un moviment (25,4 %). Pel que fa al fet si s'usa una mà o totes dues, s'aprecia també una diferència significativa entre el percentatge dels primers (87,3 %) i dels segons (12,7 %).

En primer lloc, s'analitza què ocorre en els gestos de només una configuració, que són minoria, per després centrar-nos en els de dos moviments. D'altra banda, per fer més clara l'exposició de les dades, dins d'aquests dos grups es parla primer dels gestos realitzats amb una mà –*Quadre 1*– i més endavant dels que són produïts amb totes dues mans –*Quadre 2*.

5.3.2.1.1. Gestos d'una configuració a *recte*

Pel que fa a la posició dels dits, en els gestos d'una configuració realitzats amb una sola mà gairebé sempre apareixen *estirats* –excepte en un cas. Cal interpretar aquest fet amb la intenció i la voluntat intrínseca del díctic d'assenyalar una direcció a l'interlocutor. En el cas del díctic *recte*, aquesta direcció és aquella que es troba enfront de l'emissor o, en altres paraules, en direcció nord a les coordenades espaciotemporals de l'emissor. Per aquesta raó, els dits apunten *endavant* en 15 dels 16 casos (93,8 %).

De fet, en 13 casos la direcció és purament *endavant*, mentre que els altres dos presenten una direcció mixta: en un cas cap *endavant i amunt* i en un altre cas cap *endavant i avall*. Que aquests dos gestos siguin mixtos quant a la direcció, però, no treu que es mostri una tendència clara a assenyalar cap enfront de l'emissor. A continuació se'n mostren alguns exemples:

(1) S112A5

te pones en el Hotel <Rey Juan Carlos_

también recto_

(. 0.28) y_aca>bas en: _

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(2) C216A9

(. 0.29) <segueixes **recte_**

p(e)rò: _

la>: _

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(3) E316A2

and you go <straight **ahe**><**ad_**

(...> 1.68) and you have to take the second exit_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(4) S115A1

<(.. 0.51) [{{(P) mhm\}}

[bajas] rec>to\

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant i avall

(5) S116A10

y que están justo al la(d)o de la carreter<a\

(.. 0.34)> sigues recto y ya_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant i amunt

L'únic cas de difícil explicació si es tenen en compte els valors del díctic *recte* és el que presenta els dits estirats cap a la dreta:

(6) S201A2

<(.. 0.86) **bajo toda la Gran Vía recta**

(.. 0.45)> hasta la: _

Configuració de la mà: dits estirats cap a la dreta⁷⁵

En relació amb altres característiques d'aquestes configuracions realitzades amb una mà, s'observa en dues ocasions –concretament, en un cas de repetició gestual– l'addició d'un dit assenyalador que indica, altra vegada, la direcció nord respecte la situació de l'emissor:

(7) E314A2

(... 1.28) <and walk **straight**><**down**_

(INH)>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant –dit índex més estirat cap endavant

⁷⁵ De nou, hem de remetre a l'ús simbòlic de la dixi d'espai per explicar aquests casos. A causa que la interpretació del discurs no depèn del gest pot fer que hi hagi un relaxament per part de la informant a l'hora de produir un gest amb uns valors determinats.

Les dades mostren, doncs, que la presència del dit assenyalador és minoritària i que si és així és perquè no presenta cap diferència significativa, en termes de percepció, amb la resta de gestos, en què no hi ha aquest assenyalament.

Pel que fa als dos gestos d'una configuració realitzats amb totes dues mans, segueixen la mateixa tendència que els que són realitzats amb una mà, ja que a *S116A4* ambdues mans, paral·lelament, presenten els dits estirats cap endavant; i a *S112A3* la mà esquerra també té la mateixa configuració, tot i que la mà dreta es dirigeixi cap a l'esquerra.

5.3.2.1.2. Gestos de dues configuracions a *recte*.

Ja s'ha dit més amunt que els gestos de dues configuracions són amb diferència els més freqüents –n'hi ha 46– a l'hora d'acompanyar el díctic *recte*. Tot i que hi ha molta variació dins del corpus, en el *Quadre 1* es pot observar com hi ha unes combinacions que són més recurrents.

Pel que fa als gestos que es produeixen amb una mà, destaquen:

1) els 16 casos (34,8 %) en què es passa de la configuració *dits estirats cap amunt* a la configuració *dits estirats cap endavant*;

2) els 8 (17,4 %) en què es passa d'una configuració *dits estirats cap avall* a *dits estirats cap endavant*;

3) i, en menor mesura, els 6 (13 %) en què la primera configuració *dits estirats cap endavant* es transforma en la posició *dits estirats cap amunt*.

A continuació es mostren alguns exemples d'ocurrències d' 1), 2) i 3):

Configuració de la mà: dits estirats cap amunt → dits estirats cap endavant

(8) E314A3

wa<lking_

(. 0.24) straigh>t_

(9) S116A9

por delante de una gasoliner<a_

sigues rec>to_

(10) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_
segueix><o tot rect><e tot rec><te tot recte_>

En aquest cas el gest es repeteix tres vegades, sempre amb la mateixa combinació de configuracions.

Configuració de la mà: dits estirats cap avall → dits estirats cap endavant

(11) C214A4

<o sigui_
és **tot recte**\
(. 0.22) [mhm\
[p><ots a]nar **per**_
la mateixa vorera tot el> rato\
[aha\
[(INH)]>

Es produeix una duplicació del gest amb les mateixes configuracions.

(12) C215A2

<(.. 0.30) **tot recte**_
i: _>

(13) E316A3

(.. 0.97) <you **go straight** ahead fo::>r

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap amunt

(14) C101A1

<agafo el carrer **Sepúlveda**_
i tot recte>

(15) C214A7

tram <recte [no/]
[se]gueixes **tot recte**_>

Pel que fa concretament a la posició dels dits, en trobem 43 que en les primeres configuracions tenen els dits estirats, mentre que només 3 es troben amb els dits doblegats. En la segona configuració, n'hi ha 41 que presenten els dits estirats i només 5, doblegats. 3 d'aquests 5 casos, a més, van acompanyats d'un estirament del dit índex –és a dir, tan sols hi ha dos gestos que no presentin cap estirament dels dits. Vegem-los:

(16) E316A4

(... 1.19) s<o you: _

go straight ahead _

you find another roundabout _

(... 1>.44) you:: _

Configuració de la mà: dits estirats cap avall → dits doblegats cap a la dreta - dit índex estirat cap endavant.

(17) E322A1

(. 0.18) <(INH)

(. 0.23) a:n:d _

go straight **ahead** _

a:: _

coup>le of metre:s _

Configuració de la mà: dits doblegats cap amunt → dits doblegats cap endavant - dit índex estirat cap endavant.

(18) S114A1

sigu<e:s _

recto _

(... 2.14)> y—

Configuració de la mà: dits doblegats cap endavant - dits índex i gros estirats cap endavant → dits doblegats cap amunt - dits índex i gros estirats cap amunt.

Cal dir, a més, que aquells gestos que en una primera configuració presenten els dits doblegats, en la segona configuració o bé passen a estar estirats o bé es produeixen un assenyalament amb el dit índex.⁷⁶ És el cas, precisament, de dos dels tres gestos acabats de mostrar (*E322A1* i *S114A1*) i d'*E324A4*:

(19) *E324A4*

then <I: _

go **ahead** _

again: _>

Configuració de la mà: dits doblegats cap amunt → dits estirats cap avall i endavant.

Si sumem, doncs, totes les ocurrències que presenten els dits estirats al final del gest –ja sigui amb tots els dits de la mà o no–, aquestes representen el 95,7 % sobre el total de gestos de dues configuracions produïts amb una mà, percentatge que demostra un patró molt sòlid en els moviments que acompanyen el díctic *recte*.

En relació amb la direcció en què es produeix aquest estirament dels dits, les dades són igual de contundents, ja que s'hi poden observar també, d'una manera clara, uns patrons comuns. És cert que en la primera configuració les dades mostren una variació considerable, però tot i això hi ha 21 casos en què els dits apunten cap *amunt*, xifra que representa el 45,7 % dels gestos de dos moviments produïts amb una mà. En un segon lloc, hi trobem les direccions *avall* i *endavant*, mentre que hi ha molt poques ocurrències de les altres possibles direccions.

És, però, en la segona configuració en què es comprova diàfanament que hi ha un patró pel que fa a la direcció en què s'apunta. 26 dels 46 gestos que s'estan prenent en consideració aquí presenten els dits en la direcció *endavant*, cosa que representa el

⁷⁶ Cal fixar-se que els únics casos en què hi ha un estirament del dit índex són aquells en què els dits no es troben estirats, de manera que tot apunta que es “corregeix” el que podríem anomenar una deficiència del gest.

56,5 %.⁷⁷ La direcció *amunt* seria la segona més recurrent, amb un percentatge del 21,7 % (10 casos).⁷⁸

Aquestes dues direccions en què les informants apunten, doncs, representen més de tres quartes parts del total dels gestos de dues configuracions produïts amb una mà que acompanyen el díctic *recte*.

Quant als gestos de dos moviments produïts amb totes dues mans, tots presenten els dits estirats,⁷⁹ tant en la primera com en la segona configuració. En aquest cas el gest majoritari és aquest: *dits estirats cap endavant* → *dits estirats cap amunt*, que trobem en 5 dels 7 casos. Aquí en tenim dos exemples:

(20) S206A1

<subir **todo recto** el_

(.. 0.90) el> {(L2) carrer_

Configuració de les mans: dits estirats cap endavant → dits estirats cap amunt

(21) E315A2

<straight on_

(.. 0.80)> and then you arrive_

Configuració de les mans: dits estirats cap endavant → dits estirats cap amunt

Els altres dos gestos acaben amb els dits estirats cap endavant:

(22) C214A1

<bueno\

és **directe**\

és **recte**\

⁷⁷ Aquest percentatge augmentaria fins al 65,2 % (30 casos) si afegíssim a aquesta suma les segones configuracions que presenten una combinació de dues direccions, en la qual una d'aquestes direccions és *endavant*. Es tractaria dels casos en què s'apunta *cap amunt i endavant* o *cap avall i endavant*.

⁷⁸ En aquesta ocasió també s'hi podrien afegir les 3 ocurrences amb combinació de dues direccions: *cap amunt i endavant*.

⁷⁹ Cal fer notar que hi ha un cas en què la mà esquerra els té doblegats i la mà dreta estirats. Aquesta mà dreta canvia de configuració, mentre que l'altra no; així, s'ha interpretat la mà que canvia de forma com la més significativa a efectes de vehiculació de significat.

(INH)>

Configuració de les mans: dits estirats cap amunt → dits estirats cap endavant

(23) E315A1

(.. 0.68) <and you:_

go straight_>

Configuració de les mans: mà esquerra: dits doblegats cap avall
 mà dreta: dits estirats cap endavant i avall → dits estirats cap endavant

Cal destacar, d'altra banda, que generalment quan s'usen ambdues mans aquestes es mouen d'una manera paral·lela i simultània. Excepte en un cas, totes dues mans presenten les mateixes característiques tant en la primera com en la segona configuració (vegeu els exemples (20-22)).

5.3.2.1.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics de *recte*

En aquesta anàlisi sobre les configuracions que adopten les mans en els gestos que acompanyen el díctic *recte* s'ha pogut comprovar que hi ha una sèrie de patrons que es poden resumir en els següents punts:

1) Pel que fa a la posició dels dits, una gran majoria d'ocurrències presenten els dits estirats. D'una banda, dels gestos d'una configuració –ja siguin produïts amb una o dues mans–, n'hi ha 17 sobre 18 (el 94,4 %) amb els dits estirats; de l'altra, en relació amb els gestos de dos moviments, 48 de 53 (90,6 %) presenten els dits estirats en la segona configuració o configuració final.

Per tant, si se sumen tots, tenim que sobre un total de 71 gestos, 65 presenten els dits estirats en la configuració final, xifra que representa un considerable 91,5 %.

2) Quant a la direcció on apunten els dits, també en 17 de 18 casos (94,4 %) dels gestos d'un moviment els dits van en direcció *endavant*; la segona direcció més usual dels gestos de dos moviments és també *endavant*, amb un total de 29 casos sobre 53

(54,7 %). Si hi afegim els casos en què hi ha una combinació de direccions –com ara *endavant i avall* o *amunt i endavant*–, el total seria de 32 casos (60,4 %).

Es pot afirmar, per tant, que del total de gestos que acompanyen el díctic *recte*, 49 presenten els dits en la direcció *endavant*: 69 %.

D'altra banda, cal destacar també en els gestos de dos moviments la tendència a apuntar cap *amunt*, cosa que es produeix en més d'una quarta part de les ocasions (28,2 %).

3) Si es prenen en consideració altres aspectes de les configuracions manuals, ja s'ha pogut comprovar que tan sols en tres ocasions hi apareix el dit índex –i en un cas també el dit gros– destacat. Tot i l'excepcionalitat d'aquest fet, cal fer esment que aquestes tres ocurrències es donen en combinació amb un no-estirament de la resta de dits de la mà.

Amb aquestes dades disponibles, doncs, es pot afirmar que un gest prototípic que acompanya el díctic *recte* es produeix amb els dits estirats i apuntant cap endavant. Podríem afegir, a més, que és més prototípic un gest que presenta dues configuracions que no pas un gest d'una sola configuració.

De fet, si es prenen en consideració els tres subtrets que s'han vist per separat en conjunt, ja s'ha pogut veure que aquestes són les dues configuracions més usuals:

Gestos d'una configuració

Dits estirats cap endavant

Gestos de dues configuracions

Dits estirats cap amunt → dits estirats cap endavant

És clar que si hi ha més recurrència d'unes característiques no verbals enfront de les altres és per alguna raó que cal buscar en els esquemes espacials dels emissors, els quals són representats tant verbalment com no verbalment. Per tant, es poden relacionar aquests trets no verbals amb els valors semàntics del díctic *recte*:

1) *Dits estirats → assenyalament de direccions*: el fet que la majoria de gestos presentin un estirament dels dits s'atribueix a la necessitat d'assenyalar una direcció

concreta dins l'espai gestual. Fins i tot en els casos en què els dits es troben doblegats, com a mínim el dit índex apareix estirat.

2) *Direcció endavant* → *direcció nord segons les coordenades espaciotemporals de l'emissor*: òbviament, el díctic *recte* du intrínsecament el fet d'anar cap endavant, cap enfront de l'emissor. De la mateixa manera, la direcció *amunt*, segons les dades, també tindria un valor equivalent.

3) *Gestos de dos moviments* → *continuitat i moviment*: el 74,7 % dels gestos són de dos moviments, fet que es pot relacionar amb els valors de moviment i de continuïtat de *recte*.⁸⁰

4) *Canvi de configuració vertical* → *moviment vertical*: els canvis de configuració d'aquests gestos de dos moviments es produeixen en direcció vertical. Així, els tres canvis més comuns vistos més amunt passen o bé d'una configuració en què s'apunta cap avall o endavant a una segona configuració amb els dits apuntant cap endavant o amunt, o bé d'una primera configuració en què s'apunta amunt o endavant a una segona configuració en què s'apunta cap endavant o cap avall. No hi ha, en canvi, gaires casos en què el canvi de configuració es doni en l'eix horitzontal.

5.3.2.2. Configuracions de la mà a Dreta

En el *Quadre 3* i en el *Quadre 4*, es mostren, respectivament, les configuracions corresponents als gestos que acompanyen el díctic *dreta* del corpus:

Quadre 3. Configuracions de les mans a Dreta. Gestos realitzats amb una mà.

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
doble-gats	avall	índex estirat avall	x	x	x	2
		--	x	x	x	1
	amunt	gros estirat dreta	x	x	x	1
		--	estirats	endavant	--	1
endavant	--	x	x	x	1	
--	--	índex estirat dreta	x	x	x	1
estirats	dreta	--	x	x	x	3

⁸⁰ Aquests valors es reafirmen en comparar les repeticions verbals i no verbals que es donen en la producció de cada díctic (vegeu § 5.3.5).

	esquerra	--	x	x	x	1	
			estirats	endavant	--	2	
	avall	--	doblegats	estirats	dreta	--	2
				endavant	endavant		1
				endavant	endavant		1
	endavant	--	estirats	dreta	--	--	6
				avall			1
				endavant			1
				esquerra			1
				x	x	x	4
endavant dreta	--		x	x	x	1	
TOTAL						30	

Quadre 4. Configuracions de la mà a Dreta. Gestos realitzats amb dues mans.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
Esq.	ambdues mans agafades doblegades cap avall			x	x	x	1
Dreta							
Esq.	estirats	dreta	--	x	x	x	1
Dreta		endavant	--	doblegats	avall	--	1
Esq.		esquerra	índex i cor amunt	x	x	x	
Dreta							
Esq.		endavant	--	x	x	x	2
Dreta							
TOTAL							5

Al contrari del que ocorria amb els gestos de *recte*, una gran majoria dels quals presentaven dues configuracions, els gestos que corresponen al díctic espacial *dreta* presenten un equilibri entre els d'un moviment i els de dos moviments, ja que n'hi ha 19 dels primers (54,3 %) i 16 dels segons (45,7 %). No obstant això, sí que es manté la diferència respecte del nombre de gesticulacions produïdes amb una mà –30 (85,7 %)– i les produïdes amb totes dues mans –5 (14,3 %).

5.3.2.2.1. Gestos d'una configuració a *dreta*.

Dels gestos d'una configuració produïts amb una mà, 9 casos presenten els dits estirats, mentre que 5 els presenten doblegats. D'altra banda, n'hi ha un en què la mà reposa sobre la cama de la mateixa informant i en què solament es mou el dit índex en direcció cap a la dreta.

Pel que fa a la direcció en què apunten els dits durant el gest, hi ha una tendència o bé a apuntar cap endavant o bé cap a la dreta⁸¹, cosa que ocorre en 9 de les 15 ocurrències (60 %). Es poden fer dues consideracions sobre aquesta doble tendència: (a) la direcció *dreta* seria la més esperable, tenint en compte la naturalesa del díctic, però tot i així no és clarament majoritària; (b) la direcció *endavant*, tot i no ser en un principi lògica, sembla la més neutral i usual quan es tracta de gestos que acompanyen dítctics simbòlics.⁸²

A continuació es mostren alguns exemples d'aquestes configuracions:

(1) C216SP4

(.. 0.62) que <a mà dreta> posa Sant Vicenç dels Horts_

Configuració de la mà: dits estirats cap a la dreta

(2) S116SP9

x pa(ra) (a)bajo\

también\

(.. 0.65) <pues a la **derech**>a\

Configuració de la mà: dits estirats cap a la dreta

(3) S204SP2

y <entonces **queda** a la derecha\>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(4) S114SP4

<pasas a **ma**- --

a: mano dere>cha dejas unos bloques_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

⁸¹ Cal tenir en compte que també hi ha un cas en què la direcció és *endavant i dreta*.

⁸² Es pot comprovar que en els altres dítctics també hi ha moltes ocurrències en què la configuració presenta els dits estirats cap endavant. La raó per la qual això ocorre cal buscar-la en la menor importància que té la precisió gestual en la dixi simbòlica enfront de la dixi gestual.

A més dels 3 casos anomenats –4 si tenim en compte el gest que presenta els dits estirats cap endavant i a la dreta–, hi ha dues ocurrències més en què el dit índex o el dit gros apareixen estirats cap a la dreta:

(5) S114SP5

<(INH)

y: **giras a mano dere**>cha\

Configuració de la mà: dits doblegats cap amunt - dit gros estirat cap a la dreta

(6) S116SP8

(.. 0.40) la primera: _

no\

porque <no puedes\

la segunda a la derecha_

(.)>

Configuració de la mà: dit índex estirat cap a la dreta

Per tant, de 15 ocurrències, 6 gestos presenten, en algun subtret de la configuració, els dits apuntant cap a la dreta (40 %); i també són 6 els que presenten els dits estirats cap endavant (40 %).

Quant als gestos d'una configuració realitzats amb totes dues mans, 3 de les 4 ocurrències també presenten els dits d'ambdues mans estirades i en direcció *endavant* (2) o *dreta* (1). És a dir, es manté la tendència:

(7) C214SP2

carr<er_

(.. 0.35) **gires cap a la:**_

dreta\

(INH)

i> a u::ns_

Configuració de les mans: dits estirats cap a la dreta

(8) S114SP3

seguir por la misma cera\

[(INH)]

<por la acera **dere**>cha de: _

Configuració de les mans: dits estirats cap endavant

Pel que fa als valors de moviment i de situació –sense diferenciar entre gestos produïts amb una o dues mans–, les dades mostren que quan els díctics presenten el primer valor hi ha més tendència a assenyalar cap a la dreta (6 d'11 casos), mentre que quan presenten el valor de situació hi ha més ocurrencies amb els dits assenyalant cap endavant (5 de 8 casos)⁸³, tot i que no és un fet sistemàtic:

Configuracions més freqüents amb el valor de moviment

(9) C214SP2

carr<er _

(.. 0.35) gires cap a la: _

dreta\

(INH)

i> a u::ns _

Configuració de les mans: dits estirats cap a la dreta.

(10) S116SP8

(.. 0.40) la primera: _

no\

porque <no puedes\

la segunda a la derecha _

(.)>

Configuració de la mà: dit índex estirat cap a la dreta.

⁸³ El valor de moviment que hi ha implicat en aquests díctics fa que no es produeixi (en tanta mesura com en els que tenen valor de situació) la configuració que s'ha pogut comprovar com a més neutral en el conjunt del corpus: *els dits assenyalant cap endavant*.

(11) S116SP9

x pa(ra) (a)bajo\

también\

(.. 0.65) <pues a **la derech**>a\

Configuració de la mà: dits estirats cap a la dreta.

Configuracions més freqüents amb el valor de situació

(12) S204SP2

y <entonces **queda** a la derecha\>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant.

(13) S114SP4

<pasas a **ma-** --

a: mano dere>cha dejas unos bloques_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant.

(14) C121SP2

puges les escalet<es_

i a mà dreta_

tens_

Verge de Montse>rrat_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant.

5.3.2.2.2. Gestos de dues configuracions a dreta.

Els gestos de dos moviments produïts amb una sola mà que acompanyen *dreta* gairebé sempre presenten els dits estirats tant en la primera com en la segona configuració –excepte en un cas en què a la primera hi ha els dits doblegats). Per tant, el 100 % dels gestos tenen aquesta característica en la configuració final.

Pel que fa a la direcció en què assenyalen els dits, en la primera configuració hi ha molta variació, però majoritàriament la direcció és *endavant*, ja que ocorre en 9 dels

15 casos (60 %). En la segona configuració, la primera direcció més freqüent és *dreta*, en 8 casos (53,3 %), i la segona, *endavant*, en 6 (40 %) –5 en el cas que no comptem el cas en què es combina amb *esquerra*:

(15) C214SP1

<(.. 0.89) **i**::_
gires cap a la:
dreta\>

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap a la dreta.

(16) C214SP5

<i quan arribes a **Santa Eulàlia**_
gires_
[aha]\>
<[dos-cents **me**]tres cap a la> dreta\

Configuracions de la mà: dits estirats cap avall → dits estirats cap a la dreta.

(17) S115SP4

(.. 0.44) <que_
dejas_
a mano dere>cha dejas la:_
_

Configuracions de la mà: dits estirats cap a l'esquerra → dits estirats cap endavant.

(18) C215SP6

(. 0.28) doncs em deixa a un carre:r_
a <baix a:_
a mà dreta_>

Configuracions de la mà: dits estirats cap avall → dits estirats cap endavant.

D'altra banda, la combinació de configuracions que es repeteix més és la que es veu a (15): *dits estirats cap endavant* → *dits estirats cap a la dreta*. Es produeix 6 vegades; aquí en tenim dos casos més:

(19) S116SP2

(. 0.13) la Dia<gonal a **mano derecha**\

(.. 0>.67) e:_

(20) S121SP1

<verás que hay **una calle que va a la derecha**\}>

Cal veure, donades aquestes dades,⁸⁴ si ocorre el mateix que en els gestos d'una configuració i cada una d'aquestes dues direccions van en certa manera lligades als valors de situació o moviment inherents als díctics. En relació amb els de moviment, hi ha 7 gestos que assenyalen cap a la dreta –és el cas de (16) o (19)–, mentre que només 3 assenyalen cap endavant. Dels gestos amb valor de situació, n'hi ha 3 cap endavant – (17), (18) i (21) i només 1 en direcció a la dreta:

(21) C124SP3

a <l'**acera**_

(. 0.17) dreta\

(INH)

creuo el carrer >

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap endavant i a l'esquerra.

5.3.2.2.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics de *dreta*

En aquesta anàlisi s'ha pogut veure que hi ha uns patrons pel que fa a la configuració o a les configuracions de les mans en els gestos que acompanyen el díctic *dreta*:

⁸⁴ Sobre els gestos de dues configuracions realitzats amb dues mans, només en trobem un de dues configuracions, les quals no coincideixen en absolut amb les més usuals.

1) Els dits pràcticament sempre apareixen estirats en la configuració final –hi ha 4 excepcions–, i en alguns casos en què estan doblegats hi ha un dit que apareix estirat. Per tant, si sumem tots els casos en què apareixen els dits –o un dit– estirats, fan un total de 31 gestos sobre 35 (88,6 %).

2) Quant a la direcció en què s'assenyala en la darrera configuració, la gran majoria de configuracions assenyalen cap a la dreta (15 casos; 42,9 %), mentre que en segon lloc hi ha la direcció més neutral, *endavant* (12 casos; 34,3%).

3) Finalment, en relació amb altres característiques del gest, cal fer referència al fet que en dues ocasions en què un dit és aquell que assenyala, aquest dit assenyala en direcció cap a la dreta. Tanmateix, es pot comprovar que aquest fet no és gaire freqüent; usualment s'usen tots els dits de la mà que està en moviment.

Així doncs, un gest prototípic que acompanya el díctic *dreta* (gairebé sempre en un ús simbòlic) presenta els dits estirats o bé cap a la dreta o bé cap endavant. Pel que fa al nombre de moviments, s'ha trobat que hi ha tants gestos d'una configuració com de dues; i, d'altra banda, la majoria són realitzats amb una sola mà (85,7 %).

Si es tenen en compte els tres subtrets sobre la configuració de les mans conjuntament, els gestos més usuals són aquests, en ordre de freqüència:

Gestos d'una configuració

a) *Dits estirats cap endavant*

b) *Dits estirats cap a la dreta*

Gestos de dues configuracions

a) *Dits estirats cap endavant → dits estirats cap a la dreta*

Una vegada vistes les característiques més usuals d'aquestes configuracions, es relacionen ara amb els valors semàntics que presenten els dítics *dreta*:

1) *Dits estirats* → *assenyalament de direccions*: com passava amb *recte*, aquests díctics també presenten majoritàriament els dits estirats perquè s'estan assenyalant direccions en el discurs. Cal fer notar, a més, que en quatre casos en què els dits no estan estirats hi ha com a mínim un dit assenyalador en la configuració.

2) *Direcció dreta* o *endavant* → *direcció est segons les coordenades espaciotemporals de l'emissor*: la majoria de gestos en què els dits de les mans que estan en moviment assenyalen cap a la dreta mostren una coherència total amb els valors del díctic verbal *dreta*. No tant, però, aquells casos en què els dits assenyalen cap endavant. Com ja s'ha dit més amunt, la direcció *endavant* és la posició més neutral si hom es basa en les dades de què es disposa. Aquest fet unit amb el caràcter simbòlic de la dixi estudiada en aquest treball expliquen aquestes característiques gestuals.

3) *Gestos d'un i de dos moviments* → *no-continuïtat de l'acció*: cal destacar que, enfront del díctic *recte* –en el qual clarament hi havia majoria de gestos de dos moviments–, s'ha reduït considerablement el nombre de gestos de dues configuracions. Mentre que *recte* té un valor inherent de *continuïtat* de l'acció, *dreta* no; l'acció no és contínua. Aquest és el motiu pel qual es produeix més equilibri entre els gestos d'un (54,3 %) i de de dos moviments (45,7 %).

4) *Canvi de configuració horitzontal* → *moviment horitzontal*: en el cas dels gestos de dos moviments, majoritàriament el canvi d'una configuració a una altra es produeix en l'eix horitzontal (en 12 de 16 ocurrències: 75 %). Així, el més freqüent és que es passi d'una direcció *avall* o *endavant* en la primera configuració a una direcció *dreta* en la segona configuració.

5.3.2.3. Configuracions de la mà a *Esquerra*

Les configuracions de les mans en els gestos que acompanyen el díctic *esquerra* es mostren en el *Quadre 5* i en el *Quadre 6*:

Quadre 5. Configuracions de les mans a Esquerra. Gestos realitzats amb una mà.

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
doblegats	avall	--	doblegats	amunt	gros estirat esquerra	1
		índex estirat avall	x	x	x	1
		índex estirat endavant	x	x	x	2
		índex i gros estirats avall	x	x	x	1
	endavant	--	x	x	x	2
		índex estirat endavant	doblegats	esquerra	índex estirat esquerra	1
estirats	dreta	--	estirats	endavant	--	1
	avall endavant		x	x	x	1
	amunt		estirats	esquerra	--	2
	avall			endavant	--	1
			estirats	endavant	--	2
			x	x	x	2
endavant	endavant	--	estirats	endavant esquerra	--	4
				avall esquerra	--	1
				dreta	--	3
				esquerra	--	1
	x		x	x	4	
endavant esquerra	--	x	x	x	3	
TOTAL						33

Quadre 6. Configuracions de la mà a Esquerra. Gestos realitzats amb dues mans.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
Esq.	estirats	endavant	--	estirats	endavant dreta	--	1
Dreta	doblegats		índex estirat endavant	doblegats	endavant dreta	índex estirat endavant dreta	
TOTAL							1

Gairebé tots els gestos que corresponen al díctic espacial *esquerra*, com es veu en els quadres, estan realitzats amb una mà –són majoria com en els díctics *recte* i *dreta*– i, com en el cas del díctic *dreta*, presenten un equilibri entre els d'un moviment i els de dos moviments –16 i 18, respectivament.

5.3.2.3.1. Gestos d'una configuració a *esquerra*

Dels 16 gestos d'una configuració que acompanyen el díctic *esquerra*, n'hi ha 10 que presenten els dits estirats (62,5 %) i 6 que els presenten doblegats (37,5 %), de manera que hi ha un equilibri semblant al que hi ha en el cas del díctic *dreta*. Amb tot, cal tenir en compte que d'aquests 6 casos en què hi ha els dits doblegats, en 4 o bé el dit índex o el dit gros sí que estan estirats; per tant, en 14 ocasions es presenten els dits estirats (87,5 %).

Quant a la direcció en què apunten els dits, la majoria ho fan o bé cap endavant (6) o bé cap avall (6). Dels 4 gestos que resten, 3 van en direcció *endavant* i *esquerra*, i 1, en direcció *endavant* i *avall*. Així doncs, sorprèn que en només 3 gestos de 16 s'apunti cap a l'esquerra, direcció que en un principi s'intueix com a més natural en aquest tipus de díctic.

Aquí tenim exemples de les configuracions esmentades:

(1) S204SP1

ya es<tás a la izquierda_

(.. 0.88)>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(2) S116SP6

y Santa Coloma a la <izquierda_

tú a la izquierda

(.. 0.5>8) sigues recto_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(3) S115SP3

(. 0.22) entonces una vez que pasas este Di:r_

que es la calle que se llama: _

avenida Xile\

{(P) creol\}

(. 0.13) a mano derecha _

(.. 0.43) <y la primera **a la izquierda**_>

Configuració de la mà: dits doblegats cap endavant

(4) C104SP2

(.. 0.72) <**llavors has de tirar cap a l'esquerra**_>

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall

(5) E316SP6

you <**turn:**_

left_

(.)>

Configuració de la mà: dits estirats cap avall

D'altra banda, es pot veure a la taula que hi ha quatre casos –a més de (4)– en què el dit índex i/o el gros apareixen, com s'ha dit més amunt, estirats també cap avall o cap endavant:

(6) E315SP4

<(.. 0.32) you **turn**_

the:_

left_>

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap endavant

(7) C215SP3

llavors l'agafo_

mes—

a mà dreta_

(... 1.<02) i: _

la primera a mà esquerra _>

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap endavant

(8) S114SP1

(. 0.23) en vez de irte dirección Camp Nou _

<(.. 0.35) **para la iz**>quierda\

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall - dits índex i gros estirats cap avall

En relació amb els valors de moviment o de situació, es manté la tendència que trobàvem en l'anàlisi del díctic *dreta*, ja que en les quatre ocurrències que indiquen situació els dits assenyalen cap endavant.

Configuracions més freqüents amb el valor de situació

(9) S204SP1

ya es<tás a la iz**quierda** _

(.. 0.88)>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(10) E304SP1

(. 0.22) <e:: _

in the **left** _

si><**de** _

of the: _

(.. 0.81)><**building**>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant i esquerra

(11) C121SP1

i <tens un carrer a l'**esquerra**\

(. 0.17) has> de pujar tot aquell carrer_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(12) C216ASP

(. 0.13) més o menys princip<al_

doncs aquí_

a mà es>querra_

Configuració de la mà: dits estirats cap avall endavant

Tot i així, el fet que aquesta configuració també aparegui acompanyant els casos amb valor de moviment fa que no en puguem extreure conclusions. A més, a (10) es pot veure com els dits assenyalen en diagonal a endavant i a l'esquerra.

Els casos amb valor de moviment no presenten cap configuració en particular, sinó que tant poden presentar els dits assenyalant cap avall com cap endavant.

5.3.2.3.2. Gestos de dues configuracions a esquerra

Els gestos de dos moviments produïts amb una sola mà que acompanyen *esquerra* gairebé sempre presenten els dits estirats tant en la primera com en la segona configuració. A més, en els dos casos en què es presenten els dits doblegats en totes dues configuracions hi ha o bé el dit índex o bé el dit gros estirat. Per tant, i com ocorre amb *dreta*, el 100 % dels gestos tenen aquesta característica en la configuració final.

La direcció en què assenyalen els dits en la primera configuració és majoritàriament *endavant*, ja que ocorre en 10 dels 17 casos (58,8 %). En la segona configuració, la primera direcció més freqüent és *esquerra*, en 9 casos (52,9 %), i la segona, *endavant*, en 8 (47,1 %), si comptem amb els 4 casos en què es combina amb la direcció *esquerra*. De totes maneres, si es tenen en compte els casos en què la direcció és exclusivament *endavant*, només n'hi ha quatre casos (23,5 %).

(13) E316SP3

(... 1.00) you have <to tu:rn:_

(. 0.27) left_>

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap a l'esquerra

(14) S122SP1

(.. 0.48) subo {(L2) avinguda} <Pau Casals_

y giro **la primera**_

a mano izquier>da_

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap a endavant i esquerra

(15) C124SP4

[paro] a la rot<**onda**_

giro a l'esquerra_ >

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap a endavant i esquerra

(16) E324SP1

(.. 0.30) I can see_

<in my **left**_ >

the_

(.. 0.36) history:_

(. 0.16) history college_

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant → dits estirats cap avall i esquerra

(17) S116SP5

(.. <0.40) giras **a la izquierda**_ >

Configuracions de la mà: dits estirats cap avall → dits estirats cap endavant

(18) C124SP1

baixo per xx—

per la:_

(INH)

per l'<acera **a l'esquerra**_

(.. 0.39)> llavors_

Configuracions de la mà: dits estirats cap amunt → dits estirats cap endavant

Cal fixar-se que l'anàlisi dels gestos de dues configuracions d'*esquerra* es pot equiparar a les dades que ja s'han mostrat en l'anàlisi de *dreta*, i fins i tot els percentatges quant a la direcció en què assenyalen els dits en la primera i la segona configuració són similars.

D'altra banda, cal tenir en compte que en un cas en què els dits es troben en direcció cap amunt el dit gros està estirat cap a l'esquerra; així, s'hauria d'afegir un altre cas en què s'apunta a l'esquerra en la darrera configuració, encara que sigui només amb un dit de la mà:

(19) S116SP7

(. 0.13) <y:_

giras **eso a la izquierda** >

Configuració de la mà: dits doblegats cap amunt - dit gros estirat cap a l'esquerra

Finalment, cal mencionar l'excepcionalitat del gest realitzat amb totes dues mans, ja només pel fet que és l'únic en què s'usen ambdues mans, i també perquè en la segona configuració presenta els dits estirats cap endavant i a la dreta.

5.3.2.2.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics d'*esquerra*

A partir de l'anàlisi de les dades sobre les configuracions de les mans del díctic *esquerra*, s'han pogut observar aquests patrons:

1) Els dits pràcticament sempre apareixen estirats en la configuració final –comptant també els casos en què tan sols hi ha un o dos dits assenyaladors– en un total de 32 sobre 34 gestos (94,1 %).

2) Quant a la direcció en què s'assenyala en la darrera configuració, la gran majoria de configuracions, tenint en compte també les ocurrencies en què es combinen dues direccions, assenyalen cap *endavant* (17 casos: 50 %), mentre que en segon lloc hi ha la direcció *esquerra* (12 casos: 34,3%).

3) En aquells casos en què apareix un o dos dits assenyaladors, o bé assenyalen cap avall o cap endavant en la primera configuració, o bé cap a l'esquerra en la segona configuració. De totes maneres, generalment s'usen tots els dits de la mà que està en moviment.

A partir de les dades sobre els tres subtreus de la configuració de la mà, doncs, es pot dir que un gest usual que acompanya el díctic *esquerra* presenta els dits estirats o bé cap endavant o bé cap a l'esquerra, és realitzat amb una sola mà i pot ser tant d'un moviment com de dos.

A continuació es mostren les configuracions que es repeteixen més i que apareixen en el *Quadre 5*, per ordre de freqüència:

Gestos d'una configuració

- a) *Dits estirats cap endavant*
- b) *Dits estirats cap a l'esquerra*

Gestos de dues configuracions

- a) *Dits estirats cap endavant* → *dits estirats cap endavant i esquerra*

Es relacionen ara les característiques analitzades amb els valors semàntics que presenten els díctics *esquerra*:

1) *Dits estirats* → *assenyalament de direccions*: com passava amb *recte* i amb *dreta*, aquests díctics també presenten majoritàriament els dits estirats perquè s'estan assenyalant direccions en el discurs.

2) *Direcció endavant o esquerra* → *direcció oest segons les coordenades espaciotemporals de l'emissor*: ja s'ha dit que la direcció *endavant* és la més neutral i més freqüent si hom es basa en les dades obtingudes. D'altra banda, la direcció *esquerra* es relaciona amb l'assenyalament de la direcció oest segons les

3) *Gestos d'un i de dos moviments* → *no-continuitat de l'acció*: una altra vegada, enfront del díctic *recte*, sha reduït considerablement el nombre de gestos de

dues configuracions, cosa que es pot justificar pel fet que el díctic *esquerra* no té un valor de continuïtat. Com ocorre amb *dreta*, es dona un equilibri entre els gestos que presenten una configuració i els que en presenten dues.

4) *Canvi de configuració horitzontal → moviment horitzontal*: quan es realitzen gestos de dos moviments, el pas d'una configuració a una altra es produeix en l'eix horitzontal (en 14 de 18 ocurrències; 77,8 %). El més freqüent és que es passi de la direcció *endavant* en la primera configuració a la direcció *esquerra* en la segona configuració.

5.3.2.4. Configuracions de la mà a *Allà*

En els *Quadre 7* i en el *Quadre 8* es mostren les configuracions de la mà que presenten els gestos que acompanyen el díctic *allà*.

Quadre 7. Configuracions de les mans a Allà. Gestos realitzats amb una mà.

1a configuració			2a configuració			Nombre	
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres		
doblegats	amunt	--	doblegats	amunt	índex estirat endavant	1	
	avall	--	estirats	endavant	--	1	
		índex estirat avall	x	x	x	x	2
	endavant	--	x	x	x	x	1
índex estirat avall		doblegats	avall	índex estirat avall		1	
estirats	esquerra	--	estirats	endavant	--	1	
	endavant avall			endavant	--	1	
	endavant		x	x	x	x	5
			estirats	amunt	--	2	
				avall	--	1	
				endavant esquerra	--	1	
	avall		x	x	x	x	1
			estirats	amunt dreta	--	1	
endavant		--		1			
TOTAL						20	

Quadre 8. Configuracions de la mà a Allà. Gestos realitzats amb dues mans.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
Esq.	estirats	avall	--	estirats	avall	índex estirat endavant esquerra	1
Dreta	doblegats	avall		doblegats	avall	índex estirat endavant dreta	
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1
Dreta		avall					
Esq.	estirats	amunt	--	x	x	x	1
Dreta		endavant					
TOTAL							3

Es pot observar en aquests quadres que hi ha un equilibri entre el nombre de gestos d'un i de dos moviments; dels primers n'hi ha 11, mentre que dels segons n'hi ha 12. Com ocorre en tots els tipus de díctics, però, es manté la tendència a usar tan sols una mà a l'hora de gesticular: només hi ha 3 gestos (13 %) realitzats amb totes dues mans, mentre que els 20 restants són realitzats amb una sola mà (87 %).

5.3.2.4.1. Gestos d'una configuració a *allà*.

Els gestos realitzats amb una sola mà que tenen una sola configuració tendeixen a presentar els dits estirats; hi ha 6 ocurrències amb els dits estirats i 2 casos en què només el dit índex està estirat. Per tant, de 9 casos, en 8 els dits es troben estirats.

Pel que fa a les direccions en què els dits apunten, 6 ho fan cap endavant i 3 ho fan cap avall, de manera que ja podem veure com, en l'espai gestual, són els eixos vertical i frontal aquells en què es gesticula més freqüentment.

A continuació es mostren exemples d'aquestes configuracions:

(1) S205A1

<(. 0.14) mhm\

(. 0.20) cuando **llego allí**_

como es>tá::_

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(2) C212A7

i aleshor<es allà **sí que ja estic a l'acera**>

Configuració de la mà: dits estirats cap endavant

(3) S204A1

<[en]tonces **ahí** te espera>:s_

Configuració de la mà: dits estirats cap avall

(4) C104A1

<perquè_

{(AC) **inclús una vegada vem**><tenir un accident **allà**>

Configuracions de la mà: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall

En relació amb els dos gestos d'una configuració produïts amb dues mans, s'observa que tots dos presenten els dits estirats, amb una mà apuntant en direcció *endavant* i una altra en direcció o bé *amunt* o bé *avall*. Així doncs, es manté la mateixa tendència d'apuntar cap a direccions relacionades amb els eixos vertical i frontal que s'ha vist en els gestos realitzats amb una mà. Vegem-ne els dos casos:

(5) S112A7

barrio más o menos de Hospital<et\

(. 0.18) **bueno**\

por ahí estás_

má>s o menos\

Configuració de les mans: mà dreta: dits estirats cap avall

mà esquerra: dits estirats cap endavant

(6) S121A2

(.. 0.36) <pués **ahí**\

(.. 0.>53) muy bien\

Configuracions de les mans: mà dreta: dits estirats cap endavant
 mà esquerra: dits estirats cap amunt

5.3.2.4.2. Gestos de dues configuracions a *allà*.

Dels 11 gestos de dues configuracions realitzats amb una mà, 8 presenten els dits estirats tant en la primera com en la segona configuració. A més, els que tenen els dits doblegats, com a mínim en una de les configuracions presenten estirat el dit índex. Per tant, la mateixa tendència a mostrar els dits estirats es manté.

En relació amb la direcció en què apunten els dits, en una primera configuració són majoria els casos en què ho fan *endavant* –5 ocurrències– i *avall* –3–; també hi ha un cas en què es combinen ambdues direccions: *endavant i avall*. Així, aquestes dues direccions cobreixen totes les ocurrències excepte dues (81,8 %). En la segona configuració, i com ocorria en els gestos d'un moviment, en totes les ocurrències les direccions estan relacionades amb l'eix vertical i amb l'eix frontal de l'espai gestual del parlant. Així, trobem casos en què s'apunta *endavant* –5–, *amunt* –4– i *avall* –2. A més, els dos casos en què hi ha un dit índex estirat, aquest apunta cap endavant en un cas (10) i cap avall en l'altre (11).

Es mostren ara exemples de les configuracions mencionades.

(7) C104A2
 (... 1.14) <i llavors_
 {(AC) **bueno**_
entres><**allà**_
agafes l'autopi>sta:}_}

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant dits estirats cap amunt

(8) C212A1
 i aleshor<**es doncs**_
surto per (a)llà_
 (.. 0.59)> e::_

Configuracions de la mà: dits estirats cap endavant dits estirats cap avall

(9) S116A7

Sant Vicenç dels <Horts\

pues tú_

sales por allí_>

Configuracions de la mà: dits estirats cap avall dits estirats cap amunt dreta

(10) S125A1

(.. 0.61) <y lo cojo ahí_>

Configuracions de la mà: dits doblegats cap amunt → dits doblegats cap amunt - dit índex estirat cap endavant

(11) E305A1

<and then_

(. 0.22) when I: a>rribe there_

Configuracions de la mà: dits doblegats cap endavant - dit índex estirat cap avall → dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall

L'únic gest de dues configuracions realitzat amb dues mans també presenta els dits índexs estirats en la segona configuració, tot i que en aquest cas la direcció s'apunta cap a l'esquerra i cap a la dreta:

(12) E316A8

(.. 0.42) <**and there** you are\>

Configuracions de les mans:

mà dreta: dits doblegats cap avall → dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap endavant dreta

mà esquerra: dits estirats cap avall → dits estirats cap avall – dit índex estirat cap endavant esquerra

5.3.2.4.3. Síntesi: configuracions i valors semàntics d'*allà*

A continuació es descriuen els diferents patrons no verbals sobre la configuració de la mà que s'han pogut extreure de l'anàlisi dels gestos que acompanyen el díctic *allà*:

1) La majoria de gestos presenten tots els dits estirats, ja sigui en la primera o en la segona configuració, tant si són d'un moviment com si són de dos moviments, o tant si són produïts amb una o dues mans. Així, si sumem totes les ocurrències, això ocorre en 18 casos de 23 (78,3 %).

2) Quant a les direccions en què assenyalen els dits en la darrera configuració dels gestos, la tendència és d'apuntar cap endavant, cap avall o cap amunt, en aquest ordre de freqüència.

3) El dit índex apareix estirat o bé cap avall o bé cap endavant en 4 dels 5 casos en què la resta de dits no es troben estirats, sinó doblegats. Així doncs, afegint aquestes 4 ocurrències als 18 casos que ja presentaven tots els dits estirats, tenim que un 95,7 % de gestos que representen *allà* presenten un o més d'un dit estirat en algun moment.

Ara hem vist el més freqüent tenint en compte cada subtret per separat, però les configuracions que es repeteixen més en el corpus són les següents:

Gestos d'una configuració

a) *Dits estirats cap endavant*

Gestos de dues configuracions

a) *Dits estirats cap endavant* → *dits estirats cap amunt*

En els punts que hi ha a continuació es relacionen els subtretts de les configuracions analitzades amb els valors semàntics del díctic *allà*:

1) *Dits estirats* → *assenyalament de direccions*: com en la resta de díctics ja analitzats, la presència majoritària de gestos en què els dits es troben estirats es pot lligar amb el funció assenyaladora d'aquests elements.

2) *Direcció endavant* → *no-direcció*: l'aparició freqüent de la direcció *endavant* en els gestos que acompanyen *allà* els apropen als gestos que acompanyen el díctic *recte*. De fet, tot i que aquest díctic no té un valor de direccionalitat concret, en els

discursos analitzats fa referència a elements que es troben enfront de l'emissor, i per tant és esperable que trobem similituds amb els gestos de *recte*.

3) *Direcció endavant* → - *proximitat*: si es comparen amb les configuracions d'*aquí* (vegeu § 5.3.2.5.3), podem relacionar el fet d'assenyalar cap *endavant* amb el sentit de *llunyania*, enfront del fet d'apuntar cap *avall* relacionat amb el sentit de *proximitat* que es dona a *aquí*.

4) *Gestos d'un i de dos moviments* → *no-continuïtat de l'acció*: el díctic *allà* no implica una continuïtat de l'acció, de la mateixa manera que *dreta* i *esquerra* i enfront de *recte*. Així, no hi ha una presència tan alta de gestos de dos moviments, sinó que hi ha un equilibri entre els de dos i els d'un.

5.3.2.5. Configuracions de la mà a *aquí*

En el *Quadre 9* i en el *Quadre 10* hi ha les configuracions corresponents als gestos que acompanyen els díctics *aquí*:

Quadre 9. Configuracions de les mans a Aquí. Gestos realitzats amb una mà.

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
doblegats	amunt	--	doblegats	avall	--	1
	avall	índex estirat avall	x	x	x	1
estirats	avall endavant	--	x	x	x	1
TOTAL						3

Quadre 10. Configuracions de la mà a Aquí. Gestos realitzats amb dues mans.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1
Dreta	doblegats	esquerra	dit petit estirat esquerra	doblegats	avall	dit petit estirat avall	
Esq. Dreta	doblegats	avall	índex estirat avall	x	x	x	1
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1
Dreta	doblegats	avall	índex estirat avall				
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1

Dreta	doblegats	avall	--				
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	2
Dreta							
TOTAL							6

Hi ha 9 casos en què el díctic *aquí* està acompanyat d'un gest, i el més sorprenent d'entrada és que, al contrari del que ocorre en la resta de díctics, n'hi ha més de realitzats amb totes dues mans que no pas amb una de sola. La raó d'aquest fet cal buscar-la en el fet que d'aquests 9 casos, 6 són produïts per la mateixa informant: la informant 12, la qual acostuma a usar totes dues mans quan gesticula. De fet, en 10 de 15 díctics d'espai comptabilitzats, en 10 fa servir tant la mà dreta com la mà esquerra.

D'altra banda, només hi ha dos gestos que presentin dues configuracions, mentre que els 7 restants en presenten una.

5.3.2.5.1. Gestos d'una configuració a *aquí*

Els 7 gestos que es produeixen amb una configuració tant presenten els dits estirats com doblegats. És més, en els gestos realitzats amb totes dues mans hi ha ocasions en què una mà té els dits estirats i l'altra els té doblegats.

El que sí que tenen en comú és que o bé s'apunta en direcció *endavant* o bé cap *avall*. També ocorre que en els gestos realitzats amb dues mans cada mà apunta en una direcció diferent. Aquí en tenim les ocurrences transcrites:

(1) C216ASP

(. 0.13) més o menys princip<al_

doncs aquí_

a mà es>querra_

Configuració de la mà: dits estirats cap avall i endavant

(2) C212A6

(. 0.26) <o em fico **per aquí**>

Configuració de les mans: dits estirats cap endavant

1) *Dits estirats* → *assenyalament de direccions*: la funció assenyaldora d'aquests díctics es mostra tant en els casos en què els dits estan estirats com en els que s'assenyala amb un sol dit.

2) *Direcció avall* → *proximitat*: l'aparició freqüent de la direcció *avall* en els gestos que acompanyen *aquí* té relació amb el sentit de *proximitat* inherent a aquest díctic.

3) *Gestos d'un i de dos moviments* → *no-continuïtat de l'acció*: com en tots els díctics excepte *recte*, tampoc hi ha majoria de gestos de dos moviments, a causa que aquest díctic no implica continuïtat en l'acció.

5.3.2.6. Configuracions de la mà dels díctics menys freqüents en el corpus

A continuació hi ha els quadres en què es mostren les configuracions dels díctics menys freqüents:

Quadre 11. Configuracions de les mans a Davant.

1a configuració			2a configuració			Nombre	
Mà	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció		Altres
Esq. Dreta	doblegats	amunt	--	estirats	endavant	--	2
Esq. Dreta	estirats	amunt	--	x	x	x	1
Esq. Dreta	estirats	esquerra	--	x	x	x	1
Esq. Dreta	estirats	amunt	--	estirats	endavant	--	1
TOTAL							5

Quadre 12. Configuracions de les mans a Venir

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
doblegats	avall	índex estirat avall	x	x	x	4
	dreta	--	x	x	x	1
TOTAL						5

Quadre 13. Configuracions de les mans a Llegar.

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
doblegats	esquerra	índex estirat esquerra	x	x	x	1
TOTAL						1

Quadre 14. Configuracions de les mans a Aquell

1a configuració			2a configuració			Nombre
Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
estirats	avall	índex estirat avall	x	x	x	1
TOTAL						1

Quadre 15. Configuracions de les mans a Aquest.

1a configuració				2a configuració			Nombre
Mans	Dits	Direcció	Altres	Dits	Direcció	Altres	
	estirats	endavant	--	estirats	esquerra	--	1
	estirats	endavant	--	x	x	x	1
	doblegats	avall	índex estirat avall	x	x	x	1
Esq.	estirats	endavant	--	x	x	x	1
Dreta	doblegats	avall	índex estirat avall	x	x	x	
TOTAL							4

A causa de la poca freqüència amb què apareixen aquests díctics, es fa difícil establir uns patrons no verbals que els identifiquin. Tanmateix, sí que se'n poden fer algunes consideracions. D'entrada, si s'observen tots aquests díctics menys freqüents en la seva globalitat s'aprecia com es manté la tendència, primer, a produir els gestos amb una sola mà –10 casos de 16–, i, segon, a realitzar la darrera configuració del gest o bé amb un o amb tots els dits estirats –això ocorre en 15 dels 16 gestos que fan referència a aquests díctics–, cosa que s'ha relacionat al llarg de tot aquest apartat amb el valor inherent dels díctics d'assenyalar direccions. Vegem-ne alguns casos:

(5) C104V2

(. 0.19) <i llavors em venia a buscar>

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall – índex estirat cap avall

(6) C104V4

(. 0.14) <hi ha una _

curva _>

<i vénen els cotxes bastant de pressa _>

Configuració de la mà: dits doblegats cap avall – índex estirat cap avall

Aquesta configuració es pot relacionar amb el fet que la direcció del verb *venir*, en els contextos en qüestió, és cap a l'emissor. Si tenim en compte, primer, que a *aquí* s'han trobat molts casos en què els dits apuntaven cap avall i, segon, que *aquí* i *venir* comparteixen el valor de proximitat, és lògic que es doni aquesta configuració. 2 dels 4 gestos relacionats amb el díctic *aquest*, també amb valor de proximitat inherent, corroboren aquesta teoria, ja que també presenten el dit índex estirat cap avall (2).

Finalment, pel que fa a *davant*, en 4 dels 5 gestos les direccions en què apunten els dits estan relacionades amb l'eix vertical o amb l'eix frontal de l'espai gestual de les informants, com es pot veure a (2) i (7), tots dos casos amb repetició gestual, i a (8):

(7) S121A1

nada más sal<ir **también** _

enfrente tiene><s una **churrería**\

pues-->

Configuració de les mans:

a. mà dreta: dits estirats cap amunt

mà esquerra: dits estirats cap amunt

b. mà dreta: dits estirats cap a l'esquerra

mà esquerra: dits estirats cap a l'esquerra

(8) S124A2

(. 0.38) pues <esa **rotonda** _

Amb aquestes informants hom s'adona, per tant, que els patrons comuns que existeixen no són immunes als possibles canvis per raó de l'estil personal de cadascun dels parlants d'una interacció.

5.3.3. DIRECCIÓ ABSOLUTA

En el *Quadre 1* es mostren les dades corresponents a la direcció absoluta dels gestos que acompanyen els dítctics espacials del corpus:

Quadre 1. Direcció absoluta dels dicitics espacials

DIRECCIÓ ABSOLUTA	DÍCTICS	Recte	Dreta	Esquerra	Allà	Aquí	Aquest	Aquell	Venir	Llegar	Davant
Canell de dalt a baix de dalt a baix	15			2	1	1					1
Canell de baix a dalt de baix a dalt	7			2	4	1	1	1			
Canell de dreta a esquerra de dreta a esquerra	9	1	1		1						
Canell d'esquerra a dreta d'esquerra a dreta	19	2	2	2	5						
dit index cap a dalt de baix a dalt / de dalt a baix	1										
Canell de dreta a esquerra de dreta a esquerra	1			1	1						
Canell d'esquerra a dreta d'esquerra a dreta	1	1	1	8	3	2					
dit index cap a dalt de baix a dalt / de dalt a baix	1			12		2			1	1	
Canell d'entere a endavant d'entere a endavant	1			1							
dit index cap endavant dits cap endavant	1	9	4	4	2						
de baix enrere a dalt endavant	1	17	2	2					2		
d'endavant a enrere de baix endavant a dalt enrere	4										
mà direcció rellotge dit direcció contra rellotge	11	1	1		3	1	2				4
Canell d'esquerra a dreta / de baix a dalt	1				1						
Canell de dreta a esquerra / d'esquerra a dreta											
mà dreta: de dreta a esquerra / mà esquerra: d'esquerra a dreta						1					
TOTAL	71	35	34	23	9	4	1	5	1	5	5

5.3.3.1. Direcció absoluta de *recte*

Les direccions que prenen els braços i les mans en els gestos que acompanyen el díctic *recte* són les següents, en ordre de freqüència i sense tenir en compte si es mou tot el braç o només es mou el canell i per tant la mà:

- 1) *De baix a dalt*: 40,8 %
- 2) *De dalt a baix*: 31 %
- 3) *D'enrere a endavant*: 22,5 %

Aquestes tres direccions, doncs, abracen el 94,3 % dels casos, de manera que es veu que és en l'eix vertical i en l'eix frontal de l'espai gestual on es produeixen aquests gestos corresponents a *recte*, cosa que concorda tant amb el sentit de *verticalitat* d'aquest tipus de díctic com amb el fet de fer referència a una direcció que es troba enfront de l'emissor. A més, 4 de cada 10 gestos que acompanyen *recte* es produeixen en direcció ascendent.

Vegem alguns exemples d'aquestes direccions més freqüents:

(1) C214A4

<o sigui_

és **tot recte**\

(. 0.22) [mhm\]

[p><ots a]nar **per**_

la mateixa vorera tot el> rato\

[aha\]

[(INH)]>

Direcció absoluta: de baix a dalt

(2) E315A1

(.. 0.68) <and you:_

go straight_>

Direcció absoluta: de baix a dalt

(3) S116A10

y que están justo al la(d)o de la carreter<a\

(.. 0.34)> sigues recto y ya_

Direcció absoluta: de baix a dalt

(4) S201A1

<todo **recto**_

(.. 0.56) hasta> arriba_

Direcció absoluta: canell de baix a dalt

(5) E314A3

wa<lking_

(. 0.24) straigh>t_

Direcció absoluta: canell de dalt a baix

(6) S116A9

por delante de una gasoliner<a_

sigues **rec**>to_

Direcció absoluta: de dalt a baix

(7) E324A1

(. 0.13) g<o:_

(. 0.25) go **ahead**_>

Direcció absoluta: de dalt a baix

(8) S112A5

te pones en el Hotel <Rey Juan Carlos_

también recto_

(. 0.28) y aca>bas en: _

Direcció absoluta: d'enrere a endavant

(9) C216A9

(. 0.29) <segueixes recte_

p(e)rò:_

la>:_

Direcció absoluta: d'enrere a endavant

(10) E316A7

straight aw<ay_

straight **away**_

until you: _>

Direcció absoluta: canell d'enrere a endavant

D'altra banda, hi ha poques ocurrències en què la direcció del moviment es produeixi cap a la dreta o cap a l'esquerra, és a dir, cap a direccions associades a l'eix horitzontal de l'espai gestual. Tan sols n'hi ha 4 casos:

(11) S201A2

<(.. 0.86) **bajo toda la Gran Vía** recta

(.. 0.45)> hasta la: _

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

(12) S112A4

<(.. 0.44) o sea\

vas caminando así recto_

(.. 0.83)> m: _

Direcció absoluta: de dreta a esquerra

(13) C216A6

(. 0.13) <**segueixes rec**>te_

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

(14) E316A1

(. 0.23) and take the Diago<nal straight ahead_

(.. 0.>87) until it finishes_

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

L'excepcionalitat d'aquests 4 casos tan sols es pot explicar pel fet que en el mapa mental que estan construint les informants a mesura que expliquen el recorregut la direcció que indiquen és a la dreta.

5.3.3.2. Direcció absoluta de *dreta*

La majoria de gestos coreferents a aquest díctic presenten com a direcció absoluta, ja sigui movent tot el braç o només movent la mà, *D'esquerra a dreta*, de manera que representa el 77,1 % d'ocurrències. Aquí se'n mostren uns quants exemples:

(1) C104SP4

(... 1.48) <i llavors_

(.. 0.30) **gires a la dreta_**

el prime:r_>

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

(2) C214SP2

carr<er_

(.. 0.35) **gires cap a la:**

dreta\

(INH)

i> a u::ns_

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

(3) C215SP1

tot cap a baix:_

(... 1.14) arribo al prime:r_

(. 0.13) <**carrer** a mà> dreta_

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

(4) S116SP9

x pa(ra) (a)bajo\

también\

(.. 0.65) <pues a **la derech**>a\

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

Curiosament, en el cas (5) el gest va en direcció cap a l'esquerra:

(5) E316SP5

<@

{{(@)(F) and then **you turn right** }

(. 0.27) {{(L2) a>y}}

Direcció absoluta: de dreta a esquerra

A banda dels gestos que presenten una direcció relacionada amb l'eix horitzontal, que són majoria (82,9 %), també n'hi ha que van en direcció frontal (7-8) i vertical (9-11):

(7) C104SP1

(.. 0.72) <llavors **has de tirar cap a la dreta**>

Direcció absoluta: d'enrere a endavant

(8) C215SP2

llavors l'agafo_

mes--

<**a mà dreta**>

Direcció absoluta: els dits s'estiren cap endavant

(9) E315SP3

<church_

(. 0.17) **on the right_>**

Direcció absoluta: canells de baix a dalt

(10) C121SP2

puges les escalet<es_

i a mà dreta_

tens_

Verge de Montse>rrat_

Direcció absoluta: de baix a dalt

(11) E321SP3

<**turn the right_>**

Direcció absoluta: de baix a dalt

A (11), el gest de la informant 21, tot i anar en la direcció apuntada, presenta els dits estirats cap endavant i a la dreta; i a (10), el gest en qüestió es produeix amb la mà dreta. Aquests trets en certa manera compensen l'excepcionalitat d'aquests gestos pel que fa a la direcció absoluta.

A (7-9), però, no hi ha cap altre subtret que faci aquesta funció i, per tant, és només la informació verbal la que permet discernir-ne la direcció, ja que en el supòsit que el so que acompanya els gestos fos inaudible difícilment esbrinaríem quin díctic estan verbalitzant les informants.⁸⁵

⁸⁵ En tot cas, si efectivament descontextualitzéssim les imatges, probablement hom tendiria a creure que l'emissora s'està referint a alguna cosa o a una direcció que es troba enfront d'ella; valors que tenen els dítics *recte* o *endavant*, però no pas *dreta*.

5.3.3.3. Direcció absoluta d'*esquerra*

Un total de 21 gestos que acompanyen el díctic *esquerra* presenten com a direcció absoluta *de dreta a esquerra*, xifra que representa el 61,8 %. Vegem-ne alguns casos a continuació:

(1) C104SP2

(.. 0.72) <llavors has de tirar cap a l'esquerra >

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

(2) C106SP1

<i llavors_

tiros a mà esq:rra_

fins_>

Direcció absoluta: de dreta a esquerra

(3) S114SP1

(. 0.23) en vez de irte dirección Camp Nou_

<(.. 0.35) **para la iz**>quierda\

Direcció absoluta: de baix dreta a dalt esquerra

(4) E315SP2

(.. 0.67) an:d the::_

next street to::_

that you find is_

<(.. 0.54) **one**_

(. 0.10) on the::_

(.. 0.32) left_>

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

(5) S116SP5

(.. <0.40) giras **a la izquierda**_>

Direcció absoluta: de dreta a esquerra

(6) C121SP1

i <tens un carrer a l'**esquerra**\

(. 0.17) has> de pujar tot aquell carrer_

Direcció absoluta: de dreta a esquerra

(7) C124SP4

[paro] a la rot<**onda**_

giro a l'esquerra_>

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

D'altra banda, com ocorre amb el díctic *dreta*, el percentatge de gestos el moviment dels quals es produeix en una direcció relacionada amb l'eix horitzontal de l'espai gestual és elevat: 79,4 %. A part dels que van *de dreta a esquerra*, doncs, n'hi ha 6 que es produeixen –cosa que d'entrada sorprèn– *d'esquerra a dreta*:

(8) C215SP3

llavors l'agafo_

mes—

a mà dreta_

(... 1.<02) i:_

la primera a mà esquerra_>

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

(9) S115SP3

(. 0.43) <y la primera **a la izquierda**_>

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

(10) C216SP8

<gires a **mà esquerra**_>

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

(11) E316SP6

you <turn: _

left _

(.)>

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

(12) S124SP2

(. 0.32) entonces cuando llegas a la carret- --

a la carretera de Collblanc _

<(INH)

a **mano izquierda** _

sin cruzar\

todav>ía a mano izquierda _

Direcció absoluta: d'esquerra a dreta

(13) S124SP3

todav<ía a **mano izquierda** _>

Direcció absoluta: canells d'esquerra a dreta

Mentre que a (9-13) costa de trobar una explicació per a la contradicció que suposa fer el moviment d'esquerra a dreta quan s'estan referint al díctic *esquerra*, cal fer notar que a (8) la configuració de la mà presenta un dit assenyalador que apunta cap endavant, cosa que corregiria en certa manera aquesta contradicció.

Finalment, la resta de gestos –7– presenten com a direcció absoluta o bé *de dalt a baix* o bé *de baix a dalt*:

(14) E304SP1

(. 0.22) <e:: _

in the **left** _

si><**de** _

of the: _

(.. 0.81)><building\>

Direcció absoluta: de dreta a esquerra, de baix a dalt i de baix a dalt

(15) C215SP4

<llavors _

(.. 0.51) a: _

(.. 0.4><0) l'agafo **a mà esquerra** _

(.. 0.>46) i ja la primera a mà dreta\

Direcció absoluta: de dreta a esquerra i de dalt a baix

(16) S116SP6

y Santa Coloma a la <izquierda _

tú a la izquierda\

(.. 0.5>8) sigues recto _

Direcció absoluta: de baix a dalt / de dalt a baix

(17) E321SP2

<(INH)

and then _

tu:rn the le- -->

Direcció absoluta: de dalt a baix

(18) C124SP1

baixo per xx—

per la: _

(INH)

per l'<acera **a l'esquerra** _

(.. 0.39)> llavors _

Direcció absoluta: canell de dalt a baix

(19) E324SP1

(.. 0.30) I can see_

<in my **left**_>

the_

(.. 0.36) history:_

(. 0.16) history college_

Direcció absoluta: canell de dalt a baix

(14) i (15) són casos en què hi ha una o més d'una repetició gestual i en els quals el primer gest es produeix de dreta a esquerra, de manera que els gestos repetits probablement no són tan necessaris per indicar la direcció a què es refereix el díctic.

En el cas de (16), el gest va precedit d'un gest anterior, referent també a un díctic anterior, el qual es realitza de dreta a esquerra. Així, el gest es produeix a la localització espacial *esquerra*, com també ocorre a (18). El gest de (19), per la seva banda, es produeix amb els dits estirats cap avall i a l'esquerra.

Per tant, en tots els casos –excepte a (17)– altres subtrets dels gestos *corregeixen* el fet que el gest no es realitzi de dreta a esquerra.

5.3.3.4. Direcció absoluta d'allà

La majoria de gestos que acompanyen *allà* es mouen o bé de baix a dalt o bé de dalt a baix, cosa que ocorre en 12 casos (52,2 %):

(1) C104A2

(... 1.14) <i llavors_

{(AC) **bueno**_

entres><**allà**_

agafes l'autopi>sta:._}

Direcció absoluta: de baix a dalt (el gest es repeteix una vegada)

(2) C105A1

<i **una vegada arribo** **allà**_>

Direcció absoluta: de dalt a baix

(3) S205A1

<(0.14) mhm\

(. 0.20) cuando **llego allí**_

como es>tá::_

Direcció absoluta: de dalt a baix

(4) E305A1

<and then_

(. 0.22) **when I:** a>rribe there_

Direcció absoluta: de dalt a baix

(5) C212A1

i aleshor<es **doncs**_

surto per (a)llà_

(.. 0.59)> e::_

Direcció absoluta: canell de baix a dalt

(6) S112A8

(.. 0.32) <mhm\

y allí>:_

Direcció absoluta: de baix a dalt / de dalt a baix

(7) S116A6

<**si sigues por ahí**_

ya verás> que ese carril se separa\

Direcció absoluta: de baix a dalt

(8) S116A7

Sant Vicenç dels <Horts\

pues tú_

sales por allí_>

Direcció absoluta: de baix a dalt

(9) E316A8

(.. 0.42) <**and there you are**\>

Direcció absoluta: mà dreta: canell de baix a dalt

mà esquerra: canell de baix a dalt

(10) S121A2

(.. 0.36) <**pues ahí**\

(.. 0.>53) muy bien\

Direcció absoluta: de baix a dalt

Si sumem a aquests casos els gestos que van *d'endavant a enrere* o *d'enrere a endavant* –que són 5–, trobem que un total de 17 gestos sobre 23 (73,9 %) presenten una direcció en els eixos vertical i frontal de l'espai gestual.

(11) C104A1

<perquè_

{(AC) **inclús una vegada vem><tenir un accident allà_>**

Direcció absoluta: d'endavant a enrere i d'enrere a endavant

(12) C212A7

i aleshor<es allà **sí que ja estic a l'acera_>**

Direcció absoluta: d'enrere a endavant

(13) S112A6

enton<ces pues_

luego **ahí**_

ya:_

te va>s metiendo por_

Direcció absoluta: d'enrere a endavant

(14) S125A1

(.. 0.61) <y lo cojo **ahí**_>

Direcció absoluta: dits índex cap endavant

Així doncs, els gestos que acompanyen el díctic *allà* s'apropen, pel que fa a la direcció, als gestos que acompanyen el díctic *recte*, ja que tots dos mostren un percentatge elevat de casos en els eixos verticals de l'espai gestual.

Pel que fa a les 6 ocurrències que resten, o bé es produeixen *d'esquerra a dreta* o *de dreta a esquerra*. En 4 d'aquests casos els dits es troben estirats cap endavant, fet que d'alguna manera corregeix el fet que el moviment no es produeixi en un eix vertical, com ocorre en la major part de casos.

(15) C215A2

(.. 0.49) <**allà**_

al costat de casa> meva_

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

(16) C122A1

<iestic **allí just a la cantonada**\>

Direcció absoluta: canell de dreta a esquerra

(17) C124A2

i <llavors **allà tinc**> la casa\

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

(18) E324A6

<I live there\

(.. 0.6>1) okay\

Direcció absoluta: canell d'esquerra a dreta

D'altra banda, hi ha un cas en què es fa un moviment circular en direcció de les agulles del rellotge:

(15) S112A7

barrio más o menos de Hospital<et\

(. 0.18) bueno\

por ahí estás_

má>s o menos\

Direcció absoluta: cercle en direcció del rellotge

La raó d'aquest últim cas cal buscar-la en el context. La informant parla d'un barri de l'Hospitalet de Llobregat, i l'expressió *por ahí* indica que el lloc al qual està fent referència és aproximat, de manera que amb el dit índex cap avall indica diferents llocs de l'espai gestual tot movent la mà circularment.

5.3.3.5. Direcció absoluta dels díctics menys freqüents en el corpus

Tot i les escasses ocurrencies que presenten la resta de díctics espacials del corpus, se'n poden fer dues observacions:

1) Els 5 gestos corresponents al díctic *davant* presenten les mateixes característiques pel que fa a aquest tret que els gestos corresponents a *recte*, ja que tots es donen en els eixos verticals de l'espai gestual, cosa que respon al fet que tots dos díctics tenen el valor de *direcció nord* en relació amb les coordenades espaciotemporals de l'emissor.

2) 4 dels 6 gestos que acompanyen els díctics constituïts per un verb presenten com a direcció absoluta una de relacionada amb l'eix horitzontal de l'espai gestual.

5.3.3.6. Consideracions sobre els diferents grups de parlants, la llengua de producció i l'estil personal

Com ja ha passat amb l'anàlisi sobre les configuracions de les mans, no hi ha diferències destacables tant pel que fa a la pertinença d'un grup de parlants determinat com al fet d'usar una primera, segona o tercera llengua.

Sí que hi ha un aspecte, però, que cal considerar pel que fa a l'estil personal de la informant 24, concretament en relació amb el díctic *recte*. Mentre la majoria d'informants tendeixen a produir els gestos que acompanyen aquest díctic en direcció de baix a dalt, la informant 24, d'un total de 20 gestos que acompanyen *recte*, en fa 17 en direcció de dalt a baix.

Si es té en compte que tan sols hi ha 22 gestos –que acompanyen *recte*– en aquesta direcció, queda clar que l'estil personal d'aquesta informant altera les dades d'una manera significativa, ja que el 77,3 % dels gestos que presenten la direcció de dalt a baix són produïts per una mateixa persona.

5.3.5. DUPLICACIÓ

En aquest apartat es veurà com la duplicació d'un gest no és aleatòria, o si més no, que va més lligada a uns determinats elements que no a uns altres. El *Quadre 1* resumeix els resultats extrets de l'anàlisi:

Quadre 1. Duplicació del gest en els dítics d'espai.

Dítics	Duplicació	No - duplicació	1	2	3	4
Recte		42	5	2	2	1
Dreta		33	1			
Esquerra		29	1	1		
Allà		19	2			
Aquí		9				
Aquest		2	1			
Aquell		1				
Venir		3	1			
Llegar		1				
Davant		1	2			

El díctic que presenta més casos, doncs, de repetició gestual és el díctic *recte*, el qual apareix acompanyat de més d'un gest en 10 ocasions, xifra que representa el 19,2% del total d'ocurrències. Vegem-ne exemples d'una, dues, tres i quatre repeticions:

1 repetició

(1) C214A2

<i segueixes **tot recte**>

<(INH)

e:_

arribes fins la bolera>

(2) E316A2

and you go <straight **ah**><**ad**_

(..> 1.68) and you have to take the second exit_

2 repeticions

(3) E315A3

(.. 0.84) <a:nd_

you have **to::**_

(.. **0.32**) to straight o><n_

(.. **0.42**) **this:**_

same street

(.. **0.80**) a:n::d

(.. **1.30**)><**at the end of this street**_

there is

another one >

3 repeticions

(4) S124A1

sigu<es por **la calle**_

re><**cto re**><**cto recto**_

(. **0.24**)> pasas luego por enfrente de_

4 repeticions

(5) S124A3

(.. 0.5<1) y **llega**><- --

bueno\

si><**gues rec**><**to**_>

<(**0.12**) y> entonces vas a parar directamente a la carretera de Collblanc\

El valor de continuïtat inherent al díctic *recte* és, sens dubte, la raó per la qual és aquest díctic el que presenta més ocurrencies de repeticions gestuals. Aquesta continuïtat també es mostra a través de la repetició verbal del díctic, com es veu, per exemple, a (4), o bé a (6):

(6) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_

segueix><**o tot rect**><**e tot rec**><**te tot recte**_>

La resta de díticics presenten un petit nombre de repeticions; només, en casos puntuals, una o dues repeticions que no són gaire significatives si se'n té en compte la freqüència. Vegem-ne els casos per tal d'extreure'n possibles aspectes en comú:

(7) C214SP5

<i quan arribes a **Santa Eulàlia**_

gires_

[aha\]>

<[dos-cents **me**]tres cap a la> dreta\

(8) E304SP1

(. 0.22) <e::_

in the **left**_

si><**de**_

of the:_

(.. 0.81)><**building**>

(9) C215SP4

<llavors_

(.. 0.51) a:_

(.. 0.4><0) l'agafo **a mà esquerra**_

(.. 0.>46) i ja la primera a mà dreta\

(10) C104A1

<perquè_

{(AC) **inclús una vegada vem**><tenir un accident allà_>

(11) C104A2

(... 1.14) <i llavors_

{(AC) **bueno**_

entres><allà_

agafes l'autopi>sta:_}

(12) C212D1

la cantonada que ja està tocant la uni<versitat_

per l'acera><aquesta_>

(13) C104V4

(. 0.14) <**hi ha una**_

curva_>

<**i vénen els cotxes** bastant de pressa_>

(14) C212A4

p(e)rò la <qüestió és_

(. 0.25) **anar més endavant de la Diagonal**_>

<(.. 0.34) fins a u::n_

tros_

que> ja em pugui ficar pel barri\

(15) S121A1

nada más sal<ir **también**_

enfrente tiene><s una **churrería**\

pues-->

A partir d'aquests exemples es poden fer les següents consideracions:

1) En alguns casos el primer moviment es produeix anteriorment al díctic verbal i es repeteix quan apareix el díctic verbalitzat, de manera que sembla corregir-se el fet que no hi hagi sincronia entre el gest i l'afiliat verbal en el primer moviment.

2) En d'altres hi ha una repetició del gest que es produeix simultàniament o bé amb elements relacionats amb el díctic, en el sentit que es descriu algun aspecte de la mateixa escena –com la *churrería* a (15)–, o bé amb elements que expressen límits espacials –com *finis a un tros* a (14).

5.4. SÍNTESE DE RESULTATS

Els resultats de l'anàlisi han mostrat, d'una banda, que hi ha una certa varietat tant pel que fa a l'acompanyament o no d'un gest a l'hora de verbalitzar els dítics d'espai com pel que fa a la manera de produir aquests gestos; i de l'altra, que aquesta varietat es pot sistematitzar en uns patrons gestuals que vénen determinats en més o menys mesura pel context i pels valors semàntics dels mateixos dítics espacials.

A continuació es fa un resum d'aquests resultats.

5.4.1. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS

El 83,2 % dels dítics espacials del corpus van acompanyats d'un gest coexpressiu, de manera que es pot afirmar que 4/5 parts d'aquests elements aporten informació no verbal al discurs.

Quan s'han tingut en compte els tipus de díctic en l'anàlisi, les dades han mostrat, a més, que en tots els casos hi ha una diferència significativa entre les ocurrències majoritàries amb correspondència gestual i les ocurrències amb no-correspondència.

S'ha comprovat com no hi ha gairebé contextos en què es tendeixi a gesticular o, per contra, a no gesticular, ja que en contextos semblants hi havia casos amb acompanyament no verbal i casos sense. Tot i això, en les ocurrències en què hi ha una

repetició verbal del díctic hi acostuma a haver gest, cosa que succeeix en 8 dels 9 casos que hi ha en el corpus, els quals concerneixen el díctic *recte*.

Pel que fa al fet d'usar una primera, segona o tercera llengua no influeix per res en el cas de les informants en qüestió. En la hipòtesi inicial ja es deia que no s'esperaven, si més no, excessives diferències a l'hora de gesticular en les diferents llengües estudiades, a causa que totes les informants pertanyen a un mateix context cultural i lingüístic.

Finalment, s'ha comprovat que cal tenir en compte l'estil personal d'aquestes informants a l'hora d'analitzar les dades globalment, ja que s'ha vist que algunes informants s'allunyen d'allò que seria més esperable si ens atenim a les xifres de correspondències no verbals de la majoria. És el que hem pogut veure comparant el cas de la informant 24, que presenta un gest per a cada un dels díctics del tipus *recte* que pronuncia, amb el de la informant 16, que ho fa en només el 52,6 % dels casos.

5.4.2. PATRONS NO VERBALS

En l'anàlisi sobre els diferents trets no verbals dels gestos que acompanyen els diversos díctics del corpus s'ha pogut extreure en la majoria de casos una sèrie de patrons gestuals força estables. Aquests patrons són sintetitzats aquí i associats amb els valors semàntics dels díctics.

5.4.2.1. Localitzacions espacials

Les localitzacions espacials dels gestos tenen moltes similituds entre els diversos tipus de díctics. Hi ha una tendència a gesticular, en l'eix vertical, en la zona mitjana principalment però també en la zona inferior. En canvi, la zona superior és sempre la menys usada. Pel que fa a l'eix horitzontal, la tendència general en tots els casos és la de gesticular a la zona central en primer lloc i en la zona esquerra en segon lloc.

S'ha pogut observar que aquestes tendències de gesticular al centre i a la zona mitjana de l'espai gestual, però, presenten una certa variació segons el tipus de díctic. Pel que fa a l'eix horitzontal, mentre que en el cas de *recte* un 87,3 % dels díctics es produeix en algun moment del gest, a l'espai central, en el cas de *dreta* i *esquerra* aquest percentatge es redueix entre el 41,2 % (en el cas d'*esquerra*) i el 65,7 % (a *dreta*). Per contra, les zones *dreta* i *esquerra*, que a *recte* no arriben ni al 15 % sobre el

total d'ocurrències, en el cas del díctic *dreta* es donen en el 40 % (zona dreta) i en el 34,3 % (zona esquerra), i en el cas del díctic *esquerra* es produeixen en el 58,8 % dels casos (a la zona esquerra) i en el 2,9 % (a la zona dreta).

Pel que fa al díctic *allà*, hi ha el 52,2 % de gestos produïts al centre de l'espai gestual en algun moment del gest, i el mateix percentatge es dona a la zona esquerra en algun moment del punt àlgid del gest. La resta de díctics, aquells menys freqüents en el corpus, segueixen la tendència general: de 25 gestos, n'hi ha 15 que es produeixen en la zona *mitjà centre* i 6, en la zona *inferior esquerra*.

Aquestes diferències són degudes, òbviament, als diversos valors semàntics atorgats. La zona central s'associa a la indicació a alguna direcció que es té enfront (valor de *verticalitat*), mentre que les zones dreta i esquerra s'associen a indicacions espacials que es troben en direcció est o oest (valor d'*horitzontalitat*) segons les coordenades espacials de l'emissor. D'altra banda, *allà* no té associat cap valor de direccionalitat, cosa que fa que les localitzacions espacials estiguin equilibrades.

D'altra banda, els díctics *dreta* (34,3 %) i *recte* (22,5 %) són els que presenten més combinacions de localitzacions. En les 16 ocurrències en què es produeixen aquestes combinacions a *recte* hi ha implicat l'eix vertical; en canvi, en el cas de *dreta* les 12 combinacions que hi ha es produeixen en l'eix horitzontal; d'aquestes, 8 presenten com a última localització una posició que es troba més a la dreta que la primera localització. A *esquerra*, per la seva banda, només hi ha un cas de combinació d'espais, i l'última localització d'aquest gest es troba més a l'esquerra que la primera. *Allà* sembla que s'apropa més als gestos que acompanyen *recte*, ja que les tres combinacions de localitzacions que hi ha es produeixen en l'eix vertical.

Pel que fa concretament a les repeticions dels gestos, aquestes acostumen a produir-se en la mateixa localització que el primer PA. És el que ocorre en aquests casos:

(27) C104A1

<perquè_

{(AC) **inclús una vegada vem**><tenir un accident **allà**_>

Localitzacions espacials: inferior esquerra

(28) E304SP1

(. 0.22) <e::_

in the **left**_

si><**de**_

of the:_

(.. 0.81)><**building**\>

Localitzacions espacials: inferior esquerra

(29) C214A2

<i segueixes **tot recte**>

<(INH)

e:_

arribes fins la bolera>

Localitzacions espacials: mitjà centre

(30) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_

segueix><**o tot rect**><**e tot rec**><**te tot recte**_>

Localitzacions espacials: mitjà centre

(31) E316A2

and you go <straight **ahe**><**ad**_

(...> 1.68) and you have to take the second exit_

Localitzacions espacials: mitjà centre

Es pot observar que la repetició de la zona espacial en què es realitza el gest es produeix en tots els tipus de díctic. Només en 3 dels 19 casos en què es produeix una repetició no verbal es canvia la posició en què es produeixen els PA. Per tant, un 84,2 % dels gestos repetits referents a un mateix díctic es produeixen en el mateix lloc que el primer de la sèrie.

5.4.2.2. Configuracions de la mà

Les dades sobre la configuració de la mà han mostrat també l'existència d'unes característiques comunes a tots els díctics espacials, però al mateix temps s'ha demostrat com aquestes configuracions de les mans s'ajusten als significats que es pretenen assolir en el discurs.

Gairebé tots els tipus de díctics analitzats mostren un equilibri entre els gestos produïts en un moviment i els produïts en dos moviments. Així, en el *Quadre 1* es pot veure com els percentatges són certament igualats:

Quadre 1. Gestos d'una configuració i de dues configuracions. Percentatges

	Una configuració	Dues configuracions
Recte	25,4 %	74,6 %
Dreta	54,3 %	45,7 %
Esquerra	47,1 %	52,9 %
Allà	47,8 %	52,2 %
Aquí	77,8 %	22,2 %
Altres	75 %	25 %

És evident que en els casos d'*aquí* i els altres díctics, els percentatges no són tan equilibrats; tanmateix, cal fer notar que es tracta de percentatges provinents d'un nombre petit d'ocurrències i que, per tant, no són tan significatius.

El que és més important, però, és que en el cas de *recte* hi ha clarament un major nombre de casos amb dues configuracions que amb dues, la qual cosa ha estat explicada pel valor de *continuitat* inherent a l'ús d'aquest díctic.

Pel que fa a l'ús d'una o d'ambdues mans, els resultats són així mateix força regulars:

Quadre 2. Gestos realitzats amb una mà i amb dues mans. Percentatges

	Una mà	Dues mans
Recte	87,3 %	12,7 %
Dreta	85,7 %	14,3 %
Esquerra	97,1 %	2,9 %
Allà	87 %	13 %

Aquí	33,3 %	66,7 %
Altres	62,5 %	37,5 %

Per tant, és clar que es tendeix a gesticular amb una mà. El fet que es tracti de gestos que acompanyen díctics d'espai fa que la utilització d'una mà sigui el més econòmic, ja que la funció principal d'aquests elements juntament amb els gestos coreferents és l'assenyalament de llocs i direccions.

En relació amb *aquí*, ja s'ha dit més amunt que cal tenir en compte l'estil personal de la informant 12, la qual gesticula amb totes dues mans en la majoria de casos i és la que produeix 7 dels 9 gestos que acompanyen el díctic *aquí*.

5.4.2.2.1. Gestos d'una configuració

Quant a les dades sobre els gestos d'una configuració, també hi ha patrons comuns per a tots els díctics. Per començar, tots presenten els dits estirats –o tots els dits o bé només un o dos– en un alt percentatge d'ocurrències. Així, els gestos que acompanyen *recte* tenen els dits estirats en el 94,4 % de casos; els que acompanyen *dreta*, en el 73,7 %; els d'*esquerra*, en el 62,5 %, i els d'*allà*, en el 72,7 %.

El cas d'*aquí* és l'únic en què hi ha un equilibri entre dits estirats i doblegats, però de totes maneres en els casos en què els dits es troben doblegats el dit índex es troba estirat. De la mateixa manera, pel que fa als gestos de *recte*, també n'hi ha 2 que presenten els dits estirats; quant als de *dreta* també n'hi ha dos; en els d'*esquerra* n'hi ha 4, i en els gestos que acompanyen *allà* n'hi ha dos més.

Pel que fa a les direccions a què apunten els dits, també el 94,4 % dels gestos que acompanyen *recte* assenyalen cap endavant. En el cas de *dreta*, el 78,9 % apunten van en direcció o bé cap a la dreta o bé cap endavant, ja sigui amb tots els dits o bé només amb un; de les 19 ocurrències que hi ha, 7 apunten a la dreta i 8 apunten cap endavant.

En relació amb *esquerra*, sorprèn que només 3 dels 16 gestos d'una configuració presentin com a direcció l'esquerra. La majoria o bé apunten cap endavant o cap avall. Aquestes direccions també són les més freqüents en els gestos que acompanyen *allà*.

Finalment, els 7 casos del díctic *aquí* van acompanyats de gestos que es troben majoritàriament apuntant cap avall; fins i tot en les 3 ocurrències en què els dits

apareixen doblegats, el dit índex apunta cap avall, fet que és indicatiu de l'estreta relació que hi ha entre aquest tret i els significats que es poden extreure del díctic en qüestió. De la resta de díctics, cal destacar en 4 dels 5 casos dels gestos relacionats amb *venir* hi ha el dit índex està estirat cap avall, cosa que s'ha relacionat amb el fet que el verb *venir*, com l'adverbi *aquí*, té com a valor semàntic de proximitat respecte del centre díctic –el *jo*.

5.4.2.2.2. Gestos de dues configuracions

Els gestos de dues configuracions de *recte* també presenten els dits estirats en una majoria de casos, tant en el primer com en el segon moviment. Només en tres ocasions hi ha un gest amb els dits doblegats en el primer, mentre que en la configuració final hi ha 5 amb els dits doblegats, 3 dels quals tenen el dit índex estirat. Com en els gestos d'una configuració, doncs, un alt percentatge té els dits estirats al final del punt àlgid: 95,7 %.

D'altra banda, en el 56,5 % d'ocasions la direcció en què s'apunta al final del gest és endavant, i en el 21,7 %, cap amunt.⁸⁶

El díctic *dreta* va acompanyat de gestos que tenen com a primera configuració els dits estirats (93,8 %) i cap endavant (62,5 %), mentre que en la segona configuració el més freqüent és que els dits estiguin estirats –en el 100% d'ocurrències– cap a la dreta (50 %) o cap endavant (37,5 %). Amb *esquerra* ocorre gairebé el mateix: un 58,8% presenten els dits en direcció cap endavant en la primera configuració, i absolutament tots tenen els dits estirats en la segona. Òbviament, però, a *esquerra* la direcció majoritària en la configuració final és l'esquerra (50 %), seguida de la direcció *endavant* (44,4 %), malgrat que de casos en què hi ha exclusivament la direcció *endavant* n'hi ha menys (22,2 %).

Pel que fa al díctic *allà*, 8 dels 12 gestos que l'acompanyen estan estirats en totes dues configuracions, i en relació amb les direccions en què apunten els dits hi ha molta varietat: cap endavant i cap avall en la majoria de primers moviments (66,7 %); cap endavant, cap avall o cap amunt en els segons moviments.

⁸⁶ En aquests percentatges també es tenen en compte els gestos en què hi ha una combinació de direccions.

Finalment, els dos únics gestos de dues configuracions que acompanyen el díctic *aquí* tenen els dits doblegats cap avall, de tal manera que aquesta direcció coincideix amb la més comuna dels corresponents d'una sola configuració.

També és rellevant el fet que *endavant* va acompanyat de moviments que es troben en l'eix vertical o en l'eix frontal de l'espai gestual, cosa que es pot relacionar amb la mateixa tendència que trobem a *recte*, ja que tots dos elements comparteixen el valor de fer referència a elements que es troben en direcció nord respecte de les coordenades espaciotemporals de l'emissor.

5.4.2.3. Direcció absoluta

La direcció en què es mouen els gestos dels díctics varia força segons el díctic de què parlem. El díctic *recte* presenta gestos que van de baix a dalt o de dalt a baix en el 71,8 % dels casos, mentre que si sumem els que van d'enrere a endavant, es pot dir que en el 94,3 % de les ocurrències els gestos es mouen en l'eix vertical o frontal de l'espai gestual de les informants.

Pel que fa a *dreta*, ocorre tot el contrari. L'eix horitzontal és aquell més implicat en els gestos que en són cooccurrents, cosa que succeeix en el 82,9 % d'ocurrències. Cal destacar també que el 77,1 % són gestos que van d'esquerra a dreta.

El díctic *esquerra*, així mateix, presenta el 79,4 % de gestos que es mouen en una direcció relacionada amb l'eix horitzontal de l'espai gestual, de manera que hi ha el 61,8 % dels casos en què el gest va de dreta a esquerra.

Els gestos que acompanyen *allà*, per la seva banda, en el 52,2 % de les ocurrències es mouen o bé *de baix a dalt* o bé *de dalt a baix*. Si s'hi afegeixen aquells que van d'endavant a enrere o a l'inrevés, les gesticulacions coexpressives amb aquest díctic es mouen, en el 73,9 % dels casos, dins l'eix vertical o l'eix frontal.

De la resta de díctics menys freqüents en el corpus no se n'han pogut extreure gaires conclusions, tot i que s'ha vist com, primer, les 5 ocurrències coexpressives amb el díctic *davant* presenten les mateixes característiques que *recte*, ja que es produeixen en l'eix vertical; i segon, que 4 dels 6 gestos coexpressius amb els verbs que actuen de díctic es produeixen en l'eix horitzontal.

D'altra banda, cal destacar el fet que la majoria de gestos que acompanyen *allà* presenten les mateixes característiques que els que acompanyen *recte* i *davant*.

5.4.2.4. Duplicació

La duplicació dels gestos del corpus és més aviat escassa, però el que és cert és que va gairebé exclusivament lligada al díctic *recte*, ja que 1 de cada 5 casos en què s'acompanya aquest díctic d'un gest aquest gest es repeteix com a mínim una vegada.

Efectivament, es produeix repetició del gest en el 19,2 % de casos, percentatge molt per sobre del que s'ha trobat en els altres dítctics que són significatius pel que fa al nombre d'ocurrències, els quals presenten tan sols un o dos casos.

5.4.3. RELACIÓ ENTRE GEST I LLENGUA D'ÚS, GRUP DE PARLANTS O ESTIL PERSONAL

S'ha pogut observar durant tota l'anàlisi que les diferències gestuals pel que fa a la llengua d'ús i a la pertinença a un grup determinat de parlants no són significatives. Les tendències que presenten cada un dels trets –i subtrets– gestuals dels moviments que acompanyen cada un dels dítctics observats no mostren cap mena de variació prou significativa per poder afirmar amb seguretat que hi ha diferències degudes a una d'aquestes variables. En canvi, convé destacar algunes diferències que concerneixen l'estil personal de les informants estudiades.

En alguns casos trobem que s'han de relativitzar les dades a causa de la manera de gesticular d'una informant, sobretot quan presentava un nombre d'ocurrències significatiu per al conjunt dels resultats. Així, s'ha comprovat com la informant 12, per exemple, gesticula gairebé sempre amb totes dues mans, de manera que el fet que amb el díctic *aquí* hi hagi una majoria de gestos fets amb dues mans no respon a un valor semàntic determinat d'aquest díctic, sinó més aviat al fet que la major part d'aquests gestos són produïts per la informant 12.

D'altra banda, mentre que més o menys totes les informants presenten un equilibri entre gestos d'una configuració i gestos de dues, s'han trobat dos extrems en dues informants: d'una banda, la informant 04 produeix 19 de 20 gestos amb només una configuració, mentre que la informant 24 en produeix 20 de 21 amb dues configuracions.

Quant a la direcció absoluta dels gestos, cal destacar també que el 77,3 % dels gestos corresponents a *recte* que van en direcció *de dalt a baix* són produïts per la

mateixa informant. La resta d'informants, en cas que el gest es produeixi en l'eix vertical, tendeixen a realitzar el moviment a l'inrevés: *de baix a dalt*.

Finalment, pel que fa a l'últim tret estudiat, les duplicacions en què es repeteix un gest 3 o 4 vegades, si bé ja són poc freqüents, totes pertanyen a una mateixa informant, de manera que sembla que el seu estil personal s'ha de tenir en compte per tal de relativitzar aquests casos.

6. COORDINACIÓ TEMPORAL ENTRE EL GEST I LA PARLA EN ELS DÍCTICS D'ESPAI

D'acord amb els objectius exposats a la introducció de la tesi, en aquest capítol es descriurà i s'analitzarà la relació, en termes de coordinació temporal, entre els díctics d'espai verbalitzats en el corpus i els gestos que els acompanyen, entenent-los com aquells moviments corporals fets amb els braços i les mans que concerneixen la mateixa escena descrita oralment. Per assolir aquest objectiu s'ha utilitzat el programa ELAN⁸⁷ i les convencions descrites a § 1.3.2.3 per a la plasmació en paper de les frases gestuals descrites per Kendon (2004). Per decidir si un gest es produeix d'una manera anterior, simultània o posterior a la parla es procedirà a relacionar l'element díctic amb aquella frase gestual que, com hem indicat en l'apartat 4.3, és considerada com la part portadora de significat, la que es pot relacionar intuïtivament amb un o més d'un determinat element verbal: el punt àlgid (PA).⁸⁸

En el corpus hi ha un total de 159 díctics d'espai que presenten un corresponent element no verbal (Fitó 2005) –nombre que en percentatge equival a un 83,2 % en relació amb tots els díctics espacials trobats en el corpus. No es farà cap referència doncs, òbviament, als díctics restants, els quals no tenen presència en el canal no verbal de la situació comunicativa.

6.1. SINCRONITZACIÓ I COORDINACIÓ ENTRE GEST I PARLA: DESCRIPCIÓ I ANÀLISI

En tractar-se de dades seminaturals i no d'un experiment que permetria controlar que un gest fes referència explícita a un element o a un altre, s'han considerat com a gestos que acompanyen els díctics aquells que intuïtivament són compresos com a assenyaladors d'una direcció o un objecte (sigui o no present en la interacció) i que, a més, òbviament, apareixen temporalment propers a un díctic espacial.

Per decidir si un gest és anterior, simultani o posterior al seu corresponent element verbal es posarà en relació cada element díctic amb la part del gest que conté el significat, és a dir, el PA. També es tindran en compte la resta de fases gestuals

⁸⁷ ELAN es descriu en el punt 1.3.2.1 i s'ha usat per a desglossar les fases gestuals; d'altra banda, s'ha utilitzat també el manual de transcripció de Susan Duncan (vegeu 1.3.2.2.).

⁸⁸ Utilitzem aquest terme com a traducció de l'anglès *stroke*. Recentment Payà (2004) l'ha adaptat com a *fase àlgida*.

(preparació, retracció, manteniments...), ja que també poden proporcionar informació interessant sobre la interacció entre parla i gest, alhora que ens serviran per posar a prova la *teoria interactiva de la parla i el gest* i la *teoria balística*.

D'altra banda, és important recordar que no és el mateix parlar d'afiliats verbals que parlar de coexpressivitat (vegeu § 3.3.1). En aquest cas, es compara temporalment els gestos i els seus afiliats, però ja es podrà comprovar que per aprofundir en l'anàlisi es farà referència també als elements que són coexpressius amb els gestos i que no necessàriament són els seus afiliats verbals. En relació amb això, el fet que en els textos estudiats la perspectiva sempre sigui la mateixa –el protagonista sempre és el mateix: el *jo*– fa que detectar els elements amb els quals el gest és coexpressiu sigui més fàcil, ja que no es canvia d'un emissor a un altre (com passaria en un diàleg, per exemple) o –usant termes de Gullberg (1998)– d'un punt de vista del personatge a un punt de vista extern, o a l'inrevés.

Per últim, cal tenir present que no es tracta d'una anàlisi purament quantitativa amb valor estadístic, sinó d'un estudi qualitatiu d'una mostra reduïda –i alhora coherent– de parlants; s'observarà si, en un corpus de 12 informants, es poden extreure conclusions que caldria verificar en un estudi més extens.⁸⁹

6.1.1. DESCRIPCIÓ I ANÀLISI GENERAL DE TOT EL CORPUS

Del total de 191 elements díctics espacials que hi ha en el corpus,⁹⁰ n'hi ha un total de 159 que van acompanyats del que hem determinat com a gestos que els són coreferents. Ara bé, ja hem vist en el punt 5 que això no significa que hi hagi també el mateix nombre de PA, perquè hi ha díctics que presenten una repetició del gest en el canal no verbal, i que en total hi ha 188 PA.

Pel que fa precisament a aquests afiliats verbals, n'hi ha que només es relacionaran amb un PA, mentre que d'altres es relacionaran amb més d'un –els casos de duplicació o reduplicació. D'altra banda, hi ha tres díctics verbals que també estan repetits fins a arribar a un total de 165 afiliats verbals.

⁸⁹ S'han de tenir en compte les dificultats de disposar d'un corpus audiovisual que permeti fer una anàlisi multimodal d'aquesta mena, amb dades elicitades de la mateixa manera i, per tant, comparables i contrastables.

⁹⁰ Tots els exemples seran mostrats amb els criteris adaptats del manual de Susan Duncan, i com ja s'ha dit es podran veure les imatges corresponents en el DVD adjunt.

Cal tenir present, doncs, que cada repetició s'ha posat en relació amb el PA o els PA que els acompanyen –o dit d'una altra manera, cada PA s'ha posat en relació amb el seu afiliat verbal o amb els seus afiliats verbals–, de manera que pot ser que un PA sigui simultani a un afiliat i anterior a un altre afiliat, anterior, simultani i posterior alhora, etc.

En el *Quadre 1* es mostra una primera anàlisi de totes les dades, prescindint de la distinció entre diferents grups de parlants o diferents llengües d'ús, per tal que tinguem una visió global de tot el corpus:

Quadre 1. Coordinació entre parla i gest. Dades globals

	Anterior	Simultani	Posterior
Punts àlgids	48	130	10
Percentatges	25,6 %	69,1 %	5,3 %

En el *Quadre 1* veiem que el percentatge de gestos –de PA– que coincideixen temporalment amb el díctic verbal és elevat i significatiu. Gairebé el 70 % dels díctics d'espai s'expressen simultàniament –com a mínim en algun moment coincideixen– a través del canal verbal i no verbal. Després dels gestos simultanis, es pot comprovar que els gestos anteriors representen una mica més d'un quart del total; i, finalment, els gestos posteriors a l'afiliat verbal només es troben en el 5,4 % de les ocurrències.

Així doncs, en una primera observació de les dades podem confirmar les dues primeres hipòtesis esmentades. En primer lloc, (a) la gran majoria dels gestos són simultanis als seus corresponents elements verbals; en segon lloc, (b) hi ha un percentatge significatiu de PA que es produeixen amb anterioritat als seus afiliats del canal verbal.

Continuarem amb l'anàlisi, d'una banda, analitzant els contextos en què es produeixen PA anteriors, i de l'altra, descrivint en quin grau els PA simultanis coincideixen amb els seus afiliats verbals a partir de la mesura temporal precisa que s'ha dut a terme gràcies al programa ELAN.

6.1.1.1. Els PA anteriors

Pel que fa als punts àlgids i els elements lingüístics que hi coincideixen, s'ha observat que la majoria de casos en què el PA és anterior, aquest PA es produeix simultàniament amb el verb que introdueix el díctic espacial. A més, si prenem en consideració els tipus de dítctics (amb el benentès que no hem considerat significatius aquells tipus que tan sols tenen una ocurrència en què el PA és anterior), aquesta coincidència és també la majoritària. Vegem-ne alguns casos:

(1) S115A1

<(.. 0.51) [{{(P) mhm\}}]

[bajas] rec>to\

(2) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_

segueix><o tot rect><e tot rec><te tot recte_>

(3) S204SP2

y <entonces queda a la derecha\>

(4) E315SP1

<to tu:rn_

(.. 0.40) the> right_

(5) E316SP3

(... 1.00) you have <to tu:rn:_

(. 0.27) left_>

(6) C104SP2

(.. 0.72) <llavors has de tirar cap a l'esquerra>

(15) C105A2

<i una vegada arribo allà_>

(7) C212A1

i aleshor<es doncs_

surto per (a)llà_

(.. 0.59)> e::_

En els exemples es veu clarament com en algun moment el PA coincideix amb el verb que hi ha just davant del díctic espacial. Els casos mencionats representen el 50% del total dels gestos anteriors. Aquest resultat podia ser, en certa manera, esperable, per dues raons fonamentals. En primer lloc, un gest que faci referència a qualsevol element de l'escena descrita no pot trobar-se gaire lluny en el temps d'aquest element; en segon lloc però no menys important, pels lligams que hi ha, pel seu valor semàntic de moviment, de desplaçament o de localització, entre els díctics espacials i els verbs que els acompanyen. Relacionat amb aquesta qüestió, cal recordar, a més, el caràcter sintètic dels gestos, que pot combinar diferents significats.⁹¹

Si bé hi ha un nombre significatiu de PA anteriors que acompanyen el verb (justament la meitat), en la resta de díctics hi ha molta variació. S'han trobat 7 ocurrències (14,6 %) en què el PA coincideix amb una pausa prèvia al díctic d'espai:

(8) E314A3

wa<lking_

(. 0.24) straigh>t_

(9) S115SP1

sale:<s_

(... 1.2>5) {(AC) coges la calle a mano izquierda_}

La poca quantitat de coincidències del PA amb una pausa dóna suport a la idea de Kendon (2004) segons la qual els gestos produïts en períodes de pausa o de silenci són minoria. Malgrat tot, es pot comprovar com sí que se n'han trobat.

D'altra banda, hi ha un total de 17 casos (35,4 %) en què el PA és simultani amb elements lingüístics de distinta naturalesa immediatament previs en el discurs. Vist, doncs, què és el que acompanya els PA anteriors en el canal verbal, cal descriure allò

⁹¹ La comparació dels diversos gestos amb aquests que acompanyen els verbs han fet que en aquest estudi ens decantéssim per considerar-los correferents amb el díctic, tot i que no es descarta en cap moment que també puguin acompanyar el verb. De totes maneres, allò que ha de quedar clar és que els PA en qüestió transmeten idees que són transmeses alhora pels díctics.

que, en el canal no verbal, acompanya els dítctics, de tal manera que haurem de relativitzar, en moltes ocasions, el fet que els PA els siguin anteriors.

Hi ha tres possibilitats quant als elements no verbals que acompanyen els dítctics a què fan referència els PA anteriors, de les quals dues presenten el mateix nombre d'ocurrències. En primer lloc, hi ha el 27,1 % (13 casos) que es verbalitzen durant la fase de retracció del gest:

(10) S114A5

<(0.28) **pero:**_

pero recto> para abajo_

(11) E321SP3

<**turn** the right _>

(12) C105A1

<i **una vegada arribo** allà _>

En segon lloc, s'ha trobat un 43,8 % (21 casos) en què es produeix un manteniment, ja sigui parcial o complet, del PA que ja ha estat executat:

(13) S112A4

<(.. 0.44) o sea\

vas caminando así recto_

(.. 0.83)> m:_

(14) C214SP1

<(.. 0.89) **i::**_

gires cap a la:

dreta\>

(15) C216SP5

(.. 0.74) vas a Torrerres o Tor<**à**_

i si:_

tu has de girar a l'esquerra\

(.. 0.41)> (INH)

Tant en els casos (19) - (21) com en els de (22) – (24) cal fixar-se que, tot i no coincidir el PA i el díctic verbal, aquest últim es produeix dins de la frase gestual, cosa que és indicativa de la relació entre el gest en qüestió i la parla. Especialment destacable és el fet que es produeixin manteniments posteriors al PA en més d'un terç de les ocurrències. Segons Kendon (2004), aquesta fase del gest ocorre quan, per alguna raó, la intervenció parlada coexpressiva del gest s'endarrereix. És a dir, el manteniment de la jerarquia gestual compensa la manca de sincronia entre la parla i el gest.

Així doncs, cal fer constar que si tinguéssim en consideració els manteniments de la jerarquia gestual que es produeixen després de l'execució del PA i que coincideixen amb els díctics d'espai, la suma dels casos de PA simultanis i de manteniments arribaria a 151, i per tant, a un percentatge del 80,3%. La raó per la qual això ocorre rau en el fet que les informants de vegades posen en funcionament, probablement de manera inconscient, recursos no verbals que *corregeixen* el dèficit de sincronia que hi pugui haver mentre es construeix el discurs.

La tercera possibilitat que existeix quant als elements no verbals que acompanyen els díctics verbals posteriors al seu PA corresponent consisteix en el fet que el díctic en qüestió es produeixi posteriorment a la fase de retracció o bé dins d'una altra frase gestual, juntament amb un altre PA. Això ocorre en 14 casos (29,1 %):

(16) S116A11

y que están justo al la(d)o de la carreter<a\

(.. 0.34)> sigues recto y ya_

(17) S115SP1

sale:<s_

(... 1.2>5) {(AC) coges la calle a mano izquierda_}

(18) E305A1

<and then_

(. 0.22) **when I:** a>rribe there_

(19) C104A2

(... 1.14) <i llavors_

{(AC) **bueno**_

entres><allà_
 agafes l'autopi>sta:}_

De (25) a (27) es pot observar que *recto*, *a mano izquierda* i *there* es troben fora de la frase gestual, una vegada els membres en moviment ja han entrat en fase de repòs. A (28), en canvi, *allà* esdevé simultani al següent PA dins la següent frase gestual.

Per acabar, en els *Quadres 2* i *3* es mostra un resum, d'una banda, de l'anàlisi dels elements que acompanyen els PA anteriors, i de l'altra, de les fases gestuals que acompanyen els díctics afiliats amb aquests PA:

Quadre 2. Elements verbals que acompanyen els PA anteriors

Elements coincidents	PUNTS ÀLGIDS	
	Nombre	%
Verb	24	50
Pausa	7	14,6
Altres	17	35,4

Quadre 3. Elements no verbals que acompanyen els díctics corresponents als PA anteriors

Fases gestuals		DÍCTICS D'ESPAI	
		Nombre	%
Dins de la fase gestual	Manteniment	21	43,8
	Retracció	13	27,1
Fora de la fase gestual		14	29,1

6.1.1.2. Els PA simultanis

El *Quadre 4* mostra els percentatges de temps dels PA que coincideixen amb els dítics espacials verbals del corpus:

Quadre 4. Percentatge de temps de PA coincident amb els seus afiliats

Percentatge coincidència amb PA	Nombre	% sobre el total de PA simultanis
0 – 20 %	11	8,5
20 – 40 %	25	19,3
40 – 60 %	28	21,5
60 – 80 %	28	21,5
80 – 100 %	38	29,2

Com es pot comprovar, hi ha molta variació pel que fa al grau de coincidència entre els dítics verbals i els PA que els són simultanis. Les xifres són similars pel que fa a les tres franges intermèdies, però resulta interessant fixar-se en el fet que la primera franja (del 0 al 20 %) és clarament minoritària, mentre que l'última (del 80 al 100 %) es destaca perquè presenta més ocurrencies –gairebé un terç. Per tant, hi ha una majoria de gestos que coincideixen en un alt percentatge amb el dític que acompanyen, mentre que els que hi coincideixen en poc percentatge són una minoria.

Tenint en compte el temps, doncs, es pot afirmar que 80 dels 130 PA simultanis coincideixen amb els seus corresponents afiliats verbals en més de la meitat del temps que ocupen, com es mostra al *Quadre 5*:

Quadre 5. Percentatge de temps de PA coincident amb els seus afiliats (2)

Percentatge coincidència Amb PA	Nombre	% sobre el total de PA simultanis
0 – 50 %	50	38,5
50 - 100 %	80	61,5

Així doncs, 3 de cada 5 PA simultanis coincideixen amb els dítics verbals en un percentatge alt en relació amb el seu temps. També s'ha de destacar el fet que d'aquests

79 casos, n'hi ha 22 que hi coincideixen el 100 %, cosa que demostra una gran compenetració entre els canal verbal i el no verbal. Vegem alguns exemples de gestos simultanis de diferent grau:

De 0 a 20 %

(20) S204A1

<[en]tonces ahí te espera>:s_

(21) S205A1

<(. 0.14) mhm\

(. 0.20) cuando **llego allí**_

como es>tá::_

De 20 a 40 %

(22) S114SP5

<(INH)

y: **giras a mano dere**>cha\

(23) S116A6

Sant Vicenç dels <Horts\

pues tú_

sales por allí_>

De 60 a 80 %

(24) S116SP7

(. 0.13) <y:_

giras **eso a la izquierda**_>

(25) C124SP2

del gimnà:s i el Pacha\

que **estan a la dreta**_

a> l'acera_

De 80 a 100 %

(26) E315A2

<straight on_

(.. 0.80)> and then you arrive_

(27) S114A1

sigu<e:s_

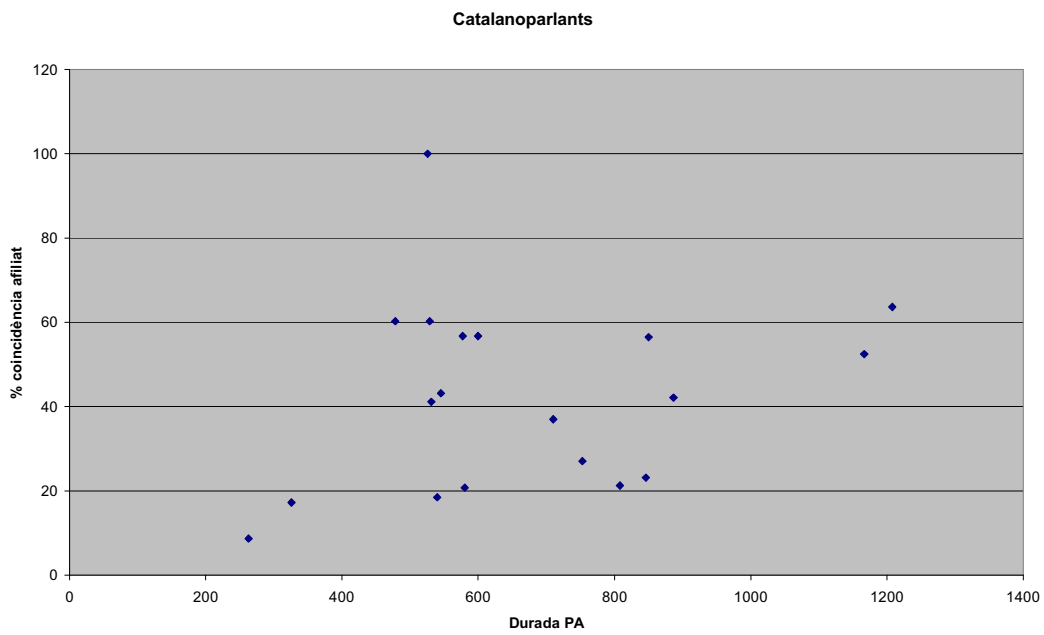
recto_

(... 2.14)> y—

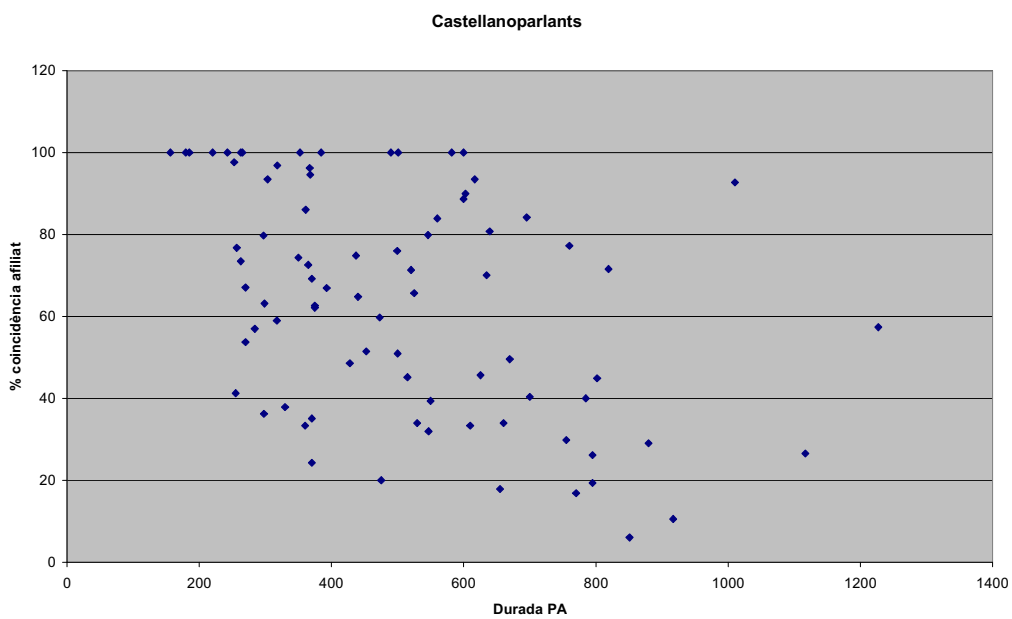
D'altra banda, pel que fa a la durada dels PA, la mitjana en el corpus és de 502,2 mil·lèsimes de segon, o el que és el mateix, de mig segon, tot i que en trobem d'una mica més de 200 mil·lèsimes de segon, en un extrem, i de més d'un segon, a l'altre extrem. Per tant, hi ha molta variació pel que fa a la llargada dels PA. Les preguntes que sorgeixen són les següents: pot tenir a veure la durada dels PA amb el fet que els gestos siguin anteriors, posteriors o simultanis? I amb el fet que coincideixin més o menys amb el seu afiliat verbal?

La resposta a ambdues qüestions és, segons les dades de què es disposa, negativa. En primer lloc, la mitjana de durada dels PA simultanis i anteriors és molt similar —pel que fa als simultanis, 528,9 mil·lèsimes de segon; quant als anteriors, 454,1—. La diferència entre les dues mitjanes és de 74,8 mil·lèsimes de segon, una xifra molt petita per treure'n conclusions, sobretot tenint en compte que s'han comptabilitzat més PA simultanis que anteriors i que les dades podrien canviar si comptéssim amb més gestos anteriors.

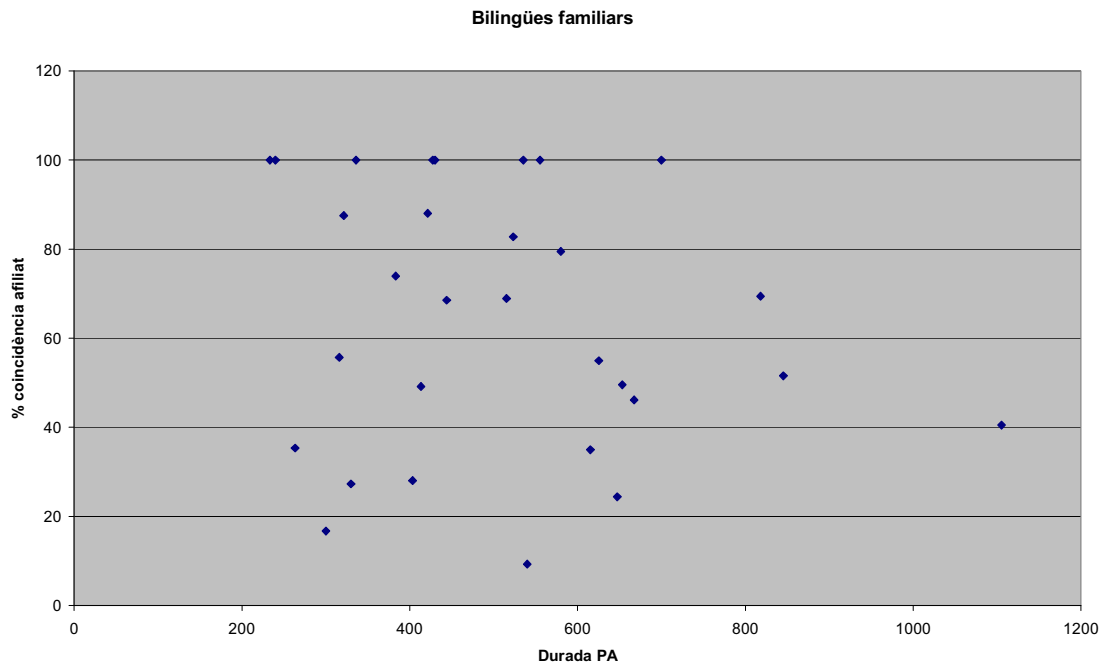
Quant a la segona pregunta, els gràfics 1, 2 i 3 mostren que una llargada més gran del PA no significa que hi hagi més possibilitats que aquest PA coincideixi en un major grau —temporalment parlant— amb el seu afiliat verbal:

Gràfic 1. Relació entre la llargada del PA i la coincidència amb l'afiliat verbal en els PA simultanis. Informants catalanoparlants

Gràfic 2. Relació entre la llargada del PA i la coincidència amb l'afiliat verbal en els PA simultanis. Informants castellanoparlants

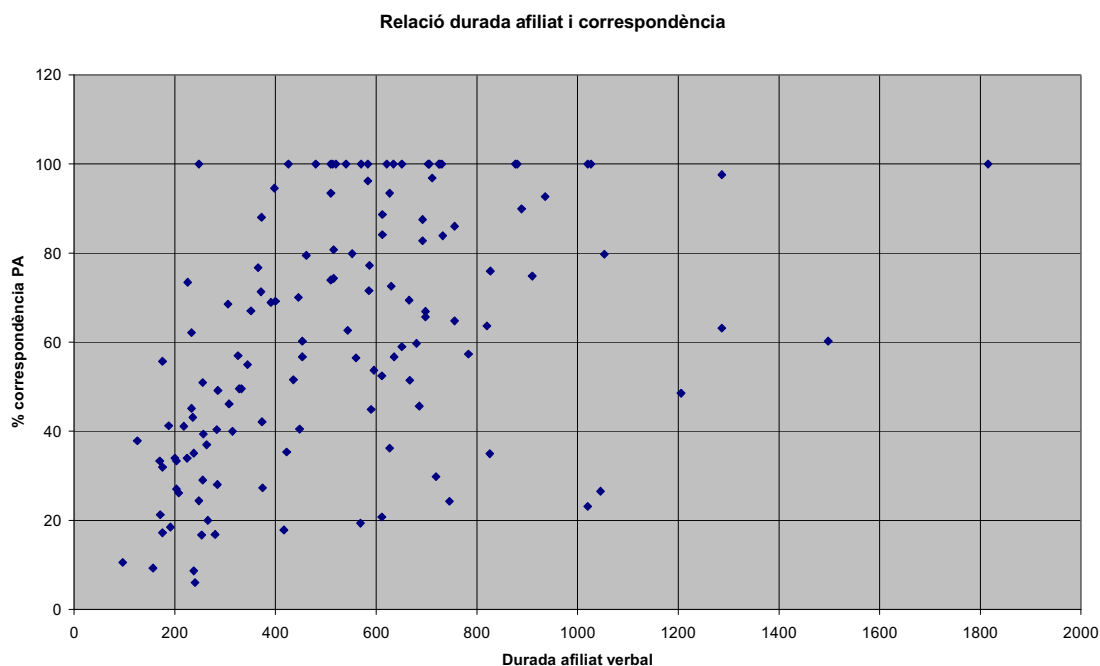

Gràfic 3. Relació entre la llargada del PA i la coincidència amb l'afiliat verbal en els PA simultanis. Informants bilingües

En els tres gràfics es pot observar com els punts que marquen la relació entre la durada dels PA i la coincidència d'aquests PA amb els dítctics verbals no convergeixen, no formen cap línia de continuïtat que permeti concloure que la durada del PA influeix en el fet que es coincideixi més o menys amb la seva corresponent part verbal.

La major o menor coincidència del PA amb el dítctic verbal, doncs, no depèn de la llargada d'aquest PA; probablement aquesta coincidència no depèn d'un únic factor, sinó que s'hauran de tenir diversos aspectes en compte, com ara l'estil personal de les informants, el tipus de dítctic, la llengua de producció, etc. La descripció d'aquests aspectes pot ajudar a trobar resposta a aquesta qüestió.

D'altra banda, hom es pot qüestionar si la durada en el temps de la verbalització del dítctic pot condicionar d'alguna manera el fet que coincideixi amb major o menor mesura amb el PA. Vegem-ho en el Gràfic 4:

Gràfic 4. Relació entre la llargada del díctic i la coincidència del PA amb l'afiliat verbal.

Es pot veure en el Gràfic 4 que, si bé hi ha molta dispersió, és a dir, molta varietat, sigui quina sigui la llargada del díctic, sí que es veu com hi ha més PA que coincideixen en major grau com més augmentem el temps en què es pronuncia el díctic. Per tant, si bé la durada del gest no sembla afectar el grau de simultaneïtat del PA, la durada de la part verbal, la qual va molt lligada a les característiques de cada un dels díctics, sí que pot influir-hi.

D'altra banda, la simultaneïtat dels dos canals comunicatius no vol dir que la part verbal i la no verbal comencin a executar-se en el mateix moment. Per tal de concretar encara més com funciona la relació temporal entre aquests dos canals, es mostrarà a continuació la diferència de temps en què es comencen a executar un i l'altre.

Hi ha un 68,4 % (89 casos) dels gestos simultanis en els quals el PA comença abans que el díctic d'espai, un percentatge molt significatiu i coincident amb els resultats de De Ruyter (1998) i Levelt (1985). Per tant, el gest se sol anticipar, sigui en la mesura que sigui, a la parla.⁹² Aquí en tenim alguns exemples:

⁹² Si afegíssim a la suma tots els PA anteriors, el percentatge de gestos que s'anticipen a la parla s'elevaria, sobre el total de gestos, al 72,9 %.

(28) C104SP4

(... 1.48) <i llavors_

(.. 0.30) **gires a la dreta_**

el prime:r_>

(29) C212A6

(. 0.26) <o em fico **per aquí**\>

(30) S125A1

(.. 0.61) <y lo cojo ahí_>

D'altra banda, en el 26,2 % dels PA simultanis (34 casos) es produeix l'ordre invers: els díctics d'espai tenen el seu inici abans que la part no verbal corresponent.⁹³ Seguidament se'n mostren tres exemples:

(31) S204SP1

ya es<tás a la iz**quierda_**

(.. **0.88**)>

(32) C212A7

i aleshor<es allà **sí que ja estic a l'acera_**>

(33) C216SP8

<gires a **mà esquerra_**>

Finalment, hi ha 7 casos en què el començament de la part no verbal i de la part verbal coincideixen. Com es pot comprovar, això ocorre en una minoria de casos (5,4 % respecte del total de gestos simultanis):

(34) C216SP4

(.. 0.62) que <**a mà dreta**> posa Sant Vicenç dels Horts_

⁹³ Si afegim els PA posteriors la xifra de PA simultanis que s'inicien posteriorment a la parla, el percentatge sobre el total de gestos és tan sols del 23,4 %.

(35) C215SP2

llavors l'agafo_

mes--

<a mà dreta_>

(36) C124A2

i <llavors **allà tinc**> la casa\

Pel que fa als dos primers casos, s'ha pogut comprovar que el temps que transcorre entre que es produeix un canal i l'altre, en primer lloc, és molt breu, i en segon lloc, no varia gaire sigui quin sigui l'ordre d'aparició. La mitjana del temps que transcorre és de 242 en cas que el gest comenci abans, i de 258,4 quan és la part verbal aquella que s'anticipa. Per tant, podem dir que la posada en funcionament d'un mecanisme és seguida, entre dues i tres dècimes de segon després, de la posada en funcionament de l'altre.

Cal dir també, per finalitzar l'anàlisi sobre els gestos simultanis, que malgrat que en el *Quadre 1* s'indicava que els gestos simultanis representaven el 69,1 % sobre el total, si prenem en consideració la part verbal com a punt de partida, es pot observar que dels 165 díctics verbals acompanyats de gest que hi ha en el corpus –recordem que són 159, però que tres estan repetits verbalment fins a arribar a un total de 165–, només 40 no estan acompanyats de PA simultanis. És a dir, el 75,8 % dels díctics d'espai que tenen correspondència verbal estan acompanyats d'un PA simultani, mentre que un 24,2% presenten exclusivament gestos anteriors o posteriors.

Així doncs, hi ha diferència de percentatges depenent de si partim del gest o si partim de la part verbal. Aquesta circumstància respon al fet que hi ha díctics que estan acompanyats de més d'un PA, dels quals un pot ser simultani i els altres anteriors, un pot ser anterior, l'altre simultani i l'últim posterior -en el cas de doble repetició, és clar-, etc.

6.1.1.3. Els PA posteriors i la repetició gestual

Com ja s'ha dit a § 5, hi ha 19 casos de díctics que presenten una repetició gestual, els quals sumen 48 PA.

Pel que fa als gestos que es realitzen amb posterioritat a l'afiliat verbal, cal dir que dels 10 PA trobats, n'hi ha 9 que són una repetició d'un o més d'un PA previs, els quals tant són simultanis –en 7 casos- com anteriors –en 2. Vegem-ne els casos amb els seus corresponents comentaris:

(46) E304SP1

(. 0.22) <e::_

in the **left**_

side_

of the:_

(.. 0.81) **building**\>

El punt àlgid del gest, que consisteix en un clar moviment de dreta a esquerra, comença justament quan pronuncia left i després es repeteix amb side. Aquest PA es repeteix també, en acabar el manteniment posterior durant la pausa, amb building. El gest, per tant, coincideix amb building però es refereix a left side. Que la informant faci un manteniment després del segon PA mostra que encara en aquests moments pretén descriure la mateixa imatge mental, la mateixa escena. És possible que per aquesta raó també es produeixi el mateix gest amb posterioritat al díctic.

(47) C212A4

p(e)rò la <qüestió és_

(. 0.25) **anar més endavant de la Diagonal**_

(.. 0.34) fins a **u::n**_

tros_

que> ja em pugui ficar pel barri\

El primer PA de la frase gestual és simultani amb endavant, mentre que el segon punt àlgid és posterior però sembla que faci referència al mateix, ja que es tracta de dos moviments d'enrere a endavant pràcticament calcats. De la mateixa manera que a (1), cal fixar-se que en acabar ambdós PA hi ha un manteniment.

(48) C214A2

<i segueixes **tot recte**\

(INH)

e:_

arribes fins la bolera>

El PA coincideix amb el díctic recte, acompanyat de l'adverbi tot, i es duplica més endavant amb el verb arribar. És clar que el gest és coexpressiu amb el significat de recte, ja que és un moviment que va d'enrere a endavant, és a dir, en direcció nord en relació a les coordenades espaciotemporals de la informant, i es repeteix aquest moviment en el segon PA, ja que fins la bolera s'ha d'anar tot recte, de manera que la imatge es manté per mitjà del gest.

(49) C214A4

<o sigui_

és **tot recte**\

(. 0.22) [mhm\]

[pots a]nar **per**_

la mateixa vorera tot el rato\

[aha\]

[(INH)]>

Com passava anteriorment, el PA del gest coincideix amb l'element verbal que li és coexpressiu, però també es repeteix posteriorment amb un altre element de la frase gestual. Fixem-nos també amb els manteniments, sempre mostra de la voluntat de mantenir-se en la mateixa línia discursiva.

(50) E314A1

have to <**straight** {(@) **away** _ }

(.. 0.64)> more or less\

Aquí el PA posterior es produeix durant la pausa, i presenta les mateixes característiques que el PA simultani previ.

(51) E315A3

(.. 0.84) <a:nd_

you have **to::**_

(.. 0.32) to straight on_

(.. 0.42) **this:**_

same street

(.. 0.80) a:n::d_

(... 1.30) **at the end of this street**

there is

another one >

El punt àlgid es produeix amb les dues mans en contacte, i amb un moviment de baix a dalt característic, segons hem vist amb les dades a la mà, del dèctic recte. En aquest cas, el gest té lloc abans de la part verbal que li correspon, i es repeteix posteriorment en dues ocasions després dels manteniments.

(52) S121A1

nada más sal<ir **también**_

enfrente tienes una churrería\

pues-->

El punt àlgid de la frase gestual es produeix dues vegades, i en tots dos casos els moviments són similars –en els dos les mans que hi actuen es mouen d'enrere a endavant. En el primer cas coincideix amb enfrente, que és el seu corresponent element verbal, mentre que en el segon cas coincideix amb allò que hi ha en el lloc que ha descrit: la churrería.

(53) S124A3

(.. 0.5<1) y **llega-** --

bueno

sigues recto_

(. 0.12) y> entonces vas a parar directamente a la carretera de Collblanc\

El punt àlgid es repeteix quatre vegades, de manera que es produeix abans, durant i després que es verbalitzi recto. Pel que fa al moviment, amb un gir de canell de dalt a baix, és característic d'aquest adverbí.

És clar, doncs, que els casos en què es produeix un PA posterior tenen unes característiques comunes:

(i) Hi ha una tendència que es produeixin amb el díctic *recte* –i els equivalents en castellà i anglès.

(ii) Es duen a terme després d'un o més d'un PA anterior o simultani que presenta la mateixa forma i moviment.

(iii) Hi ha una voluntat de l'emissor de continuar descrivint la mateixa escena; és a dir, els elements verbals que coincideixen amb el PA posterior tenen una relació estreta amb el díctic que acompanyen. A tall d'exemple, es pot esmentar (7), en què la *churreria* és l'objecte que es troba al davant de la informant (*enfrente*), o (6), en què es continua parlant del mateix carrer per on s'ha d'anar *recte*.

(iv) Es produeixen, en la majoria de casos, manteniments posteriors als PA que donen suport a la idea que hi ha una voluntat de continuar amb la mateixa línia discursiva.

(v) Finalment, cal fixar-se en la presència d'elements que expressen continuïtat (*tot el rato, segueixes, etc.*) o límits espacials (*fins la bolera, fins a un tros, at the end of this street, etc.*).

Més enllà de la constatació que els PA posteriors es produeixen en aquests contextos, cal fer menció al fet que només s'ha trobat un PA posterior que tingui correspondència un a un amb el seu corresponent afiliat verbal, cosa que vol dir que aquesta circumstància és excepcional i molt estranya, segons les dades de què es disposa.

Quant als PA simultanis i anteriors que apareixen repetits, es poden fer les observacions següents:

(i) Hi ha 8 casos en què es produeixen un PA anterior i un de simultani (o més d'un PA anterior seguits de més d'un PA simultani) per al mateix díctic:

(57) C104V4

(. 0.14) <hi ha una_

curva_

i><vénen els cotxes bastant de pressa >

(58) C215SP4

<llavors_

(.. 0.51) a:_

(.. 0.4><0) l'agafo **a mà esquerra**_

(.. 0.>46) i ja la primera a mà dreta\

(ii) També hi ha 8 casos en què després d'un PA anterior o simultani es produeix un gest posterior (casos ja comentats i exemplificats més amunt, en parlar dels PA posteriors).

(iii) En tercer lloc, hi ha un cas de dos PA anteriors seguits:

(59) C214SP5

<i quan arribes **a Santa Eulàlia**_

gires_

[aha]>

<[dos-cents **me]tres cap a la> dreta**

(iv) Per últim, hi ha dos casos de dos PA simultanis seguits.

(60) E314A2

(... 1.28) <and walk **straight**><**down**_

(INH)>

(61) E316A2

and you go <straight **ahe**><**ad**_

(...> 1.68) and you have to take the second exit_

6.1.2. ANÀLISI PER TIPUS DE DÍCTIC

Una vegada feta la descripció i anàlisi general de tot el corpus, es mostraran a continuació les dades referents als diferents tipus de díctics. Si ens fixem bé en el *Quadre 1*, ens adonem que no hi ha grans diferències entre l'ús d'un díctic o de l'altre pel que fa a la coordinació entre el gest i la parla:

Quadre 1. Coordinació entre parla i gest en relació amb el tipus de díctic

PUNT ÀLGID DÍCTIC	Anterior		Simultani		Posterior		TOTAL
		%		%		%	
Recte	16	22,5	49	69	6	8,5	71
Dreta	12	34,3	23	65,7	0	0	35
Esquerra	9	26,5	24	70,6	1	2,9	34
Allà	7	30,4	16	69,6	0	0	23
Aquí	0	0	9	100	0	0	9
Aquest	2	50	2	50	0	0	4
Davant	1	20	2	40	2	40	5
Llegar	0	0	1	100	0	0	1
Aquell	0	0	1	100	0	0	1
Venir	1	20	3	60	1	20	5
TOTAL	48	25,5	130	69,2	10	5,3	188

Es veu clarament en el *Quadre 1* que els percentatges dels gestos simultanis són molt superiors, gairebé en tots els casos, tant als anteriors com als posteriors. Cal tenir en compte, no obstant això, que els sis darrers díctics d'aquesta llista presenten un nombre molt petit d'ocurrències, per la qual cosa els resultats –prenent en consideració cada díctic per separat– no són gaire significatius. Vegem ara els resultats dels quatre díctics més freqüents en el corpus:

Quadre 2. Coordinació entre parla i gest de Recte

PUNT ÀLGID		Anterior	Simultani	Posterior
DÍCTIC D'ESPAI				
RECTE	Recte	5	10	2
	Recto	7	18	1
	Straight / ahead	4	21	3
Total		16 (22,5 %)	49 (69 %)	6 (8,5 %)

Quadre 3. Coordinació entre parla i gest de Dreta

PUNT ÀLGID		Anterior	Simultani	Posterior
DÍCTIC D'ESPAI				
DRETA	Dreta	5	10	0
	Derecha	2	10	0
	Right	5	3	0
Total		12 (34,3 %)	23 (65,7 %)	0 (0 %)

Quadre 4. Coordinació entre gest i parla d'Esquerra

PUNT ÀLGID		Anterior	Simultani	Posterior
DÍCTIC D'ESPAI				
ESQUERRA	Esquerra	4	9	0
	Izquierda	3	8	0
	Left	2	7	1
Total		9 (26,5 %)	24 (70,6 %)	1 (2,9 %)

Quadre 5. Coordinació entre gest i parla d'Allà

PUNT ÀLGID		Anterior	Simultani	Posterior
DÍCTIC D'ESPAI				
ALLÀ	Allà / allí	4	6	0
	Allí / ahí	0	9	0
	There	3	1	0
Total		7 (30,4 %)	16 (69,6 %)	0 (0 %)

Els díctics que presenten més ocurrencies mostren un percentatge molt superior de PA simultanis que d'anteriors o posteriors. Les xifres es troben entre el 65,7 % i el 70,6 %. Per la seva banda, els PA anteriors estan entre el 22,5 % i el 34,3%.

Aquestes dades demostren que la variació que hi ha entre els diferents tipus de díctics és mínima. La diferència entre el percentatge més baix i el percentatge més alt és del 4,9 % quant als PA simultanis i d'11,8 % pel que fa als PA anteriors. Aquest fet mostra que la interacció entre el canal verbal i el no verbal no depèn en absolut de la mena de díctic que es verbalitza ni, en conseqüència, dels valors semàntics que hi duen inherents. Per tant, el factor *simultaneïtat* és independent del factor *tipus de díctic*.

Malgrat que la resta de díctics, com s'ha dit més amunt, no aporten resultats significatius, cal dir que no n'hi ha cap que no estigui acompanyat de com a mínim un PA simultani. També és destacable el fet que les 9 ocurrencies d'*aquí* presenten un PA simultani.

Finalment, tampoc no es veuen diferències destacables, si prenem en consideració cada tipus de díctic per separat, entre el fet que usin la L1, la L2 o la L3; en tots els casos la tendència a la simultaneïtat és gairebé la mateixa i si hi ha alguna divergència no és significativa.

6.1.3. ANÀLISI PER GRUPS DE PARLANTS I LLENGUA DE PRODUCCIÓ

La procedència lingüística dels parlants i la seva relació amb la llengua de producció podria ser un factor que influís en la relació temporal entre el gest i la parla, tot i que ja s'ha hipotetitzat que aquestes diferències són de tipus intercultural, de manera que, essent les informants pertanyents a un mateix context sociocultural i lingüístic, no s'esperaven xifres gaire diferents pel que fa a aquests aspectes. Per comprovar aquesta hipòtesi es mostra el *Quadre 1*:

Quadre 1. Coordinació entre parla i gest en relació amb la llengua de producció

Punt àlgid							
Relació amb la llengua de producció	Anterior	%	Simultani	%	Posterior	%	Total
C1 / S1	18	21,4	63	75	3	3,6	84
C2 / S2	16	30,2	34	64,2	3	5,6	53
E3	14	27,5	33	64,7	4	7,8	51
Total	48	25,6	130	69,1	10	5,3	188

Com passava quan distingíem tipus de díctics, no s'observen diferències significatives segons si les informants usen una primera, una segona o una tercera llengua. Els percentatges en els tres casos s'apropen bastant, de manera que la diferència entre el percentatge més alt i el més baix pel que fa als PA anteriors és de 8,8%; i la diferència quant als PA simultanis és de 10,8 %.

Pel que fa als grups de parlants, també es corrobora la hipòtesi que s'apuntava:

Quadre 2. Coordinació entre parla i gest en relació al grup de parlants

Grup parlants						
Punt àlgid	CC	%	SS	%	CS	%
Anterior	8	27,6	26	23	14	30,4
Simultani	19	65,5	81	71,7	30	65,2
Posterior	2	6,9	6	5,3	2	4,4

Els percentatges en els tres grups són molt similars, de manera que els PA posteriors són escassos, la diferència entre el percentatge més alt i el més baix dels PA anteriors és de 7,4 % i la dels PA simultanis, de 6,5 %. Aquestes xifres ofereixen una idea del grau de solidesa de les dades, ja que sigui quina sigui la variable que es pren en consideració els resultats sempre són similars: aproximadament un terç dels PA són anteriors i aproximadament dos terços són simultanis.

6.1.4. ANÀLISI SEGONS L'ESTIL PERSONAL

S'ha pogut observar que hi ha un comportament general o comú pel que fa a la coordinació temporal entre els díctics verbals i els seus corresponents elements no

verbals, de manera que la majoria dels PA han resultat ser simultanis als seus afiliats, independentment del tipus de díctic espacial a què ens referim o de la llengua de producció. De totes maneres, això no vol dir que alguna de les informants no es pugui allunyar –tot i que no necessàriament– de la “norma”, ja que l’estil personal, la manera que té cadascú d’expressar-se, pot influir. Fixem-nos en els quadres 1,2 i 3:

Quadre 1. Coordinació entre parla i gest segons informant. Catalanoparlants

	INFORMANTS											
	01			04			05			06		
	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.
Punt àlgid	1	2	-	5	13	2	2	1	-	-	3	-
%	33,3	66,7	0	25	65	10	66,7	33,3	0	0	100	0
Total	3			20			3			3		

Quadre 2. Coordinació entre parla i gest segons informant. Castellano parlants

	INFORMANTS											
	12			14			15			16		
	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.
Punt àlgid	4	15	1	5	16	3	6	15	2	11	35	-
%	20	75	5	20,8	66,7	12,5	26,1	65,2	8,7	23,9	76,1	0
Total	20			24			23			46		

Quadre 3. Coordinació entre parla i gest segons informant. Bilingües familiars

	INFORMANTS											
	21			22			24			25		
	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.	Ant.	Sim.	Post.
Punt àlgid	3	5	1	1	2	-	10	22	1	-	1	-
%	33,3	55,6	11,1	33,3	66,7	0	30,3	66,7	3	0	100	0
Total	9			3			33			1		

Es pot observar en els quadres que la tendència a la simultaneïtat entre la parla i el gest es manté en totes les informants –excepte en el cas de 05, en què tan sols hi ha 3 ocurrences–. Els percentatges pel que fa als gestos simultanis i anteriors són molt semblants.

6.1.5. ANÀLISI DELS ELEMENTS COINCIDENTS AMB LES FASES GESTUALS

Fins ara s'ha parlat dels punts àlgids dels gestos i de les parts que acompanyaven aquests PA en el canal verbal. En aquest subapartat es donarà compte d'allò que acompanya les diferents parts de què es pot compondre una frase gestual per tal d'entendre millor els mecanismes que es produeixen en la interrelació entre la parla i el gest.

6.1.5.1. La preparació

La preparació és aquella fase gestual no obligatòria que es produeix just abans del punt àlgid. Dels 188 gestos que acompanyen els dítics, n'hi ha 134 (71,3 %) que presenten fase de preparació. Hi ha casos en què aquesta fase va acompanyada verbalment per un element, però n'hi ha d'altres en què més d'un element hi és present. En el *Quadre 1* es poden veure els que són més freqüents:

Quadre 1. Elements que acompanyen la fase de preparació⁹⁴

Elements coincidents amb la fase de preparació	Nombre	%
Verbs	46	34,3
Pausa	31	23,1
Connectors	27	20,2
Localització	25	18,7
Dític	18	13,4
Inhalació	9	6,7

Es pot comprovar en les dades que hi ha una tendència que la fase de preparació apareguin els mateixos elements en el canal verbal. Es miraran de donar ara les raons per explicar aquests patrons d'interrelació entre el gest i la parla.

VERBS

Aquí tenim alguns exemples en què hi apareix un verb en la fase de preparació:

⁹⁴ Cal aclarir que cada un d'aquests elements no sempre apareix sol –ja s'ha dit més amunt que de vegades hi ha combinacions. Per tant, alguns formaran part del mateix gest, de manera que la suma de tots els elements és superior al nombre de fases de preparació.

(1) C212A5

o em fi<co_

si aquí està la Facultat d'Empresarials_>

(2) E314A2

(<... 1.28) <and walk **straight**><down_

(INH)>

(3) E315SP1

<to **tu:rn_**

(.. 0.40) the> right_

(4) S121SP1

<verás que hay **una calle** que va a la derecha\}>

(5) C216A9

(. 0.29) <segueixes **recte_**

p(e)rò:_

la>:_

En molts casos, doncs, hi ha un verb abans del díctic espacial. Aquest fet no és sorprenent si tenim en compte que les informants estan produint un text instructiu en què han de proporcionar la informació necessària a l'interlocutor perquè aquest últim pugui anar d'un lloc a un altre. Les informants indiquen quines accions s'han de dur a terme per assolir l'objectiu, i aquestes accions es tradueixen, moltes vegades, en un verb seguit d'un díctic.

PAUSA

(6) S201A2

<(.. 0.86) **bajo toda** la Gran Vía recta

(.. 0.45)> hasta la:_

(7) S112A4

<(.. 0.44) o sea\

vas caminando así recto _

(.. 0.83)> m:_

(8) S115A1

<(.. 0.51) [{{(P) mhm\}}

[**bajas**] rec>to\

(9) E316SP1

(.. <0.47) {(P) you_

you_ }

turn

right >

En aquests exemples s'observa com hi ha una pausa i no es comença a parlar fins que es passa a la següent fase del gest; és a dir, fins que s'arriba al PA. Aquí la *compenetració* entre el gest i la parla, doncs, és evident.

CONNECTORS

(10) S116A12

<y entonces **aquí la**> bordeas_

(11) C124A2

i <llavors **allà tinc**> la casa\

(12) S112A6

enton<ces pues_

luego **ahí** _

ya: _

te va>s metiendo por_

Gairebé en cap cas dels gestos estudiats es pot veure un connector acompanyat d'un PA, i sí, en canvi, de la preparació. Sembla lògic si es pren en consideració la seva funció d'enllaç. En tractar-se d'elements que lliguen idees o escenes diferents, els gestos

que es refereixen a escenes que són posteriors comencen a preparar-se quan es verbalitzen aquests connectors.

LOCALITZACIÓ

(13) S112A5

te pones en el Hotel <Rey Juan Carlos_

también recto_

(. 0.28) y_aca>bas en: _

(14) C212D1

la cantonada que ja està tocant la uni<versitat_

per l'acera><aquesta_>

A (13) i (14) tenim exemples de preparacions de gestos acompanyades de sintagmes nominals que fan referència a llocs que apareixen en el discurs i que serveixen de punt de partida per continuar amb el recorregut que s'ha d'explicar.

INHALACIÓ

(15) E321SP2

<(INH)

and then_

tu:rn the le- -->

(16) C216A7

<(INH)

que **segueixes** recte_>

De la mateixa manera que ocorre amb les pauses, en aquests casos el PA no es comença a produir fins que no s'ha *preparat* el gest durant la inhalació –acompanyada o no d'altres elements.

6.1.5.2. Els manteniments posteriors

Segons McNeill (1992) el manteniment posterior és una fase del gest que ocorre quan, per alguna raó, la intervenció parlada coexpressiva del gest s'endarrereix. Més

amunt ja s'ha vist que en 19 PA anteriors hi havia manteniment. Aquests, però, no són els únics casos en què hi ha manteniment.

En 48 de les 73 ocurrences en què hi ha un manteniment posterior, xifra que representa el 65,8 %, aquest manteniment coincideix amb el dítctic espacial. Aquest fet evidencia que hi ha una relació molt estreta entre el manteniment de la jerarquia gestual del PA i els dítctics que estan relacionats amb el significat que expressa aquest PA. Aquí es poden veure alguns exemples:

(17) C212A1

i aleshor<es **doncs**_

surto per (a)llà

(.. 0.59)> e::_

(18) C214SP1

<(.. 0.89) **i::**_

gires cap a la:

dreta\>

(19) E315SP3

<church_

(. 0.17) **on the right**_>

Com es pot comprovar, de vegades el manteniment sencer coincideix temporalment amb el dítctic o una part del dítctic i de vegades no, però en una majoria de casos es manté fins que el dítctic és completament verbalitzat, i fins i tot, com en els exemples (47) i (48), l'acabament del manteniment coincideix amb el final de la frase gestual.

La resta de manteniments que no coincideixen amb els dítctics solen acompanyar diversos elements lingüístics i en molts casos una pausa:

(20) S204SP1

ya es<tás a la **izquierda**_

(.. 0.88)>

(21) C104V1

<que venia **de la feina**_

(. 0.18)> i li ve casi de pas_

(22) S116SP1

tu sales de la facultad_

(.. 0.54) mh[m\]

<[a] mano **derecha**\

(. 0.13) la **Dia**>gonal a mano derecha\

(23) S112A5

te pones en el Hotel <Rey Juan Carlos_

también recto_

(. 0.28) y **aca**>bas en: _

6.1.5.3. La retracció

La retracció és aquella fase gestual posterior al punt àlgid en què les parts del cos que estan en moviment tornen a la posició de repòs. Dels 188 gestos analitzats, en un total de 88 s'ha trobat que es produeix la fase de retracció. Vegem el *Quadre 2*, el qual mostra els elements que coincideixen amb aquesta fase de manera més freqüent:

Quadre 2. Elements que acompanyen la fase de retracció

Elements coincidents amb la fase de retracció	Nombre	%
Díctic	44	50
Pausa	30	34,1
Verb	11	12,5
Localització	7	8
Connector	4	4,6
Preposició fins	5	5,7
Inhalació	4	4,6

Ja havíem vist en parlar dels PA anteriors que la majoria de dítics que no coincidien amb el punt àlgid es trobaven en la fase de retracció. Si prenem en

consideració tot el corpus, la meitat de les retraccions van acompanyades del díctic. Aquí en tenim alguns exemples:

DÍCTICS

(49) C101A1

<agafo el carrer Sepúlveda_
i tot recte\>

(50) S204SP2

y <entonces **queda** a la derecha\>

(51) E314A3

wa<lking_
(. **0.24**) straigh>t_

(52) C216SP8

<gires a **mà esquerra**_>

(53) E321SP3

<**turn** the right_>

Tant si es tracta de casos en què hi ha un PA anterior com de casos en què el PA és simultani, es donen aquestes circumstàncies. Tot i això, com era d'esperar, els díctics coincideixen més en la fase de retracció en el cas dels PA anteriors (60,4 % del total d'elements que hi ha a la fase de retracció són díctics) que en els PA simultanis (46,9%), ja que si el PA s'avança al díctic és més esperable que aquest díctic aparegui, mentre les mans tornen a la posició de repòs o bé, com ja s'ha vist més amunt, mentre hi ha un manteniment de la jerarquia gestual.

Vegem ara exemples dels altres elements que es produeixen durant la fase de retracció:

PAUSA

(54) S206A1

<subir **todo recto** el_>

(.. 0.90) el> {(L2) carrer_

(55) C212A1

i aleshor<es doncs_

surto per (a)llà_

(.. 0.59)> e::_

(56) E314A1

have to <straight {(@) away_}>

<(.. 0.64)> more or less\

En altres casos la retracció del gest es produeix juntament amb verbs posteriors al díctic:

VERBS

(57) S116A1

<nada\

recto recto_

y coges la: >

(58) C124A2

i <llavors **allà tinc**> la casa\

Aquí es pot suposar que el verb enceta una nova proposició i que per aquesta raó el gest que fa referència a l'escena descrita anteriorment finalitza.

D'altra banda, les característiques dels textos instructius analitzats fan que sigui freqüent que els dítics vagin seguits d'un sintagma preposicional (*a la cantonada, of the building*) que faci referència a algun lloc de l'escena que s'està descrivint:

LOCALITZACIONS

(59) C122A1

<i estic **allí just a la cantonada**>

(60) E304SP1

(. 0.22) <e::_

in the **left**_

si><**de**_

of the:_

(.. 0.81)><**building**\>

Finalment, hi ha altres casos en què aquesta fase de retracció acompanya connectors, la preposició *fins* (i equivalents en castellà i anglès) i inhalacions. Aquests elements també enceten noves idees, de tal manera que té sentit que la part significativa del gest anterior hagi finalitzat quan aquests es produeixen verbalment.

CONNECTORS

(61) C216A9

(. 0.29) <segueixes **recte**_

p(e)rò:_

la>:_

(62) S121A1

nada más sal<ir **también**_

enfrente tiene><s una **churrería**\

pues-->

PREPOSICIÓ FINS

(63) S201A1

<todo **recto**_

(.. 0.56) hasta> arriba_

(64) C106SP1

<i llavors_

tires a mà esque:rra_

fins_>

(65) E316A7

straight aw<ay_

straight **away**_

until you: _>

INHALACIONES

(66) C214SP2

carr<er_

(.. 0.35) gires cap a la:_

dreta\

(INH)

i> a u::ns_

(67) E314A2

(... 1.28) <and walk **straight**><**down**_

(INH)>

6.1.6. LA TEORIA INTERACTIVA DE LA PARLA I EL GEST I LA TEORIA BALÍSTICA

Per acabar aquest apartat sobre la coordinació entre els canals verbal i no verbal s'analitzarà si les dades de què es disposa i que han estat exposades fins ara poden donar suport a alguna de les tesis defensades per les dues teories sobre la relació entre el gest i la parla (vg. punt 3.7).

És clar que la visió que comparteixen tots els investigadors és que la sincronia aparent entre el gest i la parla es dona pel fet que tots dos sistemes comparteixen una mateixa font d'informació; és a dir, tots dos tenen accés a l'estructura conceptual o al missatge amb què estan relacionats. Si fos d'una altra manera, no s'haurien trobat tantes coincidències temporals en el corpus; i no només coincidències entre els PA i els seus afiliats, sinó també, en els casos en què no hi ha PA simultanis, entre els díctics verbals i les fases gestuals en què estan inclosos els PA a què fan referència.

Per tant, en una primera fase de planificació el gest i la parla s'originen en un mateix punt del procés d'elaboració del discurs, fet que provoca la sincronització. La gran incògnita, doncs, és saber en quin grau hi ha interdependència entre tots dos canals. Segons la teoria balística, aquesta interdependència només es produeix en la fase de

planificació; segons la teoria interactiva, es produeix també durant la fase d'execució, de manera que la parla i el gest es poden adaptar a mesura que s'està duent a terme una frase gestual.

En qualsevol cas, una circumstància que mostra que el gest i la parla estan fortament lligats és la que s'observa en aquests exemples extrets del corpus:

(1) C124A1

(. 0.19) avinguda de <Xile_

segueix<<o tot rect><e tot rec><te tot recte_>

(2) S124A1

sigu<es por **la calle_**

re><cto re><cto recto_

(. 0.24)> pasas luego por enfrente de_

El fet que cada vegada que es repeteix verbalment el díctic es produeixi un gest diferent –però morfològicament igual– fa pensar que a (1) i (2) hi ha una relació molt estreta entre tots dos canals, ja que, si fossin independents, no s'entendria que coincidissin en tres ocasions. Ara bé: el dubte, difícil de resoldre, és si aquesta compenetració es produeix en la fase de planificació o en la fase d'execució.⁹⁵

Tal com es defensa a Furuyama (2002) –i deixant de banda els exemples anteriors–, si la teoria balística fos certa, una preparació del gest que fos més llarga del normal provocaria que la diferència entre el començament de la parla i el començament del gest augmentés, ja que durant la fase d'execució no hauria d'haver-hi cap dependència d'un canal envers l'altre. Per posar a prova aquest fet, s'ha triat aquells gestos simultanis en què la preparació del gest, en comparació amb la majoria, és més llarga. Hi ha un total de 16 casos en què la preparació supera els 600 mil·lisegons –és a dir, que superen amb escreix la mitjana de la durada de les preparacions, que és de 450,7 msg.

El resultat que mostren les dades és que la distància temporal entre un canal i l'altre no varia significativament respecte de la durada que presenten quan les

⁹⁵ Aquesta dificultat per decidir si els paràmetres gestuals es donen en la fase de planificació o d'execució ja es mostra a Levelt (1985).

preparacions del gest tenen una durada més *estàndard*. Mentre que en les dades globals aquesta distància presenta una mitjana d'aproximadament 250 mil·lisegons, la mitjana que en surt dels casos amb una preparació més llarga és d'uns 215.

Per tant, sembla que els resultats sí que indiquen uns certs patrons i, en conseqüència, una interdependència entre tots dos canals, com a mínim en una fase inicial de la fase d'execució del gest.

Aquestes dades, doncs, donen suport a la teoria interactiva, tot i que no descarten que fins a un cert punt la teoria balística no sigui certa. Malgrat que és possible que en la fase inicial d'execució –és a dir, la preparació del gest– el gest i la parla es compenetrin, podria ser que en un punt determinat de la fase d'execució els dos sistemes fossin independents:

The experimental findings show [...] that once the pointing movement had been initiated, gesture and speech operate in almost modular fashion.

(Levelt 1985: 162)

A banda d'aquesta afirmació, els autors consideren, a més, que, si bé hi ha un cert grau de sincronització entre tots dos canals, aquesta sincronització és unidireccional: la parla s'adapta al gest, mentre que el gest només està afectat marginalment per la parla:

Synchronization is apparently achieved in a particular manner; speech adapts to gesture, but gesture is only marginally affected by speech.

(Levelt 1985; 162)

Es fa difícil mantenir aquesta afirmació si tenim en compte les dades sobre els manteniments gestuals de què es disposa. Ja s'ha vist més amunt que el 65,8 % dels manteniments posteriors trobats en el corpus coincideixen amb els elements dítics que són correferents amb els PA, ja sigui simultanis com anteriors. Aquí en tenim exemples:

(3) C212A1

i aleshor<es **doncs**_

surto per (a)llà

(.. 0.59)> e::_

(4) C214SP1

<(.. 0.89) i::_

gires cap a la:

dreta\>

Si partim de la base que el manteniment es produeix per corregir la diferència temporal entre un gest i la parla que li és coreferent, en aquests casos el gest s'adapta a la parla d'una manera clara. En lloc de donar per acabat el gest, la jerarquia gestual es manté perquè l'afiliat en el canal verbal encara no ha estat realitzat.

Una altra vegada, doncs, durant la fase d'execució –i ara no en la fase inicial d'execució, sinó en una fase més avançada– hi ha una interdependència clara entre el gest i la parla. Per tant, la teoria interactiva pren força de nou des d'aquesta perspectiva.

Cal tenir en compte que els experiments que es duen a terme a Levelt (1985) no són espontanis i es fan de manera que el gest i la parla sempre es donen alhora, ja que la instrucció donada es limita a fer que els informants assenyalin un objecte –en aquest cas un llum– i a pronunciar *this light* o *that light*, segons convingui (vegeu § 3.7). És probable que el fet que l'experiment només busqui una acció determinada que permeti la comparació entre les dues teories aquí comparades no deixi veure casos de manteniment com els que es mostren en el nostre corpus. Com tampoc deixa veure casos en què el PA sigui anterior o posterior –com també s'observa en les dades vistes en el present estudi.

Com a Levelt (1985), a Furuyama (2002) la comparació entre ambdues teories també es fa a partir d'un experiment en què es donen instruccions clares als participants. En aquest cas, els informants han d'explicar una mateixa història i anar assenyalant mentrestant imatges referides a aquesta història. Els seus resultats mostren que o bé la parla està sincronitzada amb el gest que li és coreferent semànticament o bé que la parla no comença fins que el gest és totalment executat en els límits externs de l'espai gestual. En cap moment, doncs, es parla de gestos que s'anticipen o que són posteriors. A De Ruiter (1998) sí que es fa referència indirectament al fet que hi ha una sèrie de gestos en què el PA no coincideix amb el seu afiliat verbal, però no s'hi apunta res més.

Quines conseqüències per a les dues teories té, doncs, el fet que existeixin gestos anteriors i posteriors? Els resultats en aquest sentit no permeten decantar-se per una de les dues teories sense certes reticències. D'una banda, de tots els PA anteriors detectats, el 43,75 % (21 de 48) presenten simultaneïtat entre un manteniment posterior al PA i el díctic d'espai, cosa que indica, com s'ha argumentat més amunt, que es manté la jerarquia gestual –en definitiva, el significat que es produeix quan es du a terme el PA s'allarga en el temps– una vegada el gest ja es troba en una fase avançada d'execució. Aquest fet donaria suport a la teoria interactiva. D'altra banda, però, també cal que ens preguntem què ocorre en els casos en què no hi ha aquesta coincidència. En recordarem alguns exemples:

(5) C104V4

(. 0.14) <hi ha una_
curva_>

<i vénen els cotxes bastant de pressa_>

(6) C212D1

la cantonada que ja està tocant la uni<versitat_
per l'acera><aquesta_>

(7) C215SP4

<llavors_

(.. 0.51) a:_

(.. 0.4><0) l'agafo a mà esquerra_

(.. 0.>46) i ja la primera a mà dreta\

(8) E324A3

(.. 0.35) <and_>

<I_>

<e I_

go ahe><ad_

go ahead_>

(9) E305A1

<and then_

(. 0.22) when I: a>rrive there_

(10) S115SP1

sale:<s_

(... 1.2>5) {(AC) coges la calle a mano izquierda_}

(11) S204SP2

y <entonces **queda** a la derecha\>

(12) C105A1

<i una **vegada arribo** allà_>

(13) E314A3

wa<lking_

(. 0.24) straigh>t_

(14) C216A7

<(INH)

que **segueixes** recte_>

En els casos (5) – (8) els coreferents verbals dels PA anteriors es troben dins d'una altra frase gestual; en el cas de (9) i (10), estan situats fora de qualsevol frase gestual. Pel que fa als casos (11) – (14), el díctic en qüestió coincideix amb la fase de retracció. Amb el supòsit que, com s'afirma tant en la teoria interactiva com en la teoria balística, el gest i la parla, quan fan referència a una mateixa escena, són interactius en la fase de planificació, aquests casos no es podrien donar.

D'una manera similar al cas dels manteniments posteriors, en les ocurrències (5) – (8) la repetició del gest corregeix de nou el dèficit de sincronia que es produeix en un primer moviment –funció que fa el manteniment del PA en altres ocasions. Si fos així, també s'estaria donant suport a la teoria interactiva, ja que seria durant la fase d'execució que s'estaria produint aquesta *correcció*. Els casos de repetició en què es corregeix aquest dèficit de sincronia, pel que fa als PA anteriors, constitueixen el 16,7 % del total. Si comptem els casos de manteniment i aquests acabats de comentar, en el

60,45 % dels PA anteriors es manté la jerarquia gestual del PA quan es verbalitza el díctic.

No és possible dir el mateix dels casos (9) – (14), en els quals no es produeix sincronització entre els dos coreferents en cap moment. Es podria aduir, observant la morfologia dels gestos en qüestió, que els seus PA són coreferents semànticament amb els elements anteriors al díctic, amb els quals sí que coincideixen.

Amb el benentès que una de les característiques inherents dels gestos és que són sintètics i que, en conseqüència, poden referir-se a més d'un element de l'escena descrita, aquesta observació sembla encertada i rellevant. No obstant això, aquest fet no explicaria els casos en què el PA coincideix amb una pausa, ja que ningú pot imaginar-se, a (13), que el gest descriu quelcom relacionat amb una pausa, i més quan aquest gest és similar morfològicament a altres gestos que són coreferents amb el díctic *straight* (vegeu § 5). Fixem-nos que a (10) el PA també es dona en la pausa, i morfològicament el gest és prototípic del díctic *esquerra*.

Per tant, hi ha casos que no mostren cap mena de sincronia, ni en la fase de planificació ni en la fase d'execució. Malgrat això, la proximitat temporal entre els díctics verbals i els gestos permeten que els identifiquem com a referents.

Pel que fa als PA posteriors, que no coincideixen amb els díctics corresponents, cal recordar que el 90 % de les ocurrències es produeixen després d'un PA simultani o anterior que presenta aspectes morfològics diversos, i que en la majoria de casos van precedits de manteniments posteriors als PA simultanis. Així doncs, d'alguna manera la no-sincronització del gest es relaciona amb una voluntat de continuar amb la descripció d'una mateixa idea discursiva o d'una mateixa escena.

Si bé aquest fet no impedeix que no es mostri una independència clara entre el gest i la parla i que doni suport, en aquest cas, a la teoria balística, la teoria del *Growth Point* de McNeill permet explicar-ho per la relació contextual que hi ha entre aquests PA posteriors i el segment lingüístic que acompanya. Cal recordar que no és el mateix un afiliat verbal (Schegloff 1984) que un segment lingüístic coexpressiu (vegeu § 3.3.1). Malgrat que un gest pot no estar sincronitzat amb el seu afiliat, entès com a paraula o paraules amb què aquest gest es pot equiparar, sí que pot ser coexpressiu amb altres segments lingüístics si aquests són contextualment rellevants. Això apunta a la idea que en aquests casos el gest esdevé un element clau pel que fa a la cohesió discursiva.

En definitiva, les evidències que sí que hi ha interacció durant l'execució del gest es poden sintetitzar així:

- 1) Coincidència entre la repetició verbal i gestual.
- 2) No-influència de la durada de la preparació gestual en el fet que els PA i la parla que li és coreferent siguin simultanis.
- 3) Els manteniments posteriors i la repetició gestual permeten corregir el dèficit de sincronia que es dona en els PA anteriors.
- 4) Els factors contextuals poden explicar en molts casos que hi ha una interrelació clara entre els PA posteriors i els segments lingüístics que en un principi no semblen coexpressius.

Tot i aquests arguments, cal no oblidar que si bé la majoria de casos s'adeqüen a la teoria interactiva, en el sentit que es veu una interdependència entre el canal verbal i el canal no verbal en la fase d'execució, hi ha casos que difícilment es poden explicar a partir d'aquesta interrelació. Per exemple, les ocurrencies en què un PA coincideix amb una pausa. Per tant, sembla que en alguns casos sí que hi ha certa independència entre el gest i la parla, per la qual cosa no es pot descartar que en alguna ocasió es mostri una asincronia entre tots dos canals i que, consegüentment, la teoria balística no s'hagi d'abandonar. Sigui com sigui, aquests casos són una minoria i la teoria interactiva permetria explicar moltes més ocurrencies.

Així doncs, la teoria interactiva es mostra com una teoria més potent que no pas la balística, ja que atenint-nos a les nostres dades té més capacitat explicativa.

6.2. SÍNTESE DE RESULTATS

Els dítics d'espai analitzats en el corpus estan majoritàriament acompanyats d'un gest, cosa que demostra la ja mencionada importància i inherència de l'expressió no verbal en aquesta mena d'elements. Aquests gestos presenten uns patrons clars pel que fa a la seva relació amb els seus afiliats verbals: 7 de cada 10 PA coincideixen –en graus diferents– amb el dític que acompanyen, mentre que els PA que són anteriors representen aproximadament un quart de les ocurrencies; en últim lloc, els PA posteriors són escassos.

A més, l'anàlisi sobre diferents variables com el tipus de díctic, la llengua de producció i l'estil personal de les informants mostren la solidesa dels resultats. Sigui quina sigui la variable que canvia, les proporcions entre els PA simultanis, anteriors i posteriors no s'alteren significativament.

L'anàlisi de les dades mostra que tant si s'usa la primera com la segona llengua els patrons gestuals no canvien, de manera que cal pensar que el mateix context sociocultural fa que s'homogeneïtzi la gesticulació de les persones encara que es canviï de llengua de comunicació. Alguns estudis sobre les diferències gestuals que hi ha entre diferents llengües i cultures –s'han descrit breument tres d'ells a § 3.2.3– ens poden donar una idea de fins a quin punt el context és important.

Tampoc l'estil personal de les informants ha esdevingut essencial a l'hora d'analitzar la interrelació entre la parla i el gest, ja que no s'han observat diferències significatives degudes a diferents maneres de produir els gestos.

Quant als PA anteriors, la meitat coincideixen amb el verb que precedeix el díctic a què fan referència. La correspondència temporal amb aquest element ha estat justificada, primer, per la proximitat temporal del verb amb el díctic –normalment produït just abans–; en segon lloc, pels lligams semàntics que hi ha entre aquests verbs i els dítics d'espai; i en últim lloc, pel caràcter sintètic dels gestos, els quals podrien fer referència tant als dítics com els verbs.

Si la majoria dels PA anteriors acompanyen els verbs, els PA en períodes de silenci o de pausa són minoritaris, com ja s'apuntava a Kendon (2004). La resta de casos estan acompanyats de diversos elements més difícils de categoritzar.

Si prenem en consideració les fases gestuals que coincideixen amb els dítics que són acompanyats per PA anteriors, 4 de cada 10 coincideixen amb una fase de manteniment de la jerarquia gestual produïda després del PA. La resta de dítics o bé van acompanyats de la fase de retracció o bé es troben fora de la frase gestual.

En relació amb els casos de simultaneïtat *pura*, 3 de cada 5 coincideixen amb el díctic en més de la meitat de la durada dels PA, mentre que d'aquests, un quart hi coincideixen al 100 %. Això significa que dins dels PA simultanis, una majoria presenten una simultaneïtat elevada.

S'ha observat que les raons de la major simultaneïtat d'uns casos no s'han de buscar en la menor o major durada dels PA. Un PA més llarg no té com a conseqüència una major coincidència entre els canals verbal i no verbal; és més, tampoc no implica que hi hagi ni tan sols coincidència. En canvi, sí que hi ha correlació entre el fet que l'afiliat verbal sigui més llarg i que els PA hi coincideixin en major mesura.

Pel que fa als començaments d'un canal i l'altre en els PA simultanis, en un 68,4 % dels casos el gest s'anticipa a la parla, xifra bastant significativa, i més i es tenen en compte els casos de PA anteriors, els quals augmentarien el percentatge a més del 70 % sobre el total de PA del corpus. Aquestes dades mostren que aquest és el patró més comú i coincideixen amb les dades de Levelt (1985). Només 7 casos de 128 PA simultanis mostren una coincidència total en els començaments de tots dos canals.

Per finalitzar amb els resultats sobre els PA simultanis, s'ha observat que si prenem la part verbal com a punt de partida, 3 de cada 4 díctics estan acompanyats d'un PA simultani com a mínim. Així, un quart de tots els díctics del corpus és exclusivament coincident amb un PA posterior, un PA anterior o amb tots dos. Aquest fet ocorre perquè a cada díctic no li correspon només un PA sempre, sinó que hi ha repeticions gestuals corresponents a un mateix díctic.

Sigui quin sigui el canal de què partim, doncs, la simultaneïtat és clarament majoritària.

Precisament els díctics que van acompanyats de PA posteriors –els darrers en nombre d'ocurrències– majoritàriament també van acompanyats d'altres PA; 9 de les 10 ocurrències presenten repetició gestual. A part d'això, ja s'ha vist com es donen unes circumstàncies concretes quan es produeixen els PA posteriors, les quals es caracteritzen pel fet que els diferents gestos són morfològicament equiparables i pel fet que es produeixen generalment manteniments posteriors als PA que precedeixen els PA posteriors, de manera que manifesten una tendència a continuar amb la mateixa línia discursiva, cosa que demostra la utilització de diversos elements que expressen continuïtat o límits espacials.

D'altra banda, només hi ha un díctic que té com a coreferent no verbal un PA posterior de manera exclusiva; de fet, els diversos estudis mencionats gairebé no fan referència en aquest cas o, si ho fan, ho fan molt per sobre (Levelt 1985; Kendon 1980; McNeill 1982, 2000; De Ruiter 1998; Kida 2003).

Quant a la resta de fases gestuals, hem vist que els textos instructius del corpus presenten certs patrons pel que fa als elements que acompanyen cada una de les diferents fases gestuals. Aquestes en són les conclusions principals:

1. *Preparació*

a) En un terç de les preparacions allò que es troba és el verb que introdueix el díctic d'espai. Això es produeix pel fet que la majoria de punts àlgids coincideixen amb el díctic espacial, de manera que la fase anterior, la preparació, coincideix amb el verb, que usualment apareix just davant del díctic.

b) També és freqüent l'aparició de pauses i inhalacions que es produeixen justament abans de verbalitzar el díctic i just abans de passar a la fase significativa del gest, fet que indica la interrelació entre el gest i la parla.

c) Finalment, cal destacar l'aparició, en un considerable nombre de casos, de connectors que fan d'enllaç en la descripció del camí que les informants estan indicant. Els PA referents als díctics comencen a preparar-se durant la verbalització d'aquests enllaços.

2. *Manteniments posteriors*

a) El 65,8 % dels casos de manteniment coincideixen amb el díctic d'espai a què fan referència els corresponents PA. No és casualitat que això ocorri, ja que es manté la jerarquia gestual justament perquè es continua amb la descripció verbal d'allò que s'està gesticulant.

3. *Retracció*

a) Els díctics, que en la frase de preparació gairebé no tenen presència, són molt freqüents en la retracció (50 %), a causa del fet que, com ja s'ha vist, en la majoria de casos –tant si es tracta de PA anteriors com simultanis– el començament del gest és anterior a la parla.

b) Els díctics coincideixen més en la fase de retracció en el cas dels PA anteriors que en els PA simultanis, ja que si el PA s'avança al díctic és més esperable que aquest díctic aparegui més tard, tot i que dins de la frase gestual.

c) El segon cas majoritari (un terç) és aquell en què apareix una pausa. Quan s'ha acabat de verbalitzar el díctic, el gest torna a la posició de repòs mentre es fa una pausa.

En últim lloc, en aquest apartat s'han posat a prova les dues teories sobre la interacció entre la parla i el gest. S'han donat arguments a favor de la teoria interactiva, com ara el fet que no influeixi la durada de la preparació del gest en el fet que els dos canals siguin simultanis o el que s'ha anomenat "correcció del dèficit de sincronia", que es dona gràcies als manteniments de la jerarquia gestual donada en un primer moment pel PA. Segons l'anàlisi duta a terme es demostra que hi ha interrelació, doncs, entre la parla i el gest no només en la fase de planificació, sinó també en la fase d'execució.

Dit això, també és cert que els casos de posterioritat podrien donar suport a la teoria balística, perquè aquests PA són suficientment a prop –temporalment parlant– del díctic per considerar-los coreferents, però en canvi no són simultanis. Ocorre el mateix amb els casos d'anterioritat en què no es produeix un manteniment. Ara bé, cal dir que aquestes dues circumstàncies es donen amb molt poca freqüència.

Cap de les dues teories, doncs, és descartable segons les dades de què es disposa, però aproximadament el 84 % dels casos es poden explicar a partir de la teoria interactiva, mentre que la teoria balística no acaba de funcionar en moltes més ocasions: sobretot en els casos de repetició gestual o de manteniment posterior, els quals són bastant freqüents.

7. CONCLUSIONS I CONSIDERACIONS FINALS

Per tal d'assolir els objectius d'aquesta tesi, en una primera fase s'han determinat els elements que actuen com a díctics d'espai del corpus (objectiu 1), la majoria dels quals –com s'apuntava a la hipòtesi 1–, són de tipus simbòlic. A partir de la determinació dels díctics d'espai s'ha proporcionat una àmplia anàlisi de dos aspectes que tenen a veure amb la interrelació entre la parla i el gest.

Així, en primer lloc, s'han desglossat minuciosament en quatre parts els punts àlgids (PA) dels gestos que acompanyen els díctics d'espai del corpus per tal de poder-los relacionar amb els valors semàntics que tenen cada un dels tipus de díctics del corpus (objectiu 2 i 4).

És precisament mirant les parts del gest que podem entendre per què es produeix i s'interpreta d'una determinada manera. Cal pensar que en la majoria de casos la interpretació coincidirà estretament amb el sentit amb el qual ha estat produït, però també s'ha pogut comprovar que hi ha casos en què no sempre és així.

En segon lloc, s'han dividit els gestos que acompanyen els mateixos díctics d'espai en diferents parts per tal d'analitzar la relació temporal entre aquests gestos i les parts verbals que els són coexpressives. La divisió del gest en fases ha permès determinar en quin moment del gest es produeix la verbalització de cada díctic, així com què és el que coincideix amb cada una de les fases gestuals, de manera que s'ha pogut establir quines tendències o quins patrons temporals es donen en aquest sentit (objectiu 5).

D'altra banda, en un pla psicolingüístic, aquesta divisió també ha estat útil per aportar dades i idees sobre la manera com interactuen el gest i la parla pel que fa a la planificació i a l'execució de tots dos canals comunicatius (objectiu 6).

Finalment, pel que fa a l'objectiu 3, s'han analitzat les diferències que hi podia haver en relació amb la procedència lingüística, la llengua d'ús i l'estil personal.

7.1. CORRESPONDÈNCIES NO VERBALS DELS DÍCTICS D'ESPAI

El nombre de correspondències no verbals que s'han trobat en els díctics espacials del corpus (83,2 %), amb independència del tipus de díctic espacial, és indicatiu de la importància que té aprofundir en l'estudi dels gestos coverbals, sobretot dels gestos coverbals relacionats amb les referències espacials. No és casualitat que en

4/5 parts dels casos de dixi espacial les informants hagin acompanyat la parla d'un moviment produït amb els braços i/o les mans. Així, es confirma la hipòtesi 2, segons la qual els díctics d'espai tenen tendència a anar acompanyats de gest.

En general, no s'han trobat contextos lingüístics que determinin per què hi ha vegades que s'acompanya un díctic amb un gest i hi ha vegades que no. L'únic aspecte que sembla influir en el fet que hi aparegui un gest és la repetició verbal del díctic, ja que en el 88,9 % d'aquests casos hi apareix un gest coexpressiu. Proposem dues hipòtesis possibles i no necessàriament excloents del perquè es produeix gairebé sempre un gest en aquest context: (a) en primer lloc, acompanyat precisament d'aquesta repetició verbal, es produeix un major èmfasi en l'expressió del discurs, la qual cosa pot ser un factor que faciliti l'aparició d'un gest; (b) en segon lloc, el gest actua com a element cohesionador del discurs, de manera que es produeix en aparèixer més d'una vegada el mateix element lingüístic amb què està directament relacionat.

A banda dels contextos lingüístics, però, s'ha pogut apreciar, en relació amb l'objectiu 3 de l'estudi, com també cal tenir en consideració l'estil personal dels parlants, ja que hi ha informants que tendeixen a gesticular més que altres. Així, mentre que hi ha informants que gesticulen en un 100 % dels casos en què verbalitzen un díctic d'espai, n'hi ha d'altres que fan pocs gestos si es té en compte la mitjana del conjunt. Així, hi ha una informant que gesticula en el 66 % de les ocurrències.

No obstant aquestes diferències, cal dir que la majoria d'informants gesticulen d'una manera freqüent: entre un 70 % i un 85 % dels casos. Això vol dir que la tendència a comunicar-se tant verbalment i no verbalment quant als díctics és clara.

Amb referència a les distincions relacionades amb la procedència lingüística dels informants i la llengua de producció, l'anàlisi no mostra cap resultat significatiu que permeti establir diferències degudes a aquests factors, cosa que ja era esperada en les hipòtesis.

7.2. PATRONS NO VERBALS DELS GESTOS QUE ACOMPANYEN ELS DÍCTICS D'ESPAI

L'anàlisi gestual realitzada amb ELAN ha permès desglossar els gestos en els diferents trets gestuals que s'ha decidit prendre en consideració. S'ha pogut comprovar, d'una banda, que alguns d'aquests trets segueixen els mateixos patrons en tots els

díctics, mentre que n'hi ha d'altres que no ho fan. Lògicament, que els gestos que acompanyen els díctics d'espai tinguin coses en comú no deixa de ser esperable, ja que en les diferents classificacions gestuals vistes a § 3.2.2 ja s'ha pogut veure com els gestos assenyaladors o díctics són considerats una classe a part dins de tota la varietat gestual. És evident, doncs, que uns elements no poden ser considerats de la mateixa classe si no comparteixen un tret determinat que els separin de les altres classes.

Tanmateix, també s'han observat diferències destacables entre els diversos tipus de gestos díctics. Segons el valor del díctic espacial que acompanya cada gest, hi ha determinats trets gestuals que marquen la diferència. Aquests trets, doncs, són els que han de servir per fer subclassificacions dins de la classe dels gestos díctics o assenyaladors.

Per fer-ho, s'han tingut en compte els diferents valors semàntics dels díctics espacials analitzats (vegeu § 2.3) i s'han posat en relació amb els trets gestuals que marquen les diferències entre aquests valors. Aquestes relacions són explicitades a continuació per mitjà d'uns quadres-resum.

7.2.1. LES LOCALITZACIONS ESPACIALS

Aquest quadre sintetitza els resultats sobre les localitzacions en què es produeixen els gestos del corpus:

Quadre 1. Resum de localitzacions espacials⁹⁶

		Recte	Dreta	Esquerra	Allà	Altres ⁹⁷
Localització espacial	Eix vertical	mitjà	inferior	mitjà	mitjà	mitjà
		inferior	mitjà	inferior	inferior	mitjà
		superior	superior	superior	superior	inferior
	Eix horitzontal	centre	centre	esquerra	centre	centre
		esquerra	dreta	centre	esquerra	centre
		dreta	esquerra	dreta	dreta	esquerra

molt freqüent (70 – 100 %)
 bastant freqüent (30 – 69 %)
 poc freqüent (0 – 29 %)

⁹⁶ En els casos en què hi ha dos elements del mateix color, cal interpretar que estan per ordre de freqüència. És a dir, com més amunt, més freqüent.

⁹⁷ Com s'ha fet durant tot l'estudi, els díctics menys freqüents seran tractats en conjunt, tot destacant-ne determinats aspectes que puguin ser d'interès per al conjunt global de les dades.

El primer que destaca en aquest quadre és la relativa homogeneïtat de tots els gestos pel que fa al lloc on ocorren dins l'espai gestual. Dins l'eix vertical, són les zones mitjana i inferior aquelles que mostren un major nombre d'ocurrències. En el global, la zona mitjana és una mica més freqüent que la inferior. I, en últim lloc, hi ha la zona superior, que apareix poques vegades.

Hi ha dues raons principals per explicar aquesta tendència a gesticular en les zones mitjana i inferior. La primera és fisiològica: cal recordar que les informants es troben assegudes i que les zones més naturals i còmodes per als braços són precisament les zones mitjana i inferior, que és on es troben els braços en posició de repòs. La segona està relacionada amb el fet que la dixi del corpus és una dixi simbòlica, per la qual cosa els referents d'aquests díctics no es troben en el camp visual dels participants. Això implica que els gestos no són un element imprescindible per identificar els referents dels díctics i que, per tant, són més homogenis.

Es pot comprovar que és en l'eix horitzontal on es produeixen les diferències gestuals que permeten de relacionar-les amb els diferents sentits de cada un dels díctics verbals. Tot i la tendència clara a gesticular al centre –en tots els casos és bastant o molt freqüent–, les diferències es donen en altres localitzacions que també són bastant freqüents. Així, veiem que mentre el centre és clarament majoritari per a *recte* i també per als díctics que presenten menys ocurrències, ja no ho és tant per a *dreta*, *esquerra* i *allà*. En el cas de *dreta* i *allà*, el centre també és el més freqüent, tot i que a *dreta* també són bastant usuals les zones *dreta* i *esquerra*, i que amb *allà* també s'usa molt la zona *esquerra*. Pel que fa a *esquerra*, la zona més utilitzada és l'*esquerra*, seguida del *centre*.

Cal fixar-se, doncs, que el centre és la zona més utilitzada en gairebé tots els díctics –excepte a *esquerra*. Aquesta tendència podria explicar-se per les mateixes raons que s'han adduït més amunt.

La zona menys utilitzada en línies generals, per contra, és la *dreta*, com es pot apreciar en el quadre. En canvi, l'*esquerra* és una zona bastant freqüent. Cal preguntar-se, doncs, per què és bastant més freqüent la zona esquerra que la zona dreta, ja que si bé l'ús de la zona *esquerra* s'adequa al valor semàntic [+ direcció oest] del díctic *esquerra*, ja no s'adequa tant als valors del díctic *allà*, el qual no té marcada cap direcció concreta –només implica [– proximitat] en relació amb el centre díctic–, i menys als valors del díctic *dreta*, que té com a valor semàntic [+ direcció est].

L'explicació es troba en les mans que es posen en moviment. La major part dels gestos del corpus són realitzats amb la mà esquerra, concretament el 58 % (109 ocurrences), mentre que amb la mà dreta es fan el 23,9 % dels gestos (45) i amb totes dues mans el percentatge és del 18,1% (34). Aquesta constatació combinada amb el fet que és més usual fer gestos ipsilaterals que fer gestos contralaterals⁹⁸ explica que s'usi molt més la zona esquerra que la zona dreta.

Aquesta hipòtesi és corroborada si ens cenyim a les dades sobre les mans utilitzades en els gestos que acompanyen *dreta* i *esquerra*. A *dreta*, hi ha 10 gestos fets amb l'esquerra, i d'aquests gestos, en 7 ocasions el gest se situa a l'esquerra en algun moment del PA, mentre que només 3 se situen a la dreta. En canvi, en els gestos realitzats amb la mà dreta, les dades canvien completament: de 17 casos, només 3 se situen a l'esquerra, mentre que 8 es troben a la dreta en algun moment del PA.

Per tant, és clar que la mà amb què es gesticula influeix en la localització espacial que presenta cada gest, ja que és més probable que el gest es produeixi a la banda corresponent a la mà que gesticula.

D'altra banda, cal destacar que hi ha casos en què un gest abraça més d'una localització, ja sigui a l'eix vertical o a l'eix horitzontal. En aquest sentit, el díctic *recte* és acompanyat en 16 ocasions per gestos que canvien la seva localització; en tots aquests gestos el canvi es produeix en l'eix vertical. En canvi, els gestos que es relacionen amb *dreta* presenten un canvi de localització en 12 casos, i en tots els canvis es produeixen en l'eix horitzontal. A *esquerra* tan sols hi ha tres canvis de localització —en tots dos eixos—, i els 4 canvis que hi ha en els gestos relacionats amb *allà* es donen en l'eix vertical.

Els resultats indiquen la diferència entre els valors de [+ verticalitat] i [+ horitzontalitat] inherent als dictics *recte* i *dreta*, respectivament, mentre que també mostra com els gestos que acompanyen a *allà* són més propers als gestos de *recte*. Els resultats d'*esquerra* són coherents amb la hipòtesi mencionada més amunt sobre els gestos ipsilaterals i contralaterals; la tendència que els gestos es facin amb la mà esquerra es tradueix en el fet que la mà hagi de fer un major recorregut per anar cap a la

⁹⁸ Els gestos ipsilaterals són aquells que es realitzen amb la mà corresponent a la banda en què es produeixen, mentre que els contralaterals són els que es realitzen amb la mà de la banda contrària en què tenen lloc. Aquests termes han estat adaptats de Levelt (1985) (vegeu § 3.3.5.2).

dreta que per anar cap a l'esquerra; per tant, hi ha menys canvis de localització quan es tracta de gestos que acompanyen *esquerra*.

També és destacable que les repeticions gestuals que es produeixen fent referència a un mateix díctic d'espai es produeixen a la mateixa localització gestual que el primer gest de la sèrie. Òbviament, això mostra un fort grau d'interrelació entre les parts verbal i no verbal i alhora està relacionat amb el que McNeill anomena gestos cohesius, els quals presenten uns patrons espacials que ajuden a mantenir la cohesió del discurs.

Finalment, cal dir que la manca de coherència semàntica que es produeix entre els resultats dels gestos que acompanyen *dreta* i els seus valors semàntics es corregeix amb altres subtrets. Així, d'11 casos que es produeixen a la zona esquerra, en 9 aquests mateixos gestos presenten o bé una configuració de la mà o bé una direcció adequada als valors de *dreta*.

7.2.2. LES CONFIGURACIONS DE LES MANS

En el *Quadre 2* tenim la síntesi de resultats pel que fa a les configuracions de les mans dels gestos d'un moviment:

Quadre 2. Resum de configuracions de les mans. Freqüència en els gestos d'un moviment

		Recte	Dreta	Esquerra	Allà	Aquí	Altres
	Dits	estirats	estirats	estirats	estirats	estirats	estirats
		doblegats	doblegats	doblegats	doblegats	doblegats	doblegats
Configuracions de les mans	Direcció	endavant	dreta	endavant	endavant	avall	--
		--	endavant	avall	avall	--	--
		--	--	esquerra	--	--	--

 molt freqüent (70 – 100 %)

 bastant freqüent (30 – 69 %)

 poc freqüent (0 – 29 %)

És una evidència que, si hi ha una característica que sigui comuna a tots els gestos coverbals referents als díctics espacials, aquesta és la de presentar els dits *estirats*, ja que és la posició dels dits més freqüent en tots els tipus de díctics. En canvi, es pot comprovar que a posició amb els dits doblegats és bastant poc freqüent en el global.

Això es deu al fet que els díctics presenten com a valor característic el de [+assenyalament], el qual té el seu corresponent reflex no verbal en el fet de presentar els dits estirats. Per tant, els PA amb els dits doblegats són una minoria, i, a més a més, cal tenir en compte que molts d'aquests PA, si bé tenen els dits doblegats, també tenen un dit estirat —generalment es tracta del dit índex— que fa la funció d'assenyalador.

Si es tenen en consideració, doncs, els gestos que tenen (en algun subtret de la configuració) els dits estirats, es pot concloure que el fet de tenir els dits estirats és característic dels gestos coverbals relacionats amb els díctics espacials.

Quant a les direccions, el fet que més del 94,4 % dels PA coreferents amb *recte* presentin els dits en direcció *endavant* mostra que el gest està totalment associat amb el que representa la parla, ja que podem relacionar el valor de [+ direcció nord] amb la direcció *endavant* del gest. Cal esperar, doncs, que aquesta associació gest-parla es mantingui també en els altres tipus de díctics. I és així també amb el díctic *dreta*, tot i que d'una manera no tan sistemàtica, ja que si bé és cert que la direcció *dreta* —la més esperable en relació amb el valor [+ direcció est]— és la més freqüent, també ho és bastant la direcció *endavant*.

Amb *esquerra*, aquesta és també una direcció usual, fins i tot més que no pas la que esperariem segons el valor de direcció: [+ direcció oest]. El díctic *allà* també va acompanyat d'una majoria de gestos que presenten com a direcció *endavant*, tot i que es tracta d'un díctic que no té marcat cap valor de direcció. Per què amb *allà* hi ha aquesta tendència a gesticular cap *endavant* i per què amb la resta de díctics —excepte amb *aquí*— aquesta és una direcció tan freqüent?

Cal buscar les respostes a aquestes preguntes en el context de parla. Centrem-nos primer en el cas d'*allà*. Si les informants estiguessin guiant una persona des d'una situació en què els referents es trobessin a la vista dels participants, probablement els gestos presentarien direccions diverses, ja que el referent d'*allà* aniria canviant de posició i les coordenades espaciotemporals de l'emissora serien les mateixes. Ara bé, en

el context de l'entrevista, la informant fa una mena de recorregut virtual —imaginari— durant el qual les seves coordenades espaciotemporals van canviant. D'aquesta manera, és més fàcil que generalment situïn el referent del díctic *allà* en una situació no marcada horitzontalment; és a dir, davant seu.

A més a més, cal tenir present que aquesta direcció contrasta en certa manera amb la direcció *avall*, que seria la que acompanya més vegades el díctic *aquí*. Aquest tret, doncs, marcaria el contrast entre els valors de [+ proximitat] i [- proximitat] corresponents a aquests dos tipus de dítics.

Quant a la segona qüestió, hi ha dues hipòtesis —no incompatibles— del perquè del fet que la direcció *endavant* sigui tan freqüent en el corpus: (1) que els referents no es trobin a la vista dels participants no fa tan necessari que es dirigeixi el gest per tal de detectar aquests referents; (2) la direcció més neutral per a les informants —per la seva freqüència—, i la posició fisiològicament més natural per a les emissores és *endavant*.

D'altra banda, la direcció *avall* és també molt usual en el corpus, principalment a *esquerra*, a *allà* i a *aquí*. Aquesta direcció tampoc correspon als valors semàntics dels dos primers dítics. Pel que fa a *allà*, cal tenir en compte que la direcció *avall* tampoc no està marcada horitzontalment, com ocorre amb la direcció *endavant*. Per tant, la seva freqüència es pot relacionar, com s'ha fet en el cas de la direcció *endavant*, amb el context de l'entrevista i el consegüent canvi de coordenades espaciotemporals de l'emissora.

Amb referència a *esquerra*, és clar que la direcció *avall*, com *endavant*, no correspon als seus valors semàntics. En aquest sentit, però, cal destacar que de 13 PA que presenten com a configuració de la mà aquestes direccions, 8 es produeixen en algun moment a la zona esquerra de l'espai gestual, i 7 tenen com a direcció absoluta un moviment de dreta a esquerra. Així doncs, la majoria dels PA que no corresponen als seus valors semàntics corregeixen aquest dèficit de coherència amb altres subtrets del gest.

Per acabar, la direcció *avall* sí que és perfectament coherent amb el valor semàntic de proximitat respecte del centre dític d'*aquí*. La similitud entre els PA que acompanyen aquest díctic i els PA coreferents amb *venir* corroboren que el fet d'assenyalar cap avall està directament relacionat amb el valor semàntic de [+ proximitat] que tots dos dítics comparteixen. A més, també és significatiu que 3 dels 4

gestos que acompanyen el díctic *aquest*, també amb valor de *proximitat*, es produeixen amb els dits estirats (en 2 casos només s'estira el dit índex) cap a aquesta mateixa direcció.

Quant a les configuracions de les mans dels gestos que consten de dos moviments, fixem-nos en el *Quadre 3*:

Quadre 3. Resum de configuracions de les mans. Freqüència en els gestos de dos moviments

		Recte		Dreta		Esquerra		Allà	
		1a conf.	2a conf.	1a conf.	2a conf.	1a conf.	2a conf.	1a conf.	2a conf.
Configuracions de les mans	Dits	Estirats	Estirats	estirats	estirats	estirats	estirats	estirats	estirats
		doblegats	doblegats	doblegats	--	doblegats	doblegats	doblegats	doblegats
	Direcció	Amunt	Endavant	endavant	dreta	endavant	esquerra	endavant	endavant
		Endavant	Amunt	avall	endavant	avall	endavant	avall	amunt
		Avall	Avall	esquerra	avall	amunt	dreta	amunt	avall

molt freqüent (70 – 100 %)
 bastant freqüent (30 – 69 %)

poc freqüent (0 – 29 %)

De la mateixa manera que ocorre amb els gestos d'un moviment, és clar que en tots els tipus de díctics el més freqüent és que les mans presentin els dits estirats, tant en la primera com en la segona configuració, tal com es mostra en el quadre anterior.

Quant a les direccions a què apunten els dits, però, les diferències entre els tipus de díctics esdevenen més acusades en els PA de dues configuracions que no pas en els d'una configuració. Mentre que la direcció inicial està relacionada generalment amb l'eix frontal o vertical en tots els gestos, amb independència del díctic que acompanyin, la segona té una relació més estreta amb els valors semàntics dels diferents díctics espacials.

Així, en una primera configuració veiem que és la direcció *endavant* la més freqüent en tots els díctics, excepte a *recte*, en què la més freqüent és la direcció *amunt*, seguida, això sí, d'*endavant* i després d'*avall*. Com ja s'ha dit anteriorment, la direcció *endavant* és la més neutral, tant significativament com fisiològicament, per la qual cosa probablement esdevé la configuració base a partir de la qual es diferencien els PA en funció dels valors semàntics que es representen alhora gestualment i verbalment. D'altra banda, totes les direccions que apareixen en aquesta primera configuració estan relacionades amb l'eix vertical i l'eix frontal de l'espai gestual.

En la segona configuració, ja hem dit, és on s'esdevenen els canvis significatius que permeten distingir els PA. Així, els que acompanyen *recte* i *allà* tendeixen a apuntar cap a una direcció relacionada també l'eix vertical i frontal, mentre que els que van amb *dreta* i *esquerra* acostumen a anar en direccions que es troben en l'eix horitzontal de l'espai gestual.

Pel que fa als primers, es pot comprovar com la finalització més freqüent del gest és amb direcció cap *endavant* (un 56,5 % a *recte*, i un 45,5 % a *allà*), mentre que *amunt* és el segon acabament més freqüent (un 21,7 % a *recte*, i un 36,4 % a *allà*), seguit, de lluny, per *avall*. El canvi d'una configuració a una altra gairebé sempre es produeix en l'eix vertical. Aquest fet és coherent amb el valor semàntic [+ direcció nord] del díctic *recte*, com també ho és amb el díctic *allà*, ja que el context del discurs fa que presenti unes característiques molt semblants a *recte*, com s'ha anat veient al llarg de l'anàlisi.

Pel que fa als segons, la segona configuració més usual és la direcció *dreta* (50 %) en el cas del díctic *dreta*, i *esquerra* (50 %) en el cas del díctic *esquerra*, de manera que aquest tret gestual és coherent semànticament amb els valors de cada un dels díctics: [+ direcció est] i [+ direcció oest], respectivament. Així, generalment els canvis en la configuració es produeix en l'eix horitzontal, en correspondència amb el valor de [+ horitzontalitat].

Ara bé, la direcció *endavant* també esdevé molt freqüent en tots dos casos: representa el 37,5 % dels gestos que acompanyen *dreta*, i el 44,4 % dels que acompanyen *esquerra*. Tot i així, aquests percentatges inclouen els casos en què hi ha la direcció *endavant* combinada amb alguna altra direcció. Si ens cenyim als casos en què

es dona exclusivament aquesta direcció, el percentatge es redueix al 31,3 % i al 22,2 %, respectivament.

De nou, podem relacionar aquesta freqüència amb el fet que es tracta d'un estudi sobre díctics simbòlics els referents dels quals no es troben en el context de l'entrevista, de manera que la gesticulació no és un element necessari per a la localització d'aquests referents. I també la podem relacionar amb la posició més neutral dins de tot el conjunt de posicions.

En els casos que presenten la direcció *endavant* en el díctic *esquerra*, a més, es corregeix el dèficit de coherència semàntica amb altres subrets gestuals. Així, en les quatre ocasions en què aquest díctic va acompanyat d'un moviment en direcció *endavant*, la zona que ocupen els gestos dins l'espai gestual és l'esquerra; i en tres de d'aquestes quatre ocurrences la direcció absoluta del moviment és *de dreta a esquerra*.

Respecte del díctic *dreta*, malgrat que només 1 de les 5 ocurrences en què el gest assenyala *endavant* es produeix a la zona dreta, en 3 dels altres 4 casos el gest va en direcció *d'esquerra a dreta*, corregint en certa manera el dèficit de coherència semàntica entre el gest i la paraula pel que fa al tret *configuració de la mà*.

Per acabar, quant a la resta de díctics, cal destacar, primer, que els dos PA de dues configuracions que acompanyen *aquí* presenten els dits en direcció cap *avall*, seguint així la mateixa tendència que els PA d'una configuració; i segon, que els tres PA de dues configuracions que acompanyen el díctic *davant* s'assemblen a la majoria dels PA que acompanyen *recte*, ja que presenten els dits estirats *endavant*.

7.2.3. LES DIRECCIONS ABSOLUTES

En el *Quadre 4* hi ha un resum dels resultats sobre els patrons no verbals relacionats amb la direcció absoluta dels PA dels díctic més freqüents del corpus:

Quadre 4. Resum de direccions absolutes

	Recte		Dreta		Esquerra		Allà	
Direcció absoluta	De baix a dalt	Eix vertical	D'esquerra a dreta	Eix horitzontal	De dreta a esquerra	Eix horitzontal 1	De baix a dalt	Eix vertical
	De dalt a baix		De baix a dalt	Eix vertical	D'esquerra a dreta		De dalt a baix	
	D'enrere a endavant	Eix frontal	D'enrere a	Eix frontal	De dalt a baix	Eix vertical	De baix a dalt / de	

			endavant				dalt a baix	
	D'esquerra a dreta / de dreta a esquerra	Eix horitzontal	De dreta a esquerra	Eix horitzontal	De baix a dalt		D'enrere a endavant	Eix frontal
			Altres	--	De baix a dalt / de dalt a baix		D'endavant a enrere	
								De dreta a esquerra
						D'esquerra a dreta	1	
							Altres	--

molt freqüent (70 – 100 %)

bastant freqüent (30 – 69 %)

poc freqüent (0 – 29 %)

Es pot concloure pels resultats dels díctics més freqüents en el corpus que la direcció en què es mouen els PA que acompanyen els díctics d'espai depenen absolutament dels valors semàntics de cada un d'aquests díctics. Així, els PA que acompanyen els díctics *recte* i *allà* es donen bàsicament en l'eix vertical. Aquest fet enllaça amb el valor de [+ direcció nord] del díctic *recte*, però per què és en l'eix vertical on es produeixen els gestos que acompanyen *allà*, si en principi el díctic *allà* té un valor de [- direcció]? Probablement per les mateixes raons apuntades més amunt (vegeu § 7.2.2), quan s'ha parlat del perquè la direcció del dits cap *endavant* és tan freqüent; és a dir, pel fet que les informants del corpus realitzen un recorregut virtual que produeix que el gest no esdevingui essencial per a la comprensió del missatge, i segon, pel fet que la direcció *endavant* sembla la més neutral si ens atenim a les dades globals.

D'altra banda, cal fixar-se que dins d'aquest eix vertical la direcció més freqüent és la que va *de baix a dalt*, seguida de la direcció *de dalt a baix* i la direcció *d'enrere a endavant*. Per tant, el més usual és que es produeixi un gest en direcció ascendent.

Les similituds entre els gestos de *recte* i *allà* augmenten si tenim en compte que l'eix frontal —i concretament la direcció *d'enrere a endavant*— és el segon eix més freqüent en què aquests gestos es produeixen, cosa que no deixa de ser lògica si relacionem aquest eix —*direcció d'enrere a endavant* o *d'endavant a enrere*— de nou amb el valor de [+ direcció nord] de *recte* i el context de l'entrevista en el cas d'*allà*. En total el 94,3 % dels PA relacionats amb *recte* es mouen en aquests dos eixos, mentre que en els PA que van amb *allà* el percentatge arriba al 73,9 %.

D'altra banda, també s'ha pogut comprovar com els PA que acompanyen el díctic *davant* s'assemblen a aquells PA coreferents amb els dítics *recte* i *allà*, ja que es produeixen en l'eix vertical de l'espai gestual. Això ens permet concloure que la relació entre els valors semàntics i la direcció dels PA és evident; el díctic *davant* també presenta el valor [+ direcció nord].

Tant els gestos que acompanyen *recte* com els que acompanyen *allà* o *davant* poques vegades es realitzen en l'eix horitzontal, al contrari del que ocorre amb *dreta* i *esquerra*.

Efectivament, els PA que acompanyen *dreta* i *esquerra* es produeixen majoritàriament en l'eix horitzontal, cosa que lliga amb el valor de [+ horitzontalitat]. En concret, es mouen en aquest eix el 82,9 % dels casos de *dreta* i el 74,9 % dels casos d'*esquerra*. El que diferencia aquests dos dítics és la direcció en què es realitzen: els PA de *dreta* van majoritàriament *d'esquerra a dreta*, en consonància amb el valor [+direcció est], mentre que els PA d'*esquerra* es mouen molt sovint *de dreta a esquerra*, direcció que òbviament correspondria al valor [+ direcció oest].

Així, els resultats sobre les direccions absolutes permeten dividir els dítics d'espai entre aquells que es donen majoritàriament en l'eix vertical (*recte*, *allà* i *davant* —malgrat que en aquest últim cas hi ha poques ocurrències) i aquells que es realitzen en l'eix horitzontal (*dreta* i *esquerra*).

Per acabar, cal dir també que en l'anàlisi no s'ha distingit entre la direcció absoluta i el camí (o recorregut) que segueix el gest perquè gairebé sempre aquest recorregut es fa en línia recta. Aquest fet s'adiu totalment amb l'afirmació de Kendon segons la qual el recorregut dels gestos que acompanyen els dítics és normalment recte, no arquejat (Kendon 2004: 223).

7.2.4. LES DUPLICACIONS

Les duplicacions dels PA estudiats són realment escasses, tot i que en el cas del díctic *recte* el percentatge de duplicacions és superior al de la resta de dítics tots junts:

Quadre 5. Duplicacions gestuals

	No-duplicació	Duplicació
Recte	80,8 %	19,2 %
Altres dítics	91,6 %	8,4 %

Efectivament, el 14,1 % dels gestos que acompanyen recte es dupliquen, mentre que els altres díctics dupliquen el gest en menys ocasions. En total, la repetició gestual només es dona en el 12 % dels gestos que acompanyen els 159 díctics d'espai amb correspondència no verbal: 19 ocurrences. I d'aquest 12 % de duplicacions, aproximadament la meitat (10 ocurrences) té lloc en els PA que acompanyen el díctic *recte*. Cal buscar-ne la raó en el valor de [+ continuïtat] d'aquest díctic, ja que la duplicació del gest és un senyal de la voluntat de l'emissor de continuar amb una mateixa línia discursiva.

D'altra banda, la repetició gestual que hi ha en la resta de díctics es produeix bàsicament sota dues condicions: (a) per corregir la manca de sincronia que existeix entre el primer PA i el díctic, de manera que el segon PA sí que hi coincideix; (b) per estar en sincronia amb elements espacialment relacionats amb el díctic verbal.

Sigui com sigui, tant en aquests dos darrers casos com en la reiteració de repeticions de PA que acompanyen el díctic *recte*, és evident que els contextos verbals ens donen pistes sobre el perquè d'aquest fenomen: totes les ocurrences tenen en comú el fet que serveixen com a *gestos cohesius* o *recuperadors*.

7.2.5. CONSIDERACIONS FINALS SOBRE ELS PATRONS NO VERBALS

Com a resum i d'acord amb els objectius 2 i 4, en el *Quadre 6* hi ha un resum dels patrons no verbals relacionats amb els valors semàntics dels díctics, els quals estan reflectits a sota del quadre:

Quadre 6. Resum de patrons no verbals

		Localització espacial		Configuració de les mans	Direcció absoluta	Duplicació
Assenyalament		--		Dits estirats	--	--
Direcció	Nord	centre	Mitjà	Direcció endavant	De baix a dalt o de dalt a baix	--
	Est	Centre – dreta	Mitjà	Direcció dreta	D’esquerra a dreta	--
	Oest	Esquerra – centre	Mitjà	Direcció esquerra	De dreta a esquerra	--
	Centre díctic	Centre	Mitjà	Direcció avall	--	--
Continuïtat		Combinacions		2 configuracions	--	Sí
Moviment	Horitzontal	Eix horitzontal		Direcció dreta o esquerra	Eix horitzontal	--
	Vertical	Eix vertical		Direcció endavant o amunt	Eix vertical	--
Distància	Proximitat (prop del centre díctic)	Centre	Mitjà	Direcció avall	--	--
	Llunyania (fora del centre díctic)	Centre	Mitjà	Direcció endavant	De baix a dalt o de dalt a baix	--

VALORS SEMÀNTICS DELS DÍCTICS

- RECTE [+ assenyalament, + direcció nord, + continuïtat, + moviment vertical]
 DRETA [+ assenyalament, + direcció est, - continuïtat, + moviment horitzontal]
 ESQUERRA [+ assenyalament, + direcció oest, - continuïtat, + moviment horitzontal]
 ALLÀ [+ assenyalament, - direcció, - continuïtat, - moviment, - proximitat]
 AQUÍ [+ assenyalament, - direcció, - continuïtat, - moviment, + proximitat]
 AQUEST [+ assenyalament, - direcció, - continuïtat, - moviment, + proximitat]
 AQUELL [+ assenyalament, - direcció, - continuïtat, - moviment, - proximitat]
 VENIR [+ assenyalament, + direcció centre díctic, + continuïtat, + moviment, + proximitat]
 LLEGAR [+ assenyalament, + direcció centre díctic, - continuïtat, + moviment, + proximitat]
 DAVANT [+ assenyalament, + direcció nord, - continuïtat, - moviment, - proximitat]
 A UNS X METRES [+ assenyalament, - direcció, - moviment, - continuïtat, - proximitat]

Aquests són els trets no verbals més comuns per a cada un d'aquests valors en el cas dels díctics d'espai del corpus analitzat. Com es pot observar, l'anàlisi no permet, en alguns casos, atorgar un tret no verbal a determinats valors semàntics.

La conclusió principal a què es pot arribar a partir de l'anàlisi és que els valors semàntics que es poden extreure dels elements lingüístics estan fortament relacionats amb els trets no verbals de què consten els PA que els acompanyen. Així, tot i la suposada no-convencionalitat dels gestos coverbals, hi ha uns patrons no verbals que són bastant comuns per a uns determinats valors. D'aquesta manera, es confirma la hipòtesi 6, que estableix que les representacions mentals corresponents als díctics d'espai tenen el seu reflex en els trets no verbals que els acompanyen; i també la hipòtesi 5, ja que els gestos que acompanyen els díctics descriuen una acció a què es refereix el parlant en la verbalització.

El fet que tots els gestos díctics coincideixin en molts aspectes reforça el fet que aquests gestos pertanyin a una sola categoria, com bé apuntaven tots els autors que han realitzat classificacions gestuals. Les diferències entre aquests gestos permeten, gràcies a l'anàlisi per subtrets, de fer subclassificacions dins d'aquesta categoria a partir de les diverses característiques no verbals.

D'altra banda, cal destacar que també s'han observat en les dades casos aparentment incoherents amb els resultats globals. Molts d'aquests casos han estat explicats a partir dels altres trets i subtrets gestuals que s'han tingut en compte en aquest estudi. Així, un gest produït en direcció *de dalt a baix* que acompanya *esquerra*, per exemple, pot compensar la manca de coherència semàntica amb el díctic gràcies a una configuració de la mà en què el dit índex es troba estirat cap a l'esquerra. Hem anomenat aquest fenomen "correcció del dèficit de coherència semàntica".

Hi ha altres gestos, però, en què aquest dèficit de coherència no es pot explicar si no és per un motiu que va més enllà del context verbal: el punt de vista (vegeu § 3.2.2.2.5.1). Com que l'emissora està recordant el recorregut que fa per anar d'un lloc a un altre, el més natural és que adopti un punt de vista personal (en termes de McNeill (2005; 54), *character viewpoint*) i "s'insereixi" dins del mapa mental que està construint a mesura que produeix el discurs. D'aquesta manera, els gestos corresponents a cada tipus de díctic haurien de respondre als valors que tenen aquests díctics, ja que el centre

díctic es desplaça allà on es trobaria si en aquell moment la informant estigués fent el recorregut que explica.

Ara bé, probablement hi ha casos en què la informant pren el punt de vista de l'observador (*observer viewpoint*); és a dir, un punt de vista extern o de tercera persona. Des d'aquest punt de vista, el que es té en ment és l'espai de l'acció, de manera que l'emissora no situa el centre díctic en l'espai que es trobaria si estigués fent realment el recorregut, sinó en un espai extern. En aquests casos, l'ús d'un díctic no s'hauria de correspondre necessàriament amb els seus valors semàntics, ja que varien les coordenades espaciotemporals entre l'emissora i la persona que fa el recorregut –que, de fet, és la mateixa emissora.

Així doncs, quan els trets no verbals de determinats PA s'allunyen d'aquests patrons, és important buscar-ne les raons en el context de l'entrevista, el qual té influència en el punt de vista.

D'altra banda, ja ha quedat clar que la raó principal per què els PA del corpus són en certa manera semblants –ens referim sobretot a la gran freqüència amb què apareix la localització *centre* i *mitjà* i la direcció *endavant*– és la tipologia de dixi de la qual partim, que implica que el gest no esdevé essencial per identificar els referents. Ara bé, també cal destacar que amb aquesta homogeneïtat hi col·labora el fet que totes les entrevistes de les quals es parteix tenen el mateix model. Segons Özyürek (2000: 80), l'orientació de la trajectòria dels gestos depèn de la posició de la resta dels assistents o participants i de l'espai que comparteixen. En el nostre corpus, l'entrevistador/a sempre està situat en un mateix lloc, de manera que l'espai compartit entre aquest i l'emissora sempre és el mateix. Que es tingui en compte l'espai compartit pels participants en la interacció, doncs, dóna compte també del perquè en aquest corpus és habitual presentar gestos que en certs aspectes són significativament homogenis.

Cal dir també que les incoherències entre els trets gestuals i la parla que els acompanya ens fan arribar a la conclusió que la hipòtesi sobre la producció de la parla i el gest anomenada *Lexical Semantics Hypothesis* (Butterworth i Hadar 1989), segons la qual gestualment no es pot codificar res que no estigui codificat verbalment, no és satisfactòria. No només cal tenir en compte el que es codifica en la parla, sinó que cal prendre també en consideració tots els factors contextuals de la situació discursiva, els

quals afecten els esquemes mentals dels emissors i la manera com s'expressen i, per tant, la manera com s'efectua un gest.

En aquest sentit, la teoria del GP s'adequa més als resultats de l'anàlisi. Segons aquesta teoria, el gest i la parla participen en un procés dinàmic d'oposicions en què el context esdevé un element importantíssim a partir del qual s'extreu allò que és rellevant informativament parlant. En altres paraules, és el context el que fa que durant la realització d'un enunciat es destaquï una informació o una altra.

Finalment, no s'han trobat diferències destacables entre els diferents grups de parlants o entre aquests grups de parlants i les llengües d'ús. Per tant, la hipòtesi segons la qual les diferències gestuals es produeixen més notablement de manera intercultural pren força, ja que intraculturalment, segons les dades de què disposem, no n'hi ha de significatives.

7.3. LA SINCRONITZACIÓ ENTRE LA PARLA I EL GEST

En relació amb l'objectiu 6, l'anàlisi sobre la sincronització entre els díctics espacials del corpus i els gestos que els són coexpressius ha donat com a resultat que la major part dels punts àlgids són simultanis al seu afiliat verbal, mentre que tan sols en un terç dels casos són anteriors i excepcionalment són posteriors. Els resultats generals d'aquesta anàlisi signifiquen, d'entrada, que:

(a) La tesi de McNeill (2000), segons la qual la majoria de gestos presenten simultaneïtat entre els seus PA i els elements verbals a què fan referència aquests PA (hipòtesi 3), es confirma.

(b) El fet que no s'hagin trobat diferències, quant a la coordinació temporal entre el canal verbal i el no verbal, degudes a la utilització de llengües diferents, fa que la hipòtesi 7, que diu que les divergències gestuals es produeixen més aviat interculturalment, i no només lingüísticament, també es confirmi.

(c) Per contra, i en relació amb l'objectiu 3, l'estil personal de les informants no influeix en la coordinació de la parla i el gest. Es rebutja, doncs, la hipòtesi de partida 8, segons

la qual l'estil personal de les persones pot fer que alguna informant que s'allunyi d'allò que és esperable segons el global de les dades.

7.3.1. ELS PA ANTERIORS

Un quart dels PA dels gestos analitzats són anteriors al seu afiliat verbal, i s'ha pogut comprovar que en la meitat de les ocasions aquests PA acompanyen el verb que introdueix el díctic d'espai. La correspondència temporal amb aquest element ha estat justificada, primer, per la proximitat temporal del verb amb el díctic –normalment produït just abans–; en segon lloc, pels lligams semàntics que hi ha entre aquests verbs i els dítics d'espai; i en últim lloc, pel caràcter sintètic dels gestos, els quals podrien fer referència tant als dítics com als verbs.

Efectivament, els dítics d'espai i els verbs comparteixen el valor semàntic de [+moviment] en moltes ocasions, cosa que fa que el verb i el díctic formin una unitat de sentit expressada amb un sol gest. El caràcter sintètic del gest no impedeix que un PA no faci referència a dos elements lingüísticament diferenciats.

D'altra banda, els PA en períodes de pausa o silenci són minoritaris, de manera que es confirma el que ja afirmava anteriorment Kendon (2004) i que ha estat establerta com la hipòtesi 4; és a dir, que en general només la fase de preparació del gest comença abans que la parla.

Quant a les fases gestuals que acompanyen els dítics que presenten un PA anterior en el canal no verbal, el resultat més rellevant és que aproximadament el 40 % d'aquests dítics estan acompanyats de manteniment i que, per tant, es manté la jerarquia gestual quan es verbalitzen. Si suméssim aquests dítics amb els que coincideixen directament amb el PA, arribaríem al 80,3 %. Així doncs, 8 de cada 10 dítics tenen correspondència no verbal o bé amb el PA o bé amb el manteniment d'aquest PA (que representaria un grau més baix de simultaneïtat). D'aquesta manera, podem concloure que el manteniment posterior dels PA és un recurs no verbal que serveix per solucionar el dèficit de sincronia que es produeix en un primer moment.

Finalment, també és important subratllar que només el 29,1 % dels dítics es troben fora de la frase gestual. La majoritària correspondència dels dítics amb les fases gestuals evidencia l'estreta interrelació que existeix entre els dos coreferents.

7.3.2. ELS PA SIMULTANIS

La gran majoria dels PA dels gestos que acompanyen els díctics són, com era esperable, simultanis: el 69,1 %. Aquesta simultaneïtat és, a més, elevada en el 61,5 % d'aquests casos de simultaneïtat, ja que en aquests casos coincideixen amb més de la meitat del temps que dura el PA. A més, un quart d'aquests hi coincideixen en un 100%.

Aquests resultats donen suport a la hipòtesi de McNeill (hipòtesi 3) segons la qual els PA són simultanis amb la parla que els és coexpressiva. El fet que no hi hagi relació entre la durada dels PA i el fet que siguin simultanis, a més, reforça encara més aquesta hipòtesi.

També s'ha pogut concloure que la simultaneïtat entre tots dos canals no implica que el gest i la parla comencin a executar-se alhora. S'ha pogut comprovar que generalment el gest comença abans que la parla (68,4 %), conclusió que coincideix amb les de Levelt (1985) i De Ruiter (1998). Aquesta anticipació, però, només es dona amb una diferència de dues i tres dècimes; resultats que coincideixen també amb els de Butterworth i Hadar: "The onset of gesture usually precedes the onset of the accompanying speech by a duration of less than a second" (De Ruiter 2000: 299).

D'altra banda, si partim de la part verbal en lloc de partir de la part no verbal, s'observa com el 75,8 % dels díctics d'espai està acompanyat de com a mínim un PA simultani. Per tant, només el 24,2 % dels díctics està acompanyat exclusivament d'un PA anterior o d'un PA posterior. Així, partim del que partim, de la part verbal o de la no verbal, la simultaneïtat és clarament majoritària.

7.3.3. ELS PA POSTERIORIS

Hem vist que els PA posteriors són una minoria en el corpus: tan sols hi representen el 5,3 %. Aquests PA normalment van acompanyats d'altres PA que són anteriors o simultanis respecte del seu afiliat; només apareix un PA posterior completament sol una vegada, cosa que mostra l'excepcionalitat d'aquests casos.

A més a més, s'han analitzat els contextos en què es produeixen els PA posteriors i s'han establert els factors que en determinen l'aparició:

a) Els PA posteriors i els anteriors o simultanis que es produeixen abans són morfològicament equiparables.

b) Hi ha una voluntat de l'emissor de continuar descrivint la mateixa escena; és a dir, els elements verbals que coincideixen amb el PA posterior tenen una relació estreta amb el díctic que acompanyen.

c) Es produeixen generalment manteniments posteriors als PA que precedeixen els PA posteriors, de manera que manifesten una tendència a continuar amb la mateixa línia discursiva.

d) Aquesta tendència es demostra amb la utilització de diversos elements que expressen continuïtat o límits espacials.

e) Hi ha tendència que els PA posteriors apareguin juntament amb el díctic *recte*, el qual té com a valor semàntic el de *continuïtat*, fet que és coherent amb el mencionat ús d'elements que marquen aquesta continuïtat.

En aquest sentit, és important el concepte de *catchment* o *recuperador* (McNeill 2005), que fa referència a la repetició de gestos o de trets gestuals que serveixen per englobar o ajuntar fragments del discurs que tenen coses en comú. La repetició gestual que hi ha en el corpus es pot relacionar, efectivament, amb la voluntat de continuar descrivint una mateixa escena, com demostra no només aquesta repetició, sinó també els elements lingüístics, ja mencionats, que expressen continuïtat.

D'altra banda, cal destacar que altres estudis que estudien la relació temporal entre la parla i el gest a penes fan referència als casos de PA posteriors. Malgrat que és cert que se n'han trobat en el corpus, també és cert que l'anàlisi mostra com aquests PA apareixen en unes circumstàncies determinades que acaben de ser delimitades. Dels 10 casos de PA posteriors, tan sols n'hi ha un que no va acompanyat d'altres PA i que per tant presenta una correspondència un a un amb el díctic espacial corresponent.

Així doncs, l'excepcionalitat dels casos dels PA posteriors és evident, i els casos en què apareixen estan relacionats amb la funció *recuperadora* del gest. Que no s'hi faci referència en d'altres estudis es deu probablement al fet que en aquests no s'ha partit de la parla espontània, sinó que s'han realitzat experiments que, encaminats a resoldre una pregunta concreta, no han permès l'aparició d'aquests gestos recuperadors que serveixen per continuar amb una mateixa línia discursiva.

7.3.4. ELS ELEMENTS QUE ACOMPANYEN LES FASES GESTUALS

Els resultats sobre els elements que acompanyen les diferents fases gestuals dels gestos analitzats han confirmat que es donen un certs patrons que en alguns casos són atribuïbles al fet que es tracta de gestos relacionats amb díctics espacials, i que en altres ocasions poden ser extrapolables a qualsevol gest coverbal.

7.3.4.1. La fase de preparació

En les fases de preparació d'un gest, el més usual, en primer lloc, és que apareguin els verbs que introdueixen els díctics d'espai. Els textos instructius que produeixen les informants impliquen que aquestes verbalitzin accions que moltes vegades es tradueixen en la utilització d'un verb seguit del díctic d'espai. Per tant, no és estrany que, si generalment els PA acompanyen els díctics, les preparacions dels gestos acompanyin aquests verbs.

En segon lloc, hem vist com moltes fases de preparació van acompanyades d'una pausa anterior al díctic d'espai coreferent amb el PA. En tots aquests casos, el més destacable és que el PA gairebé mai comença durant el temps que dura la pausa, sinó que la fase de preparació es manté fins que la pausa no acaba, i és només quan es reprèn la parla que el PA té lloc.

Aquest fet demostra la forta compenetració que hi ha entre aquestes fases gestuals i la parla, ja que a un buit de contingut semàntic en la parla com és una pausa li correspon la fase de preparació del gest, mentre que el PA, la fase amb el contingut semàntic del gest, es produeix quan també hi ha contingut semàntic en la parla. De fet, McNeill (1992: 93) ja postulava que en moments de poc nivell discursiu o poc elaborats els gestos es redueixen, cosa que es pot relacionar amb aquesta no-aparició de PA en els períodes de pausa.

En tercer i quart lloc i amb uns percentatges d'ocurrències similars prop del 20%, trobem que la fase de preparació va acompanyada de connectors i de localitzacions. Els connectors, per la seva funció d'enllaç entre dues idees o dues imatges diferents, difícilment es donen simultàniament amb un PA, i sí que es verbalitzen, en canvi, durant la fase de preparació d'un gest. Els elements que fan referència a localitzacions, per la seva banda, apareixen també justament abans que es produeixi el PA perquè esdevenen el punt de partida de l'acció posterior.

En cinquè lloc, també s'ha observat que hi ha casos en què la preparació es produeix juntament amb el díctic d'espai, tot i que en moltes d'aquestes ocurrences el díctic també coincideix amb una part del PA. La resta de casos són aquells en què hi ha un PA posterior.

Finalment, també hi ha ocasions en les quals la preparació coincideix amb una inhalació per part de les informants. Les inhalacions, com les pauses, tampoc no tenen contingut semàntic i per tant és lògic que fins que no s'acaben no comencin els PA.

Així doncs, en resum, es poden extreure les següents conclusions:

1) Les característiques dels dítics d'espai, juntament amb les característiques dels textos instructius analitzats, provoquen que la major part de les preparacions coincideixin amb els verbs que introdueixen l'acció que s'ha de realitzar per continuar el camí que marquen les informants per tal de guiar els seus interlocutors.

2) Els elements del discurs verbal que no presenten contingut semàntic són sovint simultanis amb la fase de preparació del gest, com ha quedat demostrat amb el fet que fins que les pauses i les inhalacions no acaben no comença el PA. Això s'explica de nou per la forta interrelació que hi ha entre el gest i la parla: a una fase gestual amb contingut semàntic li correspon un o més d'un element verbal amb contingut.

3) Per motius contextuals, els connectors i les localitzacions també esdevenen elements verbals que usualment es relacionen amb la fase de preparació en aquesta mena de textos.

7.3.4.2. Els manteniments posteriors

Ja hem vist com aproximadament el 40% dels PA anteriors presenten un manteniment posterior que coincideix amb el díctic d'espai. En els casos de PA simultanis en què el PA no coincideix totalment amb el díctic –en la majoria d'ocurrences això és el que passa– també hi ha moltes ocasions en què hi ha un manteniment del PA que coincideix temporalment amb la part del díctic que no és simultània; moltes vegades fins que el díctic és totalment verbalitzat. En total, el 65,8 % dels manteniments posteriors trobats en el corpus coincideixen temporalment amb els dítics d'espai, fet que demostra que aquesta fase implica el manteniment de la jerarquia gestual un cop el PA ha estat realitzat.

Davant d'aquests resultats no es pot fer res més que concloure que el manteniment posterior és una fase del gest que actua com a element cohesionador del discurs, ja que el fet de sostenir el PA vol dir que l'emissor continua amb la mateixa línia discursiva o, dit d'una altra manera, amb la descripció d'una mateixa escena. De fet, Kendon (2004: 112) ja apuntava que el nucli d'una frase gestual no és tan sols el PA, sinó la combinació del PA i d'un possible manteniment posterior.

La resta de manteniments posteriors que no acompanyen díctics d'espai coincideixen amb elements molt diversos del discurs, però sobretot ho fan amb pauses. Que es produeixi un manteniment en una pausa és interpretable o bé com una manera que té l'emissor de deixar oberta la possibilitat de continuar amb la mateixa escena descrita –(1) n'és un exemple– o bé com una acció que realitza l'emissor mentre pensa en la següent escena –com ocorre a (2). Sigui com sigui, la coincidència dels manteniments amb les pauses mostra una forta compenetració entre tots dos canals, ja que tant el gest com la parla es troben en un estat que podríem anomenar d'*stand by* a l'espera de la següent acció discursiva.

(1) S116SP1

tu sales de la facultad_

(.. 0.54) mh[m\]

<[a] mano derecha \

(. 0.13) la Dia >gonal a mano derecha\

(2) S112A5

te pones en el Hotel <Rey Juan Carlos _

también recto_

(. 0. 28) y aca >bas en: _

7.3.4.3. La fase de retracció

El 50 % de les fases de retracció coincideixen temporalment amb els díctics verbals. Si tenim en compte que hi ha el 25,4 % dels PA de tot el corpus que són anteriors i que fins i tot en els PA simultanis la part no verbal comença lleugerament abans que la part verbal, aquesta dada és lògica; és més probable que els díctics apareguin en la fase de retracció que no pas en la fase de preparació.

El següent element del discurs verbal que de manera més freqüent acompanya les fases de retracció són les pauses (el 34,1 %). Aquesta tendència s'explica perquè una pausa, en moltes ocasions en aquest corpus, vol dir canviar d'escena en el discurs; i la manera equivalent de canviar d'escena des del vessant no verbal de la comunicació és canviant de frase gestual. El mateix ocorre amb la (menor) presència d'inhalacions durant aquesta fase, les quals poden ser usades de la mateixa manera que les pauses.

Altres elements amb què coincideixen les fases de retracció tenen en comú que introdueixen escenes diferents del discurs o aspectes diferents de l'escena descrita pel PA anterior a la retracció. Així, unes vegades coincideixen amb verbs que enceten noves proposicions; d'altres, amb connectors que enllacen amb la proposició següent; en altres ocasions, amb la preposició *fins a* (*hasta* i *until* en castellà i anglès) que introdueix una localització; i finalment, també acompanya algunes localitzacions justament posteriors al díctic.

7.3.4.4. Consideracions finals

Es poden extreure, d'una banda, conclusions que afecten específicament els gestos que acompanyen els dítics d'espai; i de l'altra, conclusions que probablement es poden traslladar a altres gestos coverbals.

Pel que fa a les primeres, la tendència general és que la fase de preparació vagi acompanyada de verbs, ja que els dítics d'espai són generalment precedits per aquesta categoria. També, per motius purament contextuals relacionats amb les característiques dels dítics i dels textos analitzats, trobem en la fase de retracció la preposició *fins* o elements verbals que tenen com a referència localitzacions.

Pel que fa al segon tipus de conclusions, hem vist com els elements que en el mode verbal presenten menys contingut semàntic —les pauses i les inhalacions— van acompanyats majoritàriament en el mode no verbal o bé per la fase de preparació —que és la fase anterior al PA, la fase amb significat— o bé per la fase de retracció —fase també sense significat— o bé per un manteniment del PA —que es pot identificar amb el manteniment d'informació gestual, però no pas amb nova informació gestual.

Aquestes coincidències evidencien una compenetració informativa important entre tots dos canals, i més si es té en compte que els PA que acompanyen un període de pausa o una inhalació són molt minoritaris (vegeu § 7.3.1).

D'altra banda, també és destacable que trobem elements que actuen com a connectors només en les fases de preparació i de retracció, cosa que és coherent amb la funció d'enllaç que tenen. Aquesta funció en el canal verbal té la seva correspondència, en el canal no verbal, en les fases de preparació i de retracció. És probable que aquesta relació es produeixi també en altres situacions discursives.

Encara quant a la fase de retracció, sembla raonable que el pas del PA a la fase de retracció es produeixi juntament amb aquells elements que en el canal verbal mostren un canvi d'escena. En aquest sentit, la combinació entre la retracció i aquests elements produeix un canvi d'un GP a un altre.

Creiem que també és probable que la manera com els manteniments posteriors als PA allarguen la jerarquia gestual en el cas dels gestos relacionats amb els díctics d'espai sigui extrapolable a la resta de gestos coverbals, ja que de cap manera no és fruit de la casualitat que gairebé dos terços dels manteniments posteriors trobats en el corpus coincideixin amb els elements verbals coexpressius amb els PA corresponents.

Per acabar, cal mencionar també que totes aquestes conclusions són aplicables a tots els grups de parlants tinguts en compte en l'anàlisi, independentment de la llengua d'ús. Per tant, de nou, no hi ha diferències significatives en aquest sentit.

7.4. LES TEORIES DEL GEST I LA PARLA

En relació amb l'objectiu 6, l'anàlisi duta a terme pel que fa a la manera com interactuen el gest i la parla ha comparat les dues hipòtesis principals, anomenades *hipòtesi de la teoria interactiva* i *hipòtesi de la teoria balística*. S'ha considerat com a hipòtesi més vàlida la *hipòtesi interactiva* per una sèrie de raons, les més importants de les quals són aquestes:

1) La durada de la preparació del gest no influeix en absolut en el fet que els dos canals siguin o no siguin simultanis. Els casos en què la fase de preparació és més llarga en relació amb la mitjana de la durada d'aquestes fases mostren que la parla s'adapta temporalment al PA.

2) Gairebé dues tercers parts dels manteniments posteriors que es produeixen en el corpus acompanyen els díctics d'espai a què fan referència els PA, de manera que corregeixen la manca de sincronia que hi pugui haver entre aquests PA i els seus afiliats verbals. Sembla, doncs, que durant la fase d'execució el gest s'adapta a la parla.

3) La repetició verbal del díctic implica també una repetició gestual, de manera que per a cada díctic verbal hi ha un gest que li correspon temporalment.

4) En el 60,45 % dels casos de PA anteriors es manté la jerarquia gestual quan es verbalitza el díctic d'espai, mitjançant dos processos: primer, a partir dels manteniments posteriors ja mencionats; segon, a partir d'una repetició gestual —un gest recuperador— que coincideix amb el díctic.

5) Tot i que en un principi els casos de PA posteriors, que no coincideixen, òbviamment, amb els díctics d'espai que els són coreferents, poden esdevenir un argument a favor de la *hipòtesi balística*, la teoria del *Growth Point*, que entén la relació entre el gest i la parla com un joc dialèctic entre tots dos canals comunicatius, deixa la porta oberta a una explicació interactiva.

Cal recordar que aquests PA posteriors van precedits generalment per PA anteriors o simultanis; aquests PA anteriors o simultanis i els manteniments posteriors coincideixen amb elements que es poden considerar contextualment rellevants i contextualment lligats als elements verbals que acompanyen els PA posteriors i que, per tant, es poden considerar coexpressius. En la nostra opinió, l'explicació segons la qual aquesta interrelació entre el gest i la parla es produeix ja en la fase de planificació de la frase gestual és menys raonable que no pas pensar en una adaptació mútua entre tots dos modes comunicatius durant la fase d'execució.

Així doncs, els resultats permeten concloure que, en global, la hipòtesi interactiva té més capacitat explicativa que no pas la hipòtesi balística.

Finalment, cal mencionar que el present estudi parteix de dades elicitades d'una manera més natural que no pas les de Levelt (1985) o Furuyama (2002), fet que, com ja hem vist més amunt, fa que hi hagi més elements (com ara repeticions verbals i/o gestuals, manteniments, i casos de PA anteriors i posteriors) que amb una elicitació més experimental no apareixerien. Si la matèria d'estudi són les gesticulacions i aquestes es produeixen espontàniament, són les dades naturals o seminaturals les que millor han de reflectir la realitat.

Aquesta és una consideració aplicable (directament) als estudis que han de continuar la recerca sobre l'organització entre el gest i la parla i sobre les funcions discursives de la gestualitat. La millora de la tecnologia podrà facilitar, segurament,

l'enregistrament i l'anàlisi de seqüències naturals d'interacció, en què la sincronització entre el canal verbal i el no verbal és evident i esdevé un element fonamental en la caracterització de la conducta comunicativa dels éssers humans.

7.5. CONSIDERACIONS FINALS

Tot i que els referents dels díctics analitzats no són a la vista dels participants, el gran percentatge de casos de gesticulació enfront dels casos de no-gesticulació és indicatiu de la importància que té la part no verbal pel que fa a aquests elements. També mostra, en no ser necessari un assenyalament per a la identificació dels referents, que la part no verbal no existeix purament perquè els receptors del missatge la percebin, i per tant ens entenguin, sinó que els gestos són útils també per a la producció dels missatges, ja que si no fos així els emissors no tindrien cap necessitat de realitzar-los.

Certament, l'estudi realitzat ha mostrat com el gest i la parla estan interrelacionats de manera molt notable, tant semànticament com temporalment.

En primer lloc, la relació semàntica entre els elements verbals —en aquest cas, els díctics d'espai— i els gestos coverbals que hi estan relacionats és evident. L'anàlisi dels valors semàntics dels díctics en relació amb els trets gestuals desglossats ha demostrat una gran coordinació semàntica entre tots dos modes comunicatius, fins al punt que cada tipus de díctic d'espai va acompanyat de gestos que comparteixen unes característiques semblants. Aquestes característiques, doncs, esdevenen patrons gestuals per a cada un dels tipus de díctic. En segon lloc, la sincronia entre el gest i la parla també ha quedat patent en l'anàlisi. Tres quartes parts dels gestos estudiats presenten un alt grau de simultaneïtat temporal amb els seus afiliats verbals, ja sigui en el PA o en una fase de manteniment del PA.

No s'ha d'obviar, però, que també hi ha casos en què aquesta coordinació entre tots dos canals no es produeix com caldria esperar en comparació amb el que passa en la majoria d'ocurrències. També és cert que hi ha ocasions en què es fa difícil explicar per què un tret gestual que identifiquem amb un cert valor semàntic apareix acompanyant un díctic amb valors diferents.

Tanmateix, l'anàlisi d'un fenomen tan complex com són els gestos ha de preveure aquests tipus d'incoherències, ja que no només ens comuniquem amb els gestos i la parla, sinó que en la interacció també actuen altres factors corporals que no

s'han tingut en compte en l'estudi —la mirada, la posició del cos, etc.—, com també factors extralingüístics —context de situació, posició dels càmeres, etc.— que poden influir en la manera com gesticulem.

Cal tenir present també que el context d'interacció del qual partim fa que els elements verbals estudiats tinguin unes característiques especials, ja que es tracta de díctics simbòlics que tenen com a referents llocs, objectes i direccions que no es troben a la vista dels participants. Per tant, el procés mental de l'emissor ha de ser per força diferent del que es donaria si els referents es trobessin en el context d'interacció.

Tanmateix, ja hem vist durant l'anàlisi que el dèficit de coherència semàntica que hi pugui haver en un determinat tret en relació amb els valors semàntics d'un díctic es corregeix moltes vegades amb altres trets gestuals. Es tracta del que podríem anomenar una "correcció del dèficit de coherència semàntica".

De la mateixa manera, quan un PA s'avança al seu afiliat verbal, generalment es produeix un manteniment d'aquest PA que s'allarga fins que aquest afiliat verbal es materialitza vocalment. La quantitat de casos en què aquest fet ocorre fa pensar que no és pas per casualitat i que es deu a la forta relació temporal que hi ha entre el gest i la parla. En aquest cas, podem parlar de "correcció del dèficit de sincronia".

En una orquestra de música, en què tot està organitzat perquè res desafini, si algun instrument falla, els altres instruments tapen o esmenen aquesta errada. Si traslladem aquest fet al cas dels gestos, podríem dir que els trets gestuals que no s'adequen als valors semàntics del seu afiliat verbal queden compensats per altres trets que sí que ho fan; i també que en la major part de les ocurrències en què hi ha manca de sincronització hi ha manteniments de la jerarquia gestual o repeticions gestuals que l'arreglen.

Cal tenir present, però, que aquest estudi s'ha basat només en uns elements determinats de la llengua que representen una petita part del que abraça el fenomen de la gestualitat coverbal. Per consegüent, no té més pretensions que esdevenir un pas més per tal d'il·luminar una mica més el coneixement encara molt parcial que es té sobre aquesta matèria —especialment en el nostre territori— que cada vegada desperta més interès entre els lingüistes. Properes anàlisis d'altres elements lingüístics en relació amb la seva part no verbal ajudaran a entendre més coses sobre com funciona la comunicació entre els éssers humans.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALBALADEJO, Marta (1998): “La dixi d’espai: entre el discurs planificat i l’espontani”, dins PAYRATÓ (ed.), pàg. 145-165.
- ALTURO, Núria (2004): “Hipòtesis sobre les representació multimodal (verbal i gestual) dels esdeveniments”. Dins PAYRATÓ, Lluís, ALTURO, Núria, i PAYÀ, Marta (eds.): *Les fronteres del llenguatge. Lingüística i comunicació no verbal*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, pàg. 141-153.
- ANDERSON, Stephen R., i Edward L. KEENAN (1985): “Deixis”. Dins SHOPEN, Timothy (1985): *Language Typology and Syntactic Description III: Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 259-308.
- ATKINSON, J. M., i HERITAGE, J. (eds.): *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- AUSTIN, Gilbert (1806): *Chironomia*. Editat per Mary Margaret Robb i Lester Thonssen. Carbondale, IL: Southern Illinois UP, 1966.
- AUSTIN, John L. (1962): *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press. (Traducció castellana, de Genaro R. Carrió i Eduardo A. Rabossi: *Cómo hacer cosas con palabras*. Barcelona: Paidós, 1971).
- BADIA I MARGARIT, Antonio M. (1952): “Los demostrativos y los verbos de movimiento”. Dins *Estudios dedicados a D. Ramón Menéndez Pidal*. Madrid: CSIC / Patronato Marcelino Menéndez y Pelayo, pàg. 3-31.
- BAKHTIN, Mikhail (1975): *The Dialogic Imagination: Four Essays*, editat per M. Holquist i traduït per C. Emerson i M. Holquist. Austin: University of Texas Press, 1981.
- BANG, Wilhelm (1980): *Ural-Altäische Forschungen*. Leipzig.
- BARY, René (1679): *Méthode pour bien prononcer un discours et pour le bien animer*. París.
- BATESON, Gregory (1972): *Steps to an Ecology of Mind*. Nova York: Ballantine Books.
- BENVENISTE, Émile (1956). “La nature des pronoms”. Dins *For Roman Jakobson*. La Haye: Mouton & Co. (Citem per la reedició a *Problèmes de linguistique general*, vol. 1. Paris: Gallimard, 1966, pàg. 251-257).

- BENVENISTE, Émile (1958). “De la subjectivité dans le langage”. *Journal de Psychologie*. Paris: PUF. (Citem per la reedició a *Problèmes de linguistique general*, vol. 1. Paris: Gallimard, 1966, pàg. 258-266).
- BOSQUE, Ignacio i DEMONTE, Violenta (ed.) (1999): *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. 3 vol. Madrid: Espasa Calpe.
- BROWN, P., i LEVINSON, S. (1987): *Politeness. Some Universals in Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BROWN, Keith, i MILLER, Jim (ed.) (1999): *Concise encyclopedia of grammatical categories*. Amsterdam: Elsevier.
- BURKS, Arthur W. (1948-49): “Icon, index and symbol”, *Philosophy and Phenomenological Research* 9, pàg. 673-689.
- BUTTERWORTH, Brian, i BEATTIE, Geoffrey (1978): “Gesture and silence as indicators of planning in speech”. Dins CAMPBELL, R. N., i SMITH, P. (eds.): *Recent Advances in the Psychology of Language: Formal and Experimental Approaches*. Nova York, Plenum Press, pàg. 347-360.
- BUTTERWORTH, Brian, i HADAR, Uri (1989): “Gesture, Speech, and Computational Stages: A Reply to McNeill”. *Psychological Review* 96, pàg. 168-174.
- BÜHLER, Karl (1934). *Sprachtheorie*. Stuttgart / New York: Gustav Fisher Verlag (Citem per la traducció castellana, efectuada per Julián Marías a partir de l'edició alemanya del 1965: *Teoría del lenguaje*. Madrid: Alianza Universidad, 1979).
- CALBRIS, Genevieve (1990): *The Semiotics of French Gesture*. Bloomington: Indiana University Press.
- COLE P. i MORGAN, J. L. (1975), *Syntax and semantics*, 3: Speech Acts. Academic Press Nueva York.
- Collins English Dictionary* (1986). 2nd ed. 1986. London: Collins.
- CONDON, W. S., i OGSTON, W. D. (1971): “Speech and motion synchrony of the speaker-hearer”. Dins HORTON, D. L., i JENKINS, J. J. (eds.): *Perception of Language*, Columbus, Ohio: Merrill, pàg. 150-173.
- COROMINES, Joan (1954): *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*. Madrid.

- CHAFE, Wallace (1971): *Meaning and the Structure of Language*, University of Chicago Press.
- CIFUENTES HONRUBIA, José Luis (1989): *Lengua y espacio*. Alicante: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Alicante.
- DE RUITER, J.P. and WILKINS, D. (1998): "The synchronization of gesture and speech in Dutch and Arrernte (an Australian Aboriginal language)". Dins SANTI, S., GUAÏTELLA, I., CAVÉ, C., i KONOPCZYNSKI, G. (eds.), *Oralité et Gestualité*. Paris: L'Hamattan, pàg. 603-607.
- DE RUITER, Jan Peter (2000): "The production of gesture and speech". Dins MCNEILL (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 284-311.
- DIEC = SECCIÓ FILOLÒGICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995). *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona / Palma de Mallorca / València: Edicions 3 i 4 / Edicions 62 / Enciclopèdia Catalana / Moll / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DRAE = *Diccionario de la lengua española*. 22a ed. Madrid: Real Academia de la Lengua Española, 2001.
- DUBOIS, J. W.; SCHUETZE-COBURN, S.; PAOLINO, D.; CUMMING, S. (1993): "Outline of discourse transcription", dins EDWARDS, J. A. i LAMPERT, M. D. (eds.): *Talking data: transcription and coding in discourse research*. L. Erlbaum, Hillsdale, N.J.
- DURANTI, Alessandro, i GOODWIN, Charles (1992): *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EFRON, David (1941): *Gesture and Environment*, King's Crown Press, Nova York. (Trad. Anglesa. *Gesture Race and Culture*. The Hague: Mouton 1972).
- EGUREN, Luis J. (1999): "Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas", dins BOSQUE i DEMONTE (ed.) (1999), vol.1, cap. 14.
- EKMAN, Paul i FRIESEN, Wallace (1969): "*The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding*". *Semiotica*, 1, pàg. 49-97.
- ENGEL, Johan Jakob (1785-1786): *Ideen zu einer Mimik*. Berlín.
- FAUCONNIER, Gilles, i SWEETSER, Eve (ed.) (1996): *Spaces, Worlds, and Grammar*. Chicago: The University of Chicago Press.

- FILLMORE, Charles (1971): "Toward a Theory of Deixis", University of Hawaii, *Working Papers in Linguistics*, 3/4, pàg. 219-242.
- FILLMORE, Charles J. (1975): *Santa Cruz Lectures on Deixis 1971*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- FILLMORE, Charles J. (1982): "Towards a Descriptive Framework for Spatial Deixis". Dins JARVELLA i KLEIN (ed.), pàg. 31-59.
- FILLMORE, Charles (1983): "How to know wheter you're coming or going", dins RAUH, Gisa (ed.): *Essays on Deixis*. Tübingen: Narr.
- FILLMORE, Charles J. (1997): *Lectures on Deixis*. Stanford: CLSI Publications.
- FIRTH, J. R. (1957): *Papers in Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- FITÓ, Jaume (2005a): *Els díctics d'espai i els seus corresponents elements no verbals*. Treball inèdit. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- FITÓ, Jaume (2005b): *La transcripció dels elements no verbals en català: una aplicació a les dades del projecte VARCOM*. Treball inèdit. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- FODOR, J. A. (1983): *The Modularity of Mind. An Essay on Faculty Psychology*, Cambridge, Mass: MIT Press.
- FREI, H. (1944): "Systèmes de déictiques", *Acta Linguistica* 4, pàg. 111-129.
- FURUYAMA, Nobuhiro, MCNEILL, David, i PARK-DOOB, Mischa (2002): *Is speech-gesture production ballistic or interactive?* Comunicació en el First Congress of the International Society for Gesture Studies. Austin: Universitat de Texas, 5-8 de juny de 2002.
- GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana* (1998). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- GOFFMAN, Erving (1974): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*: Nova York: Harper and Row.
- GOODWIN, Charles, i DURANTI Alessandro (ed.) (1992): "Rethinking Context: an introduction". Cambridge: Cambridge University Press. Dins DURANTI i GOODWIN (ed.), pàg. 1-42.
- GREENBERG, Joseph H. (ed.) (1963): *Universals of language*. Cambridge, MASS / London: MIT Press.

- GRICE, H.P. (1975) "Logic and Conversation", dins COLE P. i MORGAN, J. L. (1975), *Syntax and semantics*, 3: Speech Acts. Academic Press Nueva York, pàg. 41-58.
- GULLBERG, M. (1998). *Gesture as a communication strategy in second language discourse. A study of learners of French and Swedish*. Lund: Lund University Press.
- GUMPERZ, John, i HYMES, Dell (eds.): *Directions in Sociolinguistics: the ethnography of communication*. New York: Blackwell.
- HALLIDAY, M. A. K. (1973): *Explorations in the Functions of Language*, London: Arndold [Traducció de José Luis Izuel (1982): *Exploraciones acerca de las funciones del lenguaje*, Editorial Médica y Técnica, S.A., Barcelona].
- HALLIDAY, M. A. K., i HASAN, Ruqaiya (1976): *Cohesion in English*, London: Longman.
- HANKS, William F. (1992). "The indexical ground of deictic reference". Dins DURANTI i GOODWIN (1992), pàg. 43-76.
- HORN, Laurence R. i WARD, Gregory (ed.): *The Handbook of pragmatics*. Oxford: Blackwell.
- HUDDLESTON, Rodney i PULLUM, Geoffrey K. (2002): *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HYMES, Dell (1972): "Models of the interaction of language and social life", dins GUMPERZ, John, i HYMES, Dell (eds.): *Directions in Sociolinguistics: the ethnography of communication*. New York: Blackwell, pàg. 35-71.
- IVERSON, Jana M., i GOLDIN-MEADOW, Susan (1997): "What's communication got to do with it? Gesture in congenitally blind children". *Developmental Psychology* 33, pàg. 453-467.
- JAKOBSON, Roman (1957). "Shifters, verbal categories and the Russian verb". Cambridge, MASS: Harvard University. (Citem per la traducció castellana, de Jem Cabanes: "Los conmutadores, las categorías verbales y el verbo ruso". Dins *Ensayos de lingüística general*. Barcelona: Seix Barral, 1975, pàg. 307-332).
- JARVELLA, Robert J., i KLEIN, Wolfgang (ed.) (1982): *Speech, Place, and Action*. Chichester / New York / Brisbane / Toronto / Singapur: John Wiley & Sons.

- JEFFERSON, Gail (1978): "Sequential Aspects of Storytelling in Conversation". Dins SCHENKEIN, Jim (ed.): *Studies in Organization of Conversational Interaction*. Nova York: Academic Press, pàg. 219 – 248.
- JESPERSEN, Otto (1922): "Words". Dins *Language: Its nature, development and origin*. London: George Allen & Unwill Ltd., cap. VI, pàg. 123-124.
- JESPERSEN, Otto (1924): *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwill Ltd. (Citem per l'ed. facsímil del 1992: Chicago: University of Chicago Press.).
- KENDON, Adam (1980): "Gesticulation and Speech: Two Aspects of the Process of Utterance", dins KEY, Mary Ritchie (ed.): *Nonverbal Communication and Language*. The Hague: Mouton, pàg. 207-227.
- KENDON, Adam (1988): "How Gestures Can Become Like Words". Dins POYATOS, Fernando (ed.): *Cross-Cultural Perspectives in Nonverbal Communication*, Toronto: Hogrefe, cop. 1988, pàg. 131-141.
- KENDON, Adam (2000a): "Language and Gesture: unity or duality?". Dins MCNEILL, David (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 47- 63.
- KENDON, A. (2000b): *Gesture in Naples and Gesture in Classical Antiquity*. (Trad. anglesa de *La mimica degli antichi investigata nel gestire Napoletano* d'Andrea de Jorio (1832). Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- KENDON, A. i VERSANTE, L. (2003): "Pointing by hand in Neapolitan". Dins KITA, Sotaro (ed.): *Pointing: Where Language Culture and Cognition Meet*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, pàg. 109-137.
- KENDON, Adam (2004): *Gesture: Visible Action as Utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KENDON, A. (2004): "Some contrasts in gesticulation in Neapolitan speakers and speakers in Northamptonshire". Dins POSNER, R., i MUELLER, C. (eds.): *The Semantics and Pragmatics of Everyday Gesture*. Berlin: Weidler Buchverlag, pàg. 173-193.
- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine (1980). *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*. Paris: Armand Colin. (Citem per l'ed. 1999).
- KIDA, Tsuyoshi; FARACO, Martine (2003): "Gestures in Second Language Discourse: Metacommunicative Function and Perlocution". Dins RECTOR, Monica; POGGI,

- Isabella; TRIGO, Nadine (eds.): *Meaning and use*. Oporto: Fernando Pessoa UP. Pàg. 307-317.
- KITA, Sotaro (1993): *Language and Thought interface: a study of spontaneous gestures and Japanese mimetics*. Doctoral Dissertation, Department of Psychology and Department of Linguistics, University of Chicago, Illinois.
- KITA, Sotaro (2000): "How Representational Gestures Help Speaking". Dins MCNEILL (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 162-185.
- KITA, Sotaro (2003) (ed.): *Pointing. Where Language, Culture and Cognition Meet*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- KITA, Sotaro (2003): "A Foundational Building Block of Human Communication". Dins KITA, Sotaro (ed.): *Pointing. Where Language, Culture and Cognition Meet*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, pàg. 1-8.
- KITA, Sotaro, i ÖZYÜREK, Asli (2003): "What does cross-linguistic variation in semantic coordination of speech and gesture reveal?: Evidence for an interface representation of spatial thinking and speaking". *Journal of Memory and Language*, 48, pàg. 16-32.
- KLEIN, Wolfgang (1982): "Local Deixis in Route Directions". Dins JARVELLA i KLEIN (ed.), pàg. 161-182.
- KRAUSS, Robert M., CHEN, Yihsiu, i GOTTESMAN, Rebecca F. (2000): "Lexical gestures and lexical access: A process model". Dins MCNEILL (ed.): *Language and Gesture*, Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 261-283.
- KOVACCI, Ofelia (1999): "El adverbio". Dins BOSQUE i DEMONTE (ed.) (1999), vol. 1, cap. 11.
- LACROIX, J. M. i RIOUX, Y. (1978): "La communication non-verbale chez les bilingues". *Canadian Journal of Behavioral Science*, 10 (2), pàg. 130-140.
- LEVELT, Willem J.M., RICHARDSON, Graham, LA HEIJ, Wido (1985): "Pointing and voicing in deictic expressions". *Journal of Memory and Language*, 24, pàg. 133-164.
- LEVELT, Willem J. M. (1989): *Speaking: From Intention to Articulation*. Cambridge: MIT Press/Bradford Books.
- LEVINSON, Stephen C. (1983): *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- LEVINSON, Stephen C. (1998): "Deixis". Dins MEY (ed.) (1998), pàg.. 200-205.
- LEVINSON, Stephen C. (1999): "Deixis". Dins BROWN i MILLER (ed.) (1999), pàg.132-136.
- LEVINSON, Stephen C. (2004): "Deixis and pragmatics". Dins HORN I WARD (ed.), pàg. 97-121.
- LÓPEZ, Àngel, i MORANT, Ricard (2002): "L'adverbi". Dins SOLÀ, LLORET, MASCARÓ i PÉREZ SALDANYA (dir.), vol. 2, Sintaxi, cap. 12.
- LYONS, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*. 2 vol. London / New York: Cambridge University Press. (Citem per a la traducció castellana, de Ramon Cerdà: *Introducción en la lingüística teórica*. Barcelona: Teide, 1971).
- LYONS, John (1977): *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYONS, John (1981). *Language, Meaning and Context*. London: Fontana Paperbacks. (traducció castellana, de Santiago Alcoba: *Lenguaje, significado y contexto*. Barcelona: Paidós, 1983).
- LYONS, John (1982): "Deixis and Subjectivity: *Loquor, ergo sum?*", dins JARVELLA, Robert J. i KLEIN, Wolfgang (eds.): *Speech, Place and Action: Studies in Deixis and Related Topics*. Chichester: Wiley.
- LYONS, John (1995): *Linguistic Semantics: an Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MALINOWSKY, Bronislaw (1923): "The Problem of Meaning in Primitive Languages", dins OGDEN, K. G., i RICHARDS, I. A. (eds.): *The Meaning of Meaning*, Nova York: Harcourt, Brace and World, Inc., pàg. 296 - 336.
- MCNEILL, David (1979): *The Conceptual Basis of Language*, Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- MCNEILL, David (1981): "Action, Thought and Language". *Cognition*, 10, pàg. 201-208.
- MCNEILL, David, i LEVY, Elena (1982): "Conceptual Representations in Language Activity and Gesture". Dins JARVELLA, Robert J. i KLEIN, Wolfgang (eds.): *Speech, Place and Action: Studies in Deixis and Related Topics*, Chichester: Wiley, pàg. 271-295.
- MCNEILL, David (1992): *Hand and Mind: What Gestures Reveal about Thought*. Chicago: University of Chicago Press.

- MCNEILL (ed.) (2000): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MCNEILL, David, i DUNCAN, Susan (2000): “Growth Points in thinking-for-speaking”. Dins MCNEILL (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 141-161.
- MCNEILL, David (2005): *Gesture and Thought*. Chicago: University of Chicago Press.
http://mcneilllab.uchicago.edu/pdfs/Coding_Manual.pdf
- MAYBERRY, Rachel, i JAQUES, Joselyne (2000): “Gesture production during stuttered speech: insights into the nature of gesture-speech integration”. Dins MCNEILL, David (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 199-214.
- MEO-ZILIO, G. (1961): “El lenguaje de los gestos en el Uruguay”, *Boletín de Filología* (Universitat de Xile) XIII, pàg. 75-163.
- MEY, Jacob L. (ed.) (1998): *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. Amsterdam: Elsewiere.
- NOBE, Suichi (1996): *Representational gestures, cognitive rhythms, and acoustic aspects of speech: a network/threshold model of gesture production*. PhD Dissertation, Department of Psychology, University of Chicago.
- NOGUÉ, Neus (2008): *La dixi de persona en català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- OGDEN, K. G., i RICHARDS, I. A. (eds.): *The Meaning of meaning : a study of the influence of language upon thought and of the science of symbolism*. Nova York: Harcourt, Brace and World, Inc.
- Oxford English Dictionary* (1989). Oxford: Oxford University Press.
- ÖZYÜREK, Asli (2000): “The influence of addressee location on spatial language and representational gestures of direction”. Dins MCNEILL (ed.): *Language and Gesture*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 64-83.
- PAYÀ, Marta (2004): “Interacció del grup tonal i el gest en el discurs: una aproximació d'anàlisi multimodal”. Dins PAYRATÓ, Lluís, ALTURO, Núria, i PAYÀ, Marta (eds.): *Les fronteres del llenguatge. Lingüística i comunicació no verbal*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, pàg. 155-172.

- PAYRATÓ, Lluís (1985): "Comuncació no verbal, tipologies del gest i gest autònom". *Anuario de Filología*, vol. 11-12, pàg. 145-174.
- PAYRATÓ, Lluís (1991): *Aproximació pragmàtica al repertori bàsic d'emblemes del català de Barcelona*, Universitat Autònoma de Barcelona.
- PAYRATÓ, Lluís (1993): "A pragmatic view on autonomous gestures: A first repertoire of Catalan emblems". *Journal of Pragmatics* 20, pàg. 193-216.
- PAYRATÓ, Lluís (1995): "Transcripción del discurso coloquial", dins CORTÉS, L. (ed.): *El español coloquial*, Universidad de Almería, Almería, pàg. 45-70. Trad. cat.: "Transcripció del discurs oral", dins PAYRATÓ, Lluís, BOIX, Emili, LLORET, Maria Rosa, i LORENTE, Mercè (eds.): *Corpus, corpora*. PPU, Barcelona, 1996.
- PAYRATÓ, Lluís (ed.) (1998): *Oralment. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PAYRATÓ, Lluís (2002a). "L'enunciació i la modalitat oracional". Dins SOLÀ, J. *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, pàg. 1149-1220.
- PAYRATÓ, Lluís (2002b): "Variation, multimodal communication and multilingualism: the VARCOM project". Comunicació al First Congress of the International Society of Gesture Studies (ISGS), University of Texas at Austin, 5-8 de juny de 2002.
- PAYRATÓ, Lluís (2004a): "Lingüística i comunicació no verbal: breus apunts introductoris", dins PAYRATÓ, Lluís, ALTURO, Núria, i PAYÀ, Marta (eds.): *Les fronteres del llenguatge. Lingüística i comunicació no verbal*, pàg. 13-37. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.
- PAYRATÓ, Lluís, ÀLAMO, Marina, FITÓ, Jaume i JUANHUIX, Marta (2004b): *El projecte VARCOM. Variació, comunicació multimodal i multilingüisme: estils discursius i consciència lingüística en la producció de textos orals*, dins PAYRATÓ, Lluís, ALTURO, Núria i PAYÀ, Marta (2004): *Les fronteres del llenguatge. Lingüística i comunicació no verbal*, Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.
- PAYRATÓ, Lluís, i FITÓ, Jaume (2008): *Corpus Audiovisual Plurilingüe*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- PEDELTY, L. L. (1987): *Gestures in Aphasia*. Doctoral Dissertation. Department of Psychology. University of Chicago.

- POVINELLI, Daniel J.; BERING, Jesse M., i GIAMBRONE, Steve (2003): "Chimpanzees' Pointing: Another Error of the Argument by Analogy?". Dins KITA, Sotaro (ed.): *Pointing. Where Language, Culture and Cognition Meet*, Lawrence Erlbaum Associates, pàg. 35-68.
- QUINTILIA, Marc Fabi (93-96): *Institutio oratoria*. (citem també *Institución oratoria*. Trad. de Ignacio Rodríguez i Pedro Sandier, pròleg de Roberto Heredia Correa. Cien del Mundo. México: Conaculta, 1999).
- RABANALES, A. (1954-1955): "La Somatolalia". *Boletín de Filología* (Universitat de Xile) VIII, pàg. 355-378.
- RENZI, Lorenzo (ed.) (1988): *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. I. Bologna: il Mulino.
- RENZI, Lorenzo i SALVI, Giampaolo (ed.) (1991): *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. II. Bologna: il Mulino.
- RENZI, Lorenzo i SALVI, Giampaolo i CARDINALETTI, Anna (ed.). (1995): *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. III. Bologna: il Mulino.
- RAUH, Gisa (ed.) (1983): *Essays on Deixis*. Tübingen: Narr.
- RIGAU, Gemma (1976): "Anem o venim?". *Els Marges* 8, pàg. 33-53.
- RUBBA, Jo (1996): "Alternate Grounds in the Interpretation of Deictic Expressions". Dins FAUCONNIER i SWEETSER (ed.), pàg. 227-261.
- SACKS, Harvey (1974): "An Analysis of the Course of a Joke's Telling in Conversation", dins BAUMAN, Richard, i SHERZER, Joel (ed.): *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SACKS, Harvey, SCHEGLOFF, Emanuel A., i JEFFERSON, Gail (1974): "A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation". *Language* 50, pàg. 696-735.
- SANTI, S. GUAITELLA, I. CAVÉ, C. i KONOPCZYNSKI, G. (eds.) (1998): *Oralité et gestualité. Communication multimodale, interaction*. Actes du Colloque ORAGE'98. Paris: L'Harmattan.
- SANTI, S. i RUIZ LÓPEZ, M. (1998): "Stratégies gestuelles en espagnol et en français de sujets bilingues en situation d'interview". Dins SANTI, S. GUAITELLA, I. CAVÉ, C. i KONOPCZYNSKI, G. (eds.) (1998): *Oralité et gestualité. Communication*

- multimodale, interaction*. Actes du Colloque ORAGE'98. Paris: L'Harmattan, pàg. 421-426.
- SCHEGLOFF, Emanuel A. (1968): "Sequencing in Conversational Openings". *American Anthropologist* 70, pàg. 1075 – 1095.
- SCHEGLOFF, Emanuel A. (1984): "On some gestures' relation to talk". Dins ATKINSON, J. M., i HERITAGE, J. (eds.): *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 266-298
- SEARLE, J. (1969): *Actos de habla*. Madrid: Cátedra, 1980.
- SLOBIN, D. (1987): "Thinking for speaking". Dins ASKE, J., BEERY, N., MICHAELIS, L. i FILIP, H. (eds.). *Papers from the 13th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, CA: BLS, pàg. 435-444.
- SOLÀ, Joan, LLORET, Maria Rosa, MASCARÓ, Joan, i PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.) (2002): *Gramàtica del català contemporani*. 3 vol. Barcelona: Empúries.
- SPERBER, D., i WILSON, D. (1986): *La relevancia*, Madrid, Visor, 1994.
- STIRLING, Lesley, i HUDDLESTON, Rodney (2002): "Deixis and anaphora". Dins HUDDLESTON i PULLUM, cap. 17.
- TALMY, L. (1985): "Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms". Dins SHOPEN, T. (ed.): *Language Typology and Syntactic Description 3: Grammatical Categories and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 57 - 149.
- TODOLÍ, Júlia (2002): "Els pronoms". Dins SOLÀ, Joan, LLORET, Maria Rosa, MASCARÓ, Joan i PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.) :vol. 2, Sintaxi, cap. 6.
- VOLOSINOV, Valentin Nikolaevic (1929): *Marxism and the Philosophy of Language*, traduït per Ladislav Matejka i I. R. Titunik. Nova York: Seminar Press, 1973.
- VYGOTSKY, L. (1929-30): *Thought and language*. Boston: MIT Press, 1986.
- VYGOTSKY, L. (1929-30): *Pensamiento y lenguaje*. Barcelona: Paidós, 1995.
- WEINREICH, Uriel (1963). "On the semantic structures of language". Dins GREENBERG (ed.), pàg. 142-216.
- WERLICH, Egon (1976): *A text grammar of English*. Heidelberg Quelle & Meyer, 2, durchgesehene und erg. Aufl., 2a edició, 1982.

- WHORF, B.L (1956): *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, J.B. Carroll (ed.): Cambridge, MA: MIT Press and New York: John Wiley.
- WILKINS, David (2003): “Why pointing with the index finger is not a universal (in sociocultural and semiotic terms)”. Dins KITA, Sotaro (ed.): *Pointing. Where Language, Culture and Cognition Meet*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, pàg. 171-215.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1922): *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1961.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1953): *Philosophische Untersuchungen*. Blackwell, Oxford (citem per la traducció, *Philosophical Investigations*. Blackwell, Oxford, 1953).
- WUNDT, Wilhelm (1900): *Völkerpsychologie. I. Die Sprache*. Stuttgart. Trad. Anglesa del cap. 2: *The Language of Gestures*, Mouton, La Haia, 1973.
- WUNDT, Wilhelm (1904): “The psychology of the sentence”. Dins BLUMENTHAL, Arthur (ed. i trad.) (1970): *Language and Psychology: Historical Aspects of Psycholinguistics*. Nova York: John Wiley & Sons, pàg. 20-33.

ANNEX 1

CONVENCIONS DE TRANSCRIPCIÓ

1. Aspectes prosòdics

Seqüència tonal terminal	
descendent	\
ascendent	/
de manteniment	—
Grup tonal truncat	--
Manteniment de l'entonació	
ascendent	{(A) text afectat}
descendent	{(B) text afectat}
Estrafer la veu	{(EV) text afectat}
Intensitat	
forta	{(F) text afectat}
molt forta	{(FF) text afectat}
fluixa	{(P) text afectat}
molt fluixa	{(PP) text afectat}
Temps	
accelerat	{(AC) text afectat}
desaccelerat	{(DC) text afectat}
Allargament breu, mitjà i llarg	: :: :::

2. Aspectes vocals

Riure simultani al discurs produït	{(@) text afectat}
Riure no simultani al discurs produït	
Un símbol per síl·laba	@
Fragment llarg amb	
la durada especificada	@R(durada)R@
Inhalació i exhalació	(INH) (EXH)

3. Pauses i encavalcaments

Pausa	
molt breu	(0.1 < p < 0.3) (. durada)
breu	(p < 1) (.. durada)
mitjana	(1 < p < 3) (... durada)
llarga	(p > 3) (.... durada)
Encavalcament	[text afectat]

4. Regularitzacions i comentaris

Elisió	ús de parèntesis per marcar el so elidit
Comentari del transcriptor	
precís (comentari)	

general ((comentari))

5. Fragments conflictius

Dubte sobre el text transcrit	{{(??) text afectat}}
Fragment intel·ligible	
Un signe per sí·l·laba	x
Fragment llarg amb la durada especificada	xX(durada)Xx

6. Altres aspectes

Segona llengua	{{(L2) text afectat}}
Truncament de mot	-

ANNEX 3

CODIFICACIÓ DELS TEXTOS

LLENGUA DEL TEXT	
C	Català
S	Castellà
E	Anglès

RELACIÓ AMB EL PARLANT	
1	primera llengua
2	segona llengua
3	tercera llengua

PROCEDIMENT D'ELICITACIÓ	
T	experimental
C	experiencial

TIPUS DE TEXT	
N	narratiu
D	descriptiu
E	expositiu
I	instructiu
A	argumentatiu

NÚMERO D'INFORMANT		
01	informant	L1 = català
04	informant	
05	informant	
06	informant	
12	informant	L1 = castellà
14	informant	
15	informant	
16	informant	
21	informant	L1 = català / castellà
22	informant	
24	informant	
25	informant	

LLENGUA FAMILIAR	
CC	Català
SS	Castellà
CS	Català / Castellà

C 1 C I 01 CC

Exemple

C1C101CC: text produït en català (C) per una parlant que té el català com a primera llengua (1); text experiencial (C) instructiu (I) emès per la informant 01, la llengua familiar de la qual és el català (CC).

Casos concrets

– Llengua del text en relació amb el parlant:

C1CI01CC: català com a L1
 S2CI01CC: castellà com a L2
 E3CI01CC: anglès com a L3

– Informants:

C1CI01CC: informant 01
 C1CI05CC: informant 05
 C1CI25CC: informant 25

CODIFICACIÓ DELS GESTOS

LLENGUA DEL TEXT	
C	Català
S	Castellà
E	Anglès

RELACIÓ AMB EL PARLANT	
1	primera llengua
2	segona llengua
3	tercera llengua

NÚMERO D'INFORMANT		
01	informant	L1 = català
04	informant	
05	informant	
06	informant	
12	informant	L1 = castellà
14	informant	
15	informant	
16	informant	
21	informant	L1 = català / castellà
22	informant	
24	informant	
25	informant	

CATEGORIA	
A	Adverbi
SP	Sintagma preposicional
V	Verb
D	Demostratiu

NÚMERO DE GEST	
1	Primer
2	Segon
...	Etc.

C 1 01 A 1

Exemple

C101A1: gest produït en català (C) per una parlant que té el català com a primera llengua (1); es tracta del primer (1) díctic d'espai de la categoria *adverbi* (A) emès per la informant 01.

ANNEX 4

TAULA DE DÍCTICS I TRETOS NO VERBALS

Informant	Grup	Llengua	Díctic	Localització espacial	Configuració final de la mà	Direcció absoluta	Duplicació	Codificació	Temps d'execució del gest
1	CC	C1	recte	inferior dreta	dits estirats cap amunt	canell d'avall a amunt	no	C101A1 C101A2	simultani
1	CC	C1	recte						
1	CC	S2	recto	inferior centre	dits estirats cap amunt	canell d'avall a amunt	no	S201A1	simultani
1	CC	S2	recto	mitjà centre	dits estirats cap a la dreta	d'esquerra a dreta	no	S201A2 C104D1	anterior
4	CC	C1	aquest						
4	CC	C1	venir	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit index estirat cap avall	d'esquerra a dreta	no	C104V1	posterior
4	CC	C1	venir	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit index estirat cap avall	d'endavant a enrere	no	C104V2	simultani
4	CC	C1	dreta	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit index estirat cap avall	d'enrere a endavant	no	C104SP1	simultani
4	CC	C1	esquerra	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit index estirat cap avall	canell de dreta a esquerra	no	C104SP2	anterior
4	CC	C1	dreta	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit index estirat cap avall	canell d'esquerra a dreta	no	C104SP3	simultani
4	CC	C1	dreta	inferior esquerra	dits estirats cap a l'esquerra	d'esquerra a dreta	no	S104SP4 C104V3	simultani
4	CC	C1	venir						

4	CC	C1	venir	inferior esquerra	dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall	de dreta a esquerra i d'esquerra a dreta d'inferior endavant a superior darrere d'endavant a enrere i d'enrere a endavant d'avall a amunt canell de dreta a esquerra	si (1)	C104V4	anterior + simultani
4	CC	C1	venir	inferior mitjà superior esquerra	dits doblegats cap a la dreta dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall	superior endavant a darrere d'endavant a enrere i d'enrere a endavant d'avall a amunt	no	C104V5	simultani
4	CC	C1	allà	inferior esquerra	índex estirat cap avall	d'endavant a enrere i d'enrere a endavant d'avall a amunt	si (1)	C104A1	anterior + simultani
4	CC	C1	allà	mitjà esquerra	dits estirats cap amunt	d'avall a amunt canell de dreta a esquerra	si (1)	C104A2	anterior + simultani
4	CC	S2	ahí	mitjà esquerra	dits estirats cap avall	canell de dreta a esquerra	no	S204A1	simultani
4	CC	S2	llegar	inferior dreta centre	dits doblegats cap a l'esquerra - dit índex estirat cap a l'esquerra	dreta a esquerra de dreta a de dreta a esquerra d'esquerra a dreta de dreta a esquerra i d'avall a amunt i d'avall a amunt	no	S204V1	simultani
4	CC	S2	izquierda	mitjà esquerra	dits estirats cap endavant	de dreta a de dreta a esquerra d'esquerra a dreta	no	S204SP1	simultani
4	CC	S2	derecha	mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'esquerra a dreta de dreta a esquerra i d'avall a amunt i d'avall a amunt	no	S204SP2	anterior
4	CC	E3	left	inferior esquerra	dits estirats cap endavant esquerra	de dreta a esquerra i d'avall a amunt i d'avall a amunt	si (2)	E304SP1 E304SP2	simultani + simultani + posterior
4	CC	E3	left	inferior mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	C105A1	anterior
5	CC	C1	allà	mitjà inferior centre	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	S205A1	simultani
5	CC	S2	allí	mitjà centre	dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall	d'amunt a avall	no	E305A1 C106A1	anterior
5	CC	E3	there	mitjà centre	índex estirat cap avall	d'amunt a avall	no	E305A1 C106A1	anterior
6	CC	C1	davant	mitjà centre	índex estirat cap avall	d'amunt a avall	no	E305A1 C106A1	anterior

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

6	CC	C1	esquerra	mitjà esquerra	dits doblegats cap endavant mà dreta: dits estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt	de dreta a esquerra	no	C106SP1	simultani
6	CC	S2	recto	inferior mitjà superior centre	esquerra: dits estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	S206A1	simultani
6	CC	S2	recto	inferior mitjà superior dreta	dits doblegats cap amunt dreta	d'avall a amunt	no	S206A2	simultani
12	SS	C2	allà	mitjà esquerra	dits estirats cap avall	canell d'amunt a avall	no	C212A1	anterior
12	SS	C2	aquesta	mitjà centre	mà dreta: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall / mà esquerra: dits estirats cap endavant	mà dreta: d'enrere a endavant i d'endavant a enrere	si (1)	C212D1	anterior + simultani
12	SS	C2	aquí	mitjà centre	mà dreta: dits doblegats cap avall / mà esquerra: dits estirats cap endavant	mà dreta: d'amunt a avall	no	C212A2 C212A3	simultani
12	SS	C2	endavant	mitjà centre	mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant	si (1)	C212A4	simultani + posterior
12	SS	C2	aquí	mitjà centre	mà dreta: dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap avall / mà esquerra: dits estirats cap endavant	mà dreta: dit índex moviment circular direcció contra rellotge	no	C212A5	simultani
12	SS	C2	aquí	mitjà centre	mà dreta: dits estirats cap	mà dreta: d'enrere a	no	C212A6	simultani

12	SS	C2	allà	superior esquerra	endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant	endavant	no	C212A7	simultani
12	SS	C2			dits estirats cap endavant mà dreta: dits	d'enrere a endavant			
12	SS	C2			doble gats cap avall - dit índex estirat cap avall / mà esquerra: dits	mà dreta: de dreta a esquerra / mà esquerra:			
12	SS	C2	aquí venir	mitjà centre	doble gats cap avall - dit índex estirat cap avall	esquerra: d'esquerra a dreta	no	C212A8 C212V1	simultani
12	SS	S1	recto	mitjà centre	dits estirats cap amunt mà dreta: dits	canell d'avall a amunt	no	S112A1	simultani
12	SS	S1	aquí	mitjà centre	estirats cap endavant / mà esquerra: dits	mà dreta: canell de dreta a esquerra	no	S112A2	simultani
12	SS	S1	aquí	mitjà centre	estirats cap endavant mà dreta: dits	mà dreta: de dreta a esquerra	no	S112A3	simultani
12	SS	S1	recto	mitjà centre	doble gats cap avall - dit petit estirat cap avall mà dreta: dits	mà dreta: de dreta a esquerra	no		
12	SS	S1	recto	mitjà centre	estirats cap a l'esquerra / mà esquerra: dits	mà dreta: de dreta a esquerra	no	S112A4	anterior
12	SS	S1	recto	mitjà esquerra	estirats cap endavant dits estirats cap	d'enrere a endavant	no	S112A5	simultani
12	SS	S1	ahí	mitjà esquerra	dits estirats cap endavant mà dreta: dits	d'enrere a endavant mà dreta:	no	S112A6	simultani
12	SS	S1	ahí	mitjà centre	estirats cap avall / mà esquerra: dits estirats cap	moviment circular direcció	no	S112A7	simultani

12	SS	S1	allí	inferior mitjà centre	endavant	rellotge d'avall a amunt / d'amunt a avall	no	S112A8	simultani
12	SS	E3	ahead	mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'avall a endavant	no	E312A1	simultani
12	SS	E3	ahead	mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant	no	E312A2	simultani
12	SS	E3	there	mitjà esquerra	dits estirats cap endavant	de dalt a baix	no	E312A3	anterior
14	SS	C2	recte	mitjà centre	mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant	no	C214A1	simultani + simultani + posterior
14	SS	C2	recte	mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant	si (1)	C214A2	anterior
14	SS	C2	dreta	mitjà esquerra centre	dits estirats cap a la dreta	d'esquerra a dreta	no	C214SP1	simultani + posterior
14	SS	C2	recte	inferior mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'avall a amunt	si (1)	C214A3	anterior
14	SS	C2	recte		mà dreta: dits estirats cap a la dreta / mà esquerra: dits estirats cap a la dreta			C214A4	simultani + posterior
14	SS	C2	recte					C214A5	simultani + posterior
14	SS	C2	recte					C214A6	simultani + posterior
14	SS	C2	dreta a uns 200 metres	mitjà dreta centre		d'esquerra a dreta	no	C214SP2	simultani
14	SS	C2		inferior mitjà superior centre				C214SP3	simultani
14	SS	C2	recte a uns 200 metres		dits estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	C214A7	simultani
14	SS	C2		mitjà esquerra centre dreta mitjà dreta	dits estirats cap a la dreta	d'esquerra a dreta	si (1)	C214SP4	anterior + anterior
14	SS	S1	izquierda		dits doblegats	d'avall dreta a	no	C214SP5	simultani
14	SS	S1						S114SP1	simultani

14	SS	S1	derecha	inferior centre mitjà dreta	cap avall - dits índex i gros estirats cap avall dits estirats cap a la dreta mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant dits doblgats cap amunt - dits índex i gros estirats cap amunt	amunt esquerra d'esquerra a dreta	no	S114SP2	simultani
14	SS	S1	derecha	mitjà centre esquerra	estirats cap endavant dits doblgats cap amunt - dits	d'esquerra a dreta	no	S114SP3	simultani
14	SS	S1	recto	inferior centre mitjà dreta	estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	S114A1 S114A2	simultani
14	SS	S1	recto	inferior mitjà dreta	dits estirats cap endavant	d'avall a amunt	no	S114A3	simultani
14	SS	S1	recto	inferior mitjà dreta	dits estirats cap endavant	d'avall a amunt	no	S114A4	simultani
14	SS	S1	recto	inferior mitjà dreta	dits estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	S114A5 S114D1	anterior
14	SS	S1	derecha	superior dreta	dits estirats cap endavant dits doblgats	d'esquerra a dreta	no	S114SP4	simultani
14	SS	S1	derecha	inferior dreta	cap amunt - dit gros estirat cap a la dreta	d'esquerra a dreta d'avall a amunt i d'amunt a avall	no	S114SP5	simultani
14	SS	E3	straight	mitjà inferior centre	dits estirats cap amunt dits estirats cap endavant - dit índex més estirat i dits estirats cap endavant	d'amunt a avall d'enrere a endavant i d'avall enrere a amunt endavant canell d'amunt a avall	si (1)	E314A1	simultani + posterior
14	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap endavant	endavant canell d'amunt a avall	si (1)	E314A2	simultani + simultani
14	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap endavant	a avall	no	E314A3	anterior

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

15	SS	C2	dreta	inferior esquerra	dits doblegats cap avall	canell d'esquerra a dreta els dits	no	C215SP1	anterior
15	SS	C2	dreta	inferior esquerra	dits estirats cap endavant dits doblegats cap avall - dit	s'estiren cap endavant	no	C215SP2	simultani
15	SS	C2	esquerra	inferior esquerra	índex estirat cap endavant	canell d'esquerra a dreta	no	C215SP3	simultani
15	SS	C2	esquerra	mitjà esquerra i inferior esquerra	dits estirats cap endavant i dits estirats cap avall	de dreta a esquerra i d'amunt a avall	si (1)	C215SP4	anterior + simultani
15	SS	C2	dreta	inferior esquerra	dits estirats cap endavant dits estirats cap endavant	d'esquerra a dreta canell de dreta a	no	C215SP5	simultani
15	SS	C2	allà	inferior centre	esquerra	esquerra	no	C215A1	simultani
15	SS	C2	dreta	inferior centre	dits estirats cap endavant	d'esquerra a dreta	no	C215SP6	simultani
15	SS	C2	recte	inferior centre	dits estirats cap endavant dits doblegats cap a l'esquerra - dit índex estirat cap a l'esquerra	dits d'avall a amunt	no	C215A2	simultani
15	SS	S1	izquierda derecha	mitjà centre		canell de dreta a esquerra	no	S115SP1 S115SP2	anterior
15	SS	S1	izquierda	inferior centre	dits doblegats cap endavant dits estirats cap avall endavant dits doblegats cap endavant	canell d'esquerra a dreta d'enrere a endavant d'enrere a endavant canell	no	S115SP3	simultani
15	SS	S1	recto	inferior centre			no	S115A1	anterior
15	SS	S1	recto	inferior centre			no	S115A2	simultani
15	SS	S1	derecha derecha right	inferior centre	dits estirats cap endavant	d'esquerra a dreta	no	S115SP4 S115SP5 E315SP1	simultani
15	SS	E3		inferior	mà dreta: dits	mà dreta:	no		anterior

15	SS	E3	left	inferior esquerra	esquerra	estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant	canell d'esquerra a dreta / mà esquerra: canell d'avall a amunt	no	E315SP2	simultani
15	SS	E3	straight	inferior centre		dits estirats cap endavant esquerra mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: no mà dreta: dits estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	E315A1	simultani
15	SS	E3	straight	mitjà centre		ambdues mans es troben agafades amb els dits doblegats cap avall mà dreta: dits estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt	canells d'avall a amunt	no	E315A2	simultani
15	SS	E3	right	mitjà centre		estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt	canells d'avall a amunt	no	E315SP3	simultani
15	SS	E3	straight	mitjà centre		dits doblegats cap avall - dit índex estirat cap endavant	canells d'avall a amunt	si (2)	E315A3	anterior + posterior + posterior
15	SS	E3	left	inferior esquerra		estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt	de dreta a esquerra	no	E315SP4 C216SP1 C216A1 C216A2 C216A3 C216SP2	simultani
16	SS	C2	dreta							
16	SS	C2	recte							
16	SS	C2	recte							
16	SS	C2	recte							
16	SS	C2	en 200 metres							
16	SS	C2	aquest	mitjà centre			d'enrere a endavant	no	C216D1	simultani

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

16	SS	C2	aquest	inferior esquerra	de dalt a baix canell de dreta a esquerra	no	C216D2	anterior
16	SS	C2	esquerra	inferior esquerra mitjà superior centre	dits estirats cap a l'esquerra dits estirats cap a l'avall a amunt canell	no	C216SP3	simultani
16	SS	C2	recte			no	C216A4	anterior
16	SS	C2	dreta	inferior centre	dits estirats cap a l'esquerra a dreta	no	C216SP4	simultani
16	SS	C2	esquerra	mitjà esquerra	dits estirats cap a dreta a esquerra	no	C216SP5	anterior
16	SS	C2	esquerra				C216SP6	
16	SS	C2	recte				C216A5	
16	SS	C2	recte	inferior centre	canell de dreta a esquerra	no	C216A6	anterior
16	SS	C2	esquerra	mitjà esquerra	dits doblgats cap a la dreta dits doblgats cap amunt - dit	no	C216SP7	simultani
16	SS	C2	esquerra	mitjà centre	gros estirat cap a l'esquerra dits estirats cap a la dreta	no	C216SP8	simultani
16	SS	C2	recte	mitjà centre superior centre	dits estirats cap endavant dits doblgats cap avall	no	C216A7	anterior
16	SS	C2	aquí	inferior centre	canell d'amunt a avall d'enrere a endavant	no	C216A8	simultani
16	SS	C2	recte			no	C216A9	simultani
16	SS	C2	dreta			no	C216SP9	simultani
16	SS	C2	aquí //	inferior esquerra superior centre	dits estirats cap avall endavant dits estirats cap endavant dits estirats cap a la dreta	no	C216ASP	simultani //
16	SS	C2	esquerra			no	C216A10	anterior
16	SS	C2	recte			no	S116SP1	simultani
16	SS	S1	derecha	superior dreta	canell d'esquerra a dreta	no	S116SP2	simultani
16	SS	S1	derecha	superior dreta inferior mitjà centre	dits estirats cap a la dreta dits estirats cap a l'avall a amunt	no	S116A1	simultani

16	SS	S1	recto	mitjà esquerra centre	dits estirats cap endavant	d'esquerra a dreta	no	S116A2	simultani
16	SS	S1	recto					S116A3	
16	SS	S1	recto					S116A4	
16	SS	S1	recto					S116A5	
16	SS	S1	derecha derecha	inferior centre	dits doblengats cap endavant	d'avall a amunt d'avall	no	S116SP3 S116SP4	simultani
16	SS	S1	ahí					S116A6	simultani
16	SS	S1	allí	mitjà superior centre inferior esquerra	dits estirats cap amunt dreta dits estirats cap endavant	esquerra a amunt dreta a esquerra d'avall a amunt / amunt a	no	S116A7	simultani
16	SS	S1	izquierda					S116SP5	simultani
16	SS	S1	izquierda	inferior mitjà centre	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	S116SP6	simultani
16	SS	S1	recto	inferior centre inferior	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	S116A8	simultani
16	SS	S1	recto	esquerra inferior	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	S116A9	simultani
16	SS	S1	recto	esquerra	amunt endavant dits doblengats cap avall - dit index estirat cap avall	amunt canell de dreta a esquerra de dreta a esquerra	no	S116A10	anterior
16	SS	S1	aquí	mitjà centre superior esquerra	dits estirats cap endavant			S116A11	simultani
16	SS	S1	izquierda					S116SP7	simultani
16	SS	S1	recto					S116A12	
16	SS	S1	recto	inferior centre	estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant dit index cap a la dreta	no	S116A13	simultani
16	SS	S1	derecha	inferior centre mitjà dreta centre	cap a la dreta dits estirats cap a la dreta	la dreta d'esquerra a dreta	no	S116SP8	simultani
16	SS	S1	derecha					S116SP9	simultani

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

16	SS	E3	right	inferior centre	dits estirats cap a la dreta	canell d'esquerra a dreta canell	no	E316SP1	anterior
16	SS	E3	straight	inferior centre	dits estirats cap a la dreta	d'esquerra a dreta d'amunt a avall i d'avall a amunt	no	E316A1	simultani
16	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap endavant dit estirats cap avall - dit index més estirat cap avall	si (1)		E316A2	simultani + simultani
16	SS	E3	that	mitjà centre	dits estirats cap avall	d'amunt a avall canell	no	E316D1	simultani
16	SS	E3	right	inferior centre	dits estirats cap avall	d'esquerra a dreta	no	E316SP2	simultani
16	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap endavant	canell d'avall a amunt	no	E316A3	simultani
16	SS	E3	left	mitjà centre	dits estirats cap a l'esquerra dits doblegats cap a la dreta - dit index estirat cap endavant	de dreta a esquerra	no	E316SP3	anterior
16	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap amunt	d'avall a amunt	no	E316A4 E316SP4	simultani
16	SS	E3	straight	mitjà centre	dits estirats cap amunt	d'avall a amunt d'avall a amunt	no	E316A5	simultani
16	SS	E3	straight	inferior centre	dits estirats cap endavant	amunt canell d'enrere a endavant de dreta a esquerra canell	no	E316A6	simultani
16	SS	E3	straight	mitjà centre mitjà dreta centre	dits estirats cap endavant dits doblegats cap endavant	a endavant de dreta a esquerra canell	no	E316A7	simultani
16	SS	E3	right	mitjà centre	dits estirats cap avall	d'esquerra a dreta mà dreta: canell d'avall a amunt / mà esquerra: canell d'avall a	no	E316SP5	anterior
16	SS	E3	left	mitjà centre mà dreta: inferior esquerra / mà esquerra: mitjà centre	dits estirats cap avall mà dreta: dits doblegats cap avall - dit index estirat cap endavant dreta /	d'esquerra a dreta mà dreta: canell d'avall a amunt / mà esquerra: canell d'avall a	no	E316SP6	simultani
16	SS	E3	there	mitjà centre	dits estirats cap avall	canell d'avall a	no	E316A8	simultani

21	CS	C1	esquerra	mitjà centre esquerra superior centre	mà esquerra: dits estirats cap avall - dit index estirat cap endavant esquerra dits estirats cap endavant dits estirats cap endavant mà dreta: dits estirats cap amunt / mà esquerra: dits estirats cap amunt i mà dreta: dits estirats cap a l'esquerra / mà	amunt de dreta a esquerra d'avall a amunt	no no	C121SP1 C121SP2	simultani simultani
21	CS	S1	enfrente	superior centre i mitjà centre superior centre dreta	esquerra: dits estirats cap a l'esquerra dits estirats cap a la dreta mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap amunt mà dreta: dits estirats cap a la dreta / mà esquerra: no mà dreta: dits estirats cap endavant dreta / mà esquerra: es troba a sobre del canell dret mà dreta: dits estirats cap endavant dreta /	d'enrere a endavant d'esquerra a dreta	si (1) no	S121A1 S121SP1	simultani + posterior anterior
21	CS	S1	ahí	mitjà centre	esquerra: dits estirats cap amunt mà dreta: dits estirats cap a la dreta / mà esquerra: no mà dreta: dits estirats cap endavant dreta / mà esquerra: es troba a sobre del canell dret mà dreta: dits estirats cap endavant dreta /	d'avall a amunt d'esquerra a dreta	no	S121A2	simultani
21	CS	E3	right	inferior centre	esquerra: dits estirats cap amunt mà dreta: dits estirats cap a la dreta / mà esquerra: no mà dreta: dits estirats cap endavant dreta / mà esquerra: es troba a sobre del canell dret mà dreta: dits estirats cap endavant dreta /	d'esquerra a dreta	no	E321SP1	anterior
21	CS	E3	left	mitjà inferior centre	esquerra: dits estirats cap amunt mà dreta: dits estirats cap endavant dreta / mà esquerra: es troba a sobre del canell dret mà dreta: dits estirats cap endavant dreta /	d'amunt a avall	no	E321SP2	simultani
21	CS	E3	right	inferior centre	esquerra: dits estirats cap amunt mà dreta: dits estirats cap endavant dreta / mà esquerra: es troba a sobre del canell dret mà dreta: dits estirats cap endavant dreta /	d'avall a amunt	no	E321SP3	anterior

Multimodalitat i dixi d'espai en joves catalans multilingües

22	CS	C1	allí	superior esquerra	mà esquerra: dits a sobre la mà dreta, agafant-la	canell de dreta a esquerra canell de dreta a esquerra	no	C122A1	simultani
22	CS	S1	izquierda	superior esquerra	dits estirats cap endavant dits estirats cap endavant esquerra dits doblegats cap endavant - dit índex estirat cap endavant dits estirats cap endavant	canell de dreta a esquerra	no	S122SP1	anterior
22	CS	E3	straight	superior esquerra	dit índex estirat cap endavant dits estirats cap endavant	d'enrere a endavant canell d'amunt a avall	no	E322A1	simultani
24	CS	C1	esquerra	mitjà esquerra	mà dreta: dits estirats cap amunt - dits índex i cor més amunt / mà esquerra: dits doblegats cap avall	canell de dreta a esquerra / dreta a esquerra a dreta	no	C124SP1	simultani
24	CS	C1	dreta	mitjà centre dreta	dits estirats cap endavant esquerra	canells d'esquerra a dreta canell de dreta a esquerra / d'esquerra a dreta	no	C124SP2	simultani
24	CS	C1	dreta	mitjà dreta	dits estirats cap endavant esquerra	canell de dreta a esquerra a dreta	no	C124SP3	anterior anterior + simultani + simultani + simultani
24	CS	C1	recte	mitjà centre	dits estirats cap endavant dits estirats cap endavant esquerra	canell d'amunt a avall canell de dreta a esquerra canell d'esquerra a dreta	si (3)	C124A1	simultani
24	CS	C1	esquerra	inferior centre	dits estirats cap endavant	canell de dreta a esquerra canell d'esquerra a dreta	no	C124SP4	simultani
24	CS	C1	allà	inferior centre	dits estirats cap endavant	canell de dreta a esquerra a dreta	no	C124A2	simultani simultani + simultani + simultani
24	CS	S1	recto	superior centre	dits estirats cap amunt endavant	canell d'enrere a endavant	si (2)	S124A1	simultani

24	CS	S1	de frente	mitjà centre	mà dreta: dits estirats cap endavant / mà esquerra: dits estirats cap endavant dits estirats cap endavant esquerra	canells d'amunt a avall de dreta a esquerra	no	S124A2	anterior
24	CS	S1	izquierda	mitjà centre	endavant esquerra	de dreta a esquerra	no	S124SP1	anterior + anterior + anterior + simultani + simultani + posterior
24	CS	S1	recto	mitjà centre	dits estirats cap endavant	canell d'amunt a avall	si (4)	S124A3	simultani
24	CS	S1	izquierda	mitjà centre	dits estirats cap a la dreta mà dreta: dits doblegats cap endavant dreta - índex estirat cap endavant dreta / mà esquerra: dits estirats cap endavant dreta	d''esquerra a dreta	no	S124SP2	simultani
24	CS	S1	izquierda	mitjà centre	endavant dreta dits estirats cap	canells d'esquerra a dreta	no	S124SP3	simultani
24	CS	E3	ahead	superior mitjà centre	endavant dits estirats cap	d'amunt a avall	no	E324A1	simultani
24	CS	E3	ahead	mitjà inferior centre superior centre i	dits estirats cap endavant	d'amunt a avall	no	E324A2	simultani
24	CS	E3	ahead	superior centre i inferior centre i inferior centre	dits estirats cap endavant (2) // dits estirats cap avall (2)	canell d'amunt a avall i canell d'amunt a avall	si (3)	E324A3	anterior + anterior + simultani + simultani
24	CS	E3	left	inferior centre inferior centre dreta	dits estirats cap avall esquerra dits doblegats cap endavant dits estirats cap avall endavant	canell d'amunt a avall d'esquerra a dreta canell d'amunt a avall	no	E324SP1	simultani
24	CS	E3	right	inferior centre superior mitjà	dits estirats cap avall endavant dits estirats cap	d'esquerra a dreta canell d'amunt a avall	no	E324SP2	simultani
24	CS	E3	ahead	inferior centre	dits estirats cap avall endavant	canell d'amunt a avall	no	E324A4	simultani
24	CS	E3	ahead	superior mitjà	dits estirats cap	d'amunt a	no	E324A5	simultani

24	CS	E3	left	inferior centre	endavant	avall canell de dreta a esquerra canell d'esquerra a dreta	no	E324SP3	anterior
24	CS	E3	there	inferior centre	dits estirats cap endavant dits doblengats cap amunt - dit index estirat cap endavant		no	E324A6	anterior
25	CS	S1	ahí	inferior esquerra		dit index cap endavant	no	S125A1	simultani